T.C.

İstanbul Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Avrupa Birliği Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN AZINLIK YAKLAŞIMI ve ROMANLAR

Tülin YANIKDAĞ

2501080030

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Naz ÇAVUŞOĞLU

İstanbul, 2011

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

AVRUP BİRLİĞİ Bilim Dalında **2501080030** numaralı **TÜLİN YANIKDAĞ'IN** hazırladığı **"AVRUPA BİRLİĞİ'NİN AZINLIK YAKLAŞIMI VE ROMANLAR"** konulu **YÜKSEK LİSANS / ~~DOKTORA~~ TEZİ** ile ilgili **TEZ SAVUNMA SINAVI** Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 15. Maddesi uyarınca **24/03/2011 PERŞEMBE** günü saat..**14.30'da** yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin Kabul...."ne* **OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ(*)	İMZA
PROF.DR.NAZ ÇAVUŞOĞLU	Kabul	
DOÇ.DR.HİKMET KIRIK	Kabul	
DOÇ.DR.BURAK SEMİH GÜLBOY	KABUL	
YRD.DOÇ.DR.ZEYNEP KIVILCIM	Kabul	
YRD.DOÇ.DR.ENGİN SELÇUK	Kabul	

Besim Ömer Paşa Caddesi Beyazıt-34452-İstanbul
Tel:0212 526 13 38 – 0212 514 01 35 Fax: 0212 520 85 04

AVRUPA BİRLİĞİ' NİN AZINLIK YAKLAŞIMI ve ROMANLAR

Tülin YANIKDAĞ

Öz

Bu çalışmada günümüzde özel bir önem atfedilen ve yadsınamaz bir gerçekliğe dönüşen azınlık kavramının hukuksal metinlerdeki yerinden ve Avrupa Birliği'nin bu olguya yaklaşımından hareketle Roman azınlığın durumu ele alınmaktadır. Birlik, azınlıkların korunması ve onlara saygı gösterilmesi ilkesinin karşılığını aday ülkelerden beklerken; bu ilkenin gereğinin Üye Devletler tarafından ne derece yerine getirildiği sorgulanmaktadır. Verilerin değerlendirilmesi sonucunda, Avrupa'daki en geniş nüfusa sahip olan Roman toplulukların, aynı zamanda ayrımcılığa en çok maruz kalan azınlık grubunu oluşturduğunu söylemek mümkündür.

THE APPROACH OF THE EUROPEAN UNION TO MINORITY AND THE ROMA

Tülin YANIKDAĞ

Abstract

In this study, concept of minority, which is attached special importance and can not be denied in today's world, in different laws will be discussed. The study will focus on Roma minority with considering viewpoint of EU on minority rights. EU expects from candidate countries to guarantee minority rights and respect those pinciples as well as observes level of application in mentioned countries. By evaluating obtained datas, it can be said that Roma, whose population is the most crowded in Europe, suffer from discrimination.

Önsöz

İki kutuplu sitemin sona ermesinden günümüze kadar uzanan süreçte azınlıklar, uluslar arası ilişkilerde üzerinde en çok tartışılan konulardan birisi olmuştur. Tartışmaların ana eksenini; azınlıkların nasıl tanımlanacağı, bu topluluklara mensup bireylere ne tür haklar tanınacağı ve söz konusu bu hakların kendi kaderini tayin ilkesi temelinde ayrılıkçılığa varacak talepleri de beraberinde getirmesinden duyulan ulusal egemenlik kaygıları oluşturmaktadır.

Azınlık olgusuna atfedilen önemin ardında yatan nedenlerden biri, bu sorulara aranan yanıtlar ise bir diğeri; azınlıkların, küreselleşen yeni dünya düzeninde özellikle Avrupa Birliği gibi ulus-üstü niteliği bulunan bir örgütün de teşvikiyle demokratikleşmenin en temel göstergelerinden biri haline gelmesidir. Günümüzde herhangi bir devletin "demokratik" olarak değerlendirilmesi; o devletin, toprakları üzerinde yaşayan azınlıklara ilişkin tutumu belirlemektir.

Bununla birlikte, azınlıklara yönelik akademik ilgi bu derece yoğunken; spesifik olarak Roman azınlığı inceleyen nitelikli çalışmaların azlığı oldukça dikkat çekici bir husustur. Romanlar genellikle sosyoloji ya da siyaset bilimi gibi disiplinlerin ilgi alanına girmekte ve bu kapsamda daha çok kimliklerine ve kültürel özelliklerine ilişkin çalışmalar ortaya konmaktadır. Ancak Avrupa Birliği sınırları içerisindeki en geniş nüfusa sahip olan Roman toplulukların, yaşadıkları coğrafyadaki önyargılı ve ırkçı yaklaşımların hedefi haline gelmesi ve aynı zamanda ayrımcılığa en çok maruz kalan topluluk olması, göz ardı edilmemesi gereken bir unsurdur.

Bu çalışmanın amacı; Romanları azınlık hakları çerçevesinde değerlendirerek AB'nin azınlıklara ilişkin sergilediği tutumun, Roman azınlık özelinde ortaya konmaya çalışılmasıdır. Bu doğrultuda çalışmaya yaptığı katkıları için öncelikle azınlık hakları üzerine sunduğu akademik çalışmalarıyla bu yönde yapılan başka çalışmalara ışık tutan danışman hocam Prof. Dr. Naz Çavuşoğlu' na; azınlık meselelerine olan ilgimden dolayı AB'de yaşayan Romanları araştırma ilhamını veren hocalarım Prof. Dr. Semih Gemalmaz' a ve Prof. Dr. Nasuh Uslu' ya ve özellikle yoğun mesaisine rağmen bu çalışmanın hemen her aşamasında beni yönlendiren,

desteğini, ilgisini ve birikimini esirgemeyen değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Engin Selçuk'a çok teşekkür ederim.

Ayrıca gerek çalışmanın içeriği ve gerekse kaynak bulma konusunda yaptıkları katkılardan ötürü hocalarım Prof. Dr. Ercüment Tezcan, Doç. Dr. Çiğdem Nas ve Doç. Dr. Sevim Budak'a, İKV Kıdemli Uzmanı Arzu Odabaşı- Sarı'ya; başta Fatma Eban Arıkan olmak üzere akademisyen arkadaşlarım Çiğdem Şahin, Muharrem Koz, Ayşim Parlayıldız ve Emine Akçadağ'a şükran borçluyum.

Son olarak; Roman Çalıştayı Raporu'na erişebilmemi sağlayan Sulukule Platformu aktivistlerinden Sayın Hacer Foggo'ya ve sonsuz sabırlarından ötürü elbette ki aileme teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

Öz iii

Abstract iv

Önsöz v

İçindekiler vii

Kısaltmalar ix

Giriş 1

1. İNSAN HAKLARI HUKUKU ve AZINLIKLAR 8

1.1. Azınlık Hakları ve Azınlıkların Uluslararası Alanda Korunması 8

1.1.1. Kimlik Hakları 9

1.1.2. Kamusal Yaşama Katılma ve Uluslararası İlişkiler Kurma Hakkı 12

1.2. Azınlık Haklarının Sınırlandırılması 14

1.3. Azınlıkların Uluslararası Alanda Korunması 15

1.3.1. Birleşmiş Milletler Çerçevesinde Yaşanan Gelişmeler 16

1.3.2. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Çerçevesinde Yaşanan Gelişmeler 20

1.3.3. Avrupa Konseyi Çerçevesinde Yaşanan Gelişmeler 31

1.3.3.1. Ulusal Azınlıkları Koruma Çerçeve Sözleşmesi 32

1.3.3.2. Bölgesel ya da Azınlık Dilleri Avrupa Şartı 34

1.3.3.3. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) 38

2. AVRUPA BİRLİĞİ ve AZINLIKLAR 41

2.1. AB Kurumlarının Üye Ülkelerdeki Azınlıklara Yaklaşımı ve Çalışmaları 41

2.1.1. AB Konseyi Çerçevesinde Yapılan Çalışmalar 44

2.1.2. AB Komisyonu Çerçevesinde Yapılan Çalışmalar 52

2.1.3. AB Parlamentosu Çerçevesinde Yapılan Çalışmalar 57

2.2. AB Üyesi Ülkelerin Azınlık Politikaları ve İki Uygulama Örneği 61

2.2.1. İspanya 62

2.2.2. Romanya 69

3. AVRUPA KONSEYİ, AVRUPA BİRLİĞİ ve ROMAN AZINLIK ÖRNEĞİ 78
3.1. AB Üyesi Ülkelerde Roman Azınlığın Durumu ve Karşılaştıkları Sorunlar 78
3.1.1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Kararları Işığında Roman Azınlığın Durumu 81
3.1.2. Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Mücadele Avrupa Komisyonu (ECRI) Raporları Işığında Roman Azınlığın Durumu 98
3.2. Aday Ülke Sıfatıyla Türkiye'de Roman Azınlığın Durumu ve Karşılaştıkları Sorunlar 104
3.2.1. Roman Açılımı ve Türkiye'de Roman Sorunu 106
3.2.1.1. Roman Kimliği ve Romanlara Yönelik Geleneksel Algı 106
3.2.1.2. İlerleme Raporları ve Irkçılık ve Hoşgörüsüzlükle Mücadele Avrupa Komisyonu Raporları Işığında Türkiye'de Roman Sorunu 109
3.2.2. Roman Çalıştayı 114
3.2.3. Roman Buluşması 116

Sonuç 121
Kaynakça 128
Ek- 1: Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi 147
Ek- 2: Bölgesel Diller ya da Azınlık Dilleri Avrupa Şartı 158
Ek- 3: Roman Çalıştayı Raporu 177

Kısaltmalar

AB	: Avrupa Birliği
ABA	: Avrupa Birliği Antlaşması
a. e.	: Aynı eser
a. g. e.	: Adı geçen eser
a. g. m.	: Adı geçen makale
AGİK/ CSCE	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGİT/ OSCE	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AK	: Avrupa Konseyi
ASIL	: The American Society of International Law
AT	: Avrupa Topluluğu
ATA	: Bütünleştirilmiş Haliyle Avrupa Topluluğu' nu Kuran Antlaşma
AÜSBF	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BM KSHS	: Birleşmiş Milletler Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi
BM MYK/ UNHCR	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
CAHMIN	: Ulusal Azınlıkların Korunması Ad- Hoc Komite
COHOM	: İnsan Hakları Çalışma Grubu
Der.	: Derleyen
DIR	: Etnik Gruplar arası İlişkiler Departmanı
DPMN	: Ulusal Azınlıkların Korunması Departmanı
EBLUL	: Avrupa Az Kullanılan Diller Bürosu

ECRI	: Irkçılık ve Hoşgörüsüzlükle Mücadele Avrupa Komisyonu
EDROM	: Edirne Roman Derneği
EIDHR	: Avrupa Demokrasi ve İnsan Hakları Aracı
EMBNET	: Etnik Azınlık İş Ağı
ERIO	: Avrupa Roman Bilgi Ofisi Direktörü
ERRC	: Avrupa Roman Hakları Merkezi
EU- MIDIS	: Avrupa Birliği Azınlıklar ve Ayrımcılık Anketi
Eurolang	: Avrupa Dilleri Haber Ajansı
FRA	: Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı
Haz.	: Hazırlayan
HRLJ	Human Rights Law Journal
hYd	: Helsinki Yurttaşlar Derneği
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
MC	: Milletler Cemiyeti
md.	: Madde
MDAÜ	: Merkez ve Doğu Avrupa Ülkeleri
MERCATOR	: Avrupa Enformasyon, Dokümantasyon ve Araştırma Ağı
MG- S- ROM	: Romanlar, Çingeneler ve Gezginler Uzmanlar Komitesi
MRG	: Uluslararası Azınlık Hakları Grubu
OSCE HCNM	: AGİT Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiseri
OSCE ODIHR	: AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi
Parag.	: Paragraf
TAIEX	: Teknik Destek ve Bilgi Değişim Ofisi
Tesev:	: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı
TOHAV	: Toplum ve Hukuk Araştırmaları Vakfı

TOKİ	: T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
UAD	: Uluslararası Adalet Divanı
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
UN OHCHR	: Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi

GİRİŞ

Azınlık kavramı tarih sahnesindeki yerini 17. yüzyılda ulus-devletlerin ortaya çıkmaya başlamasıyla almıştır. Şüphesiz ki ulus-devletler ile azınlıkların ortaya çıkış sürecindeki bu eş zamanlılık tesadüfi değildir. Nitekim "azınlık kavramının ortaya çıkması için hem var olan bir bütünlüğün bozulması sonucu farklı bir grubun oluşması hem de bunun korunması zaruretinin anlaşılması gerekmektedir. Bütünlüğün oluştuğu şekilde bir kanının oluşabilmesi için ise ulus-devletlere ihtiyaç vardır. Çünkü ulus-devlet yapılanmasından bir önceki devlet yapılanmasını oluşturan imparatorluklar etnik, dinsel ya da dilsel bütünlükle ilgilenmemiştir"[1].

Azınlıklar, sosyolojik açıdan "bir toplulukta sayısal bakımdan az olan ve çoğunluktan farklı özelliklere sahip grup"[2] şeklinde ifade edilirken; hukuki açıdan konuyla ilgili uluslar arası belgelerde azınlık kavramına ilişkin üzerinde uzlaşılmış, ortak bir tanımın yer almadığı görülmektedir. Bu sorunun günümüzde hala çözülememiş olması ise devletlerin azınlık olarak nitelendirilen grubun hak talep etmeleriyle başlayan sürecin ayrılıkçılığa ve dolayısıyla o devletin parçalanmasına kadar varabileceği iması taşımasından kaynaklanmaktadır.

Azınlık kavramının tanımı konusunda ilgili uluslararası belgeler incelendiğinde açıkça bir tanımın yer almamasına karşın, Milletler Cemiyeti (MC) döneminde yapılan anlaşmalarda azınlık; "ırk, din, dil bağlarıyla bağlı insanlar" olarak nitelendirilmiştir. Böylece azınlıklar, kültürel kimlikle ilişkilendirilmeye çalışılarak uluslararası eylem alanına taşınmıştır. 1928'de Uluslararası Adalet Divanı'nda görülen "Yukarı Silezya Azınlık Okulları Davası"nda hukukçu Mello Toscana azınlık kavramına ilişkin bir tanım geliştirmiş ve kavramı şu şekilde tanımlamıştır: "Bir devletin nüfusunun, topraklarının belirli bir bölümüyle tarihsel olarak

---

[1] Mehmet Özcan, Mustafa Kutlay, "Azınlık Terimi, Almanya ve Türkiye'de Azınlığın ve Çoğunluğun Birlikte Yaşamaları", (Çevrimiçi) http://www.konrad.org.tr/Migration%20tr/009-042.pdf, 1 Nisan 2010.

[2] Erol Kurubaş, **Asimilasyondan Tanınmaya- Uluslar arası Alanda Azınlık Sorunları ve Avrupa Yaklaşımı**, 2. bs. , Ankara, Asil Yayınları, 2006, s. 27. Ayrıca bkz. Baskın Oran, **Küreselleşme ve Azınlıklar**, 3.bs. , Ankara, İmaj Yayınevi, 2000, s. 64. "Sosyolojik olarak bakıldığında bir grubun azınlık olarak tanımlanabilmesi için iki öncelikli şartın oluşmuş olması gerekir: a) bu grubun çoğunluğun sahip olduğu siyasal, sosyal, medeni ve/ veya kültürel haklar karşısında dezavantajlı bir konumda olması; b) Söz konusu grubun çoğunluk grubu karşısında bir tür grup dayanışması ve aidiyet bilinci geliştirmiş olmaları", bkz. Ayhan Kaya, "Avrupa Birliği Bütünleşme Sürecinde Yurttaşlık, Çokkültürcülük ve Azınlık Tartışmaları: Bir arada Yaşamanın Siyaseti", **Türkiye'de Çoğunluk ve Azınlık Politikaları: AB Sürecine Yurttaşlık Tartışmaları**, Der. : Ayhan Kaya, Turgut Tarhanlı, 2. bs. İstanbul, Tesev Yayınları, 2006, s. 58.

bağlı, kendine özgü bir kültüre sahip, ırk, din, dil farklılığı nedeniyle devletin diğer uyruklarının çoğunluğuyla karşılaştırılması imkansız, kalıcı parçası"[3].

1930'da Uluslararası Adalet Divanı da emsal teşkil edecek bir öneride bulunmuş ve azınlığı; "tarihsel olarak belirli bir ülkede veya bölgede yaşayan, aynı ırktan, dini ve dili bir, kendine özgü gelenekleri olan, ortak dil, din, gelenek ve ırk kimliğiyle dayanışma duygularıyla birbirine bağlı, geleneklerini koruma, inançlarını ve ibadet etme biçimlerini sürdürme, aynı soydan olma ruhu ve geleneğine uyumlu olarak çocuklarını eğitme ve yetiştirme haklarını güvence altına almak isteyen, karşılıklı yardımlaşma ruhuna sahip topluluk"[4] olarak tanımlamıştır.

Ancak konuya ilişkin en önemli gelişme, BM İnsan Hakları Komisyonu Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu Raportörü Francesco Capotorti'nin 1978'de hazırlamış olduğu raporda azınlık tanımına ilişkin bir öneride bulunmasıyla yaşanmıştır. Capotorti' nin önerisine göre azınlık; "bir devletin nüfusun geri kalanına göre sayısal olarak az, egemen konumda bulunmayan, üyeleri o ülke vatandaşları olarak etnik, dinsel ya da dilsel açıdan nüfusun geri kalanından farklı olan ve kültürlerini, geleneklerini, dinlerini ya da dillerini korumak amacıyla üstü örtülü bir dayanışma duygusu gösteren gruptur[5]". Bu tanım, azınlıklara ilişkin düzenlemeler içeren hukuki belgelerde genel kabul görmüştür. Sorunun çözümüne yönelik yapılan çalışmalar içerisindeki yerini ve önemini günümüzde de muhafaza etmektedir. Son olarak, BM kapsamında Komisyonun Kanadalı bir üyesi olan Jules Deschenes de bir tanım geliştirmiş ve yapmış olduğu tanımda Capotorti'nin önerisini esas aldığı görülmüştür[6].

Diğer taraftan, yapılan bu çalışmalar ışığında bir grubun azınlık olarak değerlendirilebilmesi için taşıması gereken nitelikleri ortaya koymak mümkündür. Zira bir grubun "azınlık" olarak adlandırılabilmesi için öncelikle içerisinde yaşadığı toplumun diğer

---

[3] Jennifer Jackson Preece, **National Minorities and the European Nation- States System**, Oxford, Clarendon Press, 1998, s. 15.
[4] Patrick Thornberry, **International Law and the Rights of Minorities**, Oxford, Clarendon Press, 1992, s. 165.
[5] Preece, **a. g. e.** , s. 19. Ayrıca Capotorti' nin ilgili çalışması için bkz. Francesco Capotorti, **Study on the Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities**, New York, UN Study Series, 1979.
[6] Deschenes azınlığı; "bir devletin; sayısal olarak azınlık oluşturan ve o devlette egemen konumda bulunmayan, nüfusun çoğunluğundan farklı etnik, dinsel ve dilsel özelliklere sahip, birbiriyle dayanışma duygusu içinde, üstü örtülü de olsa, varlıklarını sürdürmek için ortak bir istekle yönlenmiş ve amacı çoğunluk ile fiili ve hukuki eşitlik elde etmek olan bir grup vatandaşı" olarak tanımlamıştır. Bkz. : Abdullah Kıran, "Azınlıkların Dil Hakları ve Kürtler", **Avrupa Birliği Sürecinde Dil Hakları**, Haz.: Ebru Uzpeder, İstanbul, Helsinki Yurttaşlar Derneği (hYd), 2003, s. 77.

kesiminden bir yönüyle (etnik, dilsel, dinsel vs.) "farklılık" arz etmesi gerekmektedir. Sayısal açıdan ise bu grup, nüfusun geri kalanından "az" olmalıdır. Bu grubun aynı zamanda nüfus bakımından toplumu oluşturan diğer kesimlere karşı "başat güç" teşkil etmemesi yani "egemen konumda bulunmaması" gerekmektedir. Hukuksal açıdan azınlık kabul edilebilmek ve azınlık olarak kabul edilen gruba farklılıklarını koruma, geliştirme vs. haklar tanınabilmesi için söz konusu azınlığı oluşturan birey ya da bireylerin, toprakları üzerinde yaşadığı devlete vatandaşlık bağıyla bağlı olması gerekmektedir.

Son olarak, bir grubun azınlık olarak nitelendirilebilmesi için gereken belki en önemli şart; azınlık bilincine sahip olmasıdır. Kendisini azınlık olarak nitelendirmeyen ancak diğer bütün özellikleri bünyesinde barındıran bir topluluk azınlık sayılamaz. Sahip olduğu farklılığı koruma istencini topluluğa veren temel unsur, azınlık bilincidir.

Farklılık unsuru temelinde azınlıklar; "din, dil, etnik köken ya da ulusal açıdan farklı" gruplar şeklinde değerlendirilebilir. Azınlık olarak adlandırılan ilk topluluklar, dini azınlıklar olmuştur[7]. Bunun nedeni, 18. yüzyılda ulus ve ulusalcılık kavramlarının ortaya çıkışına kadar yaşanan süreçte insanlar arasındaki ayrımın en önemli kriterinin "din" olmasıdır.

Dilsel azınlık grubunu oluşturanların temel farklılığını ise, kullandıkları dil oluşturmuştur. Ancak burada altı önemle çizilmesi gereken husus; çoğunluğun kullandığı dilin diyalektiğinin azınlık dili olarak adlandırılamayacağıdır. Dilsel azınlık ile anlatılmak istenen; ülkede bulunan azınlık gruplarınca konuşulan ve resmi dilden farklı olan dillerdir.

Eski Yunanca' da halk anlamına gelen *ethnos* sözcüğünden türetilen ve Batılı dillere yerleşen kullanımıyla etnisite, "ortak tarih anlayışıyla kültürel farklılıklarına vurgu yapan toplulukları" ifade etmektedir[8]. Etnik azınlık ise; "üyeleri belirsiz bir şekilde de olsa ortak bir kökeni paylaşan, çeşitli kültürel, tarihsel ve topraksal bağlardan oluşan kimlik özelliklerine sahip, fakat belirli bir siyasal niteliği bulunmayan azınlık durumundaki gruplar" şeklinde tanımlanmaktadır[9].

---

[7] Dini azınlıklar ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.: Ayşe Füsun Arsava, **Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslar arası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi**, Ankara, AÜSBF Yayınları, 1993, s. 56- 57.

[8] Erol Kurubaş, "Uluslararası Politikada Etnik Sorunlar ve Çözüm Yolları", **İktisat Dergisi**, Sayı: 386, Ocak 1999, s. 49.

[9] Kurubaş, **Asimilasyondan Tanınmaya**, s. 35- 36. Ayrıca bkz.: "Azınlık Hakları", **Toplum ve Hukuk**, Yıl: 2, Sayı: 8, s. 59; Suavi Aydın, "Azınlıklara İçeriden Bakmak", **Türkiye'de Çoğunluk ve Azınlık Politikaları: AB**

Ulusal azınlık kavramı konusunda ise AK Parlamenter Asamblesi, Ek Protokol Önerisi'nde ulusal azınlığı oluşturan grupların sahip olması gereken unsurları belirtmiştir. Belirtilen bu unsurlar; "devlete vatandaşlık bağıyla bağlı olması, eskiden beri süregelen kuvvetli bağları koruması, ayırt edici etnik, dini, dilsel ve kültürel özelliklere sahip ve sayıca az olmasına rağmen bulunduğu devlette yeterince temsil edilmesi, aynı zamanda ortak kimliklerini oluşturan özellikleri hep birlikte koruma endişesi taşıması"[10] şeklindeydi.

Ulusal azınlık kavramı, bir devlet ülkesinde yaşayan ve orada çoğunluğu oluşturan bir ulusun üyelerinden bazılarının, bir başka devlet ülkesinde azınlık durumunda olmasını ifade eder. Başka bir deyişle "kendisini devletleşmiş bir başka ulusun parçası olarak gören yani akraba- devleti olan azınlık grubu"dur. Örneğin Almanya'daki Danimarkalılar, Romanya'daki Macarlar, Polonya'daki Almanlar, Bulgaristan'daki Türkler gibi"[11]...

Ulusal azınlıklarla ilgili en önemli uluslararası belge, şüphesiz ki "Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme"dir. Ancak Sözleşme, ulusal azınlık kavramına ilişin bir tanıma yer vermemiştir. Bu durum, Sözleşme'nin içeriği konusunda görülen en önemli eksiklik olarak değerlendirilmektedir.

Uygulama açısından bakıldığında Çerçeve Sözleşme'de yer alan hakların hangi gruplara uygulanacağına dair devletlerin takdir yetkisi söz konusudur. Örneğin Almanya, Çerçeve Sözleşme'yi imzalarken, "ulusal azınlık" kavramının Sözleşme'de tanımlanmadığından hareketle ulusal azınlığı oluşturan grupların her Taraf Devletin kendisi tarafından belirleneceğini belirtmiştir. Bununla birlikte, "Çerçeve Sözleşme'nin, açık bir tanım getirmemesine karşın, farklı etnik, dinsel ya da dilsel objektif özelliklerden kaynaklanan ortak bir kimliği paylaşma, bu kimliğe sahip çıkma ve koruma isteği temelinde, 'kendi kimliğini tanımlama' üzerine kurulu örtük bir tanımı içerdiği söylenebilir. Danışma Komitesi raporlarına ilişkin olarak belki şu noktaya da işaret etmek gerekir: Çerçeve Sözleşme bakımından 'ulusal azınlık' terimi, başka bir ulusla etnik bağı- 'akraba devleti'

Sürecine Yurttaşlık Tartışmaları, Der.: Ayhan Kaya, Turgut Tarhanlı, 2. bs. İstanbul, Tesev Yayınları, 2006, s. 192- 193.

[10] Naz Çavuşoğlu, **Uluslar arası İnsan Hakları Hukukunda Azınlık Hakları**, 2. bs. , İstanbul, Su Yayınları, 2001, s. 39.

[11] Kurubaş, **a. g. e.** , s. 36.

bulunan azınlıklar bakımından değil, bir devletin ülkesi üzerindeki etnik, dilsel, dinsel azınlıkları kapsayan bir ifade olarak kullanılmaktadır"[12].

Azınlık olgusuna yönelik sorun alanlarından biri kavramın tanımı ise bir diğeri de azınlıklara tanınacak hakların bireysel mi yoksa grubun diğer üyeleriyle birlikte mi kullanılacağıdır. "Bireysel haklar" adından da anlaşılacağı üzere kişinin birey olarak yararlanabileceği hakları; "kolektif haklar"[13] ise grupça ya da topluca yararlanılabilecek hakları ifade etmektedir. Bireysel ve kolektif hak ayrımının nedeni; azınlıklara ilişkin hakların yer aldığı sözleşmelerde söz konusu hakların nasıl kullanılacağına dair bir ayrıma gidilmesinden kaynaklanır.

Örneğin, BM Kişisel ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 27. maddesinde; "etnik, dilsel ya da dinsel azınlıkların var olduğu devletlerde, bu azınlıklara mensup bireyler, kendi gruplarının diğer üyeleriyle birlikte, kendi kültürlerini yaşama, kendi dinlerini ifade etme ve gereklerini yerine getirme ve kendi dillerini kullanma haklarından yoksun bırakılamazlar" ifadesine yer verilmiştir. Bu maddede dikkati çeken unsur "azınlığa mensup birey" ifadesidir. Bu ifadeden anlaşılması gereken; azınlıklara tanınacak hakların bireysel nitelikte olduğu, başka bir deyişle, öznenin "birey" olduğudur[14].

BM Ulusal ya da Etnik, Dinsel ve Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Haklarına İlişkin Bildirge[15]'nin 3/ 1. maddesi, "Azınlık mensubu kişiler, bu Bildirgede yer alan haklar da dahil olmak üzere, diğer bütün haklarından bireysel olarak veya mensubu oldukları grubun diğer üyeleriyle birlikte, herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmaksızın yararlanabilirler" ifadesine yer verir. Burada ise hakların hem "bireysel" hem de "grubun diğer üyeleriyle birlikte" kullanımı söz konusudur.

---

[12] Naz Çavuşoğlu, "Azınlıkların Korunmasına İlişkin Uluslar arası Normlar", **Türkiye'de Çoğunluk ve Azınlık Politikaları: AB Sürecine Yurttaşlık Tartışmaları**, Der. : Ayhan Kaya, Turgut Tarhanlı, 2. bs. İstanbul, Tesev Yayınları, 2006, s. 248. Ayrıca bkz. Elif Özerman, "Avrupa' da Dil Hakları Genel Bir Çerçeve Raporu", Çev. Burcu Toksabay, **Toplum ve Hukuk**, Yıl: 2, Sayı: 8, s. 92- 93.

[13] Kolektif haklar konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Hans- Joachim Heintze, "Collective Rights in the Context of EU Accession", **The Protection of Minorities in the Wider Europe**, Ed. : Mark Weller, Denika Blacklock and Katherine Nobbs, England, Palgrave and Macmillan, 2008, s. 42- 53.

[14] Bu maddede azınlığa mensup bireylerin, "kendi gruplarının diğer üyeleriyle birlikte" bu haklardan yararlanabileceklerinin belirtilmiş olmasına rağmen; hakların bireysel nitelikli olduğu BM İnsan Hakları Komitesi'nin 27. maddeye ilişkin 23 No' lu Genel Yorum'undan anlaşılmaktadır. Burada ifade edildiği şekliyle Sözleşme'nin 27. maddesi bireysel hakları kapsamaktadır. Bkz.: UN OHCHR, "General Comment No. 23: The Rights of Minorities (Art. 27)", 8 Nisan 1994, parag. 3.1. (Çevrimiçi) http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/fb7fb12c2fb8bb21c12563ed004df111?Opendocument, 5 Nisan 2010.

[15] BM Genel Kurulu'nun 18 Aralık 1992 tarihli ve 47/135 sayılı kararı ile kabul edilmiştir.

Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme'nin 3. maddesinin 2. fıkrasında "ulusal azınlıklara mensup kişilerin, bireysel olduğu gibi diğerleriyle birlikte, Çerçeve Sözleşme'de belirtilen ilkelerden doğan hak ve özgürlükleri kullanabileceği"[16] hükmüne yer verilerek, söz konusu haklardan bireysel olarak yararlanılmasının yanı sıra "diğerleriyle birlikte" de yararlanılabilmesinin mümkün olduğu ifade edilmiştir.

Azınlık haklarında bireysel hak vurgusu, azınlıkların "kendi kaderini tayin hakkı"nı ayrılıkçı talepler için kullanmalarını önlemek için geliştirilmiş bir formüldür. Bu çerçevede azınlık hakları kolektif haklar olmaktan çok, kolektif hakların sınır çizgisinde "kolektif boyutlu bireysel haklar" olarak kabul edilmektedir[17]. Kişisel ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin self-determinasyon hakkı ile etnik, dini ve dinsel azınlığa mensup kişilerin haklarını ayrı maddelerde ele alması da yine devletlerin ülkesel bütünlüklerini korumak adına oluşabilecek ayrılıkçı hareketlerin önüne set çekme çabasının bir tezahürüdür.

Genel itibariyle azınlıklar ve onlara tanınan hakların kullanımı konusuna ilişkin çizilen genel çerçevenin ardından belirtilmelidir ki; azınlıklar, özellikle Soğuk Savaş'ın sona erdiği 1990'ların başından günümüze kadar olan süreçte devletlerarası ilişkilerde önemli gündem maddelerinden birini oluşturmakta ve bu durum güncelliğini korumaktadır. Özellikle başlangıçta ekonomik amaçlı bir örgütken aynı zamanda siyasal boyutu da olan ulus-üstü bir yapılanmaya karşılık gelen Avrupa Birliği'nin temel dinamizmini ortaya koyan genişleme ve derinleşme perspektifleri kapsamında "azınlıklara saygı" ilkesi, demokratik bir devlet olmanın temel koşullarından birini oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Aday Devletlerde aranan "azınlıkların korunması ve azınlıklara saygı" ilkesinin gereğinin, Birlik' e Üye Devletlerde de yerine getirilip getirilmediğinden hareketle, Roman azınlık özelinde AB'nin azınlıklara yaklaşımını ortaya koymaya çalışmaktır. Bu doğrultuda çalışmanın birinci bölümünde azınlıklara tanınan temel hakların neleri kapsadığı ve bu hakların hangi koşullarda sınırlandırılabileceğinin yanı sıra başta Avrupa Konseyi olmak üzere; BM ve AGİT bünyesinde azınlık haklarının korunmasına ilişkin yapılan çalışmalar ele alınmıştır.

---

[16] Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme. Sözleşme'nin tam metni için bkz. Ek-1: "Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme"; ayrıca bkz. Toplum ve Hukuk Araştırmaları Vakfı, **Uluslar arası ve Ulusal Hukukta Azınlık Hakları**, İstanbul, 2005, s. 47- 55.

[17] Naz Çavuşoğlu, **a. g. e.** , s. 64. Ayrıca bkz.: Will Kymlicka, **Çokkültürlü Yurttaşlık: Azınlık Haklarının Liberal Teorisi**, Çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1998, s. 89- 91.

İkinci bölümde genel itibariyle Birlik kurumları tarafından gerçekleştirilen çalışmalar neticesinde Avrupa Birliği'nin azınlıklara ilgisi ve bu bağlamda İspanya ve Romanya gibi tam Üye Devletlerin kendi ülkelerinde yaşayan azınlıklara ilişkin yaklaşımı incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise; AB sınırları içerisinde yaşayan Roman toplulukların karşılaştıkları sorunlar; bu topluluğa mensup kişilerce yapılan başvurular sonucunda AİHM' de görülen Roman davaları, Avrupa Konseyi'nin bir kurumu olan Irkçılık ve Hoşgörüsüzlükle Mücadele Avrupa Komisyonu'nun raporları doğrultusunda değerlendirilmiştir.

Son olarak ilerleme raporları ışığında Türkiye'de yaşayan Roman kökenli vatandaşların mevcut durumlarına, özellikle yakın dönemde oldukça tartışılan ve kamuoyunda "Roman Açılımı" olarak da bilinen gelişmelere değinilmiştir.

1. İNSAN HAKLARI HUKUKU ve AZINLIKLAR

1.1. Azınlık Hakları ve Azınlıkların Uluslararası Alanda Korunması

Azınlıklara ilişkin en çok tartışılan konulardan birini nasıl tanımlanacağı sorunu oluştururken; diğerini ülkeleri üzerinde yaşayan azınlık gruplarına devletler tarafından hangi hakların tanınacağı sorunu teşkil etmektedir. Azınlıklara tanınan haklar bağlamında ilk olarak, uluslar arası sözleşmelerde yer alan temel haklardan söz edilebilir. "Bu haklardan birincisi, var olma hakkıdır. Bu hak AİHS' nin 1. maddesinde de yer alan yaşama hakkı ile beraber doğal olarak zaten kabul edilmesi gereken bir insan hakkıdır. İkincisi, eşitlik ilkesi ve ayrım gözetmeme ilkesidir. Üçüncüsü ise, azınlık kimliğinin ve kültürünün korunması hakkıdır. Dördüncüsü, azınlığa mensup bireylerin kamusal yaşama katılımı ve son olarak beşincisi de uluslar arası ilişkiler kurma hakkıdır"[1].

Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi'nin II. Bölümü'nde yer alan 4. maddenin 1. fıkrasında azınlığa mensup bireylerin yasalar önünde eşit olduğuna dikkat çekilmiş ve bu bireylerin yasal korunmadan eşit şekilde yararlanacakları ifade edilmiştir. Aynı maddenin 2. fıkrasında ise ulusal azınlığa mensup bireyler ile çoğunluğu oluşturanlar arasındaki ilişkilerde "tam ve etkin bir eşitliğin" sağlanabilmesi için Taraf Devletlerin gerekli görülen durumlarda birtakım önlemler almakla yükümlü oldukları vurgulanmıştır.

Bu maddenin amacı; ulusal azınlığa mensup bireyler için eşitlik ve ayrımcılık yapmama ilkelerinin uygulanabilirliğini sağlamaktır. Tarafların gerekli hallerde almakla yükümlü olduğu önlemler ile ilgili olarak Açıklayıcı Rapor'da belirtilen husus; başkalarının haklarını ihlal etmeyecek ve ayrımcılığa neden olmayacak şekilde "ölçülülük ilkesine" uygun olması gerektiğidir. Bu ilke, zaman ya da kapsam açısından tam ve etkili eşitliğin sağlanması amacına ulaşılabilmesi için gereken düzenlemenin ötesine geçmemesi ihtiyacını doğurmaktadır [2].

Sözleşme'nin 5. maddesinin 1. fıkrası uyarınca, ulusal azınlığa mensup kişilerin kimliğinin din, dil, gelenek ve kültürel miras gibi asli öğelerinin korunması için Taraf

---

[1] Kurubaş, **a. g. e.** , s. 37- 39.
[2] Council of Europe, "Framework Convention For The Protection of National Minorities and Explanatory Report", Strasbourg, February 1995, parag. 38- 39.

Devletlerce gerekli koşulların güçlendirilmesi hükme bağlanmıştır. Aynı maddenin 2. fıkrasında ise, devletlere azınlığa mensup bireylerin asimilasyon politikalarından korunması yükümlülüğü getirilmiştir. Bu fıkranın amacı, ulusal azınlığa mensup bireyleri asimilasyondan korumaktır.

Açıklayıcı Rapor'da gönüllü asimilasyonun engellenemeyeceğinin de altı çizilmiştir. Burada özellikle ifade edilmesi gereken bir husus, "asimilasyon politikaları yasaklanırken, 'genel bütünleşme' politikalarının uygulanmasına imkan tanınmasıdır. Ancak bu durum, Taraf Devletlerin söz konusu bütünleşme politikaları uyarınca önlemler almasını engellemeyecektir. Diğer taraftan kültürel çeşitliliğin, her toplum için bölünmenin değil, zenginleşmenin bir kaynağı olduğu ifade edilmiş ve böylece sosyal uyumun önemi vurgulanmıştır[3].

Çerçeve Sözleşme'nin 6. maddesinde hoşgörü ruhunun ve kültürlerarası diyaloğun teşvik edilmesi ve aidiyetlerine bakılmaksızın karşılıklı saygı, anlayış ve işbirliğinin geliştirilmesi için alınacak önlemler konusunda sorumluluğun Taraf Devletlerde olduğu ifade edilmiştir. Aynı zamanda kimliğini oluşturan farklılıklarından ötürü herhangi bir ayrımcılık, düşmanlık ya da şiddet eylemine maruz kalabilecek kişilerin korunması için uygun görülen tedbirlerin alınması gerektiği belirtilmiştir (md. 6/ 2).

1.1.1. Kimlik Hakları

Var olma, eşitlik ve ayrımcılık yasağı gibi temel insan haklarının dışında azınlıklara mensup bireylerin kendilerini "azınlık" olarak nitelendirilmesindeki ana nedeni yani faklılıklarının korunabilmesini amaçlayan en temel hak; azınlık kimliğinin tanınması ve kimlik unsurlarının yaşatılması, geliştirilmesi hakkıdır.

"Azınlık hakları kültürel kimlik etrafında şekillenmektedir"[4]. Nitekim herhangi bir azınlık grubunu "azınlık" yapan, yaşadıkları toplumdaki baskın gruptan kendisini faklı kılan

---

[3] **A. e.** , parag. 45- 46.

[4] Naz Çavuşoğlu, "Cultural Identity: A 'Minority Question'?", **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No: 23-24, (Ekim 2000- Mart 2001), s. 92. Burada dikkat edilmesi gereken bir husus; uluslar arası hukukta kültürel hakların "herkesin sahip olduğu haklar" olarak değerlendirildiğidir. Bu değerlendirmenin temel dayanak noktasını İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 15. maddesi ile BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin 27. maddesi oluşturur. Her iki maddede vurgulandığı şekliyle "kültürel yaşama katılım hakkı herkese tanınması gereken bir hak" olarak görülmüştür. Bu açıdan bakıldığında azınlık haklarının doğrudan

unsur, sahip olduğu kimliktir. Azınlıkların kimliklerinin ve kültürel özelliklerinin çoğunluğun sahip olduğu başat kültür karşısında yok olmasının engellenmesi ya da daha açık bir ifadeyle asimilasyona maruz bırakılması sorununun çözümünde ise pozitif ayrımcılık ilkesi, anahtar rol üstlenmektedir.

"Pozitif ayrımcılık ilkesi yeni ifadelerinden birini, Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme'nin 3. maddesinin 2. paragraf düzenlemesinde bulur. Bu ilkenin mantığında, Çerçeve Sözleşme'nin 5. maddesinde açıkça belirtilen azınlıkların iradesi dışında asimilasyon politikası uygulama yasağı da vardır. Bu çerçevede pozitif ayrımcılık, azınlıklar hukukunun 'olmazsa olmaz' şartıdır. Ancak azınlık haklarının, azınlıkların kendilerine özgü özelliklerini; etnik, dinsel kimliklerini koruma amaçlı haklar olması ve buna bağlı olarak devlete pozitif yükümlülükler getirmesi, 'ölçülülük' ilkesinin sınırları içinde değerlendirilmiştir"[5].

Çerçeve Sözleşme'nin 7. maddesi, barışçıl toplantı yapma ve birlik kurma hakkı; ifade, düşünce, vicdan ve din hürriyetine saygıyı güvence altına almayı amaçlamaktadır. Bu madde, AİHS' nin düşünce, vicdan ve din özgürlüğü (md. 9), ifade özgürlüğü (md. 10) ile dernek kurma ve toplantı özgürlüğüne (md. 11) ilişkin hükümleriyle örtüşmektedir.

AİHS' nin 9, 10 ve 11. maddelerinde yer alan düzenlemelerin Çerçeve Sözleşme'nin 7. maddesinde yinelenmesinin çeşitli nedenleri vardır. 7. maddenin amacı, Açıklayıcı Rapor'da da belirtildiği üzere, bu maddede bahsedilen temel özgürlüklere saygıyı, bir ulusal azınlığa mensup bütün bireyler için garanti altına almaktır. AİHS' nin ilgili maddelerinde yer alan özgürlükler, bir ulusal azınlığa mensup olsun ya da olmasın bütün insanlar için geçerli olan evrensel nitelikteki ilkelerdir ancak ulusal azınlıkların korunması için özellikle vurgulanmaktadır. Bu hüküm, Taraflar için bahsedilen özgürlüklerin, Devletlerden kaynaklanmayan ihlallere karşı korunması için belirli pozitif yükümlülükler getirmektedir[6]. Bununla birlikte, bu yinelemenin bir başka nedeni, Çerçeve Sözleşme'nin Avrupa Konseyi üyesi olmayan, dolayısıyla AİHS' ye taraf olmayan Devletlerin onayına da açık olmasıdır"[7].

---

kültürel haklar kategorisinde tanımlanmasının yanıltıcı olacağını" ifade eden görüşler de mevcuttur. Bkz. : Gaetano Pentassuglia, **Minorities in International Law**, Council of Europe, Strasbourg, 2002, s. 51.

[5] Çavuşoğlu, **a. g. e.** , s. 85- 86.

[6] Council of Europe, "Framework Convention For The Protection of National Minorities and Explanatory Report", Strasbourg, February 1995, parag. 51- 52.

[7] Çavuşoğlu, **a. g. e.** , s. 96.

Çerçeve Sözleşme'nin 8. maddesine göre Taraflar, ulusal azınlığa mensup her kişinin dinini ya da inancını belirtme ve dinsel kurumlar, birlikler, örgütler kurma hakkını tanımayı taahhüt etmektedir. 9. maddenin 1. fıkrasında Tarafların, azınlığı oluşturan bireylerin ifade özgürlüğünün, fikir oluşturma ve bu azınlık dilinde kamu otoritelerinin müdahalesi olmaksızın, bilgi ve düşüncelerini edinme ve yayma hakkını içerdiğini taahhüt ettiklerini belirtir. Ayrıca kendi hukuksal sistemleri çerçevesinde azınlık mensubu bireylerin medyaya erişimleri konusunda ayrımcılığa uğramamalarının Taraflarca güvence altına alınacağı ifade edilmiştir.

2. fıkrasında ise aynı maddenin 1. fıkrasında belirtilen hükmün, Taraf Devletlerin radyo, televizyon ya da sinema kurumlarına ilişkin lisans alma gerekliliği getirmelerini engellemeyeceklerinin altı çizilmiştir. 3. fıkrada ulusal azınlığa mensup bireylerin yazılı medya kurumları oluşturmalarının Taraf Devletlerce engellenmeyeceği ve hatta kendi medyalarını oluşturmaları hakkının güvence altına alınacağı hükme bağlamıştır. 4. fıkra ise yine 3. fıkranın bir uzantısı ya da tamamlayıcısı şeklinde olup azınlığa mensup kişilerin medyaya erişimlerinin kolaylaştırılması ve hoşgörü temelinde kültürel çoğulculuğa izin vermek için gerekli tedbirlerin alınması gerektiği vurgulanmıştır.

Çerçeve Sözleşme'nin 10. maddesi günümüzde pek çok ülkede tartışılan bir konuya temas etmekte ve Taraf Devletlere azınlık dilini özel ve kamusal alanlarda kullanabilme hakkının serbestçe ve müdahale olmaksızın tanıma yükümlülüğü getirmektedir. Maddenin 2. fıkrası, azınlığa mensup bireylerce iskan edilen yerlerde talep olması dahilinde ve bu yöndeki bir isteğin gerçek bir ihtiyaca denk düşmesi halinde, mümkün mertebe, söz konusu bireylerin idari makamlarla ilişkilerinde azınlık dilinin kullanımını mümkün kılacak koşulların güvence altına alınmasından Devletleri sorumlu kılar. Bununla birlikte Taraf Devletler, ulusal azınlığa mensup bireylerin tutuklanması halinde, gerek tutuklanma sebepleri gerekse kendisine yönelik suçlamalar hakkında bilgilendirilmesi, gerekiyorsa ücretsiz tercüman yardımıyla, kendisini mensubu olduğu azınlık grubunun dilinde savunması hakkını güvence altına almayı taahhüt etmektedir (md. 10/ 3).

Sözleşme'nin 11. maddesi, Tarafların, ulusal azınlık mensubu bireylerin kendi anadilindeki ad ve soyadını kullanma ve bunların resmi olarak tanınması haklarının tanınması hükmünü içermektedir. Bu doğrultuda 2. fıkrada Tarafların, yazı, işaret, harf ve kamuya açık tüm şahsi bilgilerin kendi ana dillerinde gösterme hakkının tanınmasını taahhüt ettiklerini

belirtir. 3. fıkra, yeterli talebin olması halinde, geleneksel yer ve sokak adları ve kamuya yönelik diğer topografik göstergelerin bu azınlığın anadilinde de göstermeye çalışılacağını açıklar. Burada vurgulanması gereken, Taraf Devletlerce taahhüt edilen bu hususun, azınlığa mensup bireylerin yoğun yaşadıkları yerlerde ve yeterli talebin mevcudiyeti halinde ve ilgili hallerde söz konusu olabileceğidir.

Çerçeve Sözleşme'de eğitim-öğretim konusunda azınlığa mensup bireylere tanınacak haklara ilişkin düzenlemeler; Sözleşme'nin 12, 13 ve 14. maddelerinde ortaya konmuştur. 12. maddede eğitim- araştırma alanında ulusal azınlıkların din, dil tarih ve kültürlerine dair bilgilerinin arttırılması (1. fıkra); öğretmen eğitimi ve ders kitaplarına (2. fıkra) ve her düzeyden eğitime erişimde fırsat eşitliğinin geliştirilmesi taahhüdü yer almaktadır. 13. madde; ulusal azınlığa mensup bireylere kendi özel eğitim- öğretim kurumları açma ve işletme hakkı tanımakla birlikte, bu hakkın taraflara hiçbir mali yükümlülük getirmeyeceğini belirtmektedir.

Sözleşme'nin 14. maddesinin 1. fıkrasında ulusal azınlığa mensup bireylerin kendi anadillerini öğrenme hakkının, 2. fıkrasında sayısal çoğunluğun ve yeterli talebin olması halinde mümkün mertebe ve kendi eğitim sistemleri içinde kendi dillerini öğrenme ve bu dilde ders görme fırsatlarının, son olarak 3. fıkrasında ise; 2. fıkra hükmünün, resmi anadilin öğretilmesi ya da bu dilde eğitime karşı herhangi bir önyargıya sebep olmaksızın uygulanacağı ifade edilmiştir.

1. 1. 2. Kamusal Yaşama Katılım ve Uluslararası İlişkiler Kurma Hakkı

Haklar konusuna ilişkin tartışmaların en yoğun yaşandığı alan, azınlıklara tanınacak hakların siyasal boyutudur. Tartışmanın temel nedenini; ulus-devletlerin ülkesel bütünlüğünü tehdit edecek şekilde ayrılıkçılığa varacak gelişmelere yol açacağı endişesi oluşturur. Azınlıklar açısından bakıldığında ise varlıklarını sürdürebilmelerinin en önemli aracı, siyasal haklardır. Nitekim azınlık gruplarının kamusal hayata katılımı ve uluslar arası ilişkiler kurabilmeleri hakkı bu kategoride incelenebilir.

Bu perspektifle değerlendirildiğinde Çerçeve Sözleşme'nin 15. maddesinin, ulusal azınlıkların kamusal yaşama katılımı konusuna ilişkin bir düzenleme getirdiği görülür. Buna göre; azınlığa mensup bireylerin kültürel, sosyal ve ekonomik hayatta olduğu gibi kamu

işlerine özellikle kendilerini ilgilendiren işlere fiili katılımları için gerekli koşulların sağlanması Taraf Devletlerin sorumluluğundadır.

Ulusal azınlıkların kamusal yaşama etkili katılımı konusunda Will Kymlicka, "etkili katılım fikrinin, 1990 tarihli Kopenhag Deklarasyonu'nun orjinalinde mevcut olduğunu, bu prensibin temelini Deklarasyon'da önerilen bölgesel otonomi düşüncesinin teşkil ettiğini" ifade etmektedir. Azınlığın özerkliğini, "kamusal yaşama etkili katılımını sağlamanın iyi bir aracı" olarak nitelendiren Kymlicka, etkili katılım hakkının, bir dizi nedenden ötürü cazip olduğu görüşünü savunur. Kymlicka'ya göre söz konusu hak, "demokratik olmasının yanı sıra, kültürel hakların göstermelik olarak tanınmasının da önüne geçmektedir. Etkili katılım hakkı, ulusal self- determinasyon hakkının 'radikal' ve 'tehlikeli' olduğu fikrinden kaçınırken; azınlıkların taleplerinin siyasal boyutunu tanımlamaktadır"[8].

Azınlıkların kamusal yaşama etkili katılımı konusu, Çerçeve Sözleşme'nin 15. maddesinin yanı sıra, 1990 tarihli AGİT Kopenhag Belgesi'nin 35. paragrafında da ele alınmıştır. Buna göre; AGİT bünyesinde bulunan "Katılımcı Devletlerin ulusal azınlığa mensup kişilerin, kimliğinin korunması ve geliştirilmesi ile ilgili işlere katılım da dahil kamusal işlere etkin katılımı hakkına saygı gösterecekleri" şeklinde bir yaklaşım benimsenmiştir. Bununla birlikte, AGİT Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiserliği tarafından 1999'da yayınlanan "Ulusal Azınlıkların Kamusal Yaşama Etkin Katılımına İlişkin Lund Tavsiyeleri" ve 2001'de yayınlanan "Seçim Süreçlerinde Ulusal Azınlıkların Katılımına Yardımcı Olmak İçin Kılavuz"da etkili katılıma ilişkin önerilerde bulunulmuştur[9].

Tarafların, azınlıkların yaşadığı coğrafi alanda nüfus oranlarını değiştirmek suretiyle, Çerçeve Sözleşme kapsamında tanınan haklara zarar verme amacı taşıyan önlemler almaktan kaçınmaları gerektiğinin belirtildiği (md. 16) Sözleşme'de, ayrıca ulusal azınlığa mensup bireylerin uluslar arası ilişkiler kurma hakkı da düzenlenmiştir. Buna göre; Taraflar, ulusal azınlığa mensup bireylerin genellikle diğer devletlerde yasal olarak ikamet eden, özellikle

---

[8] Will Kymlicka, "The Envolving Basis of european Norms of Minority Rights: Rights to Culture, Participation and Autonomy", **The Protection of Minorities in the Wider Europe**, Ed.: Marc Weller, Denika Blacklock, Katherine Nobbs, United Kingdom, Palgrave Macmillan, 2008, s. 28- 29.

[9] Rainer Hoffman, ulusal azınlıkların kamusal yaşama etkin katılımını "demokrasisi düzgün işleyen herhangi bir toplum için önemli bir prensip" olarak değerlendirmiş ve gerek Çerçeve Sözleşme gerekse ilgili AGİT belgelerinde yer almasını bu prensibin genel kabul gördüğü şeklinde yorumlamıştır. Bkz. : Rainer Hoffman, The Future of Minority Issues in the Council of Europe and the Organization for Security and Cooperation in Europe", **The Protection of Minorities in the Wider Europe**, Ed.: Marc Weller, Denika Blacklock, Katherine Nobbs, United Kingdom, Palgrave Macmillan, 2008, s. 192.

etnik, kültürel, dilbilimsel veya dinsel kimliklerini veya ortak kültürel mirasa sahip olan şahıslarla, özgür ve barışçı ilişki kurma ve devam ettirme hakkını engellememeyi taahhüt etmektedir (md. 17).

Sözleşme'nin 17. maddesinin ikinci fıkrasında; ulusal azınlığa mensup bireylere ulusal olduğu gibi uluslar arası düzeylerde sivil toplum örgütlerine katılım haklarına Taraf Devletlerce müdahalede bulunulmayacağı garanti altına alınmıştır. Ulusal azınlıkların uluslar arası ilişkiler kurabilmelerine ilişkin bir diğer hükümde ise Taraf Devletlerin ulusal azınlıklara mensup bireyleri korumak için gerekli hallerde başka devletlere, özellikle komşu devletlerle çift taraflı ve çok taraflı sözleşmeler yapmaya gayret edecekleri; gerektiğinde sınır ötesi işbirliğini teşvik etmeye yönelik önlemler alınacağı belirtilmektedir (md. 18).

Sınır-ötesi ilişkiler konusuna ilişkin bir düzenleme de AGİT Kopenhag Belgesi'nde yer alır. Belge'nin 32 (4). paragrafında belirtildiği şekliyle "ulusal azınlıklar; kendi aralarında özgürce ilişki kurma ve sürdürme ve ayrıca ortak bir etnik veya ulusal köken, kültürel miras veya dinsel inancı paylaştıkları diğer Devletlerin vatandaşlarıyla sınır ötesi ilişkiler kurma hakkına sahiptir."

1. 2. Azınlık Haklarının Sınırlandırılması

Azınlık hakları konusunun bir başka boyutunu, söz konusu hakların hangi koşullarda sınırlamaya tabi tutulacağı oluşturmaktadır. Bu sorunun yanıtı, Çerçeve Sözleşme'nin ilgili 19, 20 ve 21. madde hükümleri doğrultusunda aranmalıdır. Zira Sözleşme'nin 19. maddesi, Tarafların gerekli hallerde Çerçeve Sözleşme' de korunan ilkelerden kaynaklanan hak ve özgürlüklerle ilgili olarak gerekli görüldüğü hallerde, uluslar arası hukuk belgelerinde öngörülen kayıtlamaların, sınırlamaların ve aykırı önlemlerin kullanılabileceğini belirtir.

Taraf Devletler, Çerçeve Sözleşme'de yer alan düzenlemeleri uygulamakla yükümlüdür. Ancak bu maddede vurgulanan, gerekli hallerde Sözleşme'de tanınan hak ve hürriyetlerin sınırlandırılabileceğidir. Sınırlamaların ne şekilde yapılacağına ilişkin dayanak noktasını ise "uluslar arası hukuk belgeleri" oluşturmaktadır. Maddede de belirtildiği gibi sınırlamalar, özellikle İnsan Hakları ve Temel Hürriyetlerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'de (AİHS) belirlenen çerçeve doğrultusunda yapılacaktır.

Sözleşme'nin 20. maddesinde ulusal azınlığa mensup bireylerin sorumlulukları üzerinde durulmuştur. Bu madde hükmü ile Sözleşme'de yer alan ilkelerden kaynaklanan hak ve özgürlüklerin kullanımı konusunda, ulusal azınlığa mensup bireylerin ulusal mevzuata, çoğunluğa ve ulusal azınlığa mensup diğer bireylerin haklarına saygı göstermesi taahhüt altına alınmıştır. Buradan anlaşılan, Sözleşme kapsamındaki yükümlülüklerin yerine getirilmesinde Taraf Devletlerin sorumluluğunun olmasının yanı sıra ulusal azınlığı oluşturan bireylerin o devlet ülkesinde gerek çoğunluğu oluşturan kesime, gerekse ulusal azınlığı oluşturan diğer bireylerin haklarına saygı gösterme ödevi ile yükümlü kılınmış olmasıdır.

Son olarak, hakların sınırlandırılması konusu ile ilgili bir başka hüküm de Çerçeve Sözleşme'de yer alan "hiçbir şeyin, uluslar arası hukukun temel ilkelerine, özellikle de devletlerin egemen eşitliği, toprak bütünlüğü ve siyasal bağımsızlıklarına karşıt herhangi bir faaliyete girişme ya da herhangi bir eylemde bulunma hakkını içerir şekilde yorumlanamaz"(md. 21) şeklindeki düzenlemedir.

Sözleşme' nin 21. maddesi, azınlık haklarının hangi amaçlarla kullanılamayacağını gösterir. Bu hüküm, uluslar arası hukukun temel ilkelerini vurgulamakta ve ayrıca, ulusal azınlıklara mensup bireylerin korunmasının bu ilkelerle uyum içerisinde sağlanacağını açıklamaktadır. Diğer bir ifadeyle, ulusal azınlığa mensup bireylerin Çerçeve Sözleşme'deki hak ve hürriyetlerden yararlanarak, devletin ülke bütünlüğü ve egemenlik haklarına aykırı herhangi bir faaliyette ya da eylemde bulunması yani azınlık haklarının "kötüye kullanılması" yasaklanmaktadır[10].

1. 3. Azınlıkların Uluslararası Alanda Korunması

Ulus- devletler içerisinde yaşayan azınlık gruplarının, çoğunluğu oluşturan toplum karşısında kültürel özelliklerini ve kimliklerini devam ettirebilmeleri uluslar arası alanda korunmasına bağlıdır. Uluslar arası alanda korunma, devletler tarafından izlenebilecek ayrılıkçı, ırkçı tutumların önüne geçilmesinde oldukça önemli bir rol oynamaktadır.

Azınlıkların uluslar arası alanda korunması uluslar arası örgütler aracılığıyla sağlanmaktadır. Bu bağlamda, üç örgüt çerçevesinde yürütülen çalışmalar ön plana

[10] Çavuşoğlu, **a. g. e.** , s. 114- 115.

çıkmaktadır: Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı. Avrupa azınlık hakları rejiminin mimarları olarak değerlendirilebilecek bu üç örgüt, yaptıkları çalışmalar ile hangi grupların azınlık olarak değerlendirileceğinden hangi hakların tanınacağına kadar birçok sorunun yanıtlanmasına yardımcı olmuştur.

1. 3. 1. Birleşmiş Milletler Çerçevesinde Yaşanan Gelişmeler

Elli bir ülkenin imzasıyla 24 Ekim 1945'te yürürlüğe giren BM Şartı'nda belirtildiği şekilde BM'nin amaçları arasında uluslar arası barış ve güvenliğin korunması (md. 1/1), halkların hak eşitliği ve kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesi ilkesine saygı üzerine kurulmuş dostça ilişkiler geliştirmek ve dünya barışını güçlendirmek için uygun önlemlerin alınması (md. 1/2) yer alır. Amaçlar kapsamında sayılan "dünya barışının korunması" amacı dışında BM Şartı'nın 1. maddesinin 3. fıkrasında; "ekonomik, sosyal, kültürel ve insancıl nitelikteki uluslar arası sorunları çözmede ve ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygının geliştirilip güçlendirilmesinde uluslararası işbirliğini sağlamakla yükümlü olduğu" belirtilmiştir.

Şart'ın 55. maddesinin üçüncü fıkrasında ise BM'nin; "ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine bütün dünyada etkin bir biçimde saygı gösterilmesini kolaylaştıracağı"nın altı çizilmiştir. Antlaşma' nın gerek 1. maddesinde gerekse 55. maddesinde eşitlik ve ayrımcılık yasağı vurgulanmıştır. Ayrıca muhtemelen azınlıkların korunmasından kaçınmak için "ulusların kendi kaderini belirlemesi yerine, daha belirsiz bir içeriğe sahip olan "halkların kendi kaderini belirlemesi" ilkesine yer verilmesi manidardır[11].

BM Şartı'nın dışında BM Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nde de azınlıklara ilişkin dolaylı bir hüküm yer almıştır. Sözleşme'nin 2. maddesinde "Soykırımı Oluşturan Eylemler" başlığı altında "ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir grubu, kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak amacıyla 'öldürme, ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verme, yaşam şartlarını kasten değiştirme, doğumları engellemek amacıyla tedbirler almak, gruba mensup çocukları zorla bir başka gruba nakletmek' fiillerinden herhangi birinin işlenmesinin soykırım olarak kabul edeceği" belirtilmiştir.

---

[11] Preece, **a. g. e.** , s. 131- 132. Ayrıca bkz. Kurubaş, **a. g. e.** , s. 57.

BM Her Türlü Irk Ayrımcılığının Önlenmesi Sözleşmesi'nin Taraf Devletlerin yükümlülüklerinin belirtildiği 1. Bölümü'nün ilk maddesinde "siyasal, ekonomik, toplumsal, kültürel ya da kamusal yaşamın herhangi bir alanında, insan hakları ve temel özgürlüklerin eşit ölçüde tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan eşit ölçüde yararlanılmasını ortadan kaldırma ya da engelleme amacına yönelik ırk, renk, soy, ulusal ya da etnik kökene dayalı herhangi bir ayrımın, dışlamanın, sınırlamanın veya tercihin ırk ayrımcılığı anlamına geleceği" ifade edilmiştir.

Aynı maddenin 4. fıkrasında ise; "belirli bir ırka ya da etnik kökene dayalı grupların ya da bireylerin temel özgürlüklerden ve insan haklarından yararlanabilmeleri için özel koruma önlemlerinin alınmasının gerekmesi halinde ayrı haklar tanınmasına neden olmayan ve söz konusu amaca ulaşılması halinde devam ettirilmeyecek olan bu önlemlerin ırk ayrımcılığı olarak değerlendirilmeyeceği" hususuna değinilmiştir.

BM tarafından hazırlanan bir başka sözleşme çocuk haklarına ilişkin düzenlemeler içermektedir. 1989 tarihli Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 2. ve 30. maddelerinde yer alan hükümler dolaylı olarak azınlıklarla ilgili görülebilir. Nitekim Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin Taraf Devletlerce, yetkileri altında bulunan her çocuğa Sözleşme'de yer alan hakların; "kendilerinin, anne- baba yada yasal vasilerinin sahip olduğu ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik, ve sosyal köken, mülkiyet, özürlülük, doğuş ve diğer statüler sebebiyle hiçbir ayrım gözetilmeyerek tanınacağı" hükmü güvence altına alınmıştır (md. 2/1). Sözleşme'nin 30. maddesinde ise azınlığa mensup ya da yerli halktan olan çocukların; "mensubu olduğu azınlığın ya da halkın diğer üyeleriyle birlikte kendi kültüründen yararlanma, kendi dinine inanıp bu dini uygulama ve ayrıca kendi dilini kullanma hakkından yoksun bırakılamayacağı" belirtilmiştir.

BM kapsamında yaşanan gelişmeler bu sözleşmeler ile sınırlı kalmamış; doğrudan olmamakla birlikte BM'ye bağlı çeşitli uzmanlık kuruluşları tarafından hazırlanan sözleşmelerde de azınlıklara yönelik ifadelere yer verilmiştir. UNESCO tarafından yapılan sözleşmeler ile İş ve Meslek Yönünden Ayırım Hakkında ILO Sözleşmesi bu bağlamda değerlendirilebilir. BM Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü ya da kısaca UNESCO tarafından hazırlanan; 1960 tarihli "Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Uluslar arası Sözleşme" ve 2003 tarihli "Soyut Kültürel Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme" en önemli çalışmalar arasında bulunmaktadır.

Ancak azınlıklara ilişkin doğrudan ilgili hüküm içeren ilk ve en önemli belge, BM Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi (BM KSHS)'dir. "1947 yılında BM İnsan Hakları Komisyonu'nun Sözleşme Hazırlama Komitesi tarafından başlatılan ve ağırlıklı olarak, İnsan Hakları Komisyonu ile BM Genel Kurulu'nun Üçüncü Komitesi'nin yürüttüğü hazırlık çalışmaları ancak, Sözleşme'nin kabul edildiği 1966 yılında üzerinde uzlaşmaya varılan bir metinle sonuçlanabilmiştir"[12]. Altı bölümden oluşan Sözleşme'de elli üç madde yer almaktadır.

BM KSHS' yi azınlık hakları bakımından önemli kılan özelliği, "Azınlıkların Korunması" başlığını taşıyan 27. maddesidir. Bu maddede; "etnik, dinsel ya da dilsel azınlıkların bulunduğu bir devlette, azınlığa mensup bireylerin grubun diğer üyeleriyle birlikte toplu olarak kendi kültürel haklarını kullanma, kendi dinlerinin gerektirdiği ibadeti yapma ve uygulama veya kendi dillerini kullanma hakkının engellenemeyeceği" belirtilmiştir. Madde kapsamında etnik, dinsel ve dilsel azınlıklara yer verilirken, ulusal azınlığa değinilmemiştir.

Ayrıca, "azınlıkların var olduğu devletler" ifadesinden azınlıkların varlığı için devletlerin onları tanımasının gerekmediği anlaşılmaktadır. Aynı maddede 'azınlıklara mensup bireyler' den söz edilmektedir. Dolayısıyla burada grup haklarının yerine birey haklarına yer verilmektedir"[13]. "Bununla beraber azınlıklara kolektif haklar sağlanması düşüncesi madde hükmünde tamamen reddedilmemektedir. Zira 27. maddede bu hükümde yer alan hakların, grubun diğer mensuplarıyla birlikte kullanılmasından söz edilmektedir. Azınlıklara grup hakları tanımak birçok devlet tarafından reddedilmiştir. Bunun nedeni, devletlerin ulusal birliklerini ayrılıkçı çalışmalarla tehlikeye sokmak istememeleridir. Bu çerçevede yaşadıkları devletin mevcut siyasi sistemine saygı gösteren azınlıklarla kendi siyasi düzenlerini kurmak ve hatta siyasi ayrılık için self determinasyona istinat eden halklar arasında kesin bir ayrım yapılması gerekmektedir"[14].

Denetim mekanizması açısından bakıldığında, Sözleşme'nin denetim organının "İnsan Hakları Komitesi" olduğu görülmektedir. Sözleşme'nin 28. maddesi uyarınca, oluşturulan bu Komite'nin amacı; Sözleşme'de yer alan hak ve özgürlüklerin uygulanmasını izlemek ve

---

[12] Gemalmaz, **a. g. e.** , s. 419. Sözleşme'nin tam metni için bkz. Enver Bozkurt, M. Akif Kütükçü, Yasin Poyraz, **İnsan Hakları Mevzuatı**, Ankara, Asil Yayınları, 2004, s. 41- 64.

[13] Kurubaş, **a. g. e.** , s. 61- 62.

[14] Ayşe Füsun Arsava, "Azınlık Hakları ve Bu Çerçevede Ortaya Çıkan Düzenlemeler", **AÜSBF Dergisi**, C. 47, Sayı: 12, s. 53, (Çevrimiçi) http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/454/5121.pdf, 3 Nisan 2010.

Taraf Devletlerin Sözleşme'den doğan yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini denetlemektir.

KSHS' nin öngördüğü denetim usullerinden biri, "rapor sunma" yöntemidir. Sözleşme'nin 40. maddesinin 1. fıkrasında düzenlenen bu usul gereğince, Taraf Devletlerin Sözleşme'nin kendileri açısından yürürlüğe girmesinden bir yıl içinde ve bundan sonra Komite ne zaman isterse, rapor sunmakla yükümlüdür. Taraf Devletler Sözleşme'nin uygulanmasına ilişkin raporlarını BM Genel Sekreteri aracılığıyla İnsan Hakları Komitesi'ne sunar. Sunulan raporları inceleyen Komite, kendi raporlarını ve uygun göreceği görüşlerini Taraf Devletlere iletir.

41. maddede ise "devletler arası başvuru" usulü düzenlenmiştir. Buna göre; Taraf Devletlerden biri, bir başka Taraf Devletin, Sözleşme'den doğan yükümlülüklerini yerine getirmediği iddiasıyla Komite'ye başvurabilir. Ancak başvurunun kabul edilmesi, ilgili Taraf Devletlerin Komite'nin yargı yetkisini tanımasına bağlıdır. "BM sistemi içinde yapılaştırılan insan hakları sözleşmeleri arasında yer alan örnekler fazla değildir. Bu yönüyle Sözleşme, istisnai örneklerden biridir". Ancak Taraf Devletler, 'devletlerarası şikayet başvurusu' usulünü çalıştırma girişiminde bulunmamıştır"[15].

BM kapsamında yapılan diğer bir çalışma ise; 1993 tarihli ve 47/135 sayılı Kararıyla ilan edilen "Ulusal veya Etnik, Dinsel ve Dilsel Azınlıklara Mensup Bireylerin Haklarına İlişkin Bildirge"dir. Bildirge'nin 1. maddesi "azınlıkların korunması" başlığını taşımaktadır. Buna göre; devletler, ülkeleri üzerinde yaşayan azınlıkların varlığını ve kimliğini (ulusal, etnik, dinsel ya da dilsel) korumakla ve bu kimliklerin gelişimi için gerekli şartları oluşturmakla yükümlüdür.

Bildirge'ye göre; etnik, dinsel, dilsel ya da ulusal azınlıklara mensup bireylerin gerek özel gerekse kamusal yaşamda hiçbir müdahaleye maruz kalmadan kendi kültürlerini yaşaması, kendi dinlerinde ibadet etmesi, kendi dillerini kullanması (md.2/ 1), kültürel, dinsel, sosyal, ekonomik ve kamusal yaşama etkili biçimde katılması (md.2/ 2), mensubu olduğu azınlıklarla ya da üzerinde yaşadığı bölgelerle ilgili verilen bölgesel düzeydeki kararlara etkili

[15] "Bu anlamda BM sözleşme sistemleri içinde Devletler arasında birbirlerini 'insan hakları ihlalleri iddiasıyla şikayet etmemek' hususunda bir tür de facto mutabakat" bulunduğu söylenebilir" bkz.: Gemalmaz, **a. g. e.** , s. 451.

katılması (md. 2/3), kendi örgütünü kurması ve sürdürmesi (md.2/4), kendi grubunun diğer üyeleri, başka azınlıklara mensup bireyler ve sınır komşusu ülke vatandaşları ile ilişki kurma hakkına sahiptir (md.2/5).

Bu belgelerin dışında Uluslar arası Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklar Sözleşmesi (1966), Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Bütün Biçimleriyle Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme (1979), Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi (1948), İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (1948), Din veya İnanca Dayalı Her Türlü Hoşgörüsüzlüğün ve Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Bildiri (1981) de BM kapsamında azınlıkların korunmasına ilişkin düzenlemeler içeren diğer belgelerdir.

1. 3. 2. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Çerçevesinde Yaşanan Gelişmeler

"Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK), 1975'te yapılan Helsinki Zirvesi'nden 1994'e değin birtakım bağlayıcı olmayan belgelerin kabul edildiği bir konferanslar süreci olarak sürmüştür. 1994 Budapeşte Konferansı'yla AGİK kurumsal bir yapıya kavuşturularak AGİT adını almıştır. AGİK çerçevesinde kabul edilen belgeler hukuken bağlayıcılığı olmamasına rağmen, önemli olduğu vurgulanmalıdır. 'Bağıt dışı birlikte işlemler' olarak nitelendirilen AGİK belgeleri zorlayıcı güçten yoksun olup uygulanması iyi niyet ilkesine bağlıdır. Bununla birlikte, bu nitelikteki belgeler düzenledikleri konuda ulusal yetki iddiasının ileri sürülmesini engellemektedir. Öte yandan, AGİK belgeleri hem antlaşma kökenli hem de yapılageliş kökenli uluslar arası hukuk normlarının oluşumuna katkı sağlamaktadır"[16].

1994 tarihli Budapeşte Bildirisi'nde AGİT'e Katılımcı Devletler arasında özgün bir güvenlik ortaklığı inşa edileceği belirtilerek; bu kapsamda, "bütün bireylerin ırk, renk, cinsiyet, dil, din ve sosyal köken bakımından bir azınlığa mensup oluşuna bakılmaksızın insan haklarının ve temel özgürlüklerinin gayret edilerek korunması"[17] gibi demokratik değerlerin amaçlarına kaynaklık edeceği açıklanmıştır.

---

[16] Kurubaş, **a. g. e.** , s. 68- 69. Ayrıca bkz. Gökçen Alpkaya, **AGİK Sürecinden AGİT'e İnsan Hakları**, İstanbul, Kavram Yayınları, 1996, s. 35- 60.

[17] CSCE, "Budapest Summit Declaration: Towards a Genuine Partnership in a New Era", Budapest, 21 December 1994, (Çevrimiçi) http://www.osce.org/documents/mcs/1994/12/4050_en.pdf, 15 Nisan 2010.

Bildiri'nin "Göçmen İşçiler" başlığını taşıyan 28. paragrafında ise; Katılımcı Devletlerin, göçmen işçilerin, etnik köken, kültürel, dilsel ve dinsel özelliklerini ifade etme hakkının altını önemle çizmekle birlikte bu tür hakların icrasının ancak kanunla düzenlenmiş ve uluslar arası standartlara uygun sınırlamalara konu olabileceğine" vurgu yapılmıştır. Helsinki Nihai Senedi'nde[18] kültür ve eğitim alanında yapılması öngörülen işbirliği bağlamında Katılan Devletlerin ülkelerinde bulunan "ulusal azınlıkların ya da bölgesel kültürlerin işbirliğine yönelik katkıyı, üyelerinin yasal çıkarlarını da göz önünde tutarak, kolaylaştırma" amacı taşıdığının altı çizilmiştir.

1990 tarihli Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı'nda insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğüne vurgu yapılarak; "ulusal azınlıkların kimliklerinin korunacağı ve bu kimliklerin ayrım yapılmaksızın kanun önünde tam bir eşitlikle özgürce ifade edilmesi, korunması ve geliştirilmesi hakkına sahip oldukları"[19] Taraf Devletlerce teyit edilmiştir.

Taraflar, bu bildiride "ulusal azınlıkların durumlarının iyileştirilmesi için çaba harcanacağı; barış, adalet, istikrar ve demokrasinin yanı sıra halklar arasındaki dostane ilişkilerin ulusal azınlıkların etnik, kültürel, dil ve dini kimliklerinin korunması ve bu kimliklerinin güçlendirilmesi için gereken koşulların oluşturulması"na ilişkin inançlarını ifade etmiş ve ayrıca ulusal azınlıklarla ilgili sorunların ancak demokratik nitelikli siyasi bir çerçevede ve tatmin edici şekilde çözüme kavuşturulacağı beyanında bulunmuştur. 1- 19 Temmuz 1991 tarihleri arasında Cenevre'de ulusal azınlıklara yönelik bir uzmanlar toplantısı yapılması kararlaştırılmıştır.

1990 tarihli Kopenhag Belgesi'nde ise önceki belgelerde belirtilen hususlara tekrar değinilerek; ulusal azınlıklarla ilgili sorunların çözümlenmesinde siyasal partiler, sendikalar, insan hakları kuruluşları ve dini grupları da kapsayacak şekilde hükümet dışı örgütlerin oynayacağı rolün önemine dikkat çekilmiştir. Ulusal azınlıklara mensup bireylerin haklarına

---

[18] 3 Temmuz 1973'te Helsinki'de açılan ve 18 Eylül 1973'ten 21 Temmuz 1985'e kadar Cenevre'de süregelen Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı, 1 Ağustos 1975'te Helsinki'de toplanan ABD, Avusturya, Birleşik Krallık, Belçika, Bulgaristan, Çekoslavakya, Danimarka, Demokratik Almanya, Federal Almanya, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İrlanda, İspanya, İsveç, İtalya, İzlanda, kanada, Kıbrıs, Liechteinstein, Lüksemburg, Macaristan, Malta, Monako, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, San Marino, Sovyetler Birliği, Türkiye, Vatikan, Yugoslavya ve Yunanistan Yüksek Temsilcileri tarafından sonuçlandırılmıştır. Bkz. Toplum ve Hukuk Araştırmaları, **a. g. e.** , s. 201. CSCE, "Conference on Security and Co- Operation in Europe Final Act", Helsinki, 1975, (Çevrimiçi) http://www.osce.org/documents/mcs/1975/08/4044_en.pdf, 15 Nisan 2010.

[19] CSCE, "Charter of Paris for A New Europe", Paris, 1990, (Çevrimiçi) http://www.osce.org/documents/mcs/1990/11/4045_en.pdf, Nisan 2010.

duyulan saygının; barış, adalet, istikrar ve demokrasinin sağlanması için "vazgeçilmez bir unsur" olduğu değerlendirmesi yapılmıştır[20].

Bununla birlikte, ulusal azınlığa mensup bireylerin sahip olduğu haklar da ele alınmıştır. Bu haklar; özel ve kamusal alanda ana dilini kullanma, kendi eğitim, kültür ve dini kurumlarını kurma, dini eğitimlerine yönelik faaliyetlerini kendi anadilinde sürdürme, sınır ötesi ilişki kurma, kendi anadilinde bilgiye erişme, bilgiyi yayma, bilgi alışverişinde bulunma, dernek kurma ve yönetme şeklindedir (parag. 32/1- 6). Bu hakların kullanımına ilişkin ise; söz konusu haklardan hem bireysel hem de grubun diğer üyeleriyle birlikte yararlanılabileceği ifade edilmiştir.

Devletlerin ülkelerinde yaşayan ulusal azınlıkların, sahip olduğu kimliklerinin korunmasına ilişkin olarak gerekli önlemler alınması ve alınan bu önlemlerin, o ülkede yaşayan diğer vatandaşlar açısından "eşitlik" ve "ayrım gözetmeme" ilkesine uygun olması sağlanacaktır (parag. 33). Ulusal azınlığa mensup bireylerin yaşadıkları ülkede geçerli olan resmi dilden bağımsız olarak, kendi dillerine ilişkin bu dilleri öğrenmeleri ya da bu dilde eğitim görmeleri ve yürürlükteki yasal mevzuat uyarınca kamusal makamlar önünde kullanabilmeleri için gereken imkanların sağlanması için çaba gösterecekleri ifade edilmiştir (parag. 34).

Kopenhag Belgesi'nin dikkat çekici bir yönü de Katılımcı Devletlerin totalitarizm, ırksal ve etnik düşmanlık, anti-semitizm, yabancı düşmanlığı ve ayrımcılığı, ayrıca dinsel ve ideolojik temelde zulmü açık ve mutlak şekilde kınamaları ve bu konuda **"Romanların özgül sorunları olduğunu"**[21] kabul ettikleri (parag. 40) şeklindeki ifadesidir.

---

[20] CSCE, "Document of the Copenhagen Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE", Copenhagen, 1990, (Çevrimiçi) http://www.osce.org/documents/odihr/1990/06/13992_en.pdf, 15 Nisan 2010.

[21] Bu noktada belirtilmesi gereken bir unsur, her toplumda farklı adlarla nitelendirilen Roman topluluklar için bu çalışmada "Roman" ifadesinin benimseneceğidir. İngiltere'de "Gypsies", Türkçe ve Yunancada 'Çingen', Rumencede 'Çigan', İspanyolca'da 'Gitano' ve Almancada 'Zigeuner' olarak adlandırılan bu gruplar kendilerini önceleri Bizans'ta kast sisteminin dışında kalanlar için kullanılan "atzinganoi" kelimesinden türediğine inandıkları 'atzigan' diye tanımlamıştır. Ancak günümüzde pek çok Çingene kendisini **"Roma"** yani "insan" ve dilini de Romani (Romanca) olarak tanımlar. Bu durumun bir istisnasını, Avrupa'da Almanca konuşulan yerlerdeki Romanlar oluşturur. Bunlar, kökenlerinin geldiğine inandıkları günümüz Pakistan'ındaki Sind Bölgesi'ne atıfla kendilerini **"Sinti"** olarak adlandırmıştır. Bkz. : Ingmar Karlsson, **Avrupa'nın Üvey Evlatları**, Çev. Turhan Kayaoğlu, İstanbul, Homer Kitabevi, 2006, s. 147. Tanımlama sorunu ile ilgili olarak Türkiye'de yapılan bir alan araştırmasından çarpıcı sonuçlar göstermektedir ki; Romanlar da bu konuda kendi içlerinde ayrıma gitmektedir. Nitekim katılımcılara yöneltilen "kendilerini 'Roman' mı yoksa 'Çingene' mi olarak tanımladıkları" sorusuna alınan yanıt; **'tabii ki Roman'** oldukları ve "Çingeneler" gibi at arabalarıyla oradan oraya giderek çadırlarda yaşamadıkları" şeklindedir. Bkz. Binnaz Toprak, İrfan Bozan, Tan Morgül, Nedim Şener, **Türkiye'de Farklı Olmak: Din ve Muhafazakarlık Ekseninde Ötekileştirilenler**, Boğaziçi

AGİK İnsani Boyut Konferansı Moskova Toplantı Belgesi'nde de önceki belgelere atıfta bulunularak; insan hakları eğitiminin önemi üzerinde durulmuş ve ayrıca bu yöndeki eğitimin "**Roman** ve yabancı düşmanlığı da dahil hoşgörüsüzlük, dinsel, ırksal ve etnik önyargılar ve nefretle mücadeleye katkı sağlayacağı"[22] görüşü kabul edilmiştir.

Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiseri (UAYK)'nin görevlerinin neler olduğunun belirtildiği 1992 tarihli Helsinki Kararları'nda ulusal azınlıkların durumuna yönelik bilgi toplamak ve sorunlarına ilişkin özel raporlar almak[23]; "sorunların mümkün olan en erken aşamada önlenebilmesi amacının bir aracı" olarak görülen Yüksek Komiser'in görevleri arasında sayılmıştır.

Cenevre Raporu'nda (1991) ulusal azınlıklarla ilgili meselelerin, meşru olan uluslar arası ilginin konuları olduğu ve bunun sonucu olarak ilgili devletlerin "iç işleri" olarak kabul edilmeyecekleri vurgulanmıştır. Tarafların her türlü etnik, dilsel, dinsel ya da kültürel farklılığın zorunlu olarak bir ulusal azınlık yaratmayacağı konusuna işaret ettiği belirtilmiştir[24]. Irkçılık, ayrımcılık vb. eylemlerin kime yapılırsa yapılsın kınanması gerektiği ve bu bağlamda Romanların kendilerine özgü sorunlarının varlığı Taraf Devletlerce tanınmıştır.

Ayrıca, Roman azınlığa mensup ve kendi ülkelerinde ikamet eden kişilerin nüfusun geri kalanıyla aynı fırsat eşitliğine sahip olması için bütün önlemlerin alınacağı, Romanların sorunlarının çözümüne ilişkin bütün çalışmaların destekleneceği ifade edilmiştir (5. Bölüm, parag. 6). Taraf Devletlerin, anayasalarına ve uluslar arası taahhütlere uygun olarak; ulusal, ırksal, etnik ya da dinsel ayrımcılık, düşmanlık ya da nefrete dayalı, şiddet içeren eylemleri yasaklayan kanunlar çıkarmaları yönünde tavsiyede bulunulmuştur (5. Bölüm, parag. 7). Ulusal azınlık mensuplarının kendi aralarında iletişim kurmaları konusunda ise; kamu

---

Üniversitesi, İstanbul, 2008, s. 103. Daha örgütlü bir yapı kazanmaları ile birlikte günümüzde Dünya Çingeneler Konferansı'nda kararlaştırıldığı üzere yaygın bir biçimde "Roman" ifadesi kullanılmaktadır. Bu çalışmada "Roman" tabirinin kullanılmak istenmesinin özünü bu genel kabul görmüşlük oluşturmaktadır.

[22] CSCE, "Document of the Moscow Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE", Moscow, 3 October, 1991, parag.42/2, (Çevrimiçi) http://www.osce.org/documents/odihr/1991/10/13995_en.pdf 15 Nisan 2010.

[23] CSCE, "Helsinki Summit Document: The Challenges of Change", Helsinki, 9- 10 July 1992, parag. 23, (Çevrimiçi) http://www.ena.lu/, 15 Nisan 2010.

[24] CSCE, Report of the CSCE Meeting of Experts on National Minorities, Geneva, 19 July 1991, parag. 3, (Çevrimiçi) http://www.osce.org/documents/osce/1991/07/14125_en.pdf, 15 Nisan 2010.

otoritelerinin müdahalesi olmaksızın ve sınırlara bakılmaksızın iletişim kurabilmeleri gerektiği belirtilmiştir (7. Bölüm, parag. 1).

1996 tarihli "Ulusal Azınlıkların Eğitim Haklarına İlişkin Lahey Tavsiyeleri'nde ise "azınlıklara ilişkin genel uygulanabilir eğitim haklarının içeriğini görece basit bir dille açıklığa kavuşturma girişimi" olarak değerlendirilmiştir[25]. Ulusal azınlığa mensup bireylerin kimliklerini sürdürme hakkının ancak eğitim sürecinde anadilleri hakkında gerekli bilgiye sahip olmalarıyla gerçekleşeceği belirtilen Lahey Tavsiyeleri'nde kamu ve özel eğitim kurumlarında (md. 8, 9, 10) ilkokul, ortaokul (md. 11- 14), meslek okulu (md.15- 16) ve üniversite düzeyinde (md. 17- 18) azınlığa mensup bireyin ana dilinde eğitiminin sağlanması yönünde düzenlemeler yer almıştır. Ulusal azınlığa mensup bireylerin iç hukuka uygun olarak kendi özel eğitim kurumlarını açma ve yönetme hakkını tanıyan Devletlerin, yasal ve idari açıdan gereksiz yükümlülükler getirerek bu hakkın kullanımını engelleyemeyeceği ifade edilmiştir.

Tavsiyelerde dikkat çeken bir diğer husus; okul öncesi ve anaokulu dönemindeki öğrenim dilinin çocuğun kendi dilinde yapılması; ilkokulda azınlık dilinin düzenli bir ders olarak verilmesi ve müfredat programlarının yine bu dilde verilmesi şeklinde ifade edilen yaklaşımlar olmuştur. Ayrıca talepte bulunulması ve ilgili azınlığın sayısal açıdan büyüklüğünün bu yöndeki bir talebi haklı kılması halinde belirli konularda azınlık dilinde mesleki eğitime imkan tanınması gerektiği belirtilmiştir. Üniversitelerdeki eğitim konusunda ise, mevcut eğitim yapısı dahilinde gerekli kolaylıkların sağlanmasının yanı sıra ulusal azınlık mensubu bireylerin kendi üst düzey eğitim kurumlarını oluşturmalarının yollarını araştırabilecekleri yönünde tavsiyelerde bulunulmuştur.

Eğitim hakkına ilişkin Lahey Tavsiyeleri'nden sonra AGİT kapsamında dil haklarına ilişkin bir gelişme yaşanmıştır. Bu kapsamda, azınlıklara ilişkin genel uygulanabilir dil haklarının içeriğini ortaya koymak amacıyla 1998 yılında "Ulusal Azınlıkların Dil Haklarına İlişkin Oslo Tavsiyeleri" açıklanmıştır[26]. Bu kapsamda ulusal azınlığa mensup bireylerin adlarını kullanma, dinini açıklama ve uygulama, kurdukları dernek ya da kurumlar, medya,

[25] OSCE High Commissioner on National Minorities (HCNM), "The Hague Recommendations Regarding the Education Rights of National Minorities and Explanatory Note", Hague, October 1996, (Çevrimiçi) http://www.osce.org/documents/hcnm/1996/ 10/2700_en.pdf, 15 Nisan 2010.

[26] OSCE HCNM, "The Oslo Recommendations regarding the Linguistic Rights OF National Minorities and explanatory Note", February 1998, (Çevrimiçi) http://www.osce.org/publications/hcnm/1998/02/31527_1149_ en.pdf, 17 Nisan 2010.

ekonomik hayat, idari makamlar ve kamu hizmetleri, bağımsız ulusal kuruluşlar, yargı makamları ve tutukluluk halinde kendi dillerini kullanmaları hakkı düzenlenmiştir.

Ulusal azınlıklara mensup bireylerin, "kendi adlarını kendi dillerine uygun şekilde kullanma hakkına sahip" olduğunun belirtildiği (parag.1) tavsiyelerde; kamusal makamların, talep olması halinde ve önemli sayıda azınlık mensubunun yaşadığı bölgelerde kamuya ilişkin yerel adların, sokak adlarının vs. "azınlık dillerinde de" gösterilmesi şeklinde düzenlemeler yapması (parag. 3) uygun görülmüştür.

"Din" konusunda herkesin dinini bireysel ya da toplu olarak açıklaması ve uygulaması esnasında tercih ettiği dili ya da dilleri kullanabileceği ifade edilmiştir (parag. 4). Herkesin hükümet dışı örgüt, dernek gibi kurumları kurabileceği; kendi seçtikleri dili kullanabilecekleri ve Devletlerin bu kurumlara yönelik ayrımcı muamelelerde bulunamayacağının altı çizilmiştir (parag. 6).

"Medya" alanında azınlık dilinin kullanılmasıyla ilgili olarak ulusal azınlıklar kendi dillerinde medya kuruluşları kurma hakkına sahiptir (parag. 8). Ancak bu kuruluşların, bağımsız niteliklerini koruması öngörülmüştür (parag. 10). Ekonomik hayat açısından kişilerin ticari teşebbüslerinde kendi tercih ettiği dili kullanabilmelerinin (parag. 12) yanı sıra kamusal yaşam açısından da ulusal azınlığa mensup bireylerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde talep olması halinde idari makamlarla iletişimde kendi dillerini kullanma hakkına sahip oldukları (parag. 14) ve hukuksal açıdan ise herkesin gözaltına alınma ve tutuklanma halinde suçlanmasına neden olan unsurların, anlayabileceği dilde kendisine aktarılması (parag. 17) şeklinde önerilerde bulunulmuştur.

Son olarak, Lahey ve Oslo Tavsiyeleri'nde olduğu gibi ulusal azınlıklarla ilgili gerilimleri azaltarak devletlerin gerekli önlemleri almasına yardımcı olmak amacıyla "Ulusal Azınlıkların Kamusal Yaşama Etkin Katılımına İlişkin Lund Tavsiyeleri" ortaya çıkmıştır[27]. Eylül 1999'da açıklanan Lund Tavsiyeleri'nin genel amacı; Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiserliği'nin görevlerinden birini teşkil eden "çatışmaları önleme" hedefine katkıda bulunmak olup bu kapsamda devletleri ülkelerinde bulunan ulusal azınlıklarla ilgili gerilimleri

[27] OSCE HCNM, "The Lund Recomendations on the Effective Participation of National Minorities in Public Life and Explanatory Note", September 1999, (Çevrimiçi) http://www.osce.org/documents/hcnm/1999/09/2929_en.pdf, 17 Nisan 2010.

azaltmaları konusunda teşvik etmektir. Tavsiyelerdeki temel kavramsal bölünmenin iki ayağını Devlet yönetimine bütünüyle katılım ve bazı yerel işlerinde ya da içişlerinde öz-yönetim oluşturur.

Tavsiyeler; genel ilkeler, karar alma süreçlerine katılım, öz-yönetim ve kamusal yaşama etkin katılım şeklinde dört ana başlıktan oluşmaktadır. Ulusal azınlıkların kamusal yaşama etkin katılımının barışçıl ve demokratik toplumun temel bileşeni olduğunun vurgulandığı Tavsiyelerin, "Genel İlkeler" başlığını taşıyan birinci bölümünde; azınlıkların devlet bünyesine dahil edilmesi, kendi kimliklerini korumalarına imkan tanınması ve böylece devletin iyi yönetilmesi ve entegrasyonunun sağlanması amacını taşıdığı ifade edilmiştir. Bu kapsamda devletlerin insan haklarına ve hukukun üstünlüğüne saygı göstermesine ilişkin görevi yinelenmiştir. Herhangi bir bireyin azınlık ya da çoğunluk üyesi olup olmadığına kendisinin karar vereceği ve bu yönde vereceği karara ilişkin hiçbir zorlamayla karşılaşmaması gerektiği vurgulanmıştır (parag. 1- 5).

Tavsiyeler' in "Karar Alma Süreçlerine Katılım"a (II. Bölüm) ilişkin içerdiği düzenlemelerde (parag. 6- 13) ise azınlıklara merkezi hükümet düzeyinde görüş belirtme konusunda imkan tanınması için belli koşullar öngörülmüştür. Buna göre; ulusal azınlıkların özel temsiliyeti, kabinede, mahkemelerde, danışma ve diğer üst düzey organlarda görev almaları, azınlık çıkarlarının ilgili bakanlıklarca dikkate alınmasını sağlayacak mekanizmalar oluşturulması ve ayrıca kamu hizmetlerine katılımı mümkün kılacak özel önlemlerin yanı sıra kendi dillerinde kamu hizmeti sunulması da sağlanabilir.

"Seçim" konusunda ise devletler, ulusal azınlığa mensup bireylerin ayrım yapılmaksızın seçilme ve oy kullanma hakkı da dahil olmak üzere kamusal işlerin yürütülmesinde yer alma hakkını garanti altına almaktadır. Seçim sistemlerinin azınlıkların temsil edilmesine imkan tanıması gerektiğinin belirtildiği bölümde, seçim bölgelerinin coğrafi sınırlarının da aynı amaca hizmet edecek şeklide belirlenmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir (parag. 7- 10).

Azınlıkların kamusal yaşama etkin katılımının sağlanması için devletler tarafından bölgesel olan ya da olmayan, demokratik ilkelere dayanan öz yönetim düzenlemelerinin yapılması ve bunun için gerekli kaynak aktarımına gidilmesi söz konusu olabilir. Tavsiyeler'

de bölgesel olmayan yönetimlerin, azınlık kimliğinin korunması ve devamlılığının sağlanması açısından yararlı olduğuna değinilmiştir.

Bu tür düzenlemeler eğitim, kültür, din, ulusal azınlığın kimliği, yaşam biçimi ve azınlık dilinin kullanımı gibi konular açısından oldukça önemli görülmüştür. Tavsiyeler' in 18. paragrafında yer alan düzenlemeler; azınlık mensuplarının bireysel ya da grup olarak isimlerini kendi dillerindeki gibi kullanmayı seçme ve bu isimlerin resmi makamlarca da kabul edilmesi; azınlıkların oluşturduğu eğitim kurumlarında kendi dil ve kültürlerini öğretecek şekilde bir müfredat oluşturabilmeleri ve kendi sembollerini, kültürel ifade biçimlerini kullanabilmelerini de kapsamaktadır.

Bölgesel düzenlemeler konusunda bazı yasama ve yürütme fonksiyonlarının merkezi düzeyden bölgesel düzeye devrinin[28] (subsidiarity, diğer bir deyişle "yetki ikamesinin") önemi ortaya konmuştur. Buradan anlaşılması gereken; merkezi devlet idaresinin başkentten alınıp yerel birimlere devrinden ziyade, yasama ve yürütmeye ilişkin bazı fonksiyonların merkezden yerele aktarılmasıdır. Buna bağlı olarak, ulusal azınlıkların sorunlarının en etkin şekilde çözümünde yerel, bölgesel ya da özerk yönetimlerin daha fazla rol oynayabileceği belirtilmiştir (Bölüm III, parag. 14- 21) .

Özerkliğe ilişkin düzenlemelerin yasalarla oluşturulması gerektiğini belirten "Güvenceler" başlıklı son bölümünde (parag. 22- 24) ise, azınlıkların karar alma süreçlerine katılımını teşvik edici düzenlemelerin yasa ya da uygun araçlarla belirlenebileceği ifade edilmiştir. Anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulması için danışma kanallarının, ad hoc ya da alternatif mekanizmaların oluşturulması gereğinin de altı çizilmiştir.

Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiserliği'nin çalışmaları doğrultusunda hazırlanan bu Tavsiyeler' in ardından 2001'de "Seçim Süreçlerinde Ulusal Azınlıkların Katılımına Yardımcı Olmak İçin Kılavuz", 2003'te "Radyo ve Televizyon Yayınlarında Azınlık

[28] "Subsidiarity ilkesi; 'yerellik', 'ikincil' durumda bulunma, 'yardımcılık' sözcüklerinin yerel, ikincil, yardımcı sıfatına sahip olmayı" anlatır, bkz. Enver Bozkurt, Mehmet Özcan, Arif Köktaş, **AB Hukuku**, 3. bs. , Ankara, Asil Yayınları, 2008, s. 33. Ayrıca, "birden çok düzeyde örgütlenmiş olan toplumsal ya da siyasal yapılarda eylem önceliğinin bireye en yakın alt düzeylerde kalmasını, üst düzeylerin ancak alt düzeyin üstlenmiş olduğu görevi etkin bir şekilde yerine getirememesi halinde müdahale etmesini öngören" bir kavram olan subsidiarity ilkesine ilişkin daha ayrıntılı bilgi için bkz. Bilal Canatan, **Düşünce Tarihinde, Kamu Hukukunda, Avrupa Birliği' nde Yerellik İlkesi**, Ankara, Galeri Kültür Yayınevi, 2001, s. 1.

Dillerinin Kullanımına İlişkin Kılavuz" ve 2006'da ise "Çok Etnili Toplumlarda Polisliğe İlişkin Tavsiyeler" yayınlanmıştır.

2001'de yayınlanan "Seçim Süreçlerinde Ulusal Azınlıkların Katılımına Yardımcı Olmak İçin Kılavuz"da Yüksek Komiserlik, Avrupa'da yaşanan tecrübeler ışığında azınlıkların siyasal alana katılımının kolaylaştırılması anlamında seçim süreçlerinin önemini ortaya koyan bir yaklaşım benimsemiştir[29]. Ulusal Azınlıkların Kamusal Yaşama Etkin Katılımına İlişkin Lund Tavsiyeleri'nden hareketle bu kılavuzu yayınlamıştır. Bu doğrultuda, devletler; ayrım yapmaksızın ulusal azınlığa mensup bireylerin seçimlere katılma ve oy kullanma hakkını da içeren kamusal işlerin yürütülmesinde yer alma hakkını teminat altına almaktadır.

2003'te yayınlanan "Radyo ve Televizyon Yayınlarında Azınlık Dillerinin Kullanımına İlişkin Kılavuz"un 1. Bölümü' nün Genel İlkeler başlığı altında ifade özgürlüğü, kültürel ve dilsel çeşitlilik, kimliğin korunması, eşitlik ve ayrım gözetmeme ilkesine yer verilmiştir. İfade özgürlüğünün kapsamının belirtildiği Kılavuz'a göre ifade özgürlüğünden kasıt; "ulusal azınlığa mensup bireyler de dahil herkesin, seçtiği bir dilde ya da kitle iletişim aracında müdahale edilmeksizin ve ulusal sınırlardan bağımsız olarak bilgi, fikir alış- verişi ve araştırma hakkı"dır[30].

"Kültürel ve Dilsel Çeşitlilik" ilkesi gereğince Devletlere düşen görev, farklı düşüncelerin çeşitli dillerde geliştiği bir ortam yaratmak suretiyle seçme özgürlüğünü garanti altına almaktır. "Kimliğin Korunması" konusunda ise herkesin ifade özgürlüğü ile kendi kültürünü koruma ve geliştirme hakkı çerçevesinde radyo ve televizyon yayınlarında kendi dilini kullanma hakkına sahip olduğu değerlendirmesi yapılmıştır. "Eşitlik ve Ayrım Gözetmeme" kapsamında da Devletler, söz konusu yayınların ayrımcılık içermeyen ve eşit koşullarda yapılmasını sağlamakla yükümlü kılınmıştır.

Devletlerin sorumlulukları bunlarla da sınırlı kalmamış; radyo ve televizyon yayıncılığına ilişkin düzenlemelerin hukuki ve orantılı olması, dillerin desteklenmesi için

---

[29] OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), "Guidelines To Asist National Minority Participation in The Electoral Process", Warsaw, 2001,s. 15, (Çevrimiçi) http://www.osce.org/publications/odihr/2001/01/12347_129_en.pdf, 17 Nisan 2010.

[30] OSCE HCNM, "Guidelines on the use of Minority Languages in the Broadcast Media", Hague, October 2003, parag. 1, (Çevrimiçi) http://www.osce.org/publications/hcnm/2003/10/31598_1160_en.pdf, 17 Nisan 2010.

gerekli önlemlerin alınması da yine Devletlerin görevleri arasında sayılmıştır. Kılavuz'un "Azınlık Dillerinin Geliştirilmesi" başlığını taşıyan 4. Bölümü'nde azınlık dillerinde yapılan yayınlara Devlet desteğinin sağlanması, azınlık dilinde yapılan yayınlara erişimin sağlanması hususuna değinilmiştir. Bu tür düzenlemeler yapılırken, göz ardı edilmemesi gereken unsur; ulusal azınlığın nüfusunun ya da başka bir ifadeyle sayısal çoğunluğunun, temel ihtiyaçlarının ve coğrafi açıdan yoğun olduğu bölgelerin dikkate alınması gerektiğidir.

Son olarak; radyo ve televizyon yayıncılığı konusunda ilgili Devletlerin sağlayacağı katkı konusunda somut önerilere de yer verilen Kılavuz'da özellikle mali desteğin önemi vurgulanmıştır. Bu bakımdan Devletlerin, özellikle kamusal fonlar aktarımı ve azınlık dilinde gerçekleştirilen yayınların gerek yurtiçi gerekse yurtdışı dağıtımı konusunda ihtiyaç duyacağı teknik desteğin sağlanması olarak yorumlanan kapasite artırımı yoluna gitmeleri öngörülmüştür.

Yüksek Komiserlik, 2006 yılında "Çok Etnili Toplumlarda Polisliğe İlişkin Tavsiyeler" de etnik gruplar arasında yaşanması muhtemel çatışmaların önlenmesi bağlamında çok etnili toplumlarda polisler ile azınlıklar arasındaki işbirliğine yönelik güven ilişkisinin tesis edilmesinin önemini vurgulamaktadır[31]. Altı bölümden oluşan Tavsiyeler' de işe alım ve temsil, eğitim ve mesleki gelişim, etnik topluluklarla ilişki içerisinde olma, operasyonel uygulamalar, çatışmanın önlenmesi ve yönetimi gibi konular ele alınmıştır.

"Etnik Topluluklarla İlişki İçinde Olmak" başlığını taşıyan 4. Bölüm'de polisler ile azınlıklar arasındaki iletişim sorununa değinilmiş ve bu bağlamda azınlıklarla kendi dillerinde iletişim kurmanın önemine dikkat çekilmiştir. Bu konuda azınlıklara da bir görev yüklenmiş ve toplumun güvenliği ve adaletin sağlanması için polisle iletişim ve işbirliği içerisinde olmaları istenmiştir (parag. 12- 15). Açıklayıcı Not'ta polis ve azınlığa mensup kişiler arasında güvenin inşa edilmesinde rol oynayabilecek topluluk forumları, halka açık toplantılar, topluluk danışma kurulları, polis ve topluluğun katılımıyla ortak çalıştaylar düzenlenmesi, polis karakollarında topluluk irtibat noktaları oluşturulması, belirli toplulukları ziyaret etmek amacıyla devriye görevlileri tahsis edilmesi gibi yöntemler önerilmiştir[32].

---

[31] OSCE HCNM, "Recommendations on Policing in Multi- Ethnic Societies", Lahey, 2006, (Çevrimiçi) http://www.osce.org/documents/hcnm/2006/02/17982_en.pdf, 17 Nisan 2010.

[32] OSCE HCNM, "Explanatory Note to Recommendations on Policing in Multi- Ethnic Societies", Lahey, 2006, parag. 12, (Çevrimiçi) http://www.osce.org/documents/hcnm/2006/02/17982_en.pdf, 17 Nisan 2010.

"Çatışmanın Önlenmesi ve Yönetimi" konusunda ise "etnik gruplar arasında çatışmaya yol açabilecek gerilimleri saptama ve azaltma, arabuluculuk gibi roller üstlenerek ve en az güç kullanımı yoluyla azınlıkların entegrasyonunu teşvik etmek için kamu otoriteleri ile yakın işbirliği içerisinde olma" polisin görevleri arasında sayılmıştır (parag. 21- 23).

Açıklayıcı Not'ta belirtildiği gibi etnik çatışmaların önlenmesinde polis anahtar rol üstlenmektedir. Kamusal düzenin koruması amacına yönelik sorumluluğu ve yetkileri; muhtemel çatışmaların şiddet içeren olaylara dönüşmesini önlemektedir. Ancak burada dikkat çeken bir husus, kuvvet kullanımıdır: "Her ne kadar polisin açık çatışmaları hukuka uygun olarak güç kullanmak suretiyle çözme hakkı varsa da profesyonel amacı; gerekli gücü en asgari düzeyde kullanmak ve ona ancak son çare olarak başvurmak olmalıdır. Mümkün olduğu yerlerde, arabuluculuk gibi alternatif yaklaşımlar kullanılmalı ve güç kullanımının meşru olduğu koşulları ve nasıl kullanılması gerektiğini belirleyen yol gösterici açık bilgiler sunulmalıdır"[33].

Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiserliği'nin yayınladığı bu tavsiyelerin ardından AGİT belgelerinin denetim mekanizması incelendiğinde ise, üç ayrı mekanizmanın geliştirildiği görülür. Viyana Belgesi (1989) ile ortaya çıkıp Moskova Belgesi'yle (1991) geliştirilen ilk mekanizma, "İnsani Boyut Mekanizması"dır. Bu denetim mekanizması da dört aşamadan oluşmuştur. İlk olarak, Katılımcı Devletlerin birbirlerinden bilgi isteme hakkı düzenlenmiş olup ilgili Devletlerin bu isteğe on gün içinde yazılı olarak cevap vermek durumunda bırakılması öngörülmüştür. Verilen bilgilerin tatmin edici bulunmaması halinde sorunun görüşülmesi amacıyla bir haftalık süre içerisinde ikili toplantıların yapılmasını içeren ikinci aşamaya geçilir. İlk iki aşamadan bir sonuç alınamaması durumunda ilgili Devlet, sorunu diğer devletlerin bilgisine sunar. Dördüncü ve son aşamada ise Katılımcı Devlet, sorunu AGİK toplantılarına açabilir.

İnsani boyut mekanizmasından başka bir usul ise, denetleme amaçlı yapılan yıllık konferanslardır. Bu mekanizma Prag Belgesi ile ortaya çıkmıştır. Devletlerin insan haklarına ve azınlık haklarına ilişkin uygulamaları, AGİT kapsamında düzenli incelemelere tabidir. Eğer bir Devletin bu hususlarda bir ihlali söz konusu ise, o Devlete diplomatik uyarılarda bulunulabilmekteydi.

---

[33] **A. e.** , parag. 22, s. 30.

Diğer bir denetim yolu, Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiseridir (UAYK). Bu mekanizma 1992' de yayınlanan Helsinki Belgesi'yle ortaya çıkmıştır. Son derece bağımsız ve özerk bir siyasal organ olarak AGİT bünyesinde kurulmuştur. Yüksek Komiserliğin ortaya çıkışı komünizm sonrası dönemi yaşayan Avrupa'da demokratik yönetimlerin yeniden inşa edildiği ve Soğuk Savaş'ın sonlarında Merkez ve Doğu Avrupa Ülkelerinde (MDAÜ) etnik çatışmaların meydana geldiği bir sürece rastlar. Etnisiteler arasındaki çatışmaların çok boyutlu bir yaklaşımla ele alınması gerekir. Yüksek Komiserin görevi mümkün olan ilk aşamada çatışmanın önlenmesidir[34].

Yüksek Komiser, ulusal azınlıklarla ilgili çıkabilecek gerilimlerin çatışmaya dönüşmesinin önlenmesi için erken uyarıda bulunmakla görevlidir. Bu kapsamda Yüksek Komiser bilgi edinebilmek için ilgili devletlerde yapacağı incelemeler de dahil bütün kitle iletişim araçları ve hükümet dışı örgütlerden yardım alabilmektedir.

Edinilen bilgiler doğrultusunda hazırlanan rapor, Yüksek Memurlar Konseyi (Yüksek Konsey)'ne sunulmaktadır. Konunun, Katılımcı Devletlerin dışişleri bakanlarından oluşan Bakanlar Konseyi'nde görüşülmesi sağlanarak, soruna uluslar arası bir boyut kazandırılır. Sorunun, Konsey'e intikalinin ardından Yüksek Komiserin o sorunun çözümüne ilişkin müdahale olanağı kalmaz. Erken uyarı yerine erken eylemde bulunmayı gerekli görmesi halinde ise, çözüm yollarının araştırılması için uzlaştırıcı bir rol üstlenebilir.

Buradan anlaşıldığı üzere, Yüksek Komiserin işlevi; gerilimlerin çatışmaya dönmesini engellemek için "erken uyarı" yapmak ve sorunun çözüme kavuşturulması için de adeta bir arabulucu gibi çalışarak diplomatik temaslarda bulunmaktır.

1. 3. 3. Avrupa Konseyi Çerçevesinde Yaşanan Gelişmeler

Avrupa Konseyi çerçevesinde yaşanan gelişmeler, ilk olarak azınlık kavramının tanımlanmasına ilişkin yaşanmıştır. Bu bağlamda Konsey, Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu'nun ya da kısaca Venedik Komisyonu'nun "Azınlıkların Korunmasına İlişkin

[34] Krzysztof Drzewicki, "The Enlargement of the European Union and the OSCE High Commissioner on National Minorities, **The Protection of Minorities in the Wider Europe**, Ed.: Marc Weller, Denika Blacklock, Katherine Nobbs, United Kingdom, Palgrave Macmillan, 2008, s. 154.

Avrupa Sözleşmesi"[35] önerisi ile Parlamenter Asamble'nin "Ek Protokol Önerisi" olmak üzere iki önemli çalışma gerçekleştirmiştir.

Ancak Avrupa Konseyi çerçevesinde doğrudan azınlıklara yönelik çalışmalar içerisinde iki belge öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki, Ulusal Azınlıkları Koruma Çerçeve Sözleşmesi, ikincisi de Bölgesel ya da Azınlık Dilleri Avrupa Şartı'dır.

Ayrıca, 14. madde dışında azınlıklara yönelik bir hüküm içermemesine karşın, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) de yine Avrupa Konseyi çerçevesinde ele alınacak en önemli çalışmalardan bir diğeridir. Sözleşme'ye Ek 1 No' lu Protokol'de yer alan "eğitim hakkı"na ilişkin 2. maddesi ile "ayrımcılık yasağı"nı ele alan Ek 12 No' lu Protokol; doğrudan azınlıklara yönelik düzenlemeler içermemekle birlikte bu kapsamda değerlendirilebilir.

1.3.3.1. Ulusal Azınlıkları Koruma Çerçeve Sözleşmesi

Bakanlar Komitesi'nin 4 Kasım 1993'te kurduğu "Ulusal Azınlıkların Korunması Ad-Hoc[36] Komite" (CAHMIN)[37] tarafından hazırlanan ve 1 Şubat 1995 tarihinde imzaya açılan "Ulusal Azınlıkları Koruma Çerçeve Sözleşmesi"[38], bu tarihten üç yıl sonra, 1 Şubat 1998'de yürürlüğe girmiştir.

Günümüze kadar yaklaşık 40 devletin onayladığı ve ulusal hukuk sistemlerinde yürürlüğe koyduğu Çerçeve Sözleşme[39]; Belçika, Yunanistan, İzlanda, Lüksemburg

---

[35] Venedik Komisyonu'nun önerisinin 2. maddesinin 1. fıkrasında azınlık terimi, "bir devletin nüfusunun geri kalanından sayıca az olan, üyeleri devletin vatandaşı olup etnik, dilsel ve dinsel özellikleri bakımından nüfusun geri kalanından farklı olan, kültürlerini, geleneklerini, din ve dillerini koruma iradesiyle hareket eden bir grup" olarak tanımlanmıştır. Bkz.: Özcan, **a. g. m.** , s. 21.

[36] Bir komitenin "ad- hoc" niteliği, o komitenin belirli bir konuyla ilgili olarak görevlendirildiğini; o komitenin faaliyetlerinin ilgili bulunduğu konu ile sınırlı olduğunu ve süresinin de bu sorunun çözümüne kadar devam ettiğini ifade etmektedir. Bkz.: Faruk Sönmezoğlu (Der.), **Uluslar arası İlişkiler Sözlüğü**, Haz. : Ülke Arıboğan, Gülden Ayman, Beril Dedeoğlu, İstanbul, Der Yayınları, Genişletişmiş 3. bs. ,2000, s. 8.

[37] Ulusal Azınlıkların Korunması Ad Hoc Komite (CAHMIN) için bkz. Heintze, **a. g. m.** , s. 45.

[38] Sözleşme'nin tam metni için bkz. "Ulusal Azınlıkların Korunması İçin Çerçeve Sözleşme", (Çevrimiçi) http://www.avrupakonseyi.org.tr/tur/antlasma/aas_157.htm, 1 Nisan 2010. Ayrıca bkz. Toplum ve Hukuk Araştırmaları Vakfı, **Uluslar arası ve Ulusal Hukukta Azınlık Hakları**, s. 47- 55.

[39] Nisan 2010 tarihi itibariyle Çerçeve Sözleşme'yi onaylayan devletler şunlardır: Arnavutluk, Ermenistan, Avusturya, Azerbaycan, Belçika, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Gürcistan, Almanya, Macaristan, İrlanda, İtalya, Litvanya, Liechtenstein, Litvanya, Malta, Moldova, Montenegro, Hollanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, Rusya, San Marino, Sırbistan, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsveç, İsviçre, Makedonya, Ukrayna, İngiltere. Bkz. "Framework Convention for the Protection of National Minorities: Treaty open for signature by the member States and up until the date of entry

tarafından imzalanmış ancak henüz onaylanmamıştır. Avrupa Konseyi'ne Üye Devletlerden Andora, Fransa, Monaco ve Türkiye ise Sözleşme'yi imzalamamıştır.

Çerçeve Sözleşme'nin genel özelliklerini incelediğimizde ilk olarak, "çerçeve sözleşme" niteliğinden ötürü, Sözleşme'de yer alan hükümlerin doğrudan uygulanabilir olmaması durumu karşımıza çıkmaktadır. "Sözleşme maddelerinin yazılış biçimine bakıldığında, doğrudan ilgili hakların sayılmasından çok Taraf Devletlerin o hakların tanınmasını, korunmasını ve geliştirilmesini hedefleyen önlemler almalarına ilişkin üstlenimleri/ taahhütleri öne çıkarılmaktadır. Bu açıdan ilgili maddeler, Açıklayıcı Rapor'da (parag. 11) ifadesini bulduğu üzere, daha çok 'program hüküm' mahiyetindedir. Dolayısıyla belli bir takdir yetkisi/ payı tanıyarak, gerekli önlemleri alması yükümü getirmektedir. Esasen bu belgenin 'Çerçeve Sözleşme' olarak belirlenen başlığı da, bu tespiti teyit etmektedir"[40].

Sözleşme'ye ilişkin ikinci önemli nokta ise, aynı zamanda bir eksiklik olarak değerlendirilebilen "ulusal azınlık" kavramına ilişkin bir tanıma yer vermemiş olmasıdır. Bu durum, Sözleşme'ye Taraf Devletlerin "takdir yetkisinin kullanılması" gibi uygulamalara yönelmesine neden olmuştur. Üçüncü olarak vurgulanması gereken özellik, "ulusal azınlığa mensup birey/ kişi" ifadesine yer verilmesinden hareketle, Sözleşme kapsamında tanınan hakların kullanımına yöneliktir. Başka bir ifadeyle, Çerçeve Sözleşme'nin ulusal azınlığa tanıdığı hakların bireysel ya da ulusal azınlığa mensup diğer kişilerle birlikte kullanımına yer verilirken; "kolektif hak" olarak değerlendirilmesi ve böylece grup olarak haklardan istifade edilmesini öngören bir yaklaşım benimsenmemesidir.

Sözleşme'nin diğer bir özelliği; ulusal azınlıklara tanınan hak ve özgürlüklerin aynı zamanda insan haklarının da bir parçasını oluşturduğunun belirtilmesi ve böylece ulusal azınlıkların korunması sorununun ilgili devletin "içişleri sorunu" olarak değerlendirilemeyeceğinin kabul edilmiş olmasıdır. Ayrıca Avrupa Konseyi üyesi olmayan Devletlerin imzasına açık olması, isteyen Devletlerce feshedebilmesi (md. 31) Sözleşme'nin diğer özellikleridir[41].

---

into force by any other State so invited by the Committee of Ministers " (Çevrimiçi) http://conventions.coe.int/ Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT= 157&CM=8&DF=01/04/2010&CL=ENG, 1 Nisan 2010.

[40] Heinrich Klebes, "The Council of Europe's Framework Convention for the Protection of National Minorities/ Introduction", **HRLJ**, 28 April 1995, Vol. 16, No: 1- 3, s. 92- 98'den aktaran Mehmet Semih Gemalmaz, **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş**, 6. bs. , İstanbul, Beta Yayınları, 2007, s. 1211.

[41] Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi'nin temel özellikleri için ayrıca bkz. Murat Saraçlı, **Avrupa Birliği ve Türkiye'de Azınlıklar**, Ankara, Lotus Yayınları, 2007, s. 60- 62.

Çerçeve Sözleşme' nin denetim mekanizması ise; "rapor sunma usulü"dür. Sözleşme'nin 24. maddesine göre; Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, bu Sözleşme'nin Taraf Devletlerce uygulanmasını gözetecek ve takipçisi olacaktır. Ayrıca Taraf Devletler, aldıkları önlemlerin uygunluğunu da değerlendirecektir (md. 26)[42].

25. maddenin 1. fıkrasında yer alan hükme göre; Taraf Devlet, Sözleşme'nin kendisi tarafından yürürlüğe girmesinden itibaren bir yıllık bir süre zarfında, bu Çerçeve Sözleşme'de belirtilen prensipleri uygulamak için alınan yasal ve başka önlemlere ilişkin tüm bilgiyi Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne ulaştıracaktır. Bununla birlikte, Taraf Devletlerin dönem dönem ve ayrıca Bakanlar Kurulu'nun talep ettiği zamanlarda, Sözleşme'nin uygulanmasına ilişkin tüm bilgileri Genel Sekreter'e ileteceği belirtilmiştir (md. 25/2). Maddenin 3. ve son fıkrasında ise; Genel Sekreter'in bu kapsamda kendisine iletilecek tüm bilgileri Bakanlar Komitesi'ne iletmekle yükümlü olduğunu ifade etmektedir.

1.3.3.2. Bölgesel ya da Azınlık Dilleri Avrupa Şartı

5 Kasım 1992'de imzaya açılan beş devletin (Hırvatistan, Macaristan, Finlandiya, Liechtenstein ve Norveç) onaylaması sonucu, "Bölgesel ya da Azınlık Dilleri Avrupa Şartı[43]", 1 Mart 1998 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Günümüzde Şart'ı 23 devlet onaylayıp[44] ulusal hukuk sistemlerinde yürürlüğe koyarken; 9 devlet (Azerbaycan, Bosna- Hersek, Fransa, İzlanda, İtalya, Malta, Moldova, Rusya, Makedonya) imzalamış ancak henüz onaylamamıştır. Diğer taraftan, Avrupa Konseyi'ne Üye Devletlerden Arnavutluk, Andora, Belçika, Bulgaristan, Estonya, Gürcistan, Yunanistan, İrlanda, Letonya, Litvanya, Monaco, Portekiz, San Marino ve Türkiye ise Şart'ı imzalamamıştır.

---

[42] Burada dikkati çeken bir nokta, denetimin sadece Taraf Devletlerce sunulacak raporlar şeklinde olması, dolayısıyla AİHS' de tanınan "bireysel başvuru" olanağının, Çerçeve Sözleşme'de tanınmamış olmasıdır. Sözleşme kapsamında denetim mekanizması olarak öngörülen "rapor sunma usulü"ne ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Gemalmaz, **a. g. e.** , s. 1212.

[43] Sözleşme'nin orijinal metninin Türkçe çevirisi için bkz. Ek- 2: "Bölgesel ya da Azınlık Dilleri Avrupa Şartı". Ayrıca bkz. Toplum ve Hukuk Araştırmaları Vakfı, **a. g. e.** , s. 56- 69.

[44] Nisan 2010 tarihi itibariyle Şart'ı onaylayan ülkeler şunlardır: Ermenistan, Avusturya, Hırvatistan, Kıbrıs, Danimarka, Finlandiya, Almanya, Macaristan, Liechtenstein, Lüksemburg, Montenegro, Hollanda, Norveç, Polonya, Romanya, Sırbistan, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsveç, İsviçre, Ukrayna, İngiltere. Bkz.: European Charter for Regional or Minority Languages: Treaty open for signature by the member States and for accession by non-member States, (Çevrimiçi) http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=148&CM=8&DF= 1/04/2010&CL=ENG, 1 Nisan 2010.

Bölgesel ya da Azınlık Dilleri Avrupa Şartı'nın en önemli amacı; Avrupa' nın tehdit altında olan kültürel mirasının bir parçası olarak bölgesel ve azınlık dillerini korumak ve geliştirmek ve bu dilleri konuşanların özel ve kamusal hayatta bunları kullanmalarını sağlamaktır. Ayrımcılığa tabi tutulmama ve kendi dilini kullanma hakkı gibi geleneksel insan hakları ilkeleri diğer uluslar arası enstrümanlardan edinilebildiği için Şart, bu belgeleri temel olarak almakta ve daha çok bu haklara içerik kazandırmak için devletler tarafından alınması gereken önlemler ve atılması gereken adımlar üzerinde durmaktadır. Şart'ın yapısı, konuşanların sayısı, bölgesel yoğunlukları, dillerin içinde bulunduğu legal ve anayasal yapılar ve devletlerin değişen finansal kapasitelerini de dikkate alarak, bölgesel ve azınlık dilleriyle ilgili durumların çeşitliliğine cevap vermeyi amaçlamaktadır[45].

Ulusal Azınlıkları Koruma Çerçeve Sözleşmesi'nde "ulusal azınlık" kavramına yer verilmemesinin aksine, Bölgesel ya da Azınlık Dilleri Avrupa Şartı'nda "bölgesel ya da azınlık dilleri" ifadesiyle ne anlatılmak istendiği belirtilmiştir. Otuz iki maddeden ve üç bölümden oluşan Şart'ın "Genel Hükümler" başlığını taşıyan birinci bölümünün ilk maddesinde, bölgesel ya da azınlık dillerinin kapsamı belirtilmiştir. Buna göre Şart'ın kapsadığı dillerin; "bir devletin toprakları içinde bu devletin geriye kalan nüfusundan sayıca daha az bir grup oluşturan vatandaşları tarafından geleneksel olarak kullanılan ve devletin resmi dillerinden farklı olan diller" şeklinde olduğu belirtilerek; resmi dilin diyalektiği ya da göçmen dillerinin diyalektiği bu tanımın dışında bırakılmıştır.

İkinci bölümde ise; amaçları ve ilkeleri ortaya konmuştur. Özellikle "Amaçlar ve İlkeler" başlığını taşıyan 7. maddenin 1. fıkrasında Taraf Devletlerin bölgesel ya da azınlık dilleri bakımından; politikalarında, mevzuatlarında ve uygulamalarında dikkate almaları gereken amaç ve ilkeler belirtilmiştir. Buna göre Taraf Devletler;

i) "Bölgesel ya da azınlık dillerinin, kültürel zenginliğin bir ifadesi olarak kabul edilmesi,

ii) Mevcut ya da yeni kurulacak idari bölümlerin bu dillerin gelişimine engel teşkil etmemesi için bu dillere ait coğrafi alana saygı gösterilmesi,

[45] Özerman, **a. g. m.**, s. 93- 94.

iii) Söz konusu dillere verilen destek konusunda kararlı bir tavır sergilenmesi,

iv) Kamusal ya da özel hayatta bu dillerin kullanımının kolaylaştırılması ve teşvik edilmesi,

v) Şart'ın kapsamı altındaki konularda bir bölgesel ya da azınlık dilini kullanan grup ile benzer ya da aynı dili kullanan azınlık grupları arasında bağlantı kurulup geliştirilmesi; bununla birlikte devlet içindeki farklı dilleri konuşan gruplar arasında kültürel ilişkilerin kurulması,

vi) Bölgesel ya da azınlık dilinin uygun olan tüm basamaklarda öğretilmesini ve öğrenilmesini sağlamak için uygun araçların ve ortamların sağlanması,

vii) Bir bölgesel ya da azınlık dilinin kullanıldığı yerde yaşayan ve o dili konuşmayı bilmeyen kişilere isterlerse o dili öğrenme imkanı tanınması,

viii) Üniversite ya da benzeri kurumlarda bölgesel ya da azınlık dilleri üzerinde araştırma ve çalışma yapılmasının desteklenmesi ve

ix) İki ya da daha fazla devlette kullanılan benzer ya da aynı bölgesel ya da azınlık dili ile ilgili olarak bu Şart kapsamındaki konularda uygun şekilde sınır aşırı değişim yapılmasının desteklenmesi" ile yükümlüdür.

Şart'ın Üçüncü Bölüm'ünde bölgesel ya da azınlık dilinin kamusal hayatta kullanılmasını desteklemek için alınacak önlemlere yer verilmiştir. Bu bölüm eğitim (md. 8), yargı kurumları (md. 9), idari makamlar ve kamu hizmetleri (md. 10), medya (md. 11), kültürel etkinlikler ve hizmetler (md. 12), ekonomik ve sosyal yaşam (md. 13), sınır ötesi değişime (md. 14) ilişkin düzenlemeler içermektedir.

Bu bölüme ilişkin en dikkat çekici unsur; "Şart'ın İkinci Bölümü'nde belirtilen genel ilkelerin kamusal hayatın yedi alanında (eğitim, adli kurumlar, idari yönetim ve kamu hizmetleri, medya, kültürel etkinlikler, ekonomik ve toplumsal hayat ve sınır ötesi etkileşimler) Devlet tarafından belirlenen bölgesel ve azınlık dillerinin kullanımının sağlanması için gerekli 68 özel önleme dönüştürülmesinden oluşmaktadır. Üçüncü Bölüm,

uygulanması 'a la carte' bir sisteme dayandığı için esnek ve yaratıcı bir enstrümandır. 3. Bölüm'ün uygulanmasında, Taraflar var olan 68 önlemden, her bir seçilmiş bölgesel ya da azınlık diline uygulanacak, en az 35'in seçmeli ve bu seçimleri Şart'ı kabul ya da onay sırasında belirtmelidir. Seçilen 35 önlem arasında eğitim ve kültürel aktivite alanlarından en az üçer ve yargı otoriteleri, yönetim otoriteleri, kamu hizmetleri, medya, ekonomik ve sosyal hayat alanlarından seçilmiş en az birer önlem olmalıdır"[46].

Dördüncü Bölüm' de yer alan maddeler ise, Şart'ın uygulanmasına yönelik denetim usulü ile ilgilidir. Bölgesel ya da Azınlık Dilleri Avrupa Şartı, denetim sistemi bakımından ise görece güçsüz bir mekanizma öngörmektedir. Başlıca dört aşamadan ve işlemden söz etmek mümkündür. İlk aşamada Taraf Devletler, AK Genel Sekreteri'ne önce birinci, ardından da üç yılda bir periyodik olarak raporlarını sunacaktır. Bu raporların kapsamı, Şart'ın II. Bölümü uyarınca Taraf Devletlerin izlediği siyasayı ve III. Bölüm hükümlerinin uygulanmasına ilişkin aldıkları önlemleri ortaya koyacaktır. Raporlar aleni olacaktır (md. 15).

İkinci aşama olarak; "sunulan raporları, Şart'ın kurulmasını öngördüğü organ olan 'Uzmanlar Komitesi' inceleyecektir (md.17). Üçüncü aşamada, Uzmanlar Komitesi Taraf Devlet raporlarını incelerken; o devlette yasal olarak kurulmuş organlar ya da dernekler, o devletin Şart eksenindeki üstlenimlerine ilişkin hususlar hakkında Uzmanlar Komitesi'ne bilgi, belge, rapor vb. iletebilecektir. Bu bütünlüğü içeren Uzmanlar Komitesi raporu, AK Bakanlar Komitesi'ne iletilecektir. Bakanlar Komitesi raporu önüne gelen raporu değerlendirdikten sonra raporun alenileştirilmesine karar verebilecektir (md. 16/1- 4). Dördüncü ve son aşamada ise; AK Genel Sekreteri, Şart'ın uygulanması konusunda her iki yılda bir hazırlayacağı raporunu AK Parlamenter Meclisi'ne sunacaktır" (md. 16/5)[47].

Beşinci Bölümü'nde ise, Şart'ın Avrupa Konseyi üyesi tüm Devletlerin imzasına açılacağı (md. 18), beş devletin onaylaması halinde yürürlüğe gireceği (md. 19/1), yürürlüğe girmesinden sonra üye olmayan Devletler tarafından da imzalanabileceği (md. 20) belirtilmiştir. Ayrıca, Taraf Devletlerin imza ya da onay sırasında çekince öne sürebilmeleri hususunda ise sadece 7. maddenin 2'den 5'e kadar olan paragraflarına bir ya da daha fazla

---

[46] **A. e.** , s. 94- 95. Ayrıca bkz.: Council of Europe, "European Charter for Regional or Minority Languages: Explanatory Report", Strasbourg, 1992, parag. 79- 126.
Council of Europe, "Framework Convention For The Protection of National Minorities and Explanatory Report", Strasbourg, February 1995, parag. 51- 52.
[47] Gemalmaz, **a. g. e.** , s. 1209.

çekince konabileceği, başka bir maddeye çekince konamayacağı ifade edilmiştir (md. 21). Şart'ın Taraf Devletlerce feshi ise 22. maddede düzenlenmiş ve Taraflara fesih hakkı tanınmıştır.

Bölgesel ya da Azınlık Dilleri Avrupa Şartı'nda birçok azınlık sözleşmesinden farklı olarak 'ulusal azınlık' ifadesi kullanılmamaktadır. Şart'ın öznesi 'dil'dir. Bu bağlamda, etnik, dilsel ya da dinsel azınlık ifadeleri de Şart'ın içerisinde yer almamaktadır. "Şart, onu kullanan grubun hakları üzerine değil, dil konusunda odaklanmıştır. Dil, etnik kimliğin göstergesi olarak tanımlanmamakta ancak zengin Avrupa mirasının bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Sözleşme ve Şart, doğaları ve amaçları gereği birbirlerinden farklı metinlerdir. Şart 'kültürel', Sözleşme ise 'siyasi' niteliklidir. Kısacası Şart, Sözleşme'nin sadece dil konusundaki ilkelerinin ayrıntılı olarak metinleştirilmiş halidir"[48].

1.3.3.3. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)

Avrupa Konseyi'ne Üye Devletlerin Dışişleri Bakanları tarafından 4 Kasım 1950 tarihinde Roma'da imzalanıp 3 Eylül 1953'te yürürlüğe giren "İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Korunması Avrupa Sözleşmesi (AİHS), AK içinde insan hakları belgeleri üretilmesi sürecinin temelini ve ilk halkasını oluşturmaktadır"[49].

Günümüzde Avrupa Konseyi üyesi 47 devletin de taraf olduğu[50] AİHS' yi Türkiye de 4 Kasım 1950' de imzalamış; Sözleşme, 18 Mayıs 1954'te onaylanmasının ardından yürürlüğe girmiştir. Beş bölümden ve 66 maddeden oluşan Sözleşme'de düzenlenen haklar şöyledir: Yaşama hakkı (md.2), işkence yasağı (md.3), kölelik ve zorla çalıştırma yasağı (md.4), özgürlük ve güvenlik hakkı (md.5), adil yargılanma hakkı (md.6), cezaların yasallığı

---

[48] Birsen Erdoğan, A. Şevket Ovalı, "Bölgesel veya Azınlık Dilleri için Avrupa Şartı (Bir Değerlendirme)", **Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi**, C. 3, S. 2, 2002, s. 222- 223. Ayrıca dil hakları ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. Ebru Uzpeder (Haz.), **Avrupa Birliği Süresinde Dil Hakları**, İstanbul, Helsinki Yurttaşlar Derneği, 2003.

[49] Gemalmaz, **a. g. e.** , s. 965- 966.

[50] AİHS' ye Taraf Devletler; Arnavutluk, Andora, Ermenistan, Avusturya, Azerbaycan, Belçika, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Gürcistan, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Letonya, Liechteinstein, Litvanya, Lüksemburg, Malta, Moldova, Monako, Karadağ, Hollanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, Rusya, San Marino, Sırbistan, Slovakya, Slovenya, ispanya, İsveç, İsviçre, Makedonya, Ukrayna, İngiltere ve Türkiye'dir. Bkz.: "Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms: Treaty open for signature by the member States of the Council of Europe and for accession by the European Union", (Çevrimiçi) http://conventions.coe.int /Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=005&CM=10&DF=10/04/2010&CL=ENG, 10 Nisan 2010.

(md. 7), özel hayatın ve aile hayatının korunması (md.8), düşünce, vicdan ve din özgürlüğü (md.9), ifade özgürlüğü (md.10), dernek kurma ve toplantı özgürlüğü (md.11), evlenme hakkı (md.12), etkili başvuru hakkı (md.13), ayrımcılık yasağıdır (md.14).

AİHS' nin azınlıklara olan ilişkisi değerlendirildiğinde, doğrudan azınlıkları hedef alan bir düzenlemeye yer verilmediği görülür. "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde (AİHS), yer alan haklar ve özgürlükler , 'herkes' için geçerlidir, bu nedenle Sözleşme, spesifik olarak azınlıkların haklarını garanti altına almaz"[51]. AİHS metninde azınlık kavramının kullanıldığı tek hüküm, "Ayrımcılık Yasağı" başlıklı 14. maddedir[52].

Sözleşme'nin 14. maddesinde; Sözleşme'de tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanmada ırk, renk, dil, din, siyasal ve diğer kanaatler, ulusal veya sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensupluk, servet, doğum veya herhangi bir başka durum bakımından hiçbir ayrımcılık yapılmayacağı belirtilmiştir. "14. maddeye göre Strasbourg organları, Sözleşme'de yer alan özel hayatın ve aile hayatının korunması (md.8), düşünce, vicdan ve din özgürlüğü (md.9), ifade özgürlüğü (md.10), dernek kurma ve toplantı özgürlüğü (md.11) gibi bazı hükümler aracılığıyla azınlıklara yönelik koruma da sağlamaktadır"[53].

Ayrıca Sözleşme'yi diğer hukuki belgelerden ayıran önemli bir özelliği, denetim mekanizmasıdır. Burada iki tür başvuru usulü söz konusudur. Birincisi, AİHS' ye özgün bir nitelik kazandıran, "bireysel şikayet başvurusu" usulüdür. Diğeri ise "devletler arası şikayet başvurusu"dur. Devlet başvuruları, Sözleşme'nin 33. maddesi çerçevesinde düzenlenmekte olup Taraf Devletlere, "Sözleşme ve Protokol hükümlerine ve kendisinin diğer Yüksek Sözleşmeci Tarafa isnat edebileceğine kanaat getirdiği herhangi bir ihlalden dolayı Mahkeme'ye başvurma hakkı" tanınmaktadır.

Bireysel başvurulara ilişkin olarak, "Sözleşme ve Protokollerinde tanınan hakların Yüksek Sözleşmeci Taraflardan biri tarafından ihlalinden zarar gördüğü iddiasında bulunan her gerçek kişinin, hükümet dışı her kuruluş veya kişi gruplarının Mahkeme'ye

---

[51] Roberta Medda- Windischer, "The European Court of Human Rights and Minority Rights", **European Integration**, Vol. 25(3), September 2003, s. 249.

[52] Ece Öztan, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Azınlıklar", (Çevrimiçi) http://www.sbu.yildiz.edu.tr/ eceyayinlar/ ece2.doc?ref=PandoraISP, 17 Mart 2010. Ayrıca bkz. Ayşe Füsun Arsava, "Ulusal Grup Hakları ve Bu Konuda Meydana Gelen Gelişmeler", **AÜSBF Dergisi: Bedri Gürsoy'a Armağan**, C. 47, Sayı: 3- 4, Haziran- Aralık 1992, (Çevrimiçi) http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/457/5181.pdf, 30 Mart 2010.

[53] Windischer, **a. g. m.** , s. 249.

başvurabileceği belirtilmiştir. Ayrıca Taraf Devletler, bu mekanizmanın etkin bir şekilde kullanılmasını engelleyecek hiçbir eylemde bulunmamayı taahhüt etmiştir (md. 34).

Sözleşme'ye Ek Protokoller incelendiğinde 1 No' lu Protokol ve 12 No' lu Protokol'ün doğrudan olmamakla birlikte azınlıkları da ilgilendirebilecek hükümler içerdiği görülür. AİHS' ye Ek 1 Nolu Protokol'ün[54] 2. maddesinde "Eğitim hakkı" düzenlenmiştir. Buna göre; "hiç kimsenin eğitim hakkından yoksun bırakılamayacağının yanı sıra ilgili Devletin, eğitim ve öğretim alanı ile ilgili görevlerinin yerine getirilmesin konusunda ana ve babanın bu eğitim ve öğretimin kendi dini ve felsefi inançlarına göre yapılmasını sağlama haklarına saygı göstereceği" ifade edilmiştir.

AİHS' ye Ek 12 No' lu Protokol'ün[55] "Ayrımcılığın Genel Olarak Yasaklanması" başlığını taşıyan ilk maddesinin 1. fıkrasına göre Taraf Devletler, "kanunda öngörülen haklardan yararlanmanın; cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya başka görüşler, ulusal ya da sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensubiyet, servet, doğum veya başka bir statüden kaynaklanan herhangi bir nedenle ayrım yapılmaksızın sağlanacağını" taahhüt ederler. Ayrıca, "herhangi bir kamu otoritesi tarafından, 1. fıkra hükmünde yer alan gerekçelerle hiç kimsenin ayrımcılığa tabi tutulamayacağı"nın altı çizilmiştir (md. 1/2).

Diğer taraftan, Tarafların Ek 12 No' lu Protokol'ün maddelerinin AİHS' e ek maddeler olarak kabul edileceği ve Sözleşme'nin bütün hükümlerinin buna göre uygulanacağı açıklanmıştır (md. 3).

---

[54] Avrupa Konseyi, "İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'ye Ek 1 No' lu Porotokol", Paris, 20 Mart 1952.

[55] Avrupa Konseyi, "İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'ye Ek 12 No' lu Porotokol", Roma, 4 Kasım 2000.

2. AVRUPA BİRLİĞİ ve AZINLIKLAR

2.1. AB Kurumlarının Üye Ülkelerdeki Azınlıklara Yaklaşımı ve Çalışmaları

Avrupa Birliği'nin genelde insan hakları özelde ise azınlık hakları ile olan ilişkisinin yeni bir boyut kazanması anlamında 1990'ların başında Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile oluşan konjonktür, Birlik' in genişleme ve derinleşme perspektifi üzerinde etkili olmuştur. Doğu Bloku' ndan kopan Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerinin (MDAÜ) AB'ye katılma yönündeki eğilimleri ve kurumsallaşma yönünde -Birlik' in o zamana kadarki en ileri adımı olarak değerlendirilebilecek olan- Maastricht Antlaşması, Kopenhag Kriterleri, Amsterdam ve Nice Antlaşmaları gibi pek çok önemli gelişmenin art arda yaşanması bunun bir göstergesidir. Bu gelişmeler ışığında Birlik' in azınlık ve insan hakları konularına yaklaşımında önemli değişiklikler olmuştur.

İki kutuplu sistemin bitmesi ile yeni bir uluslar arası sisteme perde aralanan 1990'lı yıllara kadar "sadece insan haklarına[1]" atıfta bulunulurken; 1990 sonrası süreçte "insan hakları ve kültürel çeşitlilik bağlamında azınlıklara dolaylı bir ilgi"[2] gösterilmiştir.

"1990'ların başlarından bu yana uluslar arası hukukta yeniden dirilmekte olan azınlıkların korunması ilkesinin AB politikalarına girişi, AB'nin 'dışında' gelişmiştir. Bu, iki şekilde gerçekleşmiştir. Birincisi, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle Avrupa'da etnik ve dini çatışmaların yeniden ortaya çıkması endişesi, Milletler Cemiyeti'nin çöküşünden sonra rafa kaldırılmış olan azınlıklar sorununu Avrupa'nın gündemine getirmiştir. Avrupa'nın azınlık hakları konusunda gösterdiği hassasiyetin temelinde, azınlıkların bir kez daha bölgede siyasi istikrarsızlığın kaynağı olmasından duyulan endişe yatıyordu. Bu endişe ile harekete geçen Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı ve Avrupa Konseyi, azınlıklara pozitif haklar ve ayrıcalıklar tanıyan bir dizi uluslar arası belgeye imza attı. Üyeleri her iki kuruluşun da üyesi

---

[1] AB' nin insan hakları politikası ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. "Council of the European Union: Human Rights", (Çevrimiçi) http://www.consilium.europa.eu/ showPage.aspx?id=1636&lang=EN, 15 Nisan 2010; A. Işıl Karakaş, "Avrupa Birliği- Türkiye İlişkilerinde İnsan Hakları Sorunsalı",**Türk Dış Politikasının Analizi**, Der.: Faruk Sönmezoğlu, 3.bs. , İstanbul, Der Yayınları, 2004, s. 1031- 1036; Haydar Efe, "Avrupa Birliği'nin Dış İlişkilerinin Ayrılmaz Bir Parçası Olarak Birliğin İnsan Hakları Politikası", (Çevrimiçi) http://idc.sdu.edu.tr/ tammetinler/demokrasi/ demokrasi25. pdf, 15 Nisan 2010.

[2] Kurubaş, **a. g. e.** , s. 134- 136.

olan AB, sınırlarının içinde gerçekleşen fakat kendi iradesi dışında gelişen normatif girişime kayıtsız kalmayarak, azınlık haklarını genişleme politikasına dahil etmiştir[3]".

AB'nin kurucu antlaşmalarında doğrudan azınlıklara yönelik bir hüküm yer almamakla birlikte, bu durum AB'nin, antlaşmaların yapıldığı dönem itibariyle Avrupa coğrafyasında barışın egemen kılınması amacıyla kömür ve çelik gibi iki sektörel faktörün yönetimi bağlamında ekonomik temelli bir yapılanma teşkil etmesinden kaynaklanmaktadır. 1957'de Roma'da imzalanan Avrupa Topluluğu'nu Kuran Antlaşma' da "uyrukluk esasına dayalı ayrımcılığın yasak olduğu"[4] vurgulanmıştır. Ayrıca "Antlaşma' nın diğer hükümlerine zarar vermeksizin ve Topluluğa Antlaşma çerçevesinde tanınan yetkilerin içinde kalarak, Konsey'in; Komisyon'un önerisi üzerine ve Avrupa Parlamentosu'na danıştıktan sonra oybirliğiyle hareket ederek cinsiyet, ırk ve etnik köken, din veya inanç, engellilik, yaş veya cinsel konuma dayanan ayrımcılıkla mücadele etmek için uygun girişimlerde bulunabileceği[5]" şeklinde bir hüküm yer almaktadır.

Bir başka hükümde ise; "Topluluk' un, Üye Devlet kültürlerinin, ortak mirasını da dikkate alarak, ulusal ve bölgesel çeşitliliklerine saygı kapsamında yaygınlaşmasına katkıda bulunacağının" ve "Avrupa kültürlerinin devam eden farklılıklarını garanti etme" nin[6] önemine dikkat çekilmiştir. Bu kapsamda Avrupa Birliği'nin kültürel çeşitlilik yoluyla dolaylı da olsa ilk kez azınlıkları ima etmesi ve kültür ve dil alanındaki topluluk faaliyetleri için somut bir takım çalışmalara daha belirgin bir hukuksal dayanak oluşturması bakımından önemlidir. Nitekim bölgesel kültürlerin ve azınlık dillerinin araştırılması, korunması ve geliştirilmesi, azınlıklara yönelik kültürel programlara finansal destek sağlanması ve bu konularda hükümet dışı organizasyonların ürettiği projelerin desteklenmesi söz konusudur[7].

1990 yılı sonrası yaşanan gelişmeler incelendiğinde Avrupa Birliği'nin azınlıklara ilişkin algısının değişmeye başladığı görülür. Bu gelişmelerden bir tanesi, 7 Aralık 2000 tarihli Temel Haklar Şartı'dır. Birliğe özgü bir temel haklar kataloğunun oluşturulması

---

[3] Dilek Kurban, "Avrupa Birliği'nin Anayasal Düzeninde Azınlık Hakları: Açılımlar, Fırsatlar ve Olasılıklar", **Türkiye'de Çoğunluk ve Azınlık Politikaları: AB Sürecine Yurttaşlık Tartışmaları**, Der. :Ayhan Kaya, Turgut Tarhanlı, İstanbul, Tesev Yayınları, 2. bs. , 2006, s. 287- 288.

[4] Bütünleştirilmiş Haliyle (Nice Antlaşması ile değiştirilmiş şekliyle) Avrupa Topluluğu' nu Kuran Antlaşma (ATA), md. 12. Antlaşma'nın tam metni için bkz. Enver Bozkurt, Mehmet Özcan, Arif Köktaş, **Avrupa Birliği Temel Mevzuatı**, Ankara, Asil Yayınları, 2005, s. 287- 443.

[5] ATA, md.13/1 (eski Madde 6a).

[6] ATA, md. 151.

[7] Kurubaş, **a. g. e.** , s. 136; Saraçlı, **a. g. e.** , s. 65- 66.

fikrinden hareketle 3- 4 Haziran 1999 tarihli Köln Zirvesi'nde verilen misyon ışığında hazırlanan[8] ve 7 Aralık 2000 tarihinde ilan edilen Temel Haklar Şartı, 7 bölümden ve 53 maddeden oluşmaktadır. "Konsey, Komisyon ve Parlamento tarafından kurumlar arası anlaşma temelinde imzalanan Temel Haklar Şartı, Topluluk' un başlangıcından bugüne izlediği hukuk politikasının zorunlu bir aşaması"[9] olarak değerlendirilmektedir. Birlik' in "siyasi ve ahlaki meşruiyetini kanıtlayan" Şart ile birlikte "temel hakların AB içerisinde korunmasına ilişkin adli bir güvence getirdiği ve bugüne dek sadece içtihadi açıdan gelişmiş bir sistemi geride bırakarak normatif bir referans[10]" oluşturduğu belirtilmektedir.

Şart[11]'ın "Eşitlik" başlığı altında yer alan 21. maddesinde "ayrımcılık yapmama" ilkesine yer verilmiştir. Buna göre; "cinsiyet, ırk, renk, etnik veya sosyal köken, genetik özellikler, dil, din veya inanç, siyasi veya diğer her türlü düşünce, bir ulusal azınlığa mensubiyet, servet, doğum, sakatlık, yaş veya cinsel eğilime dayalı her türlü ayrımcılık yasaktır. Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşma' nın ve Avrupa Birliği Antlaşması'nın uygulama alanı kapsamında ve bu Antlaşmaların özel hükümlerine halel gelmemek kaydıyla, milliyet esasına dayalı her türlü ayrımcılığın yasaklandığı" ve ayrıca "Kültür, Din ve Dil Çeşitliliği" başlığını taşıyan 22. madde hükmünde; "kültür, din ve dil çeşitliliğine Birlik' in saygı göstereceği" ifade edilmiştir.

AB'ye Üye Devletler tarafından 29 Ekim 2004 tarihinde Roma'da imzalanan ve aday ülkelerin (Türkiye Cumhuriyeti, Bulgaristan ve Romanya) de Nihai Senet'ini imzaladığı Anayasa Taslağı[12]'nın ikinci bölümünde "Temel Haklar Şartı" yer alırken; "Birliğin Politikaları ve İşleyişi" başlıklı 3. Bölümünün 2. başlığında "Ayrım Yapmama ve

---

[8] Füsun Arsava, "Avrupa Birliği' nin Anayasallaşma Sürecinde Temel Haklar Şartı," **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 2, Bahar 2004, s. 3.

[9] "Kurucu anlaşmaların 'katı anayasa' niteliğine karşı bir esneklik unsuru olarak kendisine uygulama alanı bulan ve Topluluk hukukunun kaynakları içerisinde ikincil kaynaklar kategorisinde sayılan 'kurumlar arası anlaşmalar' gerçekte zorlayıcı hukuksal güçten yoksundur. Bu tip anlaşmalar daha çok kurumları kendi aralarında ve kamuoyu önünde ahlaken ve siyaseten bağlayan politik nitelikli niyet bildirimleridir. Bkz.: Engin Selçuk, "Avrupa Birliği Anayasal Düzeninde Temel Hakların Serüveni," **İ.Ü SBF Dergisi**, Mart 2005, s. 37- 38. Temel Haklar Şartı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Tülin Yanıkdağ, "Anayasallaşma Sürecinde Avrupa- Temel Haklar Şartı'ndan Lizbon Antlaşması'na", **Bilge Strateji**, C. 1, S. 3, Güz 2010, s. 98- 121.

[10] Füsun Türkmen, "Avrupa Birliği ve İnsan Hakları", Der.: Beril Dedeoğlu, **Dünden Bugüne Avrupa Birliği** içinde, İstanbul, Boyut Yayınları, 2003, s. 153.

[11] Temel Haklar Şartı'nın tam metni için bkz. "Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı", (Çevrimiçi), http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2962/temelhak.pdf , 15 Nisan 2010.

[12] Avrupa Anayasası için bkz. Engin Selçuk, "Anayasasını Arayan Avrupa: Avrupa Anayasal Antlaşma Tasarısı Üzerine," **Hukuk ve Adalet**, No 3, 2004, s. 59- 97; Ercüment, Tezcan, "Avrupa Birliği Anayasa Taslağı ve Öngördüğü Yenilikler (1)" , **Stradigma**, Eylül 2003, Sayı 8, (Çevrimiçi) http: //www.stradigma.com/turkce/eylul2003/makale_03.html, 17 Nisan 2010; İKV, **AB' de Anayasa Süreci ve Lizbon Antlaşması**, No: 218, İstanbul, 2008.

Vatandaşlık" ile ilgili hükümler (md. 123 ve 124) düzenlenmiştir. Bu bağlamda vatandaşlık esasına dayalı ayrımcılık yasaklanırken, Konsey'in ayrımcılıkla mücadele edebilmek için gerekli tedbirleri alacağı ve Parlamento'nun rızasını aldıktan sonra oybirliği ile hareket edeceği ifade edilmiştir. Anayasanın kabul edilmesine ilişkin yapılan referandumlarda Fransa ve Hollanda'dan "hayır" sonucunun çıkması nedeniyle Taslak Anayasa yürürlüğe girememiştir. Referandumlar sonucu sekteye uğrayan anayasallaşma süreci, Anayasayı Tadil Eden Lizbon (Reform) Antlaşması[13]' nın 1 Aralık 2009 tarihi itibariyle yürürlüğe girmesi ile birlikte tamamlanabilmiştir.

2.1.1. AB Konseyi Çerçevesinde Yapılan Çalışmalar

Avrupa Birliği'ne Üye Devletlerin kendi devletini temsil etmeye yetkili, devleti adına bağlayıcı kararlara imza yetkisi bulunan ve bakan düzeyindeki birer temsilcisinden oluşan (ATA md. 203/1), Birlik içerisinde hem yasama hem de yürütme erkininin kullanılmasından sorumlu ve ayrıca AB kurumsal yapısının beş temel ayağından birini oluşturan Avrupa Birliği Konseyi[14], Birlik' in karar alma mekanizmasında en etkin kurumdur.

"Bakanlar Konseyi" olarak da adlandırılan AB Konseyi'nin uluslar arası antlaşma yapma, herhangi bir Üye Devleti tek para sistemine (Avro alanına) dahil etme, Parlamento ile birlikte Birlik' in bütçesini oluşturma, Sayıştay, Ekonomik ve Sosyal Komite ile Bölgeler Komitesi üyelerini atama gibi önemli görev alanları mevcuttur. Ayrıca Konsey'in, genelde insan hakları özelde ise azınlık hakları ile ilgili olarak yürüttüğü çalışmalar da bulunmaktadır. Bu kapsamda 1987 yılında Konsey bünyesinde AB' nin dış ilişkilerinde insan hakları meselelerinden sorumlu **"İnsan Hakları Çalışma Grubu"** (Human Rights Working Group-COHOM) oluşturulmuştur.

Çalışma Grubu'nun görevleri arasında; "Üye Devletlerde insan hakları konusunda ortaya çıkabilecek meseleler ile ilgili uluslar arası forumlarda işbirliğini sağlamak, BM Genel Kurulu ve İnsan Hakları Komisyonu' nun oturumundan önce yılda iki kez toplanmak, dünyanın çeşitli yerlerinde halen devam etmekte olan insan hakları ihlalleri konusunda bilgi

---

[13] Lizbon Antlaşması için bkz. İKV, **Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Topluluğu' nu Kuran Antlaşma' yı Tadil Eden Lizbon Antlaşması**, No: 217, İstanbul, 2008.

[14] AB Konseyi (Council of the European Union) AB'nin kurumsal yapısının önemli bir parçası olup Avrupa Konseyi (Council of Europe) örgütü ile karıştırılmamalıdır. AB Konseyi'nin resmi internet sitesi için bkz. "Council of European Union" (Çevrimiçi) http://www.consilium.europa.eu/, 20 Nisan 2010.

toplamak ve bu bilgileri değerlendirmek, insan hakları alanında Üye Devletler tarafından Siyasal Komite'ye yıllık raporlar sunmak"[15] bulunmaktadır.

Avrupa Birliği'nin azınlıklara yaklaşımını ortaya koyan en önemli gelişmelerden biri ise, 1993 yılında Kopenhag' ta gerçekleştirilen Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'dir. Zirve ile birlikte Birlik' in genişleme perspektifi kapsamında aday ülkelerde üyelik için aranacak kriterler belirlenmiştir. "Kopenhag Kriterleri" olarak bilinen bu kriterler; siyasi, ekonomik ve idari olmak üzere üç ana eksende Birlik' in aday ülkelerden beklediği koşulları içermektedir.

Kriterler' in Siyasi Hükümler başlığını taşıyan bölümünde "AB'ye katılmaya aday ülkelerin;

a) istikrarlı ve kurumsallaşmış bir demokrasinin var olması;
b) hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü;
c) insan haklarına saygı;
d) **azınlıkların korunması**" gibi dört ana kriter açısından değerlendirilmeye alınacakları belirtilmiştir.

Ayrıca bu ülkelerin çok partili bir demokrasiyle yönetilmesi, hukukun üstünlüğüne saygı, idam cezasının olmaması, azınlıklara ilişkin herhangi bir ayrımcılığın bulunmaması, ırk ayrımcılığının olmaması, kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın yasaklanması, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi' nin, tüm maddeleri ile birlikte "çekince öne sürülmeksizin" kabul edilmiş olması gibi özelliklerin dikkate alınacağı ve bu ilkelerin varlığının yanı sıra aynı zamanda kesintisiz uygulanması gerektiğinin altı çizilmiştir[16].

"Aslında Kopenhag Kriterleri, AB'nin insan hakları ve azınlık hakları anlayışına başlı başına bir yenilik getirmemiştir. Örneğin siyasal kriterler bağlamında zaten demokrasi ve insan hakları doğrultusunda net bir seçiciliğin yapıldığı, AB'nin önceki genişlemeleri de dikkate alındığında ortadadır. Ancak AB, Kopenhag Kriterleri aracılığıyla ilk defa olarak aday ülkelerin önüne gerekli koşulları toplu bir biçimde koyma olanağı bulmuştur. Kopenhag

[15] İnsan Hakları Çalışma Grubu'nun görevleri için bkz. "Mandate For The EPC- The Human Rights Working Group" (Çevrimiçi) http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsupload/COHOM_mandates.pdf, 20 Nisan 2010.
[16] Enver Bozkurt, Mehmet Özcan, Arif Köktaş, "**AB Hukuku**," 4. bs. , Ankara, Asil Yayın Dağıtım, 2008, s. 44 -45. Kopenhag Kriterleri'yle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. İKV, **Avrupa Birliği Genişleme Süreci ve Türkiye**, 2002, s. 17- 18.

Kriterleri, katılım yolunda ilerleyen aday ülkelerin geldikleri noktayı değerlendirmek açısından temel referans noktaları olmuştur[17]".

AB Konseyi çerçevesinde yaşanan bir diğer önemli gelişme, 2000 yılında yayınlanan **"Irk ve Etnik Kökene Bakılmaksızın Kişilere Eşit Muamele Edilmesi İlkesinin Uygulamaya Konmasına İlişkin 2000/43/EC Sayılı Avrupa Birliği Konseyi Direktifi"**dir[18]. Avusturya'da aşırı sağcı ve ırkçı eğilimleri olan bir partinin iktidara gelmesi ihtimali üzerine yayınlanan ve daha çok "Irk Ayrımcılığı Direktifi" olarak bilinen bu direktifte Konsey, Üye Devletlerde "eşit muamele ilkesini geçerli kılarak; ırk veya etnik kökene dayalı ayrımcılıkla mücadele için bir çerçeve belirlemeyi" hedeflemiştir (md. 1).

Konuya ilişkin sivil toplum kuruluşları ile işbirliğinin geliştirilmesinin (md. 12) yanı sıra Üye Devletlerin ırk ve etnik kökene dayalı ayrımcılık yapılmaksızın bütün insanlara eşit muamele edilmesi ilkesini yerleştirip geliştirecek kurum ya da kuruluşları yetkilendirmesi ve bu kurumların ulusal düzeyde insan haklarını koruma sorumluluğunu üstlenmiş kurumların da bir parçası olabileceği belirtilmiştir (md. 13).

Ayrıca Üye Devletlerin ulusal mevzuatlarında eşit muamele ilkesine aykırı hükümlerin kaldırılması, geçersiz kılınması ya da değiştirilmesi ile ulusal hukuk sistemlerinin Direktif ile uyumlu hale getirilmesi amaçlanmıştır (md. 14). Son olarak, Irk Ayrımcılığı Direktifi'ne uygun hareket edip etmediklerinin tespiti için Üye Devletlere 5 yılda bir rapor sunma yükümlülüğü getirilmiştir (md. 17). AB Konseyi Irk Ayrımcılığı Direktifi;

- "Irk ve etnik kökenlerine bakılmaksızın insanlar arasında eşit muamele ilkesinin uygulanmasını,
- İstihdam, eğitim, sosyal koruma, sosyal yardımlar, işçi ve işveren örgütlerine üyelik, mallara ve hizmetlere erişimde ayrımcılığa karşı koruma,
- Doğrudan ve dolaylı ayrımcılık ve tacizi tanımlama ve mağdurlaştırma ile ayrımcı muamele yönünde talimatları yasaklama,
- Uygulamada eşitliği gerçekleştirmek üzere geçici olumlu önlem alınmasına izin verme;

---

[17] Tolga Bilener, "AB'nin Azınlık Hakları Anlayışı ve AB'ye Bütünleşme Sürecinde Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri", **Dünden Bugüne Avrupa Birliği** , Der.: Beril Dedeoğlu, İstanbul, Boyut Yayınları, 2003, s. 170.

[18] Official Journal L 180, "Council Directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin", P. 0022- 0026, Brussels, 2000.

- Ayrımcılık mağdurlarına ayrımcılığa karşı uygun yaptırımları içeren yargısal veya idari usuller kapsamında başvuru hakkı tanınması,
- Eşit muamele ilkesine ırk veya etnik kökenin gerçek ve belirleyici bir mesleki gereklilik kapsamında farklı muameleye tabi tutulabilmesi gibi sınırlı olarak istisna getirilmesi,
- Ayrımcılığa uğradığını iddia eden kişiyle, fiilden sorumlu olduğu iddia edilen kişi arasında ispat yükünün paylaştırılmasını, böylelikle ayrımcılıkla ilgili ayrımcılığın gerçekleştiğini görünüşte ortaya koyan olguların mağdur tarafından sunulmasının ardından ispat yükünün farklı muameleden sorumlu kişiye geçerek ayrımcılık yapılmadığını kanıtlama yükümlülüğü getirilmesi;
- Her üye ülkede eşit muamele ilkesinin gerçekleştirilmesi ve ırk ayrımcılığı mağdurlarına bağımsız destek sunma amaçlı olarak kurumların oluşturulması"[19] amacına ilişkin düzenlemeler içermektedir.

Avrupa Birliği'nin danışma organlarından biri olarak 2007 yılında kurulan ve merkezi Viyana'da bulunan Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı (FRA)[20] ; Avrupa Birliği sınırları içerisinde yaşayan insanların temel haklarının korunmasını güvence altına alarak; insanları sahip oldukları temel haklar konusunda bilinçlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda Ajans'ın konu ile ilgili faaliyetlerinin yer aldığı raporlar yayınlamaktadır.

Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı (FRA) tarafından 24 Haziran 2009 tarihinde yayınlanan son raporda[21]; Temel Haklar Ajansı'nın görev ve yetkileri kapsamında 2008 yılı içerisinde Avrupa Birliği'nde yaşanan ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve hoşgörüsüzlük başlığı altında temel haklar alanında yaşanan bir dizi gelişmeye yönelik değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Avrupa'daki Roman toplulukların yaşadığı konut sorununun da ele alındığı raporda, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, İspanya, Finlandiya, Fransa, Macaristan, İrlanda, Litvanya, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovenya, Slovakya, İsveç ve İngiltere'deki zorla tahliyeler ve doğrudan ya da dolaylı ayrımcılığa ilişkin yaşanan gelişmeler rapor edilmiştir.

---

[19] Ulaş Karan, **Avrupa Birliği Ülkelerinde Ayrımcılık Yasağı ve Eşitlik Kurumları**, İnsan Hakları Ortak Platformu, Ankara, 2009, s. 44- 45.
[20] Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı (FRA) için bkz. "European Union Agency for Fundamental Rights (FRA)" (Çevrimiçi) http://fra.europa.eu/fraWebsite/about_fra/ about_ fra_en.htm, 23 Nisan 2010.
[21] FRA'nın 2009'da yayınlanan son raporu için bkz. "European Union Agency for Fundamental Rights: Annual Report 2009" (Çevrimiçi) http://fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/ FRA- AnnualReport09_en.pdf, 25 Nisan 2010.

Bulgaristan'da yaşanan zorla tahliye olaylarından birinde sayıları 180'i bulan Roman kökenli insanın etkilendiği, Macaristan'da ise 20 çocuk ve iki hamile kadının da aralarında bulunduğu yaklaşık 40 Romanın, uygun yasal işlemler gerçekleştirilmeden tahliye edildikleri gerekçesiyle yerel hükümetin kişi başına 400 Euro ödemek koşuluyla para cezasına çarptırıldığı belirtilmiştir. Litvanya' da bulunan Kirtimai şehrindeki Roman yerleşim yerinin yıkılmasına ilişkin başlatılan dava sürecinin devam ettiğine ve ayrıca Finlandiya'da bir mahkemenin Ocak 2008'de ayrımcılıkla ilgili vermiş olduğu bir karara değinilmiştir.

Eğitim alanında AB'ye Üye Devletlerde sosyal, ulusal, etnik ve dini açıdan farklılık arz eden çok sayıda grubun özelikle eğitim alanında ayrımcılığa maruz kalma riski ile karşı karşıya olduğunun altı çizilmiştir. Etnik azınlıklar konusunda ise 23.565 kişinin katılımıyla gerçekleştirilen "Avrupa Birliği Azınlıklar ve Ayrımcılık Anketi"nin (European Union Minorities and Discrimination Survey- EU-MIDIS) sonuçlarının değerlendirildiği raporda, son bir yıl içerisinde en az bir kez ayrımcılığa maruz kalan grupların oranlarına yer verilmiş ve bu bağlamda en yüksek oran %47 ile Romanlarda görülmüştür. Bu oranı; Sahra altı Afrikalılar (%43) , Kuzey Afrikalılar (%32), Türkler (%23), Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerinde yaşayanlar (%23), Ruslar (%14) ve eski Yugoslavya Cumhuriyeti vatandaşları (% 12) takip etmiştir[22].

AB Konseyi tarafından 1999 yılından itibaren her yıl düzenli olarak "İnsan Hakları Yıllık Raporları"[23] yayınlanmaktadır. Birlik' in değerler sisteminin merkezinde yer alan insan hakları alanında yaşanan gelişmelerin ele alındığı bu raporlar, 27 Üye Devletten oluşan ve "492.387.344"[24] nüfuslu Avrupa Birliği'nin insan haklarına yönelik politikasını, bu yönde atmış olduğu adımları ve geldiği aşamayı göstermesi bakımından önemlidir.

---

[22]Ankete göre Romanlar, diğer tüm azınlık grupları içerisinde ayrımcılığa en yüksek seviyede maruz kalan ve bu nedenle üzerine odaklanılması gereken birinci gruptur. Araştırma sonucunda son bir yıl içerisinde her iki Romandan birinin ayrımcılığa maruz kaldığı belirlenmiştir. Katılımcıların verdiği yanıtlar doğrultusunda "ayrımcılığın", en yüksek düzeyde Çek Cumhuriyeti'nde (%64) ve Macaristan'da (%62) görüldüğü açıklanırken; en düşük düzeyde görüldüğü ülkeler ise Romanya (%25) ve Bulgaristan (%26) olmuştur. Söz konusu anket için bkz. (Çevrimiçi) http://fra.europa.eu/eu-midis, 26 Nisan 2010.

[23] Raporlar için bkz. "EU Annual Report on Human Rights", (Çevrimiçi) http://www.consilium.europa.eu/showPage. aspx?id=1689&lang=EN, 26 Nisan 2010.

[24] Bkz. (Çevrimiçi) https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ee.html, 26 Nisan 2010.

2008'de yayınlanan İnsan Hakları Yıllık Raporu'nda[25] "Azınlığa Mensup Bireylerin Hakları" başlığı altında AB'nin "azınlığa mensup bireylerin hakları dahil tüm insan haklarına saygılı olduğu" vurgulanmıştır. Raporda, AB Antlaşması'nın ayrım yapılmaksızın siyasi partilerin oluşturulması ile kamusal yaşama katılım hakkı ile derneklere verilecek adların özgürce seçilmesi hakkı da dahil hak ve özgürlüklerden tam olarak yararlanılmasını desteklediği ve AB Temel Haklar Şartı' nın dini, dilsel ve kültürel farklılıkları koruma çağrısında bulunduğu ifade edilmiştir.

Etnik azınlıkların sosyal açıdan bütünleşmesi ve emek piyasasına tam katılımlarının sağlanabilmesi amacıyla "Yüksek Düzeyli Danışmanlardan Oluşan Uzmanlar Grubu" (The High-Level Advisory Group of Experts) kurulmuştur. Bu grup çalışmalarında; etnik azınlığa mensup olmanın sosyal açıdan bir dezavantaj oluşturması, kamu politikasında ve işletmelerdeki iyi uygulamaların desteklenmesi gerektiği üzerine odaklanmıştır[26]. 1993 yılında gerçekleştirilen Kopenhag Avrupa Zirvesi'nde, AB'ye katılmak isteyen ülkeler için belirlenen üyelik kriterleri spesifik olarak "azınlıkların korunması ve azınlıklara saygı"yı içermektedir. Buna göre; 2007 yılında ve 2008'in ilk yarısında AB genişleme süreci kapsamı içerisinde Batı Balkanlarda Ortaklık (Association) ve İstikrar (Stabilization) süreci ile ilgili olarak özellikle "azınlıkların korunması ve azınlıklara saygı" ilkesine uyulmasına dikkat edilmesi gerekmektedir. Batı Balkan bölgesindeki ülkelerde azınlıkların korunmasına ilişkin mevzuatın daha geniş yer tuttuğu ancak bu durumun yansımasının uygulamada görülmediği ifade edilmiştir.

AB üyeliğine aday olan Türkiye'de azınlığa mensup bireylerin hakları konusunda ise; 1923 tarihli Lozan Antlaşması kapsamında sadece belli başlı gayrimüslim azınlıklara yönelik haklar tanındığına dikkat çekilmiştir. Ayrıca Türkiye'nin, Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi'ni imzalamadığının da altı çizilmiştir. AB Komisyonu tarafından aday (Makedonya, Hırvatistan ve Türkiye) ve potansiyel aday ülkeler (Arnavutluk, Bosna- Hersek, Karadağ, Sırbistan ve Kosova) için yıllık olarak hazırlanan ilerleme raporlarının yayınlanmaya devam edeceği belirtilmiştir.

---

[25] "EU Annual Report on Human Rights 2008", Brüksel, s. 112. Rapora ulaşabileceğiniz internet bağlantısı için bkz.(Çevrimiçi)http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/169233_02_2008_2971_EN_INT.pdf, 30 Nisan 2010.

[26] **A. e.**, s. 113.

Güneydoğu Avrupa'da yaşayan en savunmasız gruplardan biri olarak tanımlanan Roman azınlıkla ilgili olarak; Roman azınlığa mensup bireylerin, bu bölgede bulunan ülkelerin birçoğunda özellikle istihdam, konut, sosyal koruma ve eğitim alanlarında halen ayrımcılıkla ve çok zor yaşam koşullarıyla karşı karşıya olduklarına değinilmiştir. AB, IPA[27] kapsamında Romanlarla ilgili olarak bölgesel çapta bir projenin finansmanı için 1 milyon Avro aktarmıştır. Bu proje, Batı Balkanlarda yaşayan Mısırlı, Aşkali[28] (Ashkaelia) ve Roman toplulukları kapsamaktadır. Özellikle Roman toplumu ile ilgili olarak yaşadıkları en önemli sorunlardan biri, nüfusa kayıtlı olmayışlarıdır. Bu sorun; gerek eğitim, sağlık ve istihdam gibi alanlarda -her vatandaşa tanınan- temel hakların kullanımında ve gerekse yaşadıkları toplumla bütünleşmelerinin önünde engel teşkil etmektedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (BM MYK ya da UNHCR) yürüttüğü bu proje; Roman bilgi merkezleri, ulusal otoriteler, diğer BM kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği içerisinde hayata geçirilmektedir. Proje; doğum kayıtlarının gerçekleşmesi konusunda Roman topluluklara gerekli hukuki yardımı sağlama amacı taşımaktadır. Bu bağlamda, Roman toplumuna yönelik bir bilgilendirme kampanyası yürütülmüş ve projenin 2009 yılı itibariyle tamamlanması planlanmıştır.

"Dünyada İnsan Hakları ve Demokrasi" başlığını taşıyan ve Temmuz 2008 ile Aralık 2009 tarihleri arasındaki gelişmeleri ele alan son raporda[29] ise; ölüm cezası, çocuk hakları, kadın hakları, insan hakları ve terörizm, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar gibi konular incelenmiştir. "Azınlığa Mensup Bireylerin Hakları[30]" başlığı altında ise; dünyanın tüm bölgelerinde azınlığa mensup bireylerin ayrımcılık, ırkçılık gibi ciddi tehditlerle karşı karşıya olduğu ve yaşadıkları toplumlarda ya da ülkelerde ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel yaşamın bir parçası olma noktasında çoğunluk tarafından dışlandığının altı çizilmiştir.

Raporda "azınlıklara mensup bireylerin hakları" ile ilgili olarak, AB'nin temel değerleri arasında yer aldığının Lizbon Antlaşması'nda açıkça belirtildiği ifade edilmiştir. Uluslar arası alanda "Ulusal veya Etnik, Dilsel Azınlıklara Mensup Olan Kişilerin Haklarına Dair Bildiri"nin azınlığa mensup bireylerin hakları konusunda referans kabul edildiğine ve

---

[27] IPA; Katılım Öncesi Mali Araç (Instrument for Pre-accession). Bkz. Arzu Odabaşı Sarı, **Avrupa Birliği'nin Katılım Öncesi Mali Aracı IPA ve Türkiye**, İKV Yayınları, No: 222, İstanbul, 2008.

[28] Aşkali; Balkanlardaki özelikle Kosova'da yaşayan Mısırlı etnik gruba verilen isimdir.

[29] "EU Annual Report on Human Rights 2009" (Çevrimiçi) http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/A4_HR_200pp_EN_def.pdf, 30 Nisan 2010.

[30] Bkz. **A. e.** , s. 82- 83.

ayrıca Avrupa Konseyi'nin hazırladığı "Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi" ile "Bölgesel ya da Azınlık Dilleri Avrupa Şartı"nın kabul edildiğine değinilmiştir.

Günümüzde Avrupa Birliği'ndeki en geniş etnik azınlık grubunu Romanların oluşturduğu vurgulanmıştır. Avrupa'da yaşayan Roman ve Sinti toplulukları destekleyen AB, söz konusu toplulukların özellikle "eşit muamele" görmelerini teşvik edici önlemlerin alınması gerektiğine dikkat çekmektedir. AB Konseyi ve Komisyonu'nun önerisi ile 2009 yılında yeni bir yönetim mekanizması olarak Romanları kapsayan bir platform oluşturulmuştur. İlki, Nisan 2009'da Prag' ta gerçekleştirilen platformun ikincisi, Eylül 2009'da Brüksel'de yapılmış ve Romanların eğitim alanında yaşadıkları sorunlar üzerine odaklanmıştır.

Avrupa Komisyonu'nun ve UNICEF' in desteği ile BM MYK tarafından **"Civil Registration and the Prevention of Statelessness: A Survey of Roma, Ashkaelia in Montenegro"** başlığını taşıyan bir araştırma yayınlanmıştır. 2008 yılında gerçekleştirilen ve sonuçları Mayıs 2009'da açıklanan araştırmaya göre; yoksulluk sınırı altında yaşayan Mısırlı, Aşkali ve Roman azınlığa mensup pek çok ailenin kronik ya da diğer bir deyişle kuşaktan kuşağa geçen sorunlarının içerisinde belki en önemlisi, "yoksulluk" tur. Raporda eğitim açısından bu topluluklara mensup çocukların sadece %18'nin ilkokulu bitirebildiğine, %80'inin ise okuma yazma bilmediğine dikkat çekilmiştir. Yoksulluk ve sosyal dışlanma, özellikle alt yapı yetersizliğinin ve yoksulluğun kol gezdiği yerleşim yerlerinde yaşayan insanların sağlılığını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durum, yüksek oranlarda seyreden kronik hastalıkların nedeni olarak görülmektedir. Karadağ'da yaşayan söz konusu toplulukların durumunu konu edinen araştırmada; tarihsel, dilsel ve kültürel yapılarının resmi olarak standart okul müfredatlarına dahil olmadığı belirtilmiştir. Siyasal temsil ve katılım açısından; Karadağ'daki bakanlıklarda çalışanlardan sadece birkaçının bu topluluklara mensup olduğu, parlamenterler arasında ise bu gruplara mensup hiçbir temsilcilerinin bulunmadığı ifade edilmiştir. Ayrıca Karadağ'da yaşayan bu gruplara mensup bireylerin pek çoğunun nüfusa kayıtlı olmamasının da ayrı bir sorun alanı olarak üzerinde önemle durulmuştur[31].

[31] Sonuç kısmında " kaydı olmayan ya da yeni doğan çocukların nüfusa kayıt işlemlerinin basit bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için resmi kurumların oluşturulması, Karadağ' da yaşayan bu toplulukların durumlarının iyileştirilmesi amacıyla 2008 ve 2012 yılları arasında yapılması öngörülen 'Mısırlı, Aşkali ve Roman Nüfusunun Durumunun İyileştirilmesi Stratejisi' ile ilgili çalışmaların hızlandırılması, Hükümetin bu konuya ilişkin gösterdiği çabaların kampanyalar aracılığıyla desteklenmesi, bu topluluğa mensup bireylerin vatandaş

2.1.2. AB Komisyonu Çerçevesinde Yapılan Çalışmalar

Avrupa Birliği'nde Kurucu Antlaşmaların yürütme organı ve Topluluk çıkarlarının koruyucusu, yasa önerisinde bulunma, yasaları uygulama ve Antlaşmaların belirttiği hallerde karar alma gibi yetkilere sahip bir kurum olan Avrupa Komisyonu'nun[32] azınlıklara yaklaşımı, genel olarak insan hakları ve demokrasi ilkeleri ışığında şekillenmektedir. Bu çerçevede 1 Ocak 2007'de yürürlüğe giren **"Avrupa Demokrasi ve İnsan Hakları Aracı"** (the European Instrument for Democracy and Human Rights- EIDHR), AB' nin dış politikasında demokrasi ve insan haklarının ilerlemesini entegre etme amacının somut bir ifadesidir. EIDHR' nin temel hedefleri arasında;

- "En çok risk altındaki ülke ya da bölgelerde temel özgürlüklere ve insan haklarına saygının geliştirilmesi,
- Siyasi temsil ve katılımın pekiştirilmesi, grup çıkarlarının barışçı uzlaşısının, insan haklarının ve demokratik reformun desteklenmesinde sivil toplumun rolünün güçlendirilmesi,
- AB Yönergeleri kapsamında şu alanlardaki eylemleri desteklemek: Kadına karşı ayrımcılık, silahlı çatışma, çocuk, işkence, ölüm cezası, insan hakları savunucuları ve insan hakları konusunda diyalog,
- Demokrasinin teşvik edilmesi, hukukun üstünlüğü, adalet, insan haklarının korunması için uluslar arası ya da bölgesel çerçevede güçlendirilmesi ve desteklenmesi,
- Demokratik seçim süreçlerinin özellikle de bu süreçlerin izlenmesi yoluyla şeffaflığının ve güvenirliğinin arttırılmasının güven içinde inşa edilmesi"[33] bulunmaktadır.

---

olabilmeleri için gereken prosedürlerin kolaylaştırılması ve uluslar arası toplumun gerek Karadağ'daki gerekse bölgedeki diğer yönetimlerin bu yöndeki çabalarının desteklenmesi" gibi tavsiyelerin yer aldığı araştırma için bkz. "Civil Registration and the Prevention of Statelessness: A Survey of Roma, Ashkaelia in Montenegro" (Çevrimiçi) http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/search?page=search&docid= 4b71228e9&query= ROMA, 30 Nisan 2010.

[32] İKV, **AB ve Türkiye- AB İlişkileri- Temel Kavramlar Rehberi**, 3.bs. , 2005, s. 27. Avrupa Komisyonu' nun resmi sitesi için bkz. "European Commission", (Çevrimiçi) http://ec.europa.eu, 30 Nisan 2010. Avrupa Komisyonu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Ercüment Tezcan, **Avrupa Birliği Komisyonu**, Ankara, Uluslar arası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) Yayınları, 2007; Nicholas Moussis, **Avrupa Birliği Politikalarına Giriş Rehberi**, Çev. Ahmet Fethi, İstanbul, Mega Press, 2004, s. 54- 56; Desmond Dinan (Ed.), **AB Ansiklopedisi**, Çev. Hale Akay, C. 2, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2005, s. 95- 117.

[33] EICHR için bkz. "The European Instrument for Democracy and Human Rights" (Çevrimiçi) http://ec.europa.eu/europeaid/how/finance/eidhr_en.htm, 30 Nisan 2010.

Avrupa Birliği demokrasi ve insan haklarının evrensel değerler olduğunu ifade ederken; dünyanın her yerinde teşvik edilmesi gerektiği inancını da taşımaktadır. Bu bağlamda, günümüzün temel sorunlarını oluşturan terörizmin yanı sıra çatışmaların önlenmesi ve çözüme kavuşturulması, yoksulluğun azaltılması gibi konular üzerine odaklanmaktadır.

Komisyon'un bir diğer önemli faaliyeti; Kopenhag Zirvesi'nde kabul edilen kriterlerin yerine getirilip getirilmediğini tespit edebilmek ve aday ülkelerin Birlik' e üye olabilmek için gösterdiği çabayı ortaya koyabilmek için 1998 yılından bu yana tüm aday ülkeler için hazırladığı düzenli raporlardır. Aday ülkelerin bir yıllık süreçte Birlik' e üyelik kapsamında nasıl bir ilerleme kaydettiğini gösteren ve her yıl yayınlanan ilerleme raporları (progress report), müzakerelerin başlatılması noktasında son derece önemlidir.

1997 yılında Amsterdam Antlaşması'nın kabul edilmesinin ardından Komisyon tarafından **"Gündem 2000: Daha Geniş ve Daha Güçlü Bir Avrupa İçin"**[34]adlı bir rapor yayınlanmıştır. Merkez ve Doğu Avrupa'daki on ülkenin üyelik başvuruları ile ilgili görüşlere de yer veren[35] Gündem 2000, Kopenhag Kriterleri' ni daha ayrıntılı olarak tanımlama ve içeriğini güçlendirme olanağı bulmuştur. Bu yeni tanımlamada özellikle siyasi kriterler üzerinde durulmuştur. İlk olarak üzerinde durulan nokta ise, "Demokrasi ve Hukuk Devleti" ifadesiyle neyin anlaşılması gerektiği olmuştur. Bu arada, "Hukukun Üstünlüğü" ifadesinin yerine "Hukuk Devleti" ifadesinin kullanılması dikkat çekicidir. Bu ifade değişikliği, söz konusu metni, Avrupa Birliği Antlaşması'nın 6. maddesine[36] yaklaştırma ihtiyacından kaynaklanır. Bu çerçevede Aday Devletler, siyasal çoğulculuğu güvence altına almalı, eşit ve adil seçimler düzenlemeli, yargı organlarının bağımsızlığını sağlamalı ve ifade ile inanç özgürlüğünü gerçekleştirmelidir. Azınlık hakları konusunda ise, esas önemli olan azınlık gruplarına mensup toplulukların herhangi bir ayrımcılığa uğramalarından öte, bu toplulukların içinde yaşadıkları toplumla bütünleşmelerini sağlayacak önlemlerin alınmasıdır. Başka bir

---

[34] Avrupa Komisyonu, "Gündem 2000: Daha Geniş ve Daha Güçlü Bir Avrupa İçin", Lüksemburg, Office for Official Publications of the European Communities, 2000.

[35] Desmond Dinan (Ed.), AB Ansiklopedisi, Çev. Hale Akay, C.: 1, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2005, s. 497.

[36] ABA md. 6 (Eski F Maddesi); "**1.** Birlik, üye Devletler' in ortak ilkeleri olan hürriyet, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü ilkesi üzerine kurulmuştur. **2.** Birlik, 4 Kasım 1950'de Roma'da imzalanan Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler Konvansiyonu ile garanti altına alınan ve Topluluk hukukunun genel ilkeleri şeklinde Üye Devletler' in ortak anayasal geleneklerinden kaynaklanan temel haklara saygı gösterir. **3.** Birlik, Üye Devletler' in ulusal kimliklerine saygı gösterir. **4.** Birlik, hedeflerine erişmek ve politikalarını sürdürmek için gerekli gördüğü araçlarını oluşturacaktır".

ifadeyle, negatif ayrımcılığın önlenmesi istenmekle birlikte, pozitif ayrımcılığın uygulanması gerekli hale getirilmiştir[37].

Avrupa Komisyonu, azınlıklara yönelik olarak pek çok proje yürütmekte ve bu anlamda birçok kuruluşla da işbirliği yapmaktadır. Komisyon bu projelerin bir kısmını (MERCATOR, Euromosaic) AB şemsiyesi altında yürütürken; bazılarının (EBLUL, Eurolang ve EMBNET) finansmanı doğrudan Komisyon tarafından sağlanmaktadır.

MERCATOR[38] (Avrupa Enformasyon, Dokümantasyon ve Araştırma Ağı); toplamda 40 milyondan fazla vatandaş tarafından konuşulan Avrupa Birliği'ndeki azınlık dilleri ile ilgili olarak üç araştırma ve dokümantasyon merkezinin oluşturduğu bir ağdır. Bu üç merkez; MERCATOR-Eğitim, MERCATOR-Yasama ve MERCATOR-Medya'dır.

MERCATOR-Eğitim; merkezi Hollanda'daki Fryske Akademisi'nde bulunan, eğitimde azınlık dillerinin kullanılması yönünde çalışmalar yapmaktadır. Temel amacı; AB'deki bölgesel ve azınlık dilleri için bilgi ve dokümantasyon ağı oluşturma yoluyla bilgi toplamak ve dağıtmaktır. MERCATOR-Yasama; bir araştırma merkezi olarak, AB kurumları ve dillerinden Avrupa dil çatısını oluşturan bütün yasal veya normatif belgeleri toplayarak sistematik ve kolay ulaşılabilir bir veri tabanı oluşturmaktır[39]. MERCATOR- Medya ise; AB'de bölgesel ve azınlık dilleri için bilgi ve belge ağının bir parçası olarak bilgi toplama ve dağıtma amacını taşır. Günümüzde "Azınlık Dilleri Medya Ağı" adlı bir projeyi hayata geçirmeye çalışmaktadır.

Avrupa Birliği'nde dilsel azınlık gruplarına ilişkin Komisyon tarafından başlatılan bir diğer girişim ise; **Euromosaic**' tir.1996 yılında "Euromosaic: Avrupa Birliği'nde Azınlık Dil Gruplarının Üretilmesi ve Yeniden Üretilmesi" başlığını taşıyan bir rapor hazırlanmıştır. The Institut de Sociolingüística Catalana (Barselona), Centre de Recherche sur le plurilinguisme (Brüksel), and Research Centre Wales (Bangor) adlı üç merkezin yürüttüğü bu proje, Komisyon tarafından yayınlanmıştır[40]. 1995'te yaşanan genişleme dalgasıyla, Avusturya, Finlandiya ve İsveç'teki bölgesel ve azınlık dil gruplarına ilişkin daha özgün raporlar

[37] Bilener, **a. g. m.** , s. 170.
[38] Avrupa Enformasyon, Dokümantasyon ve Araştırma Ağı'nın (MERCATOR) resmi internet sitesi için bkz. "MERCATOR" (Çevrimiçi) http://www.mercator-central.org/, 1 Mayıs 2010.
[39] Kurubaş, **a. g. e.** , s. 146.
[40] Rapor için bkz. "Euromosaic: The Production and Reproduction of the Minority Language Groups in the European Union" (Çevrimiçi) http://www.uoc.edu/euromosaic/, 1 Mayıs 2010.

derlemiştir. 2004 yılında ise on yeni üye ülkenin katılımıyla birlikte, "Yeni Üye Olan Ülkelerde Bölgesel ve Azınlık Dilleri[41]" başlıklı bir çalışma hazırlanmıştır. Yeni Üye Devletlerde konuşulan dillerin ele alındığı bu çalışmada; dil aileleri (Hint- Avrupa, Ural, Türk ve Sami), yazım sistemleri, dillerin kullanımlarına ilişkin istatistiksel veriler yer almıştır.

EBLUL[42] (Avrupa Az Kullanılan Diller Bürosu) ise, dilleri ve dilsel çeşitliliği teşvik eden demokratik bir sivil toplum örgütüdür. Günümüzde AB kapsamında daha az kullanılan bölgesel ve azınlık dillerini konuşan 46 milyona yakın insan bulunmaktadır. EBLUL, ulusal, bölgesel ve Avrupa düzeyindeki dil topluluklarının çıkarlarını temsil etmekle görevlidir. EBLUL' un temel hedefleri; Üye Devlet Komiteleri tarafından bölgesel ve azınlık dillerinin korunması ve tanıtılması yönündeki faaliyetlerin geliştirilmesi için AB kurumlarına gerekli bilgi ve dokümantasyonu sağlamak, AB Bakanlar Konseyi, Parlamentosu ve Avrupa Komisyonu tarafından yürütülen dilsel azınlık topluluklarına yönelik faaliyetlere ve politikalara ilişkin bilginin yaygınlaştırılması, dilsel azınlığa ilişkin sorunlarda bu toplulukların ihtiyaçları doğrultusunda hizmet ve uzmanlık sağlanması ve bu amaçlar doğrultusunda seminerler, konferanslar ve toplantılar düzenlenmesidir.

1982'de kurulduğundan bu yana, daha az kullanılan dil toplulukları arasında temasları ve karşılıklı işbirliğini geliştirmeye çalışmaktadır. Çalışmalarını İrlanda yasalarına uygun bir şekilde yürüten EBLUL, Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi ve Bölgesel ve Azınlık Dilleri Avrupa Şartı gibi önemli çalışmalarda bulunan Avrupa Konseyi gibi uluslar arası örgütlerle de çalışmaktadır[43].

Eurolang (Avrupa Dilleri Haber Ajansı), 2000 yılında Brüksel'de hizmete giren AB ve aday ülkelerdeki dil farklılıklarıyla ilgili konularda bilgi sağlayan bağımsız bir haber ajansıdır. EBLUL ve Avrupa Komisyonu Eğitim ve Kültür Genel İdare Kurulu tarafından idare finansmanı sağlanan Eurolang' ın amacı; Avrupa'nın dil farklılıkları hakkında sağladığı haberlerle ulusal, bölgesel ve azınlık medyalarını desteklemektir. Komisyon tarafından finanse edilen **EMBNET** (Etnik Azınlık iş Ağı) ise; Üye Devletler arasında etnik azınlıklara

---

[41] Bkz. "Regional and Minority Languages in the New Member States" (Çevrimiçi) http://ec.europa.eu/education/languages/archive/languages/langmin/euromosaic/synthesis_ en.pdf, 1 Mayıs 2010.

[42] EBLUL' un resmi sitesi için bkz. "European Bureau for Lesser- Used Languages (EBLUL)" (Çevrimiçi) http://www.eblul.org/, 1 Mayıs 2010.

[43] (Çevrimiçi) http://www.eblul.org/index.php?option=com_content&task=view&id=14&Itemid=33, 1 Mayıs 2010.

mensup işletmelerin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması ve ayrıca bu işletmelerin yerel ve ulusal ekonomilere katkılarının arttırılması, kimlik kazandırılması amacını taşımaktadır[44].

Avrupa Komisyonu AB kurumlarının, ulusal hükümetlerin sivil toplum örgütlerinin yüksek temsilcilerini bir araya getirmek için iki yıllık bir Roman Zirvesi gerçekleştirmeye karar vermiştir. Komisyon Başkanı Jose Manuel Barroso, bu durumun Romanların sorunlarını her zamankinden daha geniş bir şekilde ele almak için eşsiz bir fırsat olduğunun altını çizmiştir. Bu bağlamda **Birinci Roman Zirvesi**[45], 16 Eylül 2008 tarihinde Brüksel'de gerçekleştirilmiştir. Zirve, Avrupa çapında Romanların durumunun daha iyi anlaşılmasını ve somut sorunlarla kesin bir şekilde mücadele edilmesini taahhüt ederken; Romanların örgütleri de dahil sivil toplum örgütleri, ulusal hükümetler, parlamentolar, AB kurumlarından 400'den fazla temsilciyi bir araya getirmeyi amaçlamıştır.

Avrupa'da Roman topluluklar, sürekli olarak ayrımcılığa maruz kalmaya devam etmektedir. 2004 ve 2007 yıllarında Avrupa Birliği'nin genişlemesi sonrası, bu topluluklar günümüzde AB içerisindeki en geniş etnik azınlık gruplarından birini oluşturmaktadır. Bu bağlamda Roman topluluklarının bütünleşmesi, AB'nin ve Üye Devletlerin ortak sorumluluğu olarak görülmektedir.

İkinci Roman Zirvesi ise, dönem başkanının İspanya olması nedeniyle Cordoba' da, 8- 9 Nisan 2010 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. "8 Nisan" günü 1971 yılından bu yana Uluslar arası Roman Günü olarak kutlanmaktadır. Bu Zirve ile öncelikle Romanların ekonomik ve sosyal açıdan bütünleşmesi için bir dizi yaklaşım modellerinin geliştirilmesi ve ikinci olarak da hem Roman topluluklarının farklı sorunlarına spesifik çözümler bulunması hem de AB 2020 Stratejisi[46]'nde uygulanacak önlemlerin hazırlanması amaçlanmıştır[47].

---

[44] Kurubaş, **a. g. e.** , s. 150.

[45] Komisyon tarafından gerçekleştirilen I. Roman Zirvesi için bkz. Commission of the European Communities, "Community Instruments and Policies for Roma Inclusion", Brussels, 2008, (Çevrimiçi) http://ec.europa.eu/social/main. jsp?catId=518&langId=en&eventsId=105&furtherEvents=yes, 3 Mayıs 2010.

[46] Mart 2000'de 15 üyeli Avrupa Birliği'nin 2010 yılına kadar ulaşmayı planladıkları hedefleri içeren Lizbon Strateji'sinde belirtilen hedeflere ulaşılamamasının ardından yaşanan küresel krizin, AB- 27 üzerinde yaratmış olduğu ekonomik ve sosyal etkiler, yaşlanan nüfus ve iklim değişikliği gibi sorunlar yeni bir stratejiye ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur. Bu bağlamda Birlik' in 2020 yılına kadar ulaşması öngörülen AB 2020 Stratejisi kapsamında yer alan hedefler arasında "bilgi temelli büyüme ile değer yaratmak; AB yurttaşlarının yaşam standartlarını yükseltmek; rekabetçi, bütünleşmiş ve daha yeşil bir ekonomi yaratmak" bulunmaktadır. Bkz. Commission of the European Communities , "Commission Working Document Consultation on The Future 'EU 2020' Strategy", COM (2009) 647 Final, Brussels, 24 November 2009. Ayrıca bkz. Sema Gençay Çapanoğlu, "Geçmişten Günümüze Lizbon Stratejisi ve 2020 İçin Yeni Bir Vizyon Işığında AB 2020 Stratejisi", **İKV**

2.1.3. AB Parlamentosu Çerçevesinde Yapılan Çalışmalar

Beş yılda bir yapılan seçimlerle oluşturulan ve AB'nin doğrudan seçimlerle oluşan tek kurumu niteliğindeki Avrupa Parlamentosu (AP)[48]'nun, yaklaşık 500 milyon nüfusa sahip AB'de 736 üyesi bulunmaktadır. "Avrupa Parlamentosu, normları global planda Birleşmiş Milletler, bölgesel planda ise Avrupa Konseyi ve AGİT'çe belirlenen insan hakları ve azınlık hakları rejiminin bekçisi ve kendi yetki alanına giren durumlarda kınama, ekonomik yaptırım uygulama gibi çeşitli dış politika araçları kullanarak uygulayıcısı rolünü üstlenmiştir. AP azınlık hakları ihlali olarak yorumladığı durumlarda yasal olarak bağlayıcılığı olmayan kararlar yayınlamaktadır. Bu şekilde, özellikle AB ile yakınlaşmak isteyen ülkeler üzerinde baskı yapmaktadır. AB içinde ve üçüncü ülkelerde insan hakları ve bu kapsamda azınlık hakları konusunda yaşanan gelişmeleri takip edip gerektiğinde kamuoyunu etkileyen kararlar alabilmektedir[49]".

Parlamento'nun insan haklarına yaklaşımı konusunda genel olarak dayandığı ilkeler; insan haklarını geniş bir çerçevede ele almak, insan haklarının bölünmezliği ve medeni ve siyasal hakların, ekonomik, sosyal ve kültürel haklardan ayırt edilmezliği, insan haklarının evrensel niteliği, demokratik ilkelerle kalkınma politikalarının eşgüdümüdür[50]. Bu ilkelere referansla Parlamento'nun Avrupa değerler sisteminin demokrasi ve insan hakları gibi vazgeçilmez unsurlarına dayalı olduğu ifade edilebilir. Aldığı kararlar doğrultusunda söz konusu temel değerlerin korunması için çalışmaktadır.

Azınlıklara yönelik birçok kararı bulunan ve dilsel haklar alanında Avrupa Birliği içindeki kilit kurum olarak kabul edilen Avrupa Parlamentosu'nun bu alandaki ilk girişimi, 16 Ekim 1981'de "Bölgesel Diller ve Kültürler Topluluk Şartı ve Etnik Azınlıkların Hakları Topluluk Şartı Hakkında Karar"ıdır. Hazırlayan raportörün ismi ile özdeşleşen ve bu nedenle

---

Değerlendirme Notu, No: 12, (Çevrimiçi) http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/gecmisten_gunumuze_lizbon_stratejisi_ve_2020_icin_yeni_bir_vizyon_isiginda_ab_2020_stratejisi.pdf, 3 Mayıs 2010.

[47] Avrupa'daki Romanların ekonomik ve sosyal bütünleşmesi ile ilgili olarak bkz. European Commission, "The Social and EconomicIntegration of the Roma in Europe", Brussels, 2010, (Çevrimiçi) http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52010DC0133:EN:NOT, 5 Mayıs 2010.

[48] "The European Parliament", (Çevrimiçi) http://www.europarl.europa.eu/news/public/default_en.htm, 5 Mayıs 2010.

[49] Çiğdem Nas, "Avrupa Parlamentosu'nun Etnik Azınlıklara Bakışı ve Türkiye", **Uluslar arası Politikada Yeni Alanlar, Yeni Bakışlar** , Der.: Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, Der Yayınları, 1998, s. 389- 391. Ayrıca bkz. Çiğdem Nas, Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri, **Türk Dış Politikasının Analizi** , Der.: Faruk Sönmezoğlu, 3.bs. , İstanbul, Der Yayınları, 2004, s.465- 489.

[50] Türkmen, **a. g. m.** , s. 139.

Arfé Kararı olarak bilinen kararda Parlamento; "üye ülke hükümetlerini ve yerel otoriteleri bölgesel ve azınlık dillerini özellikle eğitim, kitlesel iletişim, kamu hayatı ve sosyal alanlarda korumak ve geliştirmek üzere önlemler almaya çağıran Avrupa Parlamentosu ayrıca bölgesel fonların, bölgesel kültürlerin ve bölgesel ekonomilerin gelişimine katkıda bulunacak projelerin finansmanında kullanılmasını önermiş ve Komisyon'dan da azınlık dillerinin kullanımında ayrımcılığa sebebiyet verebilecek tüm mevzuatın ve Topluluk uygulamalarının gözden geçirilmesini istemiştir[51]".

"30 Ekim 1987 tarihli "Avrupa Topluluğu'nda Bölgesel ve Etnik Azınlıkların Dilleri ve Kültürleri Hakkındaki Karar"da (Kuijpers Resolution) ise Üye Devletlerin dilsel azınlıklarını yasayla tanımaları, demokratik bir Avrupa'nın inşasında bölgelerin rolünden yola çıkarak bölgesel özerkliğin güçlendirilmesi çağrısında bulunulmuş; eğitsel, idari ve yasal düzenlemeler, kitle iletişimi, kültürel altyapı, sosyal ve ekonomik alanlarda bölgesel ve azınlık dillerinin kullanımının teşvik edilmesi tavsiye edilmiştir. Ayrıca azınlık dillerine ayrımcılık uygulayan ulusal mevzuat ve uygulamaların gözden geçirilmesi ve bölgesel ve azınlık dillerinin, azınlık gruplarının yaşadıkları yerlerdeki yerel yönetimlerde kullanılmasının sağlanması istenen kararda, tüm bunlar için ekonomik desteğin gerekliliği vurgulanmıştır[52]".

Daha sonra yaşanan gelişmelere bakıldığında ise 1988 yılında Etnik Grup Haklar Şartı adında bir çalışma yapılmak istenmiş, ancak Parlamentonun görev süresinin sona sermesi bu kararın çıkmasına engel olmuştur. Bu konuda yarım kalan çalışmalar, 1993 yılında tamamlanmıştır[53]. Ancak öncelikle Konsey bünyesinde ortak tutum benimsenmesinin beklenecek olması nedeniyle bu yönde yapılan çalışmalar, bir sonuca ulaşamamıştır.

9 Şubat 1994'te Raportör Killilea tarafından hazırlanan "Herhangi Bir Kimsenin Kendi Dilini Konuşması Hakkında Karar"da dilsel ve kültürel azınlıkların hakları ele alınmıştır. Kararın dibacesinde (başlangıç kısmında) az kullanılan dillerin teşvik edilmesi, azınlık dillerinin korunması, halkların dil ve kültürlerine saygı gösterilmesi hakkına dair konular işlenmiştir. AP, dilsel azınlıkları tanıma ve bu dillerin korunması ve geliştirilmesi için gerekli yasal ve idari düzenlemelerin yapılması, eğitim, adalet, kamu yönetimi ve medya gibi alanlarda bu dil ve kültürlerin teşvik edilmesi ve kullanılması, farklı dil ve kültüre sahip

---

[51] Saraçlı, **a. g. e.** , s. 81- 82.
[52] Kurubaş, **a. g. e.** , s. 153.
[53] **A. e.** , s. 154; Saraçlı, **a. g. e.** , s. 83- 84.

kişilere karşı ayrım yapılmaması ve sosyal dışlanmanın engellenmesi ve Bölgesel ya da Azınlık Dilleri Avrupa Şartı'nın Üye Devletlerce imzalanması istenmiştir[54].

2001 tarihli Bölgesel ve Daha Az Kullanılan Diller Üzerine Kararı'nda ise Parlamento, Komisyonu 2003 yılı sona ermeden "çok yıllı" (multiannual) bir program geliştirip bölgesel ve daha az kullanılan diller için bu program çerçevesinde bütçe tahsisi yapmaya çağırmıştır[55]. Claude Moraes tarafından hazırlanan "Genişleyen Avrupa'da Azınlıkların Korunması ve Ayrımcılık Yasağı Politikaları Üzerine Rapor"da; Avrupa Birliği içerisinde görülen azınlık sorunlarının yeteri kadar Birlik gündeminde yer almadığına, azınlıkların korunmasının Kopenhag Siyasal Kriteri'nin bir parçası olmasına rağmen ne Topluluk politikasında azınlık haklarına yönelik bir standart ne de kimlerin azınlık mensubu olduğuna dair bir azınlık anlayışı bulunmadığına, ulusal azınlıklara (özellikle Roman/ Sinti azınlık) veya göçmen topluluklara mensup kadınların hem halkın çoğunluğu hem de üyesi oldukları azınlık grubu mensupları tarafından çok yönlü bir ayrımcılığa tabi tutulduklarına ve AB içerisindeki en geniş azınlık olan Romanların özellikle de eğitim alanında karşılaştıkları ayrımcılığa dikkat çekilmiştir[56].

Avrupa' da yaşayan Roman azınlığın durumuyla ilgili olarak Parlamento'nun 1995'te aldığı "Romanya'da insan hakları ve azınlık hakları" kararında azınlıkların eğitiminde geri adım atılmasına neden olan yeni bir yasaya yönelik eleştirilerde bulunulmuş; insan haklarına ve azınlık haklarına saygılı olan ülkelerin Birlik'e üye olabileceklerinin altı çizilerek Romanya'ya üyeliğin gerçekleşmesini engellemeyecek önlemler alması uyarısında bulunmuştur[57].

Parlamento'nun İtalya'da yaşayan ve etnik köken itibariyle Roman olan kişilerin nüfus sayımına ilişkin 10 Temmuz 2008 tarihinde almış olduğu kararda[58] ise İtalyan yetkililer tarafından Romanlardan parmak izi alınması uygulamasının AİHS' nin ırk ve etnik kökene dayalı ayrımcılığı yasaklayan 14. maddesini açıkça ihlal eden bir eylem olduğu belirtilerek, bu uygulamadan vazgeçilmesi istenmiştir. Diğer taraftan Roman çocukların haklarını

---

[54] Nas, **a. g. m.** , s. 393.
[55] Saraçlı, **a.g. e.** , s. 84.
[56] **A. e.** , s. 84- 86.
[57] Nas, **a. g. e.** , s. 395.
[58] The European Parliament, "Resolution of 10 July 2008 on the Census of the Roma on the Basis of Ethnicity in Italy", Strasbourg, 2008 (Çevrimiçi) http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2008-0361+0+DOC+XML+V0//EN&language=EN, 6 Mayıs 2010.

korumanın en iyi yolunun; bütünleşme politikaları çerçevesinde kaliteli eğitim, konut ve sağlık hizmetlerine eşit bir şekilde erişebilmelerinden geçtiği ve Romanların karşı karşıya olduğu her türlü ırkçılığın ve ayrımcılığın kınandığı ifade edilmiştir.

Bununla birlikte Üye Devletlerden Romanlara karşı doğrudan ya da dolaylı olarak etnisite ve ırk temeline dayalı ayrımcılık içeren yasalarını ve politikalarını incelemeleri çağrısında bulunulmuştur. Büyük şehirlerin çevresindeki Roman kamplarının varlığı sebebiyle İtalyan Hükümeti tarafından kamu düzeni ve güvenliği gerekçe gösterilerek bir yıllık olağanüstü hal ilan edilmesi şeklindeki yaklaşıma duyulan tepki dile getirilmiş ve bu olayın "acilen çözülmesi gereken ciddi bir toplumsal durum"[59] teşkil ettiği vurgulanmıştır.

Son olarak, Avrupa Parlamentosu yine Romanlarla ilgili bir karar almıştır. 2004 ve 2007 yıllarında yaşanan genişleme dalgalarından sonra AB yurttaşı ve çoğunluğunun sosyal dışlanma, ciddi boyutlara varan yoksulluk gibi birçok sorunla birlikte hala sistematik bir şekilde ayrımcılığa maruz kaldığı yaklaşık 10- 12 milyon dolayında Romanın var olduğu ifade edilmiştir. 25 Mart 2010 tarihli "II. Roman Zirvesi[60]" ile ilgili bu kararda AB üyesi ülkelerde son dönemlerde artan Roman karşıtlığının (Romafobia), Romanlara yönelik saldırıların ve nefret söylemlerinin kınandığı belirtilmiştir.

Kararda Romanlara karşı yapılan ayrımcı mücadele değerlendirilmiştir. AB, Romanlarla ilgili olarak fırsat eşitliği ilkesinin sağlanması konusunda aktif bir rol üstlenmiştir. Ancak bu noktada gerek Üye Devletlerde gerekse aday ülkelerde eğitim, sağlık ve konut haklarını garanti altına alarak, Romanların maruz kaldığı ayrımcılıkla mücadelede kaydedilen ilerlemenin düzensiz ve yavaş olduğu vurgulanmıştır. Geçtiğimiz yıl birkaç Üye Devletin politik söylemlerinde ve kitle iletişim araçlarında Romanlara karşı ırka dayalı şiddetin giderek arttığı ve bu nedenle Roman karşıtlığında önemli bir artış kaydedildiği belirtilmiştir. Kararda Romanların eğitim, konut, işsizlik, sağlık sistemlerine ve diğer kamusal hizmetlere eşit bir şekilde erişmelerinin yanı sıra siyasal katılımlarının da şaşırtıcı derecede düşük olduğu konusundaki endişeler dile getirilmiştir.

---

[59] **A. e.** , parag. 9.

[60] II. Roman Zirvesi Kararı için bkz. The European Parliament, "Resolution of 25 March 2010 on the Second European Roma Summit", Brussels, 2010 (Çevrimiçi) http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2010-0085+0+DOC+XML+V0//EN, 6 Mayıs 2010.

Geçmişte yaşanan ve günümüzde de devam etmekte olan ayrımcılığın üstesinden gelebilmek için alınacak önlemlerin Romanları da kapsayıcı bir hale getirilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda, Üye Devletlerin hükümetlerinde ve kamu yönetimlerinde Romanların daha fazla temsil edilmesi sağlanmalıdır. Romanların bireysel ve topluluğa özgü haklarının teşvik edilmesi amacıyla yapılacak tüm girişimlerde Roman temsilcilerin de aktif bir şekilde yer almaları ihtiyacının ve Birlik düzeyinde Romanları kapsayan bu tür sosyal politikaların başarısında anahtar rolü oynayan Roman örgütlerinin öneminin altı çizilmiştir.

2.2. AB Üyesi Ülkelerin Azınlık Politikaları ve İki Uygulama Örneği

AT ya da günümüzdeki adıyla AB çatısı altında azınlık olgusu, insan haklarının bir uzantısı ya da bir parçası olarak algılandığı için kurucu metinlerde "azınlıklara" yönelik spesifik hükümler yer almamış; hatta insan haklarına dahi doğrudan değil, dolaylı olarak atıfta bulunulmuştur. 1990'larda Sovyet Bloku' nun dağılması ile başlayan süreçte, bu bloktan kopan Merkez ve Doğu Avrupa Ülkelerinin (MDAÜ) Birlik' e katılma sürecinin başlaması ile birlikte AB, birçok etnik grubun bir arada yaşadığı bu coğrafyada yaşanan/yaşanması muhtemel azınlık sorunları ile karşı karşıya kalmıştır.

Kurucu Antlaşmalarda insan haklarına sadece değinilmiş ancak bu konuda bir hükme yer verilmemiş olması nedeniyle insan haklarına açıkça atıfta bulunulmadığı görülür. 1990 sonrasında ise Maastricht Antlaşması'nın 128. maddesinde (ATA md. 151) "Üye Devlet kültürlerinin, ortak mirasını da dikkate alarak, ulusal ve bölgesel çeşitliliklerine saygı kapsamında yaygınlaşmasına katkıda bulunulması" şeklindeki hükmüyle "ulusal ve bölgesel çeşitlilik"ten bahsedilerek, dolaylı da olsa azınlıkları çağrıştıran bir ifade ilk kez Birlik' in temel bir metninde yer almıştır.

Kopenhag Üyelik Kriterleri'nde Aday Ülkelere "azınlıkların korunması" koşulunun getirilmesi; AB'nin azınlıklara yaklaşımındaki değişimi ortaya koyması açısından önemlidir. Ancak burada önemle değinilmesi gereken husus; bu kriterlerin yalnızca "Aday Ülkelere" uygulanacağı, Birlik' e Üye Devletlerde aranmayacağıdır. Bu anlamda "Altılar Avrupası" nın baş aktörlerinden biri olan Fransa'nın, Avrupa Konseyi tarafından ve doğrudan azınlıklara yönelik hazırlanan uluslar arası belgelere ilişkin tutumu dikkat çekicidir. Fransa; Ulusal

Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi'ni imzalamamış, 1999 yılında imzaladığı Bölgesel ya da Azınlık Dilleri Avrupa Şartı'nı ise henüz onaylamamıştır.

Değişen konjonktür ile birlikte azınlıklara yönelik ilginin arttığının ve dolayısıyla Birlik' in azınlıklara yaklaşımının değişmeye başladığının en önemli göstergelerinden birisi, "Temel Haklar Şartı"dır. Özellikle "ayrım yapmama" (md. 21) ve "kültür, din ve dil çeşitliliğine saygı" (md. 22) ile ilgili maddeleriyle azınlıklara yönelik ibareler içermesine karşın, Şart'ın da azınlıklar konusunu doğrudan ele almadığı görülmektedir.

AB Üyesi Devletlerin ülkelerinde yaşayan azınlık gruplarına yaklaşımını ortaya koyabilmek için "azınlıklara ilgi" bağlamında Soğuk Savaşın bitmesinin adeta bir kırılma noktası olduğu söylenebilir. Doğu ve Batı Bloku ayrımının en açık şekilde yaşandığı bölge, Avrupa olmuştur. Çalışmanın bu bölümünde; geçmişte iki ayrı blokta yer almış ancak günümüzde AB üyesi olan iki ülkenin azınlık sorunları ve bu sorunlara yaklaşımı ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda Soğuk Savaş Dönemi'nde Batı Bloku' nda yer alan İspanya ile Doğu Bloku ülkelerinden Romanya ele alınacaktır.

2.2.1. İspanya

Portekiz ile birlikte 1986 yılında AB üyesi olan[61] ve günümüzde yaklaşık 44 milyon nüfusu bulunan İspanya'da Aragonlar, Asturyanlar, Basklar, Katalanlar, Galiçyalılar, Oksitanlar, Romanlar ve Gaskonlar olmak üzere pek çok azınlık grubu yaşamaktadır[62]. Resmi dil olan İspanyolcanın (%74) yanı sıra Catalan-Valencian (%17), Galician (%7), Bask dili (%2) de ülkede konuşulan diller arasındadır.

Devlet yapısı olarak incelediğimizde, Anayasada da belirtildiği üzere, "bölgeli devlet" modelinin benimsendiği görülür. Ülkede 1979- 1983 yıllarında yapılan referandumlar sonucu 17 özerk bölgeden oluşan bir yapı söz konusudur.

"Özerklik statüsü, bölge veya il meclisleri ile belediyelerden gelen talep üzerine ya da böyle bir talep olmaksızın parlamentonun doğrudan kabulü ve yahut halk oylamasıyla

[61] İspanya'nın AB'ye üyeliği ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. M. Fatih Tayfur, "Yunanistan ve İspanya'nın Avrupalılaşma Serüveni ve Türkiye: İki Nikah, Bir Cenaze", **Türkiye ve Avrupa**,Der.: Atila Eralp, Ankara, İmge Kitabevi, 1997, s. 177- 239.
[62] Bkz. (Çevrimiçi) http://www.eurominority.eu/version/eng/minority-state2.asp?id_states=41, 7 Mayıs 2010.

kazanılabilmektedir. İspanya Anayasası özerk bölge statüsüne ilişkin ayrıntıları düzenlememiş, bunlar bir yasayla tespit edilmiştir. Kabul edilen yasaya göre merkez ile bölgeler arasındaki yetkilerin dağılımı farklılıklar göstermiştir. Özerk topluluklar yasama, yürütme, idare, eğitim, çevre koruması, yollar, tarım, ormancılık, avlanma, ekonomik kalkınma, kültür ve dillerin öğretimi ve kullanımı, sağlık, sosyal yardım, turizm gibi bazı yönetim ve karar haklarına sahipseler de savunma ve adalet konularında yetki merkeze aittir. Her özerk bölgenin kendi yasama ve yürütme organı bulunmakla birlikte, bölge meclis kararları Anayasa Mahkemesi denetimine tabidir. Ayrıca özerk topluluk başkanları simgesel de olsa Kral tarafından atanmakta, dolayısıyla devlet memuru niteliği kazanmaktadır"[63].

1978 tarihli İspanya Anayasası[64]'nın 2. maddesinde; "İspanyol ulusunun ve vatanının bölünmez bütünlüğünün" altı çizilerek, "ulusların özerklik haklarının ve bölgeler arasındaki dayanışmanın güvence altına alındığı" vurgulanmıştır. Devletin resmi dili konusunda Anayasada "Kastilyan dili" olduğu ve bu dili bilmenin "İspanyolların hem görevi, hem de hakkı" olduğu ifadesi yer almaktadır (md.3/1). Ayrıca; "İspanya'nın diğer dillerinin, Statülerine uygun olarak özerk topluluklarda resmi dil sayıldığı" (md. 3/2) ve "dilsel açıdan zenginliğin özel koruma ve saygı gerektiren kültürel bir miras" olduğu (md. 3/3) belirtilmektedir.

İspanya Meclisi'nde (Cortes Generales) sadece Kastilyan dili kullanılmaktayken; özerk bölgelerde diğer dillerin kullanımı serbest bırakılmıştır. Ayrıca; bu özerk dillerden Katalanca, Baskça ve Galiçya dili, konuşuldukları bölgelerde ortak resmi dil kabul edilmiştir. Merkezin bölgelerle ilişkilerinde resmi dil statüsündeki Kastilyan dili kullanılmaktayken, Anayasa Mahkemesi'nin 1986 yılında aldığı bir karar, "iki dilden birinde iletişim kurabilme olanağı" tanımaktadır[65].

---

[63] Kurubaş, **a. g. e.**, s. 247.

[64] İspanya Anayasası'nın İngilizce tam metni için (Çevrimiçi) bkz. "The Spanish Constitution of 1978", http://www.servat.unibe.ch/icl/sp00000_. html , 7 Mayıs 2010. "Tek ve egemen ulus anlayışı ile özerk uluslar çoğulluğunun son derece ustalıklı bir biçimde eklenmesi neticesinde ortaya çıkan 1978 Anayasası'nın en temel özelliği, devlet felsefesine ilişkin yeni bir zihniyete, başka bir anlatımla İspanya'yı oluşturan halkların meşru taleplerini güvence altına alacak bir devlet anlayışına dayanmasıdır. 1978 Anayasası'nın bir diğer özelliği ise; demokratik bir uzlaşma süreci ve parlamentoda temsil edilen tüm siyasi partilerin onayı sonucu ortaya çıkması başka bir deyişle, belgenin meşruiyetinin çoğunlukçu değil çoğulcu bir anlayışa dayanmasıdır". Bkz. Füsun Üstel, **Yurttaşlık ve Demokrasi**, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 1999, s. 17- 18; Saraçlı, **a. g. e.**, s. 92- 93.

[65] Kurubaş, **a. g. e.**, s. 247

İspanya'nın azınlık rejimi açısından benimsediği tutumu, azınlıklara ilişkin uluslar arası sözleşmelere katılımında görebiliriz. Bu bağlamda İspanya, BM KSHS' yi 1977'de imzalamış, Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi'ni 1 Şubat 1998'de, Bölgesel ya da Azınlık Dilleri Avrupa Şartı'nı ise 1 Ağustos 2001'de onaylamıştır.

Çerçeve Sözleşme'nin öngördüğü rapor sunma usulü çerçevesinde İspanya ilk raporunu 19 Aralık 2000'de sunmuş; Çerçeve Sözleşme'nin kabulünden sonra bu konu ile ilgili gerçekleştirdiği icraatlarını anlatmıştır. Burada dikkat edilmesi gereken husus, birçok azınlığın yaşadığı İspanya'nın bu rapor kapsamında sadece Roman azınlığa yönelik gerçekleştirdiği faaliyetlere değinilerek, diğer azınlık gruplarını ele almaması ve böylece İspanya'nın bölünmez bütünlüğünü vurgulamayı amaçlamasıdır.

Çerçeve Sözleşme'nin İspanya tarafından uygulanması konusunda Avrupa Konseyi'nin verdiği 2 Nisan 2008'de kabul edilen karara göre; Danışma Kurulu'nun Kasım 2003'te kabul edilen ilk görüşünden bu yana, İspanyol yetkililer, Çerçeve Sözleşme'nin uygulanmasının geliştirilmesi için alınacak bir dizi önlem sunmuştur. Kamusal ya da özel kuruluşlar tarafından ilgili tüm alanlarda ayrımcılığa karşı korumanın genişletilmesi dahil ayrımcılıkla mücadeleye ilişkin İspanya'nın mevzuatında hükümlerin güçlendirilmesi için gerekli adımların atılması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca Roman azınlığa yönelik faaliyetlerin yer aldığı kararda Roman çocukların tam zamanlı eğitim görmeleri, Roman kimliğinin ve bu kimliğin bir parçası olan farklı özelliklerinin korunması ve geliştirilmesi için İspanyol Hükümeti tarafından ulusal düzeyde Roman Kültürü Enstitüsü kurulması olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmiştir[66].

Çerçeve Sözleşme bağlamında İspanya Danışma Kurulu 22 Şubat 2007'de hazırlanan ikinci görüşü (opinion) kabul etmiştir[67]. Kasım 2003'te açıklanan ilk görüşten bu yana yaşanan gelişmelerin ele alındığı bu değerlendirmede, devlet yönetiminin ve bölgesel otoritelerin Roman kimliğinin ve kültürünün korunması ve tanıtımı konusunda gösterdiği ilginin arttığına dikkat çekilmiştir.

---

[66] Council of Europe, "On the Implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities by Spain", the Committee of Ministers, Resolution CM/ResCMN(2008)1, 2 April 2008. Kararın tam metni için bkz. (Çevrimiçi) https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp? id =1269615&Site=COE&BackColorInternet= DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColor Logged= FDC864, 8 Mayıs 2010.

[67] Council of Europe, "Advisory Committee on the Framework Convention for The Protection of National Minorities Second Opinion on Spain", 27 March 2006. Bkz.: (Çevrimiçi) https://wcd.coe.int/ ViewDoc.jsp?id=1111465&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&Back ColorLogged=FDC864, 8 Mayıs 2010.

Kültürler arası diyaloğun geliştirilmesi ve İspanya'da yaşayan tüm grupların kültürleri hakkında kamuoyunun bilinçlendirilmesi gerektiğinin vurgulandığı raporda, Roman kimliğinin ve kültürünün geliştirilmesi konusunda yayınlanan son bildirilerde somut başarılarla pekiştirilmesi ihtiyacına değinilmiştir. Medya sektöründeki Roman varlığının önemsiz kaldığı ve yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde seçilmiş kurumlara daha etkin katılımının sağlanması gerektiği ifade edilmiştir. Ayrımcılıkla mücadele, Roman kültürünün ve kimliğinin korunması ve geliştirilmesi, kültürlerarası diyalog ve hoşgörünün teşvik edilmesi, Romanların eğitim, medya, siyasal temsil ve Romanlara ilişkin olarak tam ve etkili eşitliğin sağlanması gibi hususlar ele alınmıştır.

Diğer taraftan, İspanya'da yaşayan azınlık grupları arasında şiddete varan eylemleri nedeniyle en öne çıkan grup, Basklardır. İspanya'nın kuzeydoğusunda bulunan Alava, Guizpuzcoa, Vizcaya ve Navara adlı dört bölgeyi ve Fransa'nın güneybatısında yer alan Labourd, Basse Navara ve Soule olmak üzere üç bölgeyi kapsayan ve "Bask Ülkesi" olarak adlandırılan topraklar, 1660 yılında Pirene Antlaşması gereğince İspanya ve Fransa arasında bölünmüş durumdadır. Vizkaya, Alava, Guizpuzcoa "Özerk Bask Bölgesi"ni oluştururken; Navara' ya, ayrı bir özerklik statüsü tanınmıştır[68].

1979'da yapılan referandum sonucu, "Özerlik Statüsü"nün kabul edilmesi ile 1980 yılında Navara hariç Bask bölgesinde yapılan yerel seçimler sonucu bölge parlamentosu oluşturulmuş ve ayrıca Bask diline Kastilyan dili ile eşit statü tanınmıştır. 1982'de çıkartılan bir yasa ile de Bask dilinin medya, eğitim, yönetim gibi çeşitli alanlarda kullanılması konusunda geniş imkanlar getirilmiştir. Bu dilin serbestçe kullanımı konusunda pek çok olanak tanınmışken, uygulamada dilin yaygın bir şekilde kullanımı tam olarak sağlanamamıştır. Bütün öğrenciler Bask ya da Kastilyan dilinde eğitim görme hakkına sahiptir. Özel okullarda verilen eğitimde yalnızca Bask dili kullanılmaktayken, uygulamada resmi dilin tercih edildiği görülmektedir. Medyada ise özerk yönetimin 1982'de bir televizyon kurduğu, günlük ve haftalık yayın çıkarılmakta olduğu görülmektedir[69].

Birçok AB üyesi ülkenin aksine azınlıklara yaklaşımında oldukça ileri adımlar atmış olmasına rağmen, İspanya' da "Bask Özerk Bölgesi"nde ayrılıkçı hareketler baş göstermiştir. Bölgesel özerklikten daha ileri düzeyde, daha geniş bir coğrafyada 'bağımsız bir Bask

[68] Saraçlı, **a. g. e.** , s. 95- 96.
[69] Kurubaş, **a. g. e.** , s. 248- 249.

Devleti' kurulması temelinde yükselen bu istekler, terör eylemleri ile doruk noktasına ulaşmıştır. Söz konusu terör eylemlerinin baş aktörü, "Euzkadi Ta Azcatasuna" (Bask Ulusal Bağımsızlık Hareketi) kısaca ETA olarak bilinen örgüttür.

1936- 1939 yıllarında yaşanan iç savaştan galip çıkması ile başlayan ve 1975'teki ölümüne kadar süren diktatörlük döneminin lideri Franco, savaş sonrası süreçte demokratik unsurlara karşı sert bir tutum benimsemiş ve 1812 Anayasası ile kendilerine tanınan kısmi özerkliğin kaldırılmasıyla bu durumdan Basklılar da nasibini almıştır."Dolayısı ile Baskça dahil bölgesel diller yasaklanmış ve bölgesel liderler idam veya sürgün edilmiştir. Diktatörlük rejimi ile artarak devam eden baskılar, Bask Ülkesine getirilen dil yasağı ve vergi yükümlülüğü, bölgedeki rahatsızlıkların başlangıcını oluşturmuştur. Diktatörlüğün yeni uygulamaları ve giderek artan hoşnutsuzluklar sonunda 31 Temmuz 1959'da "ETA" adlı örgütün kurulduğu açıklanmıştır[70]". ETA, Bask Ülkesini "Bask Dilinin konuşulduğu her yer[71]" olarak tanımlamış, özerklikten ziyade bağımsız bir 'Bask Devleti' için faaliyet göstermiştir. İlk terörist eylemini 1968'de gerçekleştirmiştir.

Franco' dan sonra iktidara gelen Kral Juan Carlos ise ilk olarak 1977'de Bask bölgesinin temsilcileri ile bir anlaşmaya varmış ve bu anlaşma gereğince Bask bölgesine özerklik verilmiştir. ETA, ayrılıkçı isteklerinde direterek, örgütün siyasi kanadını oluşturacak olan Herri Batasuna' yı kurmuştur. İspanya ise ETA' ya karşı mücadelesini 1982'den itibaren yoğun bir şekilde yürütmüş ve bu doğrultuda Anti-Terörist Özgürlük Grubu'nu (GAL) kurmuştur. ETA ile benzer yöntemler kullanarak, örgütün yönetim kadrosuna karşı eylemlerde bulunan GAL, ETA' nın etkisinin azalmasında önemli rol oynamıştır. İspanya'nın AB'ye (o zamanki adıyla AET'ye) girmesi ile ETA' nın halk desteği azalmış, 1997'de Basklı yerel bir siyasetçinin öldürülmesi sonucu ETA'ya duyulan tepki artmıştır. Bunun sonucu olarak da ETA, 1998'de ateşkes ilan etmiştir[72].

2004'te iktidara gelen Jose Luis Rodriguez Zapatero ise Bask bölgesi ile ilişkilerini "siyasi diyalog" ile yürütmeye çalışmış ve bu kapsamda halkın %60'ının da desteğini alarak, Mayıs 2005'te ETA ile masaya oturulması konusunda Parlamento'dan karar çıkartmıştır. Bu

[70] Yılmaz Şimşek, "İspanyol Terör Örgütünün Profil Analizi", (Çevrimiçi) http://usgat.org/genel/ispanyol-teror-orgutu-eta%e2%80%99nin-profil-analizi-2/, 9 Mayıs 2010.
[71] Saraçlı, **a. g. e.** , s. 97.
[72] Kurubaş, **a. g. e.** , s. 250- 251.

çağrıya olumlu yanıt veren ETA, 2006 yılında ön koşul olarak "daimi ateşkes" ilan etmiştir[73]. 6 Haziran 2007'de ise ateşkese sona verdiğini açıklamasıyla İspanya'yı hedef alan eylemlerine devam edeceğini belirtmiştir.

İspanya'da Basklar dışında etnik ve dilsel farklılık oluşturan diğer unsurlar ise; Katalanlar, Galiçyalılar, Aragonlar, Asturyanlar, Aranesler, Romanlar ve göçmenlerdir. Katalonya, Balear Adaları ve Valensiya olmak üzere üç özerk bölgede yaşayan Katalanlar, yaşadıkları bu bölgelerde İspanyolca ile birlikte resmi dil olarak kabul edilen Katalanca konuşmaktadır. Katalanca konuşan insanların sayısı, yaklaşık olarak 7 milyon dolayındadır.

AB bünyesinde de Avrupa Parlamentosu, Katalan kimliğinin tanınması ve Katalanca'nın kullanılmasını ve geçerliliğini kabul eden bir karar almıştır[74]. İspanya'da 1932'de çıkarılan bir yasa ile bölgeye tanınan özerklik, diktatörlük döneminde kaldırılmış; bu dönemin son bulmasıyla hazırlanan 1978 Anayasası ile tekrar tanınmıştır. Escarra Republika, Özerklikçi Katalan Blok, Katalonya Demokratik Birliği, Katalan Sosyalist Partisi, Ayrılıkçı Katalan Devleti, Katalan Komünist Partisi halkı temsil eden partilerden başlıcalarıdır[75].

Günümüzde Katalonya'nın durumunu incelediğimizde ise son yaşanan ve önemli gelişmelerden birinin bağımsızlık için düzenlenen referandum olduğu görülmektedir. Nitekim, 13 Aralık 2009'da Katalonya' da düzenlenen referandumda; katılımcıların %95'inin İspanya'dan bağımsız ve AB' ye üye bir Katalan Devleti'ne "evet" oyu verirken, hayır diyenlerin oranı %1,5 olarak tespit edilmiştir. Geriye kalan %3'lük kesimi ise çekimser ve geçersizler oluşturmuştur[76].

Avrupa Konseyi çerçevesinde İspanya'nın azınlıklara yaklaşımı konusunda değinilmesi gereken bir husus da Irkçılık ve Hoşgörüsüzlükle Mücadele Komisyonu'nun (ECRI) İspanya'ya ilişkin yayınlamış olduğu raporlardır. İlki, 26 Ocak 1999'da yayınlanan raporların ikincisi 8 Temmuz 2003'te ve son olarak üçüncü rapor da 21 Şubat 2006'da yayınlanmıştır.

---

[73] Saraçlı, **a. g. e.** , s. 99- 100.
[74] The European Parliament, "Resolution on the Situation of Languages in the Community and on the Catalan Language", 11 December 1990; Kurubaş, **a. g. e.** ,s. 154.
[75] (Çevrimiçi) http://www.eurominority.eu/version/eng/minority-detail.asp?id_minorities=64, 9 Mayıs 2010; Kurubaş, **a. g. e.** , s. 252- 253.
[76] Referandum ile ilgili bilgi için bkz. Altuğ Akın, "Katalanlar Bağımsızlığa 'Evet' Dedi", (Çevrimiçi) http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2009/12/091214_ spain.shtml, 10 Mayıs 2010.

İspanya ile ilgili ECRI' nin yayınlamış olduğu ilk raporda[77]; İspanya'nın uzun bir süre merkezi bir devlet yapılanmasına sahipken, 1978 Anayasası ile birlikte 17 özerk bölgeye ayrıldığı belirtilmiştir. Yasama ve yürütme erkleri bakımından ise söz konusu yetkilerin, özerk bölgeler ve merkezi devlet arasında bölündüğüne değinilmiştir. Ayrıca, İspanya'nın en ciddi sorunlarından birinin, ayrılıkçı Basklar ile İspanya Devleti arasındaki çatışmayla bağlantılı olan "terör" olgusunun altı çizilmiştir. ECRI' nin İspanya ile ilgili değerlendirmesinde özellikle vurguladığı hususlar ise; İspanya'da yaşayan Roman toplumunun Afrika'dan gelen göçmenlerin uzun süre marjinalleşmesi sorunu, bu tarz savunmasız gruplara yönelik hukuki korumanın sağlanabilmesi ve geliştirilmesi için ceza kanunundaki yeni hükümlerin tam olarak uygulanması, yine bu gruplara ilişkin istatistiksel verilerin geliştirilmesi gibi unsurlardır.

İkinci raporda İspanya'da resmi kaynaklara göre 600 bin, sivil topluma göre ise 800 binden fazla Romanın yaşadığı, bununla birlikte ortak kültürlerini ve köklerini korumalarına rağmen İspanya'da yaşayan Romanların heterojen bir yapıya sahip olduğu ifade edilmiştir[78]. Eğitimden istidama kadar pek çok alanda ayrımcılığa maruz kaldıklarının belirtildiği raporda özellikle eğitim alanında Roman çocuklarının yaşadığı sıkıntılara değinilmiştir.

Son raporda göçmenlerin, mültecilerin ve sığınmacıların durumu; ırkçı ve yabancı karşıtı şiddet, kamusal hizmetlere erişim, istihdam, hassas gruplar (Romanlar, Kuzey Afrikalılar ve Müslümanlar), antisemitizm, medya, kolluk güçlerinin idaresi gibi başlıklara yer verilmiştir. Yayınlanan ikinci rapordan itibaren İspanya'da yaşanan gelişmelerin ve bu gelişmelere ilişkin Komisyon'un tavsiyelerinin yer aldığı raporda ECRI, İspanyol yetkililere Romanlarla ilgili olarak, mevcut durumlarının iyileştirilmesi için 1980'lerin sonlarından bu yana var olan Roman Kalkınma Programı'nın değerlendirilmesi tavsiyesinde bulunmaktadır. Bu program; sağlık, istihdam, konut ve eğitim alanındaki gelişmelerin Romanların daha iyi tanınması anlamında olumlu sonuçlar ortaya koyduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda ECRI, ikinci raporun

[77] ECRI, "ECRI's Country- by -Country Approach: Report on Spain", Strasbourg, 26 January 1999. Rapora ulaşabileceğiniz internet bağlantısı için bkz. (Çevrimiçi) http://hudoc.ecri.coe.int/XMLEcri/ENGLISH/ Cycle_01/01_CbC_ eng/01-cbc-spain-eng.pdf, 10 Mayıs 2010.

[78] ECRI, "Second Report on Spain", Strasbourg, 8 July 2003. Rapora ulaşabilmek için bkz. (Çevrimiçi) http://hudoc.ecri.coe.int/ XMLE cri/ ENGLISH/ Cycle_02/02_CbC_eng/02-cbc-spain-eng.pdf, 11 Mayıs 2010.

yayınlanmasından beri, kişisel gelir vergileri artarken; Roman Kalkınma Programı'na ayrılan yıllık bütçenin aynı oranda kaldığı hususuna dikkat çekmiştir[79].

2.2.2. Romanya

41 eyaletten ve bir belediyeden (Bükreş) oluşan Romanya Cumhuriyeti, Soğuk Savaş döneminde Çavuşesku önderliğinde kurulan totaliter bir rejimle yönetilmiş, Demir Perdenin dağılmasının ardından demokrasiye geçilmesi yönünde önemli adımlar atılmıştır. 1991 yılında yeni anayasanın kabulüyle başlayan süreçte Çavuşesku'nun ardından sırasıyla Ilon Iliesku (1990- 1996 ve 2000- 2004), Emil Konstantinesku (1996- 2000) ve Traian Basesku (2004'ten günümüze) devlet başkanlığı görevinde bulunmuştur[80]. Ülkede siyasetin şekillenmesinde etkin rol oynayan siyasal partiler ise; Muhafazakar Parti, Demokratik Liberal Parti, Romanya Macarlar Demokratik Birliği, Ulusal Liberal Parti ve Sosyal Demokrat Parti'dir.

"AB, öncelikle bağımsızlığını yeni kazanan Merkez ve Doğu Avrupa Ülkelerine (MDAÜ) planlı ekonomiden serbest piyasa ekonomisine ve komünist rejimden çoğulcu demokrasiye geçişlerini sağlayabilme yönünde somut adımlar atarak, söz konusu ülkeleri bu yönde cesaretlendirmiştir"[81].

90'lı yılların başlarında birçok MDAÜ' lerin, AB ile üyelik sürecine girmesi durumunda; Romanya'nın bu durumun bir istisnası olması söz konusu değildi[82]. Nitekim 1993 yılında ortaklık antlaşmasının imzalanması ile başlayan üyelik süreci, 1 Ocak 2007'de tam üyeliğin gerçekleşmesi ile sonuçlanmıştır.

Yaklaşık 22.181.287 kişilik nüfusu bulunan Romanya'da yaşayan etnik gruplar, 2002 yılında yapılan nüfus sayımı verilerine göre; Romenler (% 89. 5), Macarlar (% 6. 6), Romanlar (%2. 5), Ukraynalılar (% 0. 3), Almanlar (% 0. 3), Ruslar (% 0. 2), Türkler (% 0. 2), diğer gruplar (% 0.4) şeklindedir. Konuşulan diller açısından baktığımızda ise; resmi dilin

---

[79] ECRI, "Third Report on Spain", Strasbourg, 21 February 2006. Rapora ulaşabilmek için bkz. (Çevrimiçi) http://hudoc.ecri.coe.int/XMLEcri/ENGLISH/Cycle_03/03_CbC_eng/ESP-CbC-III-2006-4-ENG.pdf, 15 Mayıs 2010.

[80] Ayrıntılı bilgi için bkz. Tom Gallagher, "Nationalism and Romanian Poltical Culture in the 1990s", in **Post-Communist Romania Coming to Terms with Transition**, Ed. : Duncan Light, David Phinnemore, New York, Palgrave Publishers, 2001, s. 104- 121.

[81] Erhan Erçin, **AB Genişleme Süreci ve Türkiye**, No: 170, İstanbul, İKV Yayınları, 2002, s. 9

[82] David Phinnemore, "Romania and Euro-Atlantic Integration since 1989: a Decade of Frustration?", in **Post-Communist Romania Coming to Terms with Transition**, Ed. : Duncan Light, David Phinnemore, New York, Palgrave Publishers, 2001, s. 245.

Romence (% 91) olduğu ülkede Macarca (% 6. 7), Romani yani Roman dili (%1. 1) ve diğer dillerin (%1.2) de konuşulduğu görülmektedir[83]. En geniş azınlık grubunu Macarlar oluşturmuş ve "Romanya Macarlar Demokratik Birliği" (Demokratic Alliance of Hungarians in Romania- DAHR) adlı partinin, komünizm sonrası dönemde Parlamento'da yer alması ile Macar azınlık Parlamento'da temsil edilme olanağı bulmuştur[84].

1991 yılında kabul edilen yeni Anayasanın ilk maddesinde Romanya Devleti'nin " insan onurunu, vatandaşların hak ve özgürlüklerini, insan kişiliğinin serbestçe gelişimini, adalet ve siyasi çoğulculuğun temsil ettiği yüce değerleri güvence altın alan, hukukun üstünlüğüne dayalı, sosyal ve demokratik bir devlet" olduğu ifade edilmiştir[85].

Azınlıklar ile ilgili birçok hükmün yer aldığı Anayasada, Romanya'nın; "ırk, milliyet, etnik köken, dil, din, cinsiyet, düşünce, politik bağ, mülkiyet ve sosyal kökenden dolayı hiçbir ayrım gözetilmeksizin tüm vatandaşların ortak ve bölünmez vatanı" olduğu belirtilmiştir (md. 4/ 2). "Kimlik Hakkı" başlığını taşıyan 6. maddesinde Romanya Devleti'nin, ulusal azınlığa mensup bireylere "etnik, dilsel, dinsel ve kültürel kimliğin ifade edilmesi, geliştirilmesi ve korunması hakkı"nı tanıdığı ve güvence altına aldığı, ayrıca "ayrımcılık yapmama ve eşitlik ilkelerine uygun olarak, ulusal azınlığa mensup bireylerin kimliklerinin geliştirilmesi ve korunması için Romanya Devleti'nin koruyucu tedbirleri alacağı"nın altı çizilmiştir.

"Eşit Haklar" başlığını taşıyan 16. maddede ise "vatandaşların, herhangi bir ayrıcalık ya da ayrımcılık olmaksızın kamusal ve hukuki makamlar önünde eşit" olduğu hükmünden hareketle, "hiç kimsenin hukuktan üstün olmadığı" vurgulanmıştır. İfade özgürlüğü kapsamında "ulusal, ırksal, sınıfsal ya da dini nefreti/ düşmanlığı, ayrımcılığı teşvik edici her türlü ayrımcılığın yasaklandığı" (md. 30/ 7); eğitim konusunda ise; "ulusal azınlığa mensup bireylerin kendi dillerini öğrenme ve bu dilde eğitim yapma hakkının, bu hakları düzenleyen yasalarca güvence altına alındığı"nın altı çizilmiştir (md.32/ 3).

Romanya'nın ırkçılık ve ayrımcılık gibi konular ile azınlıklara yaklaşımına ilişkin Avrupa Konseyi bünyesinde faaliyet gösteren "Irkçılık ve Hoşgörüsüzlükle Mücadele Avrupa Komisyonu" nun (ECRI ya da kısaca Komisyon), Konsey üyesi Devletlere yönelik

[83](Çevrimiçi) https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ro.htm, 17 Mayıs 2010.
[84] Birol Akgün, "Democratisation and Minority Rights in the Post- Communist Balkan States", **Perceptions Journal of International Affairs**, Volume VI, Number 2, June- August 2001, s. 169.
[85] Romanya Anayasası'nın İngilizce tam metni için bkz. "Constitution of Romania 1991", (Çevrimiçi) http://www.cdep.ro/pls/dic/act_show? ida=1&tit=&idl=2, 20 Mayıs 2010.

yayınladığı izleme raporları oldukça önemlidir. Romanya'nın 1990 sonrası yaşadığı siyasal dönüşümler çerçevesinde ülkenin geldiği durumu ortaya koyan bu raporlarda azınlık hakları ile ilgili olarak, ülkede yaşayan azınlık gruplarından özellikle Roman azınlığın maruz kaldığı ayrımcı muameleler ve mevcut hükümetlerin bu ayrımcılığın sona erdirilmesi konusundaki çabaları ele alınmıştır.

ECRI, Romanya'ya ilişkin ilk raporunu 1999 yılında yayınlamış[86], Aralık 1989'da diktatörlüğün devrilmesinden sonra yaşanan demokrasiye geçiş sürecine dikkat çekmiştir. Bu kapsamda yeni anayasanın 1991 yılı itibariyle uygulamaya konduğunu ancak, komünist rejimin sona ermesinin ardından toplumun; hukukun üstünlüğüne dayalı, çoğulcu, demokratik bir sistemle yönetilmeye henüz hazır olmadığı belirtilmiştir.

Devletin yeni bir yönetim anlayışına geçmesi ile ilgili değerlendirmelerinden sonra ülkede 16 farklı azınlık grubunun bulunduğunu ve ırkçılık ve hoşgörüsüzlükle mücadele kapsamında uluslar arası belgelerin - Bölgesel ve Azınlık Dileri Avrupa Şartı hariç- Romanya tarafından onayladığının altını çizmiştir.

"Anayasal Hükümler" başlığı altında, Romanya'nın 21 Kasım 1991 tarihli yeni Anayasasının, hoşgörüsüzlük ve ayrımcılık konuları ile açık hükümlere yer verdiği ve özellikle Anayasanın 30. maddesinin 7. fıkrasında; ırkçılığın ve ulusal, ırksal, sınıfsal ve dinsel azınlığa yönelik şiddetin kesin bir dille yasaklandığını vurgulamıştır. 6. maddede; ulusal azınlığa mensup bireylerin etnik, kültürel, dinsel ve dilsel kimliklerini ifade etme, geliştirme ve koruma hakkı güvence altına alınmış; 32. maddede ise; azınlıkların anadillerinde eğitim ve anadillerini öğrenme hakkının tanındığı ve ayrıca, tanınan bu hakkın uygulanabilmesi için "Ulusal Azınlıklar Konseyi"nin kurulduğu (md. 32/13) belirtilmiştir. Tüm bunlara ek olarak; ulusal mahkemelerde ulusal azınlığa mensup bir tercüman aracılığıyla bireyin kendi dilini (anadilini) kullanma hakkı tanınmıştır.

Burada önemle belirtilmesi gereken bir husus; Ceza Kanunu'nun 247. maddesinde "milliyet, ırk, cinsiyet ya da dini sebeplerden ötürü bir bireyin aşağılanması durumunda ya da bireyin haklarının ya da işsizliğin sınırlandırılması etkisi gibi yapılan ihlaller, memurlar tarafından cezalandırılır" şeklinde bir hükmün yer almasıdır. Azınlık gruplarına karşı,

[86] ECRI, "First Report on Romania, Strasbourg", 1999.

özellikle de Roman azınlığa karşı gerek insanlar gerekse polis güçleri tarafından pek çok ihlalde bulunulduğu göz önüne alınırsa maddenin önemi daha iyi anlaşılabilir.

"Medeni ve İdari Hükümler" kapsamında ise Kasım 1991 tarihli 69/26 nolu Yerel Kamu Yönetimi Kanunu'nun, ayrımcılıkla ilgili spesifik hükümler içermediği ifade edilmiştir. Azınlıklara yönelik önemli bir gelişme yaşanmış ve Ocak 1997' de Ulusal Azınlıkların Korunması Departmanı (DPMN) kurulmuştur. Merkezi, yerel ve istişari (danışma) yönetim olmak üzere üç alt şubesi bulunan ve doğrudan Başbakana bağlı olan bu birimin görevleri arasında; ulusal azınlığa mensup bireylerin haklarını koruma misyonu taşıyan uluslararası örgütlerle ilişkiler kurmak, ulusal azınlıkların korunması konusundaki ulusal ve uluslar arası yasal standartları izlemek ile birlikte ulusal azınlığa mensup bireylerin hakları ve yükümlülükleriyle ilgili mevzuatların hazırlanması bulunmaktadır.

Azınlıkların korunması ile ilgili çalışmalarda bulunan bir diğer kurum ise; Ulusal Azınlıkların Korunması Departmanı (DPMN)'nın bir danışma organı olan Ulusal Azınlıklar Konseyi'dir. Konsey'in görevleri; ulusal azınlığa mensup vatandaşların kurduğu örgütleri desteklemek ve bu örgütler arasında koordinasyonu sağlamaktır. Tüm bu faaliyetlere yönelik ECRI' nin tutumu ise, olumlu olmuştur. ECRI, Romanya Hükümeti'nin bu yöndeki faaliyetlerini desteklediğini açıkça ifade etmiştir.

Ülkede bulunan azınlık gruplarının en çok sıkıntı yaşadığı alanların başında, hiç kuşkusuz eğitim gelmektedir. ECRI, Romanya'ya yönelik yayınladığı bu ilk raporunda, Romanya'nın eğitim ve öğretim alanında azınlığa mensup bireylere yaklaşımını da ayrıntılı bir şekilde ele almış ve yaşanan gelişmeleri ortaya koymuştur.

Ulusal azınlıkların kendi dillerinde eğitim almalarını sağlayacak okulların varlığına dikkat çekilmiş ve ayrıca Roman azınlıkla ilgili olarak, özellikle Bükreş Üniversitesi Sosyoloji Fakültesi'nde yüksek eğitime geçişlerinde uygulanan tercihli kota sisteminin kolaylaştırılması kararlaştırılmıştır. Polislerin eğitimi konusunda ise; özellikle Roman topluluğa mensup insanlara yönelik yapılan ihlallerin son bulması için polis ve cezaevi görevlilerinin eğitiminin hayati önem taşıdığı ifade edilmiştir.

"İstihdam" sorununda ise, çoğunluğu oluşturan nüfusla karşılaştırıldığında azınlıklara yönelik belirgin bir ayrımcılığın olmadığı ve buna rağmen işsizlikten en çok etkilenen grubun

Romanlar olduğu belirtilmiştir. Bu sorunun çözüme kavuşturulması için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı'nın emek piyasasında Romanlara yönelik fırsat eşitliğinin geliştirilmesi amacıyla bir önlemler paketini uygulamaya koyduğuna dikkat çekilmiştir.

Bu olumlu tabloya rağmen medyanın takındığı olumsuz tavrın, antisemitizmin ve ırkçı tutumun şiddetlenmesinde etkili olabileceğinin ve bu durumdan özellikle Roman ve Macar azınlığın etkileneceğinin altı çizilmiştir.

ECRI, Romanya'ya ilişkin hazırladığı izleme raporlarından ikincisini, 23 Nisan 2002 tarihinde yayınlamıştır[87]. Bölgesel ya da Azınlık Dilleri Avrupa Şartı' nın Romanya tarafından imzalandığı ancak henüz onaylanmadığı belirtilmiştir. Anayasada azınlıklarla ilgili yer alan maddelere değinilmiş, özellikle Anayasanın 6. maddesinde yer alan ve ulusal azınlıklara tanınan "etnik, kültürel, dilsel ve dinsel kimliğinin ifade edilmesi, geliştirilmesi ve korunması hakkı"nın yanı sıra din özgürlüğünü güvence altına alan 29. madde ile azınlık gruplarına kendi dillerinde eğitim ve öğrenim hakkı tanıyan 32. maddeye vurgu yapılmıştır. Ceza Kanunu'nda belirtilen hükümler doğrultusunda ise "ırksal ya da ulusal nefreti tahrik edici şoven milliyetçi propaganda"nın (317. madde) ve "totaliter devlet lehine propaganda yapılmasının"(166. madde) yasaklandığı ifade edilmiştir.

Haziran 2000' deki yerel seçimlerden önce Seçim Kanunu'nda yapılan değişiklikler çerçevesinde, adaylar için seçim barajının % 5 olarak belirlendiği ve bu durumun bazı azınlık gruplarının -özellikle de Roman azınlığın- temsilinde olumsuz bir etki yarattığı açıklanmıştır. Ulusal düzeyde azınlıkların Parlamento şemsiyesi altında temsil edilmesi hususunda bütün ulusal azınlıklara bir sandalye ayrıldığı ancak yine bu durumun da Romanlar gibi bazı azınlık gruplarının sayısal büyüklüklerine oranla daha az temsil edilmesi şeklinde yorumlanabileceği belirtilmiştir.

Adalet konusunda ise ECRI, yargılama ve cezalandırma ile ilgili olarak Roman azınlığa mensup bireylere yönelik orantısız cezalar verme eğilimine dikkat çekmiştir. Başbakanlık bünyesinde 1997 yılında kurulan Ulusal Azınlıkların Korunması Departmanı, Kasım 2000'de yapılan genel seçimlerin ardından başka bir bakanlık kapsamına alınarak, adı "Etnik Gruplar arası İlişkiler Departmanı" (Department for the Interethnic Relations) olarak değiştirilmiştir.

[87] ECRI, "Second Report on Romania", Strasbourg, 23 April 2002.

Ülkede yaşayan Roman azınlığın durumu ayrı bir başlıkta ele alınmıştır. Romanya'da yaşayan Roman azınlığın yaşamın pek çok alanında en dezavantajlı ve ayrımcılığa en çok maruz kalan azınlık grubunu oluşturduğu ifade edilen raporda; Romanların toplum için bir tehdit olarak algılanmalarına yönelik caydırıcı önlemlerin alınması gerektiği ve toplumun sorunlarından Roman azınlığın sorumlu tutulması gerektiği şeklindeki yanlış tutumların iş, eğitim ve hatta restoranlara girişte bile tezahür ettiği vurgulanmıştır.

Diğer taraftan Hükümetin Roman örgütleri ile yakın işbirliği içerisinde Romanların yaşam şartlarının iyileştirilmesi için ulusal düzeyde bir strateji hazırlaması memnuniyetle karşılanmıştır. Stratejinin 2001 yılında başlatılacağı ve 10 yıllık bir süreci kapsayacağı öngörülmüştür. Projenin amaçları arasında; Roman azınlığın yaşamın her alanında maruz kaldığı önyargılı ve ayrımcı uygulamaların ortadan kaldırılması, kamuoyunda Romanlara yönelik oluşan mevcut algının değişmesi, insan yaşamına yakışır bir hayat standardına kavuşabilmeleri için fırsat eşitliğinin sağlanması bulunmaktadır.

Roman toplumunun yaşadığı en önemli sorunlardan birinin, nüfus cüzdanı ya da doğum belgesi gibi belgelerinin bulunmaması olduğu ve bu sorunun ve iş, sağlık gibi sosyal hizmetlerden yararlanabilmeleri açısından engel teşkil ettiği belirtilmiştir. Ayrıca, Bükreş'teki yerel yöneticiler tarafından oturma izni bulunmadıkları gerekçesiyle Roman azınlığa mensup bireylerin şehirden uzaklaştırılması gerektiği yönündeki söylemleri ECRI tarafından kınanmıştır. Sayısal veriler açısından değerlendirildiğinde; nüfus sayımı sonuçlarına göre, nüfusa kayıtlı 400 binden fazla Roman bulunurken, kayıtlı olmayanların sayısının 1 milyonu aştığı tahmin edilmektedir.

ECRI, üçüncü ve son izleme raporunu 21 Şubat 2006'da yayınlamıştır. Ulusal azınlıklar ile ilgili olarak, Romanya Parlamentosu'nda hazırlanan ve hazırlandığı 1995 yılından itibaren üzerinde pek çok değişiklik yapılan bir yasa tasarısına değinilmiş ve tasarının, Romanya'nın "ulusal azınlık" kavramına ilişkin tanımına yer veren üçüncü maddesinin altı çizilmiştir. Buna göre Romanya Devleti'nin "ulusal azınlık" tanımı; "en az bir yüzyıldır Romanya'da yaşayan ulusal, etnik, dilsel, kültürel ve dini kimliğe sahip ve bu kimlikleri açıklama, geliştirme ve koruma arzusunda olan topluluklar" şeklindedir[88].

[88] ECRI, "Third Report on Romania", Strasbourg, 21February 2006.

Tasarı; eğitim, kültür ve medya gibi alanlarda ulusal azınlıkların kendi kurumlarına sahip olmalarına dair düzenlemelerin yer aldığı "kültürel özerklik" başlığını taşıyan ayrı bir bölüm içermektedir. Bu bölümde azınlık dillerinde eğitim hakkı, ulusal azınlıkların siyasal temsili ve karar alma süreçlerine daha etkin katılımına katkı sağlayacak kurumlar da belirtilmiş ve her türlü ayrımcılığı yasaklayan "ayrım gözetmeme ilkesi" kutsal kabul edilmiştir.

Raporun "Spesifik Konular" başlığını taşıyan ikinci bölümünde, Romanya'daki Roman toplumunun durumuna ilişkin olarak "Romanların Durumunun İyileştirilmesi Ulusal Stratejisi" ele alınmış ve ECRI' nin bu stratejinin hazırlanmasından duyduğu memnuniyet dile getirilmiştir. Roman toplumuna mensup bireylerin; istihdam, eğitim, kamusal alanlar, konut ve sağlık gibi hizmetlere erişimlerinde halen ayrımcılığa tabi tutuldukları belirtilerek ve bu stratejinin, Romanya Hükümeti tarafından Nisan 2001'de başlatılan bu yöndeki ilk girişim olduğu ifade edilmiştir. Stratejinin, Romanların mevcut durumlarının geliştirilmesini öngördüğü alanlar ise şunlardır: "Devlet kurumları, sosyal güvenlik, sağlık hizmetleri, ekonomik durum, adalet, çocuk sağlığı, eğitim, kültür, iletişim ve vatandaşların katılımı".

ECRI' nin bu stratejiye yönelik tavsiyelerinin de yer aldığı raporda, projenin uygulanmasından sorumlu kurumlar için gerekli fonların tahsis edilmesi çağrısında bulunulmuş ve bu süreçte başarılı olunabilmesi için açık ve tutarlı bir politika izlenmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Stratejinin uygulanması konusunda çalışmalarda bulunan "Roman Ulusal Ofisi"nin, bu faaliyetlerinin etkin bir şekilde yürütülebilmesi için gereken fonlara ve personele sahip olmadığı şeklindeki değerlendirmeye ECRI, Romanya'nın ilgili makamlarına söz konusu ihtiyaçların temin edilmesi çağrısında bulunarak karşılık vermiştir. Ulusal Ofis'in ayrıca, Romanların eğitim, sağlık, istihdam, konut ve sağlık hizmetlerinde nüfusun geri kalanıyla arasındaki mevcut uçurumu azaltmak amacıyla Şubat 2005'te "Romanların Dikkate Alınması İçin On Yıl İnisiyatifi"ni[89] başlattığı açıklanmıştır.

[89] "Romanların Dikkate Alınması için On Yıl İnisiyatifi"; Roman sivil toplumunun yanı sıra hükümetleri, hükümetler arası örgütleri ve sivil toplum örgütlerini bir araya getiren uluslar arası bir girişimdir. Bu proje; cinsiyet eşitliği, ayrımcılık, yoksulluk gibi temel sorunları dikkate alan hükümetleri taahhüt altına alır ve eğitim, sağlık, istihdam, konut gibi öncelikli alanlar üzerine odaklanmaktadır.10 Yıl İnisiyatifi fikri, 2003 yılında Macaristan'ın Budapeşte kentinde Romanlar üzerine gerçekleştirilen "Genişleyen Avrupa'da Romanlar: Geleceğe Yönelik Sorunlar" (Roma in an Expanding Europe: Challenges for the Future) konulu bölgesel nitelikli üst düzey bir konferansta ortaya çıkmıştır. 2 Şubat 2005'te Bulgaristan'ın başkenti Sofya'da ilk katılımcılardan sekiz devletin başbakanları, Romanları Kapsama On Yılı Deklarasyonu'nu imzalamıştır. Arnavutluk, Bosna-

Eğitim alanında ise okul sisteminden dışlanma, devamsızlıkların yüksek düzeyde olmasıyla dezavantajlı durumda bulunduklarına dikkat çekilmiştir. ECRI, bu durumu düzeltecek önlemlerin ertelenmeksizin uygulanmasını ümit etmektedir. Romanyalı yetkililerin, Roman çocuklara yönelik ayrımcılık sorununu çözmek için eğitim alanında bir dizi önlem alındığı şeklindeki açıklamalarına karşın ECRI, pek çok sorunun hala çözülemediğini belirtmiştir. Örneğin; Roman çocukların hala ayrı sınıflara yerleştirilmeleri, bulundukları sınıfın arka sıralarında oturmaları ya da diğer çocuklardan daha düşük standartlardaki okullarda eğitim görmeleri gibi sorunlara bir çözüm getirilememiştir. Pek çoğunun ailesinin yoksul olmasının, bu çocukların tam zamanlı eğitim görmelerinin önünde engel teşkil ettiği vurgulanmıştır.

İstihdam sorunu ile ilgili gelişmelere de yer veren raporda, ayrımcılıkla mücadele konusunda bir hüküm içeren İş Kanunu'nun Mart 2003'te kabul edildiği belirtilmiştir. Ulusal İstihdam Ajansı'nın Romanlara yönelik herhangi bir adım atmadığı ifade edilmiştir. Ayrıca raporlar göstermektedir ki; Romanların pek çoğunun nüfusa kayıtlı olmayışı, istihdam konusundaki ihtiyaçlarının belirlenmesini de güçleştirmektedir. 2003 yılında Ulusal İstihdam Ajansı'na kayıtlı kişilerin sadece 4.300'ünün Roman azınlığa mensup olduğu belirtilmiştir. Bu sayı, 2004'te 15.700'e yükselmiş; 2005 yılında 18.700 olduğu açıklanmıştır. 2002'de yapılan nüfus sayımında toplamda 530.000 kişinin kayıtlı oluşunun tespit edildiği İstihdam Ajansı'nda kaydı bulunan Romanların sayısının ne kadar düşük olduğu ortadadır.

Romanların pek çoğunun kimlik belgesinin bulunmadığının altını çizen Komisyon raporunda, yalnızca Bükreş'te bile 20.000 Romanın kimlik belgesinin olmadığına dikkat çekilmiştir. Bükreş'te 8 bin kişinin katılımıyla 2004'te yılında yapılan bir ankette elde edilen veriler doğrultusunda, burada yaşayan Roman nüfusunun %25'inin nüfus kağıdı ve %45. 6'

Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Makedonya, Romanya, Karadağ, Sırbistan ve İspanya olmak üzere on iki devletin katıldığı bu projeye son olarak Slovenya dahil olmuştur. Bu ülkelerin hemen hepsinde önemli oranda Roman azınlık yaşamaktadır ve bu azınlık hem ekonomik hem sosyal açıdan oldukça dezavantajlıdır. Proje kapsamında bu ülkelerin her birinin, öncelikli alanlara ilişkin görüşlerini ve hedefleri belirten ulusal bir hareket planı geliştirmesi öngörülmüştür. Projenin finansmanı ise Dünya Bankası, Açık Toplum Enstitüsü, BM Kalkınma Programı, Avrupa Konseyi, Avrupa Konseyi Kalkınma Bankası, Roman ve Sinti Sorunları İçin İrtibat Noktası, AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi, Avrupa Roman Bilgi Ofisi, Avrupa Roman ve Gezgin Forumu ve Avrupa Roman Hakları Merkezi ve 2008 yılı itibariyle BM Mülteciler Yüksek Komiserliği, BM İskan Programı (UN HABITAT) ve UNICEF gibi kurum ve kuruluşlar tarafından sağlanmaktadır. Bkz.: "Decade of Roma Inclusion 2005- 2015", (Çevrimiçi) http://www.romadecade.org/, 15 Ekim 2010.

sının da doğum belgesi yoktur. Komisyon'un bu konudaki tavsiyesi ise yetkililerin Roman azınlığa mensup bireylerin bu sorununun çözülmesi ve kendilerine kimlik belgesinin sağlanması için vakit kaybetmeden konuya ilişkin kampanyalar düzenlenmesi şeklindedir.

ECRI' nin yayınladığı raporların yanı sıra, Temel Haklar Ajansı'nın 2009'da yayınladığı son raporunda da Romanya'da yaşayan Roman azınlıkla ilgili olarak, 19 Mayıs 2008'de "Roman Topluluklar İçin Sosyal Konut" adı altında bir proje geliştirildiği ve söz konusu projenin Romanya Hükümeti tarafından onaylandığına dair bir yasa çıkarıldığına dikkat çekilmiştir. Roman Ulusal Ajansı'nın ve yerel makamların işbirliğiyle birlikte Romanya'nın gelişmiş 8 bölgesinde gerçekleştirilecek olan proje kapsamında dar gelirli ailelere ilgili makamlarca yardım eli uzatılacağı belirtilmiş ve Romanya Hükümeti'nin, Roman ailelerinin barınma ihtiyacının karşılanması için 300 konutun yapılması kararını kabul ettiği ifade edilmiştir[90].

Son olarak azınlıklara ilişkin uluslar arası sözleşmelere katılımına baktığımızda ise Romanya'nın; Bölgesel veya Azınlık Dilleri Avrupa Şartı'nı 17 Temmuz 1995' te imzaladığı, 29 Ocak 2008' de onayladığı ve Şart'ın 1 Mayıs 2008 tarihinde ise yürürlüğe girdiği görülmektedir. Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi'ni 1 Şubat 1995'te imzalayan ve 11 Mayıs 1995'te onaylayan Romanya, Sözleşme'yi 1 Şubat 1998'de yürürlüğe koymuştur.

[90] "European Union Agency for Fundamental Rights: Annual Report on 2009", s. 44.

3. AVRUPA KONSEYİ, AVRUPA BİRLİĞİ ve ROMAN AZINLIK ÖRNEĞİ

3.1. AB Üyesi Ülkelerde Roman Azınlığın Durumu ve Karşılaştıkları Sorunlar

Avrupa Birliği sınırları içerisinde yaşayan en büyük azınlık grubunu oluşturan Romanlar, aynı zamanda en çok ayrımcılığa tabi tutulan topluluğu oluşturmaktadır. İstihdam, sağlık, eğitim gibi alanlarda karşılaşılan sorunlar pek çok ülkede aynıdır. "Ancak karşılaştıkları en temel sorun, toplumsal dışlanmadır". Bunun nedeni ise; Roman kökenlilerin eğitim düzeyinin ve gelir düzeylerinin düşük olmasının yanı sıra suça eğilimli olmalarıdır. Ayrıca Romanların "koruyucusu" rolünü üstlenen hiçbir devletin bulunmaması ve herhangi bir uluslar arası gerginliğe yol açmamaları, onların gündeme gelmelerini geciktirmiştir. Sonuç olarak Romanlar, **"Avrupa'nın demokratik vicdanına en son giren topluluk olmuştur"**[1].

Romanlar, Avrupa coğrafyasında yaşadıkları pek çok yerde ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Örneğin, 1999 yılında Çek Cumhuriyeti'nde bulunan Usti nad Ladem kentinin bağımsız yerel yönetimi tarafından Romanların yaşadıkları mahallelerin duvarla çevrilmesi girişimi ulusal ve uluslar arası kamuoyunun tepkisi sonucu örülen duvarın yıkılması ile sona ermiştir. Ayrıca Avrupa Roman Hakları Merkezi, 2002 yılında gerçekleştirdiği bir alan araştırması kapsamında Roman kadınların gebeliğinin önlenerek kısırlaştırma politikasına tabi tutulduklarına dair kanıtlar elde edildiğini açıklamıştır[2].

Romanya'nın doğusunda bulunan Neamt County şehrinin yerel yönetiminin Roman liderlerle işbirliği içerisinde "İyi Roman kimlikleri" uygulamasına geçilerek; söz konusu kimliklere sahip olmayan Romanların restoran, bar gibi kamuya açık alanlara girişlerinin engellenmesi amaçlayan uygulama[3] son anda önlenen bir diğer gelişmedir.

Roman çocukların eğitim kurumlarında farklı sınıflarda okutulması en yaygın ayrımcılık örneklerinden birini oluşturmaktadır. 2004 yılında Macaristan'da benzer bir "özel

---

[1] Bilener, **a. g. m.** , s. 188.
[2] ERRC, "Haklarınızı Bilmek ve Onlar için Mücadele Etmek: Roman Aktivistler için Bir Rehber", (Çevrimiçi) http://www.errc.org/cms/upload/media/02/03/m00000203.pdf, 20 Mayıs 2010.
[3] ERRC, "Roma Rights", 3- 4/2002.

sınıf" uygulaması örneği, Budapeşte Mahkemesi tarafından "çocukları ilkokulda ayrımcılığa tabi tutuldukları için Roman ailelerin zarara uğratıldığı" yönündeki kararın onanması ile sonuçlanmıştır. Bu duruma Letonya, Litvanya, Danimarka, İsveç gibi ülkelerde sıkça rastlanmaktadır. Ancak Polonya ve Slovenya'daki okullarda Roman sınıfları oluşturulması uygulamasından vazgeçilmiştir[4]. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Hırvatistan'ı mahkum ettiği Orsus v. Diğerleri davasının konusunu da Hırvatistan'daki eğitim kurumlarında Roman çocukların diğer çocuklardan ayrı sınıflarda okutulması şeklindeki yaklaşım oluşturmuştur.

"Bazı Avrupa ülkelerinde ve özellikle de Fransa'da ise her ay nerede olduklarını belgelendirmek için; bulundukları bölgelerin polis ya da jandarma karakoluna uğrayıp imza vermek zorunda kalmaları"[5] da Romanlara yönelik ayrımcılığın bir başka örneğidir.

Genel olarak bu tür olumsuz yaklaşımlara maruz kalan Romanların, AB Komisyonu tarafından düzenlenen 1. ve 2. Roman Zirvesi'nin ardından AB gündeminde yer almasına neden olan gelişme ise yakın dönemde Fransa'da meydana gelen olaylardır. Fransa'da yaşayan Romanların, Romanya'ya gönderilmesi ile birlikte AB'de "serbest dolaşım hakkı"nın tehlikeye girmesi gündemdedir. Yasal olarak oturum izni bulunmayan Roman yerleşimcilerin kamplarının dağıtılarak Fransa'yı terk etmelerinin istenmesi ile başlayan olaylar, sayıları bini bulan Roman yerleşimcilerin oldukça kısa bir süre içerisinde Romanya ve Bulgaristan'a geri gönderilmeleri ile ivme kazanmıştır.

"Fransa'da 3 aylık yasal ikamet sürelerini geçiren halen yaklaşık 15 bin Romanın bulunduğu" belirtilmekle birlikte "2009 yılı içinde ortalama 12 bin Roman sınır dışı edilmiştir. 2010 yılından itibaren 25 ayrı uygulamanın yerine getirildiği ve bu dönemde 8 binden fazla Romanın sınır dışı edildiği" ifade edilmektedir. Fransa'nın 300 Roman kampının kapatılmasına ve bu kapsamda 700 Romanın sınır dışı edilmesine yönelik verdiği son kararın, kamuoyunda bu kadar dikkat çekmesinin nedeni ise "kampların insan kaçakçılığı, çocuk istismarı ve fuhuş yuvası olduğu gerekçelerine dayandırılarak suç-göç ilişkisinin Romanlar üzerinden tartışma konusu haline getirilmesidir"[6].

---

[4] EU Network of Independent Experts on Fundamental Rights, "Thematic Comment No. 3: The Protection of Minorities in the Europen Union", 25 Nisan 2005.
[5] Arayıcı, **a. g. e.** , s. 70.
[6] Fatma Yılmaz Elmas, "Fransa'da Roman Sürgünü: İdeal Zamanlama (!)", (Çevrimiçi) http://www.usakgundem.com/yazar/1742/fransa%E2%80%99da-roman-s%C3%BCrg%C3%BCn%C3%BC-%C4%B0deal-zamanlama-.html, 20 Eylül 2010.

Fransa'nın bu yaklaşımına AB kurumları tepki gösterirken; kendi ülkesinde de Roman kampları bulunan İtalya, Fransa'ya destek vermiştir. Romanların Fransa'dan sınır dışı edilmesi üzerine, 31 Ağustos 2010'da Brüksel'de Avrupa Komisyonu yetkililerinin, Romanya ve Fransa'dan ilgili bakanların katılımıyla bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Fransa'nın Göçten Sorumlu Bakanı Eric Besson, "Fransa'nın Roman kökenli vatandaşlara yönelik 'kolektif' bir sınır dışı edilme kararının bulunmadığını; hırsızlık, saldırgan türde dilencilik ve diğer bazı suçları tespit edilen kişilerin sınır dışı edildiğini; ayrıca AB hukuk kurallarının ihlal edilmediğinin ve 'Roman Planı' şeklinde bir stratejilerinin olmadığını" ifade etmiştir. Romanya'nın Avrupa Göçlerinden Sorumlu Bakanı Bogdan Aurescu, Fransa'nın iddialarının aksine AB'den gelen sosyal fonların Romanlara yönelik projelere harcandığını, Fransa'da yapılan sınır dışıların tehdit yoluyla gerçekleştiğini belirtmiş; AB vatandaşlarının serbest dolaşım hakkının kısıtlanmayacağının altını çizmiştir[7].

AB ilerleme raporlarında aday ülkelerden Romanların durumuna ilişkin taleplerde bulunmaktadır. Bu noktada yapılan çalışmalardan olumlu sonuçlar elde edilmiştir. Ancak "AB'ye Üye Devletlerin yaklaşımları değerlendirildiğinde Roman azınlık ile ilgili olarak görüş ayrılığı içerisinde bulundukları görülmektedir. Kendi Roman azınlıkları ile büyük sorunlar yaşayan ülkeler, konunun AB gündemine alınmasına pek ilgi göstermemektedir. Sorunlara rağmen birçok aday ülke, Romanların durumunu iyileştirmek için Fransa, İtalya, İspanya ve Yunanistan gibi tam üye ülkelerden daha büyük yatırımlar yapmıştır"[8]. Aday ülkelerde bu tür gelişmeler yaşanırken; Üye Devletlerin kendi sınırları içerisinde yaşayan azınlık gruplarına ve göçmenlere karşı tutumu, Birlik' in her fırsatta dile getirdiği "insan haklarına ve azınlık haklarına saygı" gibi ortak değerlerinin sorgulanmasını da beraberinde getirmektedir.

AB kurumları yakın dönemde Fransa'da kendisini gösteren ancak aslında bütün Avrupa Birliği ülkelerinin yaşadığı Roman yerleşimciler sorununu çözüme kavuşturabilmek amacıyla Avrupa Konseyi'nin başkanlığında AB Komisyonu'nun ve AGİT temsilcilerinin katılımıyla 20 Ekim 2010 tarihinde AB sınırları içerisinde yaşayan yaklaşık 11 milyon Romanın geleceğini tartışmayı amaçlamaktadır. Konsey Genel Sekreteri Thorbjorn Jagland'ın öncülüğünde başlatılan girişimde, yaşadıkları toplumla ekonomik ve sosyal açıdan

[7] İKV, "Fransa'nın Roman Kökenli Vatandaşları Hedef Alan Sınır Dışı Kararı AB'de Tartışılıyor", Haftalık E-Bülten, 30 Ağustos- 5 Eylül 2010. Ayrıca bkz. : Zeynep Özler, "Avrupa'nın Ötekisi: Romanlar", **İKV Dergi**, S.: 156, Kasım 2010, s. 38- 42.

[8] Karlsson, **a. g. e.** , s. 160.

bütünleşmelerinin sağlanması ve Romanlara yönelik ayrımcılıkla ortak mücadele edilmesi konusunda Hükümetlerin kararlı olması beklenmektedir.

Sonuç olarak; AB içerisinde yaşayan en büyük etnik grubu oluşturan Roman azınlığın durumu **"bir Avrupa sorunudur ve bir Avrupa çözümünü zorunlu kılmaktadır"**[9].

3.1.1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi' nin Kararları Işığında Roman Azınlığın Durumu

1959 yılında kurulan uluslar arası bir mahkeme olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde[10] (AİHS) yer alan medeni ve siyasal hakların ihlal edildiği iddialarına karşı bireylerin ve Devletlerin yaptığı başvuruları değerlendiren ve ayrıca 1998'den bu yana bireylerin de doğrudan başvuruda bulunabileceği tam zamanlı bir mahkeme olarak kurulmuştur. Strasbourg' ta bulunan Mahkeme, Konvansiyon'u onaylayan Avrupa Konseyi üyesi 47 Devlette 800 milyon Avrupalının insan haklarına saygılı olup olmadığını izlemektedir[11].

Çeşitli Avrupa ülkelerinde yaşayan Romanlar tarafından, haklarının ihlal edildiği gerekçesi ile Mahkeme'ye birçok başvuruda bulunulmuştur. Çalışmanın bu başlığı altında AB Üyesi Devletlerde Roman azınlığa mensup kişilerin karşılaştığı sorunların ortaya konması bağlamında AİHM kararları incelenmiştir. İngiltere, Romanya, Makedonya'dan iki; Bulgaristan'dan üç, Çek Cumhuriyeti ve Yunanistan'dan ise yapılan birer başvuru kabul edilmiş ve karara bağlanmıştır[12].

---

[9] **A. e.** s. 154.

[10] İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme" ya da bilinen adıyla "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS); Avrupa Konseyi tarafından 4 Kasım 1950'de Roma'da imzalanan ve onaylanarak, 1953'te yürürlüğe giren Sözleşme, Üye Devletlere hukuki yükümlülükler getiren uluslar arası bir sözleşmedir. "bu Sözleşmede bitin Üye Devletlerin hiçbir çekince öne sürmeden benimseyip kabul edeceği ve hemen uygulanması mümkün olan hak ve özgürlükler düzenlenmiş ve bunları koruyucu önlemler getirilmiştir". Sözleşmeye imza koyanların korumakla yükümlü oldukları hakların başında; yaşama hakkı, işkence yasağı, kölelik ve zorla çalıştırma yasağı, adil yargılanma hakkı, düşünme, vicdan ve din özgürlüğü, ifade özgürlüğü, ayrımcılık yasağı gelmektedir. Bkz.: Faruk Sönmezoğlu (Der.), **Uluslar arası İlişkiler Sözlüğü**, Haz.: Deniz Ülke Arıboğan, Gülden Ayman, Beril Dedeoğlu , 3. bs. , İstanbul, Der Yayınları, 2000, s. 85- 86. Türkiye'nin de taraf olduğu AİHS' nin Türkçe metni için bkz. : Enver Bozkurt, Yasin Poyraz, M. Akif Kütükçü, **İnsan Hakları Mevzuatı**, Ankara, Asil Yayınları, 2004, s. 195- 214.

[11] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM ya da ECHR) resmi internet sitesi için bkz. "European Court of Human Rights", (Çevrimiçi) http://www.echr.coe.int/echr/Homepage_EN, 20 Mayıs 2010.

[12] Kararlar için bkz. "The European Court of Human Rights HUDOC Portal" (Çevrimiçi) http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Case-Law/HUDOC/HUDOC+ database/, 20 Mayıs 2010. Kararların Türkçe çevirisi için bkz. Güney Dinç, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Göre Çevre ve İnsan**, Ankara, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2008, s. 125- 201.

i) Buckley/ Birleşik Krallık, Özel Hayatın ve Aile Hayatının Korunması Hakkı:

Buckley/ Birleşik Krallık[13] kararında Mahkeme, June Buckley'in sahibi olduğu bir taşınmaza karavan yerleştirilmesine yerel yönetim tarafından izin verilmemesine ilişkin yaptığı başvuruyu değerlendirmiştir. June Buckley, 4 Aralık 1989'da South Cambridgeshire Bölge Meclisi'nden taşınmazına üç karavanını yerleştirmesine izin verilmesini istemiş ancak bu başvurusu reddedilmiştir. Bölge Meclisi kararının gerekçesinde, South Cambridgeshire' in Roman yerleşmeleri açısından "doyma noktası"na geldiğini, ayrıca karavanların çoğalmasının tarım topraklarını azaltacağını, kırsal açık alanın görünümünü bozarak kalitesini düşüreceğini belirtmiştir. Yerel yönetim, 9 Nisan 1990'da üç ay içerisinde boşaltılmaması halinde zor kullanacağını bildirmiştir. Planlama konusunda yetkili Bakan'a yaptığı itirazdan da sonuç alamayan Buckley, iç hukuk yollarını tükettikten sonra 7 Şubat 1992'de şikayetlerini AİHM' e taşımıştır.

Bu davada AİHM' in tartıştığı konulardan birisi; yasal olmayan yollardan gerçekleştirilen yerleşmeler karşısında, Sözleşme'nin 8. maddesinin[14] nasıl uygulanacağı sorunu olmuştur. Roman olması nedeniyle ailesiyle birlikte sahip olduğu taşınmazının üzerindeki karavanda yaşaması için gerekli olan imar izninin verilmediğini ileri süren Buckley, AİHM önünde koşullarının olaya uygun düşen Gillow kararı[15] doğrultusunda çözüme bağlanmasını istemiştir. Hükümet ise başvurucunun iddialarına karşı çıkmış ve savunmasında 8. madde kapsamındaki hakların yalnızca yasalara uygun olarak edinilmiş konutlar için geçerli olduğunu vurgulamıştır. Hükümet'e göre başvurucunun koşulları 8. maddenin sağladığı korumanın kapsamına girmemektedir.

Mahkeme'ye göre gerek sözcük anlamında, gerekse içeriği bakımından 8. maddede yer alan "konut" kavramının salt yasalara uygun olarak edinilmiş konutlarla sınırlandırılmasını haklı kılacak hiçbir neden bulunmadığı, ancak şikayet konusu olayın, örnek gösterilmek istenen Gillow- Birleşik Krallık kararıyla da örtüşmediği ifade edilmiştir. Gillow davasının başvuruculari; söz konusu taşınmazı konut olarak edinmiş, edindikleri

---

[13] Buckley v. The United Kingtom, Strasbourg, 25 August 1996.

[14] AİHS **"özel hayatın ve aile hayatının korunması"** başlığını taşıyan 8. maddesi şöyledir: **"1.** Her şahıs hususi ve ailevi hayatına, meskenine ve muhaberatına hürmet edilmesi hakkına maliktir. **2.** Bu hakların kullanılmasına resmi bir makamın müdahalesi demokratik bir cemiyette ancak milli güvenlik, amme emniyeti, memleketin iktisadi refahı, nizamın muhafazası, suçların önlenmesi, sağlığın veya ahlakın ve başkasının hak ve hürriyetlerinin korunması için zaruri bulunduğu derecede ve kanunla derpiş edilmesi şartıyla vuku bulabilir".

[15] Gillow v. The United Kingtom, Strasbourg, 24 November 1986.

konuta yönelik taleplerini her zaman sürdürmüş ve İngiltere'de bir başka konut edinmemiştir. Mahkeme, bu nedenlerden dolayı söz konusu taşınmazı 8. madde kapsamında "konut" olarak değerlendirmiştir.

Bu davada ise; başvurucu, ailevi nedenlerle 1993 yılındaki iki haftalık bir ayrılık dışında, satın aldığı arsada 1988'den beri aralıksız oturmaktadır. Mahkeme, Buckley 'in başvurusunu da "konut" hakkına saygı gösterilmesi kapsamında değerlendirmiştir. Bu doğrultuda, 25 Eylül 1996 tarihli kararında; oy çokluğu ile olayda Sözleşme'nin 8. maddesinin uygulanabilir olduğunu kararlaştırmakla birlikte, üçe karşı altı oyla Sözleşme'nin 8. maddesinin ihlal edilmediğine; bire karşı sekiz oyla da Sözleşme'nin 14. maddesi ile birlikte 8. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir.

ii) Chapman/ Birleşik Krallık, Mülkiyet Hakkı:

İngiltere'den yapılan ve karara bağlanan bir diğer başvuru ise; sahibi oldukları arsalara aileleri ile birlikte karavanda yaşama yönündeki isteklerine izin verilmeyen Sally Chapman, John ve Catherine Beard, Thomas ve Jessica Coster, Thomas Lee, Jane Smith adlarındaki Romanların yaptığı başvurulardır. Başvurucular, çevreyi koruma ve planlama önlemleri nedeniyle kendilerine yerleşme izni verilmediği, etnik kökenleri bakımından ayrımcılık yapıldığı, çocuklarının ve torunlarının okula gitmekten yoksun bırakıldığı, sahip oldukları taşınmazlardan işgalci gibi atılmak istendikleri, bu uygulamaya karşı çıktıkları için hapse dönüşebilir para cezalarına mahkum edildikleri iddiasıyla Sözleşme'nin "adil yargılanma[16]

[16] AİHS md. 6; **1.** "Herkes, gerek medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili nizalar, gerek cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamalar konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından davasının makul bir süre içinde, hakkaniyete uygun ve açık olarak görülmesini istemek hakkına sahiptir. Hüküm açık oturumda verilir; ancak, demokratik bir toplumda genel ahlak, kamu düzeni ve ulusal güvenlik yararına, küçüklerin korunması veya davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veya davanın açık oturumda görülmesinin adaletin selametine zarar verebileceği bazı özel durumlarda, mahkemenin zorunlu göreceği ölçüde, duruşmalar dava süresince tamamen veya kısmen basına ve dinleyicilere kapalı olarak sürdürülebilir.
2. Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar suçsuz sayılır.
3. Her sanık en azından aşağıdaki haklara sahiptir:
a) Kendisine yöneltilen suçlamanın niteliği ve nedeninden en kısa zamanda, anladığı bir dille ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek;
b) Savunmasını hazırlamak için gerekli zamana ve kolaylıklara sahip olmak;
c) Kendi kendini savunmak veya kendi seçeceği bir savunmacının yardımından yararlanmak ve eğer savunmacı tutmak için mali olanaklardan yoksun bulunuyor ve adaletin selameti gerektiriyorsa, mahkemece görevlendirilecek bir avukatın para ödemeksizin yardımından yararlanabilmek;
d) İddia tanıklarını sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında çağırılmasının ve dinlenmesinin sağlanmasını istemek;
e) Duruşmada kullanılan dili anlama dışı veya konuşma dışı takdirde bir tercümanın yardımından para ödemeksizin yararlanmak".

(md. 6), özel hayatın ve aile hayatının korunması (md. 8), ayrımcılık yasağı[17]" (md. 14) ile Sözleşme'nin 1 Numaralı Ek Protokol' ünde yer alan "mülkiyet hakkının korunması[18]" (md. 1) ve "eğitim hakkı[19]"nın (md. 2) ihlal edildiği gerekçesiyle AİHM' e başvurmuştur.

Chapman/ Birleşik Krallık[20] kararında AİHM, planlamadan sorumlu yetkililerin 8. maddeye göre başvurucunun çıkarlarını koruyan hukuksal çerçevenin, ekonomik yetersizliklerini karşılayan bir içerikte olmadığı gerekçesiyle, Sözleşmenin 8. maddesi ihlal edilmediğine karar vermiştir. Ayrıca, başvurucunun mülkiyetini kullanma hakkına yapılan müdahalenin orantılı olduğunu ve 1 Nolu Protokol'ün 1. maddesinin gerekleriyle uyumlu bir dengenin sağlandığını belirtmiştir. Dolayısıyla mülkiyet hakkının ihlali söz konusu değildir.

Mahkeme, olguların yeniden incelenmesine gerek görmemiş, Bryan kararını[21] anımsatmıştır. Buradan hareketle, Sözleşme'nin adil yargılanma hakkı ile ilgili 6. maddesinin de ihlal edilmediğine karar vermiştir. Diğer taraftan, Sözleşme'nin 8. maddesine göre, başvurucuya yapılan müdahalenin, çevrenin korunmasına yönelik meşru bir amaçla orantılı olduğu değerlendirilmiş ve bu nedenle de ayrımcılık yasağını düzenleyen 14. maddenin ihlal edilmediği kanısına varılmıştır.

iii) Moldovan ve diğerleri/ Romanya (No. 2), Özel Hayatın ve Aile Hayatının Korunması ve Ayrımcılık Yasağı:

Romanya'nın Mureş köyünde 1993 yılında meydana gelen üçü Roman dört kişinin karıştığı bir kavgada araya girmeye çalışan birinin, Romanlar tarafından bıçaklanması ve daha sonra kaçan Romanların saklandığı evin, içlerinde yerel bir polisin de bulunduğu öfkeli bir

---

[17] AİHS'in "ayrımcılık yasağı" başlığını taşıyan 14. maddesine göre; "bu Sözleşmede tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensupluk, servet, doğum veya herhangi başka bir durum bakımından hiçbir ayırımcılık yapılmadan sağlanır".

[18] 1 Numaralı Ek Protokol'ün "mülkiyet hakkının korunması" başlığını taşıyan 1. maddesine göre; "Her gerçek ve tüzel kişinin mal ve mülk dokunulmazlığına saygı gösterilmesini isteme hakkı vardır. Herhangi bir kimse, ancak kamu yararı sebebiyle ve yasada öngörülen koşullara ve uluslararası hukukun genel ilkelerine uygun olarak mal ve mülkünden yoksun bırakılabilir. Yukarıdaki hükümler, devletlerin, mülkiyetin kamu yararına uygun olarak kullanılmasını düzenlemek veya vergilerin ya da başka katkıların veya para cezalarının ödenmesini sağlamak için gerekli gördükleri yasaları uygulama konusunda sahip oldukları hakka halel getirmez".

[19] 1 Numaralı Ek Protokol'ün "eğitim hakkı"na ilişkin 2. maddesi; "Hiç kimse eğitim hakkından yoksun bırakılamaz. Devlet, eğitim ve öğretim alanında yükleneceği görevlerin yerine getirilmesinde, ana ve babanın bu eğitim ve öğretimin kendi dini ve felsefi inançlarına göre yapılmasını sağlama haklarına saygı gösterir".

[20] Chapman v. The United Kingtom, Strasbourg, 18 January 2001. Ayrıca bkz.: "Refusal of Applications by Gypsies for Planning Permission to Station Residential Caravans on Land Owned by Them/ Chapman v. The United Kingdom", **HRLJ**, C. 2, No. 9- 12, 2001, s. 435- 450.

[21] Bryan v. The United Kingtom, Strasbourg, 22 November 1995.

kalabalık tarafından ateşe verilmesi ile gelişen olaylar da yine Mahkeme'ye taşınmıştır. Ateşe verilen evde bulunan iki Roman evden kaçmayı başarmışlarsa da kalabalık tarafından yakalanıp ölesiye dövülmüştür. Evden çıkması engellenen üçüncü kişi de yanarak ölmüştür. Ertesi gün devam eden olaylarda 13 Romanın evi tamamen yıkılmış ve yaralanan hamile bir kadının bebeğinin beyninde hasar tespit edilmiştir. Köyde yaşayan Romanlar, aralarında altı polis memurunun da bulunduğu sorumlular hakkında suç duyurunda bulunmuştur ancak polislere yöneltilen tüm suçlamalar düşmüştür. Saldırganlar arasında bulunan on iki köylü, bir ile yedi yıl arasında değişen hapis cezalarına çarptırılmıştır. Romanya Hükümeti, yıkılan veya hasar gören evlerin onarımı için bir fon ayırmış ancak başvurucular, evlerinin yaşanılamaz durumda olduğunu ifade etmiştir.

4 ve 19 Mart 2004 günlü yazışmaların ardından 19 Nisan'da Mahkeme'ye dilekçe veren 18 başvurucu, Hükümet'le sorunun dostane çözümü için bir anlaşma yaptıklarını bildirmiştir. Başvurucular, Hükümet'in kişi başına 11.000 Euro ile 28.000 Euro ödenmesi konusunda uzlaşmaya varmış ve bunun sonucunda Mahkeme, 5 Haziran 2005'te ilk kararını vererek, bu dosyaları işlemden kaldırmıştır. Diğer taraftan, şikayetlerinden vazgeçmeyen kişilerle ilgili olarak yeni bir dosya içinde inceleme yapılmıştır.

Moldovan ve diğerleri/ Romanya (No. 2) kararında[22] Mahkeme, olayların Eylül 1993'te meydana gelmesi, Romanya'nın ise Sözleşme'yi Haziran 1994'te onaylaması nedeniyle başvuruculaların evlerinin yıkılması, malvarlıklarının yağmalanması ve köyden kovulmaları ile ilgili şikayetlerinin incelenemeyeceğine karar vermiştir. Başvuruculaların yaşam şartlarının olumsuz etkilenmesi ve evlerinin yakılıp yıkılmasının, özel yaşamın ve aile yaşamının korunması hakkı kapsamına girdiğini belirterek, başvuruculaların şikayetlerinin 8. madde açısından incelenmesi uygun bulunmuştur.

Mahkeme, başvuruculaların özel yaşamlarının ve aile yaşamlarının korunması haklarının çiğnenmesine ilişkin Romanyalı yetkililerin genel tutumunun ve başvuruculaların haklarının çiğnenmesini önlemek konusunda tekrarlanan ihmallerin, 8. maddenin sürekli biçimde ihlaline yol açtığına karar vermiştir. Başvuruculaların şikayetleri doğrultusunda yaptıkları incelemelerde yerel yetkililerce ayrımcılığa maruz bırakılmalarının, insan onuruna yapılmış

[22] Moldovan and Others v. Romania (No. 2), Strasbourg, 12 July 2005.

bir saldırı anlamına geldiği, dosyanın özel koşulları uyarınca, 3. madde[23] bağlamında "aşağılayıcı davranış" kabul edileceği kararlaştırılmıştır. Ayrıca, oybirliği ile 3. maddenin ihlal edildiği sonucuna varmıştır. Mahkeme, başvuruculaın aynı olaya karışan polis memurlarına karşı ayrı bir dava açma olanağına sahip olmadıkları sonucuna ulaşmıştır. Mahkemece, on bir yıldan fazla süren yargılama sürecinin, uygun süre koşulunu karşılamadığı ifade edilmiştir. Romanya Hükümeti'nin başvuruculaın uğradığı farklı davranışlara ilişkin haklı nedenler sunamadığını belirterek; 6.ve 8. maddeler ile birlikte 14. maddenin de ihlal edildiğine karar vermiştir. AİHM, başvuruculara da maddi ve manevi zararları nedeniyle, 11.000 ile 95.000 Euro arasında değişen masrafların ödenmesine hükmetmiştir.

iv) Cobzaru / Romanya, İşkence ve Ayrımcılık Yasağı:

Cobzaru / Romanya[24] davasının konusunu ise; davacının yaşanılan bir olay sırasında polisler tarafından saldırıya uğraması oluşturmuştur. Buna göre; kız arkadaşı ile birlikte yaşadığı eve gelen davacı (Cobzaru), kapının kapalı olmasından endişelenip kapıyı kırmış, evde kimseyi bulamamıştır. Apartmandan ayrılmak üzereyken kız arkadaşının kuzeni ve arkadaşlarınca bıçaklı saldırıya uğramıştır. Bu saldırıdan dolayı kendisinin Venuşa adlı kuzeni ile birlikte polise şikayette bulunmuştur. Kız arkadaşının evinde incelemelerde bulunan polisler tarafından da saldırıya uğradığını belirten Cobzaru, olayı izleyen 4 sivil memurun da kendisine yardımcı olmadıklarını belirtmiştir. Daha sonra hastaneye giden ve darp edildiği teşhis edilen başvurucu, polis memurları hakkında şikayetçi olmuştur. İfadeleri alınan polis memurları ise olayı inkar etmiştir.

Başvurucu ve babası, şikayetlerini iki polis memuru hakkında dava açılması istemiyle Askeri Savcı'ya bildirmiş, maddi ve manevi tazminat talebinde bulunmuştur. Bu kapsamda başvurucunun kuzeni Venuşa da tanık olarak dinlenmiştir. Ancak Askeri Savcının tutumu, etnik kökeni Roman olan insanlara yönelik ırkçı bakış açısının adeta bir tezahürü gibidir. Nitekim, Constanta Askeri Savcısı; başvurucunun şikayetleri nedeniyle 12 Kasım 1997'de polis memurları hakkında kovuşturma açılmasına gerek bulunmadığına karar vermiştir. Savcının kararında hem başvurucunun hem de babasının " şiddete ve hırsızlığa eğilimli anti-sosyal öğeler" oldukları ve kendi etnik grupları ile çatışma durumunda bulundukları

[23] AİHS'in 3. maddesine göre; "hiç kimse işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya işlemlere tabi tutulamaz".
[24] Cobzaru v. Romania, Strasbourg, 26 July 2007.

belirtilmiştir. Savcıya göre davacı lehine tanıklık eden Venuşa L.' nin ifadesi, kendisinin bir Roman olması ve başvurucunun kuzeni olması nedeniyle objektif olamayacağı gerekçesiyle dikkate alınmamıştır.

Başvurucu bu karara karşı itiraz etmiş ancak Askeri Başsavcılık, polislerin başvurucuyu dövdüklerine ilişkin hiçbir kanıt gösterilmemiş olması nedeniyle bu itirazları reddetmiştir. Karar gerekçesinde başvurucunun her zaman skandallara karışan, 25 yaşındaki kavgacı bir Roman olduğu da vurgulanmıştır. Bunun üzerine başvurucu Sözleşme'nin işkence yasağı (md. 3), etkili başvuru hakkı (md. 13), ayrımcılık yasağı (md. 14) ve adil yargılanma (md. 6/1) ile ilgili maddelerinin ihlal edildiği gerekçesiyle AİHM' e başvurmuştur.

AİHM, yapmış olduğu incelemeler sonucunda Hükümetin savunmasını inandırıcı bulmamış ve Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. Ayrıca, başvurucuya yönelik ırkçı tutumları da değerlendirmiş ve yasaları uygulayan birimlerin olası ırkçı eğilimleri araştırma konusundaki başarısızlıklarının ve soruşturma sırasındaki yaklaşımlarının Sözleşme'nin 14. maddesi ile 3. ve 13. maddelerini de birlikte ihlal ettiğine karar vermiştir. Sonuç olarak; Mahkeme, Sözleşme'nin 41. maddesi bağlamında başvurucuya 8.000 Euro manevi tazminat ve ücretlerle birlikte 14.271 Euro yargılama giderleri ödenmesini kararlaştırmıştır.

v) D.H. ve Diğerleri / Çek Cumhuriyeti, Eğitim Hakkı ve Ayrımcılık Yasağı:

Çek Cumhuriyeti'nden yapılan bir başvurunun konusunu ise; eğitim- öğretim alanında Roman çocuklara yapılan ayrımcılık iddiası oluşturmaktadır. 1985 ve 1991 yıllarında doğan ve Çek Cumhuriyeti'nin Ostrava bölgesinde yaşayan 18 Roman kökenli Çek Cumhuriyeti vatandaşı 18 kişi, etnik kimliklerinden dolayı özel nitelikteki okullara gönderilmeleri sebebiyle olağan öğrenim haklarının ellerinden alındığını ileri sürmüştür. Mahkeme'nin saptamasına göre, aileler çocuklarının diğer çocuklar gibi olağan ilköğretim okullarında öğrenim görmelerini istemektedir.

Okula çocuğunu yazdırmaya gidenler kendilerine verilen bir formun içine gereken bilgileri doldurup imzaladıktan sonra yöneticilere teslim etmektedir. Aileler bu belgelerde çocuklarının normal okulda okumalarını istediklerini belirttikleri halde öğretmenler tarafından belgeler üzerinde oynama yapıldığı ve velilerin bu taleplerinin çocuklarının "özel okula gitmelerini istedikleri" şeklinde değiştirildiği saptanmıştır. Ulusal mercilerden sonuç

alınamaması nedeniyle, 18 Nisan 2000'de AİHM' e başvurulmuştur. Başvurucular, kendilerinin Roman olmalarından ötürü öğrenim haklarını kullanmaları konusunda ayrımcı muamelelere maruz kaldıklarını öne sürmüş; 2. Daire, başvurunun kısmen kabul edildiğine karar vermiştir. 7 Şubat 2006 tarihli kararında da 2. Daire, 1 Numaralı Protokol'ün "öğrenim güvencelerini içeren 2. maddesi ile birlikte ele alındığında Sözleşme'nin ayrımcılık yasağını düzenleyen 14. maddesinin çiğnenmediği" sonucuna varmıştır. İstekleri reddedilen başvurucuların karara yönelttiği itirazları incelemeye değer bulunmuş ve uyuşmazlık Büyük Daire'ye taşınmıştır.

Burada belirtilmesi gereken önemli bir husus; birçok sivil toplum örgütü tarafından davacıların desteklenmiş olmasıdır. Söz konusu örgütler; "Step by Step" Derneği, Roman Eğitim Vakfı, Avrupa Çocuk Eğitimi Araştırmaları Derneği, Human Rights Watch, Uluslar arası İnsan Hakları Federasyonu, Uluslararası Azınlık Hakları Grubu ve Irkçılığa Karşı Roman Bilgilendirme Grubu'dur.

Diğer taraftan 2. Daire, Sözleşme'nin 14. maddesinin 1 Numaralı Ek Protokol'ün 2. maddesi ile birlikte okunması durumunda ihlal edilmediğine karar vermiştir. Çek yöneticiler ise öğrencilere uygulanan testlerde etnik kökene bakılmadığını savunmuş ve bütün çocukların sınandığı ortak bir zeminde, Roman çocukların çoğunlukla psikolojik testlerde başarısız olduğunu belirtmiştir. 2. Daire ise öğrencilerin bu okullara etnik kökenlerine göre yerleştirilmediğini, aksine doğal yeteneklerine ve gözlenen yetersizliklerine göre yetiştirilmek üzere özel okullara yönlendirildiğini gözlemlemiştir.

Roman çocukların, normal okullara başvurma imkanı tanınmaksızın doğrudan düşünsel engellilerin öğrenim gördüğü okullara gitmek durumunda bırakılmaları bir önyargının göstergesidir. Tüm bu nedenlerden ötürü D.H. ve diğerleri[25] kararında AİHM, "eğitim hakkı"nın (1 Numaralı Ek Protokol md. 2) ve "ayrımcılık yasağı"nın (md. 14) ihlal edildiğine hükmetmiştir. Ayrıca, Sözleşme'nin "hakkaniyete uygun tatmin" başlığını taşıyan

[25] D.H. and Others v. The Czech Republic, Strasbourg, 13 November 2007. Ayrıca bkz.: Anti Korkeakivi, "Introductory Note To European Court of Human Rights Decision: D.H. v. Czech Republic", **International Legal Materials**, The American Society of International Law (ASIL), C. 47, Kasım 2007, s. 35- 37.

41. maddesi[26] gereğince başvuruculaın her birine 4,000 Euro manevi tazminat ve yargılama giderleri için de toplam 10,000 Euro ödenmesini kararlaştırmıştır.

vi) Anguelova / Bulgaristan, Yaşama Hakkı ve İşkence Yasağı:

Bulgar vatandaşı ve Roman kökenli Assya Anguelova'nın oğlu Zabchekov'un, 1996'da hırsızlığa girişim suçundan gözaltında tutulduğu sırada ölümüyle ilgili Anguelova/ Bulgaristan[27] davasında AİHM, başvurucunun iddialarını ve Bulgar Hükümeti'nin yaptığı savunmayı incelemiştir. Dava konusu olay, Zabchekov'un hırsızlığa girişim suçundan gözaltına alındığı sırada ölmesidir.

Zabchekov, gözaltına alınmasından önceki gece ailesi ve arkadaşlarıyla bir barda vakit geçirmiş ve sağlıklı bir şekilde buradan ayrılmıştır. Daha sonra bir apartmanın önündeki arabaların arasında dolaşırken bir şeyler yaptığının fark edilmesi üzerine polise haber verilmiş ve Zabchekov' u yakalamaya çalışan polis memuru, şüphelinin birkaç kez yüzüstü düştüğünü ifade etmiştir. Karakola getirildikten sonra fenalaşan Zabchekov, hastaneye kaldırılmış ancak kurtarılamamıştır.

Bunun üzerine otopsi yapılmış ve beyin kanamasından öldüğü tespit edilmiştir. Daha sonra dosya üzerinden hazırlanan adli tıp raporunda ise Zabchekov' un kafasına bir cisim ile vurulduğu ve aldığı darbe sonucu öldüğü saptanmıştır. Polislerin olayla bir ilişiğinin bulunmadığı sonucuna varılmasıyla soruşturma sona erdirilmiştir.

AİHM başvuruyu ve Hükümetin savunmasını incelemiş ve Bulgar Hükümeti'nin savunmasını tutarsız bulmuştur. Zira Zabchekov' un ölümünden bir gece önce yaralandıktan sonra, aldığı yara ile bara eğlenmeye gitmesinin olanaksız olduğuna dikkat çekilmiştir. Ölümün gözaltı sırasında gerçekleşmesi nedeniyle AİHS' in 2. maddesinde yer alan "yaşama hakkı"nın ihlal edildiğine karar verilmiştir. Soruşturmanın sona erdirilmesinden ötürü de yine 2. maddenin ihlal edildiği sonucuna varılmıştır. Zabchekov' un otopside de yaralarının Hükümet tarafından inandırıcı bir şekilde açıklanamaması nedeniyle AİHS' in 3. maddesinde

[26] AİHS md. 41: "Mahkeme işbu Sözleşme'nin veya Protokollerin ihlal edildiğine karar verirse ve ilgili Yüksek Taraf Devletin iç hukuku bu ihlali ancak kısmen telafi edebiliyorsa, Mahkeme, gerektiği takdirde, hakkaniyete uygun bir surette zarar gören tarafın tatminine hükmeder".
[27] Anguelova v. Bulgaria, Strasbourg, 13 June 2002.

yer alan "işkence yasağı"nın ihlal edildiği saptanmış; Zabchekov' un tutuklanmasına ilişkin gerekli prosedürlerin (yazılı bir emrin bulunmaması ve gözaltı belgelerinin düzgün nitelikte bulunmaması) izlenmemesi de dolayı AİHS'in "hürriyet ve güvenlik hakkı"nı düzenleyen 5. maddesine aykırı bulunmuştur.

Bunlara ek olarak AİHM, olayı Sözleşme'nin 13. maddesi[28] (etkili başvuru hakkı) açısından da değerlendirmiş ve sorumluların belirlenmesi, yargılanması ve cezalandırılması, tazminat ödenmesi için başvurucunun etkili ve pratik hukuk yollarını kullanabilmekten yoksun bırakıldığı gerekçesiyle Sözleşme'nin 13. maddesiyle birlikte 2. maddenin de ihlal edildiğine hükmetmiştir. Başvurucuya manevi tazminat olarak 19,050 Euro, giderler içinde 3,500 Euro ödenmesini kararlaştıran Mahkeme, Roman kökenli vatandaşlara etnik kökenleri nedeniyle farklı muamele yapıldığına yönelik bir kanıt bulunmadığı gerekçesiyle Sözleşme'nin 14. maddesiyle birlikte 2. maddesinin de ihlal edildiği iddialarını kabul etmemiştir.

vii) Nachova ve Diğerleri / Bulgaristan, Yaşama Hakkı ve Ayrımcılık Yasağı:

Nachova ve Diğerleri / Bulgaristan[29] kararında dava konusu olay; Roman kökenli Kuncho Angelov ve Kiril Petkov'un, zorunlu askerlik görevlerini yaptıkları sırada firar etmeleri üzerine jandarmalar tarafından yakalanırken öldürülmesidir. 1996 yılında askerden kaçan iki kişi için, yapılan bir ihbar üzerine saklandıkları köye askeri birliğin komutanı Albay D. tarafından görevlendirilen Binbaşı G. ile birlikte bir jandarma ekibi gönderilmiştir. Askeri aracın geldiğini fark eden kaçaklar, kaçma girişiminde bulunmuştur. Teslim olmamaları durumunda vurulacakları çağrısında bulunulduktan sonra silahsız olan iki kaçak vurulmuştur. Yaralanan iki Roman hastaneye intikal ettirilirken hayatını kaybetmiştir. Olayın görgü tanıklarından biri, olay yerinde bulunan torununu uzaklaştırmaya çalışırken, Binbaşı G.' nin silahını kendisine doğrultarak "Lanet olası Romanlar!" dediğini ifade etmiştir.

Olayın ardından yapılan soruşturma kapsamında Binbaşı G.' nin ifadesine başvurulmuş ve Binbaşı ifadesinde kaçakları sözlü olarak uyardığını, daha sonra havaya ateş açtığını, ardından teslim olmamaları üzerine kaçma ihtimalini de göz önüne alarak vurduğunu

[28] AİHS'in 13. maddesine göre; "bu Sözleşme'de tanınmış olan hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkes, ihlal fiili resmi görev yapan kimseler tarafından bu sıfatlarına dayanılarak yapılmış da olsa, ulusal bir makama etkili bir başvuru yapabilme hakkına sahiptir".
[29] Nachova and Others v. Bulgaria, Strasbourg, 6 July 2005.

belirtmiştir. Sağ olarak ele geçirmek için bacaklarına vurmaya çalıştığını ve bu nedenle de Jandarma Yönetmeliği'nin 45. maddesine riayet ettiğini ifade etmiştir. Hazırlanan bu soruşturma raporunun ardından askeri savcı kovuşturmaya gerek görmemiştir.

Başvuruculaın ulusal mercilere yaptıkları başvuruların reddedilmesi üzerine dava AİHM' e intikal ettirilmiştir. AİHM, 26 Şubat 2004 tarihli Daire kararında, gözaltına alma işleminin 2. maddeye uygun olmadığını, uygulamanın denetlenmediğini ve ölüm olaylarının ardından etkili bir soruşturma yapılmadığını belirterek AİHS' nin "yaşama hakkı"nı düzenleyen 2. maddesinin ihlal edildiğine hükmetmiştir. Ayrıca, kaçakların öldürülmesinde ilgililerin ırkçı tutumlarının etkili olup olmadığının ortaya konmadığını gerekçe göstererek 14. maddenin (ayrımcılık yapmama) ihlal edildiğini belirtmiştir. Bunun üzerine Bulgar Hükümeti itirazda bulunmuş ve dava ayrıca Büyük Daire önünde de görülmüştür.

Büyük Daire, kaçaklara jandarmalar tarafından orantısız ve aşırı güç kullanıldığı gerekçesiyle 2. maddenin ihlaline karar vermiştir. Ayrıca AİHS' nin 2. maddesi ile ilgili olarak 14. maddenin de yöntem ve içerik açısından ayrı ayrı ihlal edildiğini ifade etmiştir. Irkçı tutumların saptanması hususunda ilgililerce gerekli soruşturma yapılmamasından hareketle 14. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir. Hükümet'in uygun bir açıklamada bulunmaması, ayrıca daha öncede de Bulgaristan'da Romanlara yönelik olarak ölümle sonuçlanan şiddet uygulandığı ifade edilerek AİHS' in yaşama hakkı ve ayrımcılık yasağını düzenleyen maddelerinin nesnel yönden ihlal edildiğine hükmetmiştir.

Diğer taraftan, kaçakların ırk ya da etnik kökenine dayalı öldürülmeleri olayında devletin sorumlu olup olmadığı konusu incelenmiştir. Willis- Birleşik Krallık kararında da belirtildiği gibi "**ayrımcılık, benzer durumda olan kişilere objektif ve makul bir haklı neden olmaksızın farklı uygulamalarda bulunmaktır**"[30].

AİHM, yetkililerin ayrımcılığın bu olaylarda etkili olup olmadığını araştırmadıkları gerekçesiyle Sözleşme'nin 14. maddesi ile birlikte 2. maddenin de ihlal edildiğini kararlaştırmıştır. Ayrıca ilgili devlet tarafından Sözleşme'nin 41. maddesi uyarınca, başvuruculara maddi ve manevi tazminat ödenmesinin yanı sıra yargılama giderlerinin de ödenmesine hükmetmiştir.

[30] Willis v. The United Kingdom, Strasbourg, 11 June 2002, parag. 48.

viii) Anguelova ve Iliev / Bulgaristan, Yaşama Hakkı ve Ayrımcılık Yasağı:

Dava konusu olay, 1966 yılında yetişme çağındaki 7 gençten oluşan bir grubun, herhangi bir tahrik olmaksızın gerçekleştirdikleri saldırıda öldürülen 28 yaşındaki Angel Dimitrov Iliev' i öldürmesi üzerine Iliev' in annesi ve erkek kardeşinin şikayeti üzerine başlamıştır[31]. Olay sonrasında saldırganlar tutuklanmış, polis tarafından yapılan soruşturmada saldırının ırksal nedenlerden ötürü gerçekleştirildiği saptanmıştır. Ancak öldürme amaçlı değil dayak atmak amaçlı olduğu belirtilmiştir.

Suç kovuşturması daha sonra yavaşlamış, Haziran 2001'e uzamıştır. Mart 2005'te savcılık saldırının gerçekleştiği dönemde gruptaki beş kişinin çocuk olduğunu belirterek; nitelikli serserilik suçunda indirim yapmış ve 5 gencin davasını düşürmüştür. Kalan iki gençten biri için savcılık ihmal yüzünden adam öldürme suçlamasını da reddetmiş ancak diğer gencin cinayetle suçlanmasını istenmiş ve olayın tekrar araştırılması için soruşturma ertelenmiştir. Saldırı sırasında yetişkin bir kişi olan diğer sanık üzerindeki serserilik suçlaması ise devam ettirilmiştir.

Bunun üzerine maktulün annesi ve kardeşleri yetkililerin hızlı, etkili ve tarafsız soruşturma yapmadıklarını, yerel yasalarda ırksal nedenlerle işlenmiş cinayet ve ciddi yaralanmalara ilişkin yaptırımlar bulunmadığını öne sürmüştür. Başvurucular ayrıca, yetkililerin ırksal temelde işlenmiş şiddetli saldırıyı araştırmada ve soruşturmada yetersiz kaldıklarını ve soruşturmanın çok uzun sürmesi nedeniyle mahkemelerde davacı olarak yer alıp tazminat istemelerinin önüne geçildiğini savunmuştur. Ayrıca AİHS' in 2. maddesinin ihlal edildiğini belirtmiştir. AİHM, 11 yıldan fazla süre geçmiş olmasına rağmen hiç kimsenin mahkemeye çıkarılmadığına dikkat çekmiştir. Bu gecikmeler zaman aşımı, olay sırasında sanıkların yaşlarının küçük olması gibi nedenlerle söz konusu dava, rafa kaldırılma aşamasına getirilmiştir.

AİHM yapmış olduğu değerlendirme sonucunda oybirliği ile "yaşama hakkı"nın ihlaline karar vermiştir. Ayrımcılık yasağını (md. 14), yaşama hakkı (md. 2) ile bağlantılı olarak tartışmış ve yetkililerin sanıkları mahkeme önüne derhal çıkarmamış olmalarının kabul edilemezliğinin altını çizmiştir. Romanlara karşı çok yaygın olan önyargı ve şiddete karşın

[31] Angelova and Iliev v. Bulgaria, Strasbourg, 26 July 2007.

saldırganların, ırksal nitelik gözetilerek saldırıda bulunmakla suçlanmadıkları belirtilerek; ırksal ve ırksal olmayan saldırılar arasındaki ayrımın yapılmadığına dikkat çekilmesinden ötürü AİHM, 14. madde ile birlikte 2. maddenin de ihlal edildiği kanaatine varmıştır.

"Her şahsın kanuni, müstakil ve tarafsız bir mahkeme tarafından davasının makul bir süre içinde hakkaniyete uygun ve aleni surette dinlenmesini isteme hakkına haiz" olduğu belirtilen Sözleşme'nin "adil yargılanma hakkı"nı düzenleyen başlıklı 6. maddesinin 1. fıkrası[32] hükmünün ihlal edildiği iddiaları Mahkeme tarafından incelenmeye kabul görmemiştir. Sonuç olarak; başvuruculara, aralarında paylaşılması üzerine 15.000 Euro manevi tazminat ile birlikte yargılama giderleri için de 3.500 Euro ödenmesini kararlaştırmıştır.

ix) Petropoulo- Tsakiris / Yunanistan, İşkence ve Ayrımcılık Yasağı:

Petropoulo-Tsakiris / Yunanistan[33] davasında başvurucu Fani - Yannula Petropoulou - Tsakiris, Romanların yaşadığı Nea Zoe mahallesinde yaşayan ve etnik kökeni Roman olan bir Yunan vatandaşıdır. Dava konusu olay, başvurucunun, polisin uyuşturucu trafiğine ilişkin aldığı bilgi üzerine 32 polis memuru ile gerçekleştirdiği bir operasyon sırasında polisin kaba davranışı nedeniyle çocuğunu düşürdüğü ve olayın yetkililerce yeterince araştırılmadığı iddiasıyla ilgilidir. Olay sırasında iki buçuk aylık hamile olan başvurucunun ifadelerine göre, yapılan arama sırasında diğer Roman kadınlarla birlikte kendisine sıra gelmesini beklerken, polis memurlarının engelli bir akrabasıyla alay ettiklerini görmüştür. Müdahale etmek isterken, polislerden biri tarafından itildiğini ve bir başka polisin de kendisini sırtından tekmelediğini ifade etmiştir. Hamile olan başvurucuda kanama başlamış ancak polis tarafından hastaneye götürülmediği gibi kimlik belgesi olmaması nedeniyle kendi imkanlarıyla hastaneye gitmeye de korkmuştur.

Başvurucunun anlattığı bu olaya karşılık Hükümet, iddiaları reddetmiştir. Kliniğe götürülen başvurucu, düşük yapması üzerine suç duyurunda bulunmuştur. Soruşturmalara suçtan zarar gören mağdur sıfatıyla katılacağını bildirmiş ve ayrıca, kamudan bağımsız bir sağlık kuruluşunda muayenesinin yapılması isteğinde bulunmuştur. Polis yapmış olduğu

[32] AİHS, md. 6/1: "Her şahıs medeni hak ve vecibeleriyle ilgili nizalar gerek cezai sahada kendisine karşı serdedilen bir isnadın esası hakkında karar vercek olan , kanuni, müstakil ve tarafsız bir mahkeme tarafından davasının makul bir süre içinde hakkaniyete uygun ve aleni surette dinlenmesini istemek hakkını haizdir".
[33] Petropoulo-Tsakiris v. Greece, Strasbourg, 6 March 2008.

araştırmayla ilgili raporunu Atina Savcısı'na iletmiştir. Buna göre düzenlenen raporda, sorgulanan iki polisin başvurucuya kötü muamele ettiğine dair bilgi ve kanıt olmadığı belirtilmiştir. Savcı başvurucuyu çağırmış ancak başvurucunun Nea Zoe' de bulunmadığı için bu istek yerine getirilememiştir. Başvurucuya ulaşılamaması gerekçe gösterilerek dosya işlemden kaldırılmıştır. Kamuoyunda yankı bulan olaya ilişkin başlatılan resmi olmayan soruşturma sonunda şikayetlerin abartıldığı belirtilmiş; hatta bir polis şefi "athinganoi" yani "Romanlar", polis denetiminin zayıflatılması amacıyla polislere iftira atmayı bir taktik olarak sıkça kullanmaktadır"[34] şeklinde bir değerlendirmede bulunmuştur.

Bunun üzerine Bayan Petropoulou – Tsakiris, Sözleşme'nin 3. ve 13. maddelerine dayanarak, polisin kötü muamelesine maruz kaldığını ve düşük yaptığını, şikayetlerinin Yunan yetkililerince yeterli ve tutarlı bir biçimde kovuşturulmadığını ileri sürmüştür. Roman kökenli olması, polisin ve diğer resmi görevlilerin tutumlarını da etkilemiştir. Böylece 3. maddeyle bağlantılı olarak 14. maddenin ihlal edildiği öne sürülmüştür.

AİHM, başvurucunun kanamasının 28 Ocak 2002'de gerçekleşen olaylar sonucunda olduğuna ilişkin net bir bulguya rastlanmadığından ve başvurucunun, kötü muamele görmesi ile ilgili iddialarını kanıtlayamaması nedeniyle, 3. maddenin ihlal edilmediği kararına varmıştır. Soruşturmayla ilgili olarak yürütülen ceza kovuşturmasında herhangi bir eksiklik olmadığını saptamıştır. Mahkeme, hem adli hem de yöntemsel kovuşturmaların 3. maddenin ihlalinin saptanması açısından yeterli olmadığına kanat getirmiştir. Başvurunun ayrıca 13. madde (etkili başvuru hakkı) kapsamında incelenmesine gerek duyulmadığına kanaat getirmiştir.

Mahkeme, Yunan Polis Vekili'nin Romanlara ilişkin söylemlerini yetkililerin tutumlarındaki genel ayrımcılığı ortaya koyduğunu ve başvurucunun Roman etnik kökeni nedeniyle etkin araştırmaların yapılmadığına ilişkin inancını güçlendirdiğini belirtmiştir. Mahkeme; Yunan yetkililerin başvurucuya yönelik kötü muamelesinde etnik tutumlarının etkili olup olmadığının araştırılmasında yetersiz kaldığını, kovuşturma süresince taraflı davranıldığını ve ayrımcılık yapıldığını belirterek 3. madde ile bağlantılı olarak 14. maddenin ihlal edildiğine hükmetmiştir.

[34] **A. e.** , parag. 29.

Sonuç olarak; başvurucunun polisin insanlık dışı davranışlarına maruz kaldığına ilişkin iddiaları nedeniyle Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlal edilmediğine; insanlık dışı davranışlara maruz kaldığına ilişkin iddialarının etkin bir şekilde araştırılmadığından hareketle Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlal edildiğine; Sözleşme'nin 3. maddesi ile bağlantılı olarak ayrımcılık yasağının çiğnenmesi nedeniyle 14. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir. Ayrıca Sözleşme'nin "hakkaniyete uygun bir tatmin" başlığını taşıyan 41. maddesi uyarınca başvurucuya 20.000 Euro manevi tazminat ile birlikte mahkeme giderleri için 1.000 Euro ödenmesi kararlaştırılmıştır.

x) Dzeladinov ve Diğerleri / Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti, İşkence Yasağı:

Dzeladinov ve Diğerleri / Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti[35] davasında ise Roman kökenli başvurucular; Amdi Dzeladinov, Dudzihan Kamilov, Remzie Durmisova, Dagistan Alilov ve Mefail (Meta) Asanovski, katıldıkları bir kutlama sırasında yaşanan bir kavga olayının ardından saldırıya uğradıklarını iddia etmişlerdir. Davacılar, polisler tarafından işkenceye maruz bırakıldıklarını öne sürerek; iddialarını destekleyen fotoğraflar, yazılı anlatımlar ve tıbbi bir rapor eşliğinde şikayette bulunmuştur. Davacılar iç hukuk yollarını tüketip 12 Aralık 2001 tarihinde AİHM'e başvurmuştur. Mahkeme, yapmış olduğu incelemede, Sözleşme'nin 3. ve 13. maddelerinin ihlal edildiği iddialarına ilişkin başvuruyu kabul edilebilir bulmuş ancak ayrımcılık yasağına aykırı davranıldığı iddiasını kabul etmemiştir. AİHM' nin 5. Dairesi, 10 Nisan 2008 tarihli kararında davanın kapsamını belirlemiş; davayı Sözleşme'nin 3. (insanlık dışı ya da onur kırıcı davranışların önlenmesi) ve 13. (etkili başvuru hakkı) maddeleri açısından incelemiştir.

Dzeladinov ve Diğerleri / Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti kararında AİHM, başvuruculara kötü muamele gördüklerine ilişkin iddiaları için yeterli kanıt bulunamaması ve polisin olay sırasında kullandığı gücün orantılı olup olmadığının saptanamaması nedeniyle, 3. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir. Diğer taraftan, başvuruculara polisler tarafından yaralandığına ilişkin iddialarının soruşturulmasındaki yetersizlik nedeniyle 3. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir. 13. madde kapsamında ayrıca bir değerlendirme yapmaya ise gerek görmemiştir. Sonuç olarak; Sözleşme'nin 41. maddesi (hakkaniyete uygun tatmin) uyarınca

[35] Dzeladinov and the Others v. The Former Yugoslav Republic of Macedonia, Strasbourg, 10 April 2008.

başvurucuların her birine manevi tazminat olarak 3000'er Euro, dava giderleri ve harcamaları için ise Avrupa Roman Hakları Merkezi'ne 2000 Euro ödenmesine karar vermiştir.

xi) Sulejmanov / Makedonya, İşkence Yasağı:

AİHM' in Sulejmanov / Makedonya[36] davasının konusu ise; polis tarafından yakın köylerden birinde yaşanan bir hırsızlık olayı nedeniyle Makedonya vatandaşı olan Roman kökenli Demir Sulejmanov'dan şüphelenmeleridir. Polisler tarafından kendilerine darp uygulanan şüpheliler daha sonra olayın yaşandığı köye götürülmüş ve çalınan malların sahibi ile yüzleştirilmiştir. Ancak burada dikkati çeken husus; polislerden birinin "Bütün Çingeneler sonsuza dek beni hatırlayacak. Hepinizi yok edeceğim" şeklindeki sözleri ve bu sözlerin ardından şüphelenilen Sulejmanov' a şiddet uygulanarak karakola götürülmesidir. Şiddet uygulaması karakolda da devam etmiştir. Hatta su ihtiyacını nereden giderebileceğini soran başvurucuya "Romanlara su yoktur" denilmiştir. Başvurucu, daha sonra serbest bırakılmıştır.

Gözaltında yaşadığı bu olaylar sonucunda ulusal mercilere başvurup iç hukuk yollarını tüketen başvurucu, işkence yasağı, etkili başvuru hakkı ve ayrımcılık yasağının ihlal edildiği iddiasıyla 11 Mayıs 2001'de AİHM' e başvurmuş ancak 6 Aralık 2001'de ölmüştür. Davayı başvurucunun kız kardeşleri yürütmüştür. Başvuru, 3. ve 13. maddeler açısından kabul edilmiş ancak 14. maddenin ihlali iddiası kabul görmemiştir. Öte yandan, tutuklanırken ya da polis gözetiminde tutulduğunda kendisine kötü muamele edildiği iddiasının kabulü için yeterli kanıtlar sunulamamış, bu nedenle Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlali iddiası kabul edilmemiştir. Buna karşılık Mahkeme, bu iddiaların yöneticilerce itina ile araştırılması gerektiği üzerinde durmuş, savcılıkça etkin bir soruşturma yapılması üzerine ise Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. 13. madde açısından incelenmesine gerek görmeyen Mahkeme, Sulejmanov' un kız kardeşleri için 3,000 Euro manevi tazminat ve giderler için 1,000 Euro ödenmesini kararlaştırmıştır.

xii) Orsus ve Diğerleri / Hırvatistan, Eğitim Hakkı ve Ayrımcılık Yasağı:

Son olarak, Orsus ve Diğerleri / Hırvatistan[37] davasını karara bağlayan Mahkeme; Hırvatistan'ın, Roman öğrencileri ilkokullarda özel sınıflarda eğitim almaya zorlayarak, ayrımcılık suçu işlediğine hükmetmiştir. Merkezi Budapeşte'de bulunan Avrupa Roman

[36] Sulejmanov v. The Former Yugoslav Republic of Macedonia, Strasbourg, 24 April 2008.
[37] Orsus and Others v. Croatia, Strasbourg, 16 March 2010.

Hakları Merkezi (ERRC) Hırvatistan'da yaşayan Roman topluluklara mensup 15 öğrencinin ilköğretim kurumlarında herkesten farklı, özel olarak sadece Romanların bulunduğu sınıflarda eğitim görmeleri sonucu ayrımcı bir muameleye maruz bırakıldıkları iddiası ile Hırvatistan'daki adli makamlardan sonuç alınamaması üzerine Mahkeme'ye başvurmuştur.

Başvurucular, Sözleşme'nin "adil yargılanma hakkı" na ilişkin 6. maddesinin 1. fıkrası uyarınca ulusal mahkemeler önünde yargılamanın çok uzun sürmesinden yakınmış ve bu nedenle Sözleşme'nin md. 6/1'in ihlal edildiğini iddia etmiştir. Daire, bu iddiaya olumlu yanıt vermiştir.

Başvurucular ayrıca 1 No.lu Protokol'ün "eğitim hakkı"nı düzenleyen 2. maddesi. ile birlikte "ayrımcılık yasağı"nı düzenleyen 14. maddesinin de ihlal edildiği iddiasının birlikte değerlendirilmesi isteğinde bulunmuştur. Daire ise ister tek başına ister 14. md. ile birlikte değerlendirilsin, 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesinin ihlal edilmediğine kanaat getirmiştir Başvuruculara 2000- 2001 öğretim yılında yalnızca Romanlardan oluşan bir sınıf tahsis edilmiş; ancak 2003- 2004 öğretim yılında -tamamen Roman çocuklardan oluşturulacak bir sınıf için yeterli nüfus bulunamadığı gerekçesiyle- karma bir sınıf tahsis edilmiştir.

Başvurucular, dilsel becerilerinin geliştirilmesi için okul yetkililerince uygulanan yöntemin yetersiz olduğunu vurgulamış ve ayrıca yalnızca Romanlardan oluşan bir sınıf tahsis edilmesinin hiçbir yasal dayanağının bulunmadığına dikkat çekmiştir. Hükümet ise ilk olarak başvuruculaın, Hırvatistan'daki bütün çocuklar gibi 7 yaşında eğitime alınma hakkından mahrum edilmemiş olduğunu belirtmiş; yalnızca Romanlardan oluşan sınıflarda okutulan müfredatın, karma sınıflarda okutulandan %30 daha az olduğunu kabul etmiştir. Roman çocukların oluşturduğu bu sınıfların "özel sınıf" anlamına gelmediğini ifade etmiştir.

Mahkeme 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesi ile birlikte ele alındığında 14. maddenin ihlal edildiğine ve tek başına 1 No.lu Protokol'ün 2. maddesinin ihlal edildiği yönündeki şikayetin incelemeye değer bulunmadığına karar vermiştir. Sonuç olarak; Mahkeme, dil farklılıkları nedeniyle ayrı bir sınıfta öğrenim görmekte olan Roman çocuklara ayrımcılık yapıldığına hükmetmiş ve bu nedenle Hırvatistan Hükümeti'ni mahkum etmiştir. Buna 15 öğrenciden oluşan başvuruculaın her birine 4500 Euro tazminat ile birlikte Mahkeme masrafları için de 10 bin Euro ödenmesine karar vermiştir.

3.1.2. Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Mücadele Avrupa Komisyonu (ECRI) Raporları Işığında Roman Azınlığın Durumu

9 Ekim 1993'te Viyana'da Avrupa Konseyi üyesi Devlet ve Hükümet başkanları tarafından gerçekleştirilen ilk Başkanlar Zirvesi'nde kabul edilen Eylem Planı ve Deklarasyon dikkate alınarak kurulan Irkçılık ve Hoşgörüsüzlükle Mücadele Avrupa Komisyonu (ECRI)[38]; yabancı karşıtlığı, antisemitizm, hoşgörüsüzlük ve ırkçılıkla mücadele alanında Avrupa Konseyi'nin insan haklarını izleme organıdır. ECRI' nin gerçekleştirdiği faaliyetler; din, dil, renk, milliyet, ulusal ya da etnik köken açısından insanlara yönelik önyargı, ayrımcılık ve şiddetle mücadele için gereken tüm önlemleri kapsamaktadır. Komisyon bu faaliyetlerini üç şekilde gerçekleştirmektedir:

1. Ülkelere ilişkin izleme raporları
2. Genel konular üzerine yapılan çalışmalar
3. Sivil topluma ilişkin faaliyetler

Komisyon bu kapsamda AK' ye Üye Devletler ile ilgili düzenli raporlar yayınlamasının yanı sıra aynı zamanda kendi faaliyetlerine ilişkin de 1997 yılından itibaren yıllık raporlar (annual report) yayınlamaktadır. Irkçılık, ırk ayrımcılığı, Islamafobia, anti semitizm, Roman karşıtlığı, siyah ırk ayrımcılığı gibi konular da ele alınmaktadır.

ECRI' nin Romanlar ile ilgili olarak en önemli faaliyetlerinden biri, 1998 yılında yayınlamış olduğu tavsiye kararıdır. "Romanlara Yönelik Irkçılık ve Hoşgörüsüzlükle Mücadele" başlığını taşıyan bu kararda, "Avrupa'nın ortak değerler topluluğu olduğu"nun altını çizerek; "Romanların tüm Avrupa'da halen sürmekte olan önyargıların hedefin oluşundan hareketle Üye Devletlere birtakım tavsiyelerde bulunmuştur[39].

Buna göre ECRI; ırkçılıkla, hoşgörüsüzlükle ve yabancı karşıtlığıyla mücadele için ilgili uluslar arası belgelerin imzalanıp onaylanmasını[40], Roman topluluklarla ilgili olarak

---

[38] Irkçılık ve Hoşgörüsüzlükle Mücadele Avrupa Komisyonu'nun (ECRI) resmi sitesi için bkz. "European Commission against Racism and Intolerance (ECRI)", (Çevrimiçi) http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/default_en.asp, 27 Mayıs 2010.

[39] ECRI, "3 No.lu Genel Politika Tavsiye Kararı: Romanlara Yönelik Irkçılık ve Hoşgörüsüzlükle Mücadele", Strasbourg, 6 Mart 1998.

[40] Burada kast edilen özellikle Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme'ye ve Bölgesel ya da Azınlık Dilleri Avrupa Şartı'na taraf olunmasıdır.

kullanılan ismin yine bu toplulukların kendi isteğince belirlenmesini, yasal yollara başvurmak isteyen Romanlara adli yardım temin edilmesini öngörmüştür. Bununla birlikte ülke sınırları içerisinde seyahat edilmesine ilişkin mevzuatın Romanların yaşam tarzlarına engel teşkil etmemesi, bu topluluğa mensup bireylerin karar alma süreçlerinin katılımının sağlanması, ayrıca sahip oldukları haklar konusunda bilinçlendirilmeleri, eğitimsel tecrit ile kararlı bir şekilde mücadele edilmesi ve barış içerisinde bir arada yaşamak için çoğulcu bir toplum yapısının oluşturulup bu yapının güçlü kılınması hususlarının altını önemle çizmiştir.

Çalışmamızın bu bölümünde Komisyon'un son on yıldır yayınlamış olduğu yıllık raporlara dayanarak; Avrupa'da yaşayan Romanların durumu incelenecektir. Bu kapsamda ilk olarak 2000 yılı raporunda yer alan değerlendirmeler ele alındığında Romanların yaşadıkları pek çok ülkede sosyal ve ekonomik hayatın pek çok alanında ayrımcılığa ve önyargıya maruz kaldıkları ifade edilmektedir. Ayrıca Romanlar, ırkçılıktan ve hoşgörüsüzlükten kaynaklanan şiddetin de hedefi haline gelmiştir. Bu soruna bir çözüm getirmesi anlamında Komisyon' un önceliği, 3 No' lu Genel Politika Tavsiyeleri'nin uygulanmasıdır. Söz konusu Tavsiyeler, ırkçılık ve hoşgörüsüzlükle mücadele etme amacı taşıyan birçok eyleme rehberlik edebilecek niteliktedir[41].

Komisyon'un 2000 yılında gerçekleştirdiği en önemli faaliyetlerden biri ise, "Herkes Farklı, Herkes Eşit" başlığı altında 11- 13 Ekim 2000 tarihleri arasında Strasbourg' ta düzenlenen "Irkçılığa Karşı Avrupa Konferansı" dır. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Başkanı İtalya'nın başkanlık ettiği konferansa, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler' den ve sivil toplum örgütlerinden çok sayıda temsilci ile birlikte 500'ün üzerinde katılımcı iştirak etmiştir. Dört ana temadan oluşan konferansta "Ulusal, ulusalüstü, uluslar arası ve bölgesel düzeyde ayrımcılıkla ilgili ve ırkçılık karşıtı yasal koruma; ulusal ve ulusal üstü düzeyde ayrımcılık ve ırkçılıkla mücadele etmek için politikalar ve uygulamalar; yerel, ulusal, bölgesel ve uluslar arası düzeyde aşırılık, ayrımcılık ve ırkçılıkla mücadelede eğitim ve bilinçlendirme; bilgi, iletişim ve medya" konuları ele alınmıştır.

1 Ocak- 31 Aralık 2001 tarihleri arasında yaşanan gelişmelerin yer aldığı 2001 yılı raporunda[42] ise Romanların maruz kaldığı ırkçı, ayrımcı ve önyargılı tutumlara ve bu tutumları yansıtan şiddet eğilimine değinilmiştir. Ayrıca yaşanan bu sorunların Romanların

[41]ECRI, "1 Ocak- 31 Aralık 2000 Yıllık Raporu", Strasbourg, 2 Mayıs 2001.
[42] ECRI, "1 Ocak - 31 Aralık 2001 Yıllık Raporu", Strasbourg, 29 Mayıs 2002.

ekonomik ve sosyal yaşamlarını olumsuz etkilediğinin de altı çizilmiştir. Diğer taraftan, 2000 yılı raporundan farklı olarak, Komisyon'un Romanlara yönelik ırkçılık ve hoşgörüsüzlükle mücadele konusundaki uygulamalarına ilişkin, Avrupa Konseyi üyesi Devletlerden seçilen örneklere yer verilen bir kitapçık dağıtılmıştır. Kitapçık; Romanların güçlendirilmesi, eğitim ve gençlik, polis ve adalet olmak üzere üç alan üzerine odaklanmıştır.

2002 yıllık raporunda[43] Komisyon'un Estonya, Gürcistan, İrlanda, İtalya ve Romanya ile ilgili yayınladığı raporlara ve Andora, Azerbaycan, Ermenistan, İzlanda, Liechtenstein, Litvanya, Lüksemburg, Moldova, Slovenya, İspanya ve İsveç'e gerçekleştirdiği ziyaretlere ilişkin hazırladığı on bir rapora değinilmiştir. Romanlarla ilgili olarak 2001 yılındaki faaliyetlere dikkat çekilmiş, yeni bir adım atılmamıştır.

Roman azınlığa mensup olanların pek çoğunun, insan hakları ihlallerine maruz kaldıkları belirtilen 2003 yılı raporunda[44]; Komisyon'un Almanya, Belçika, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Yunanistan, Norveç, Slovakya ve İsviçre'ye gerçekleştirdiği ziyaretlere yer verilen raporda ayrıca; Portekiz, Litvanya ve Slovenya'da gerçekleştirilen yuvarlak masa toplantılarında bu ülkelerle ilgili tartışılan belli başlı konulara dikkat çekilmiştir. Bu konular, 26 Şubat 2003 tarihinde Lizbon'da gerçekleştirilen toplantıda Komisyon'un Portekiz için hazırladığı ikinci izleme raporu, iltica ve göç alanında Portekiz'de yaşanan sorunlar, mevzuatındaki ayrımcılık karşıtı ifadeler ve Portekiz'deki Romanların durumudur. 12 Haziran'da Litvanya' da bulunan Vilnius' ta yapılan toplantıda ise; Portekiz'le olduğu gibi aynı konular masaya yatırılmış, Litvanya' da bulunan Roman azınlığın durumu da tartışılan konular arasında yer almıştır.

Romanların Avrupa genelindeki ırkçı eğilimlerin hedefi haline geldiği vurgulanan 2004 yılı raporunda[45] ve Komisyon'un AK' ye Üye Devletlerin 43' üne ilişkin hazırladığı izleme raporlarında Romanların yaşadığı sorunlar ele alınmıştır. Komisyon, Doğu Avrupa ülkeleri kadar Batı Avrupa ülkeleri için de bu konunun çok önemli olduğunun altını çizmiştir. Genel itibariyle, Roman azınlık mensuplarının önemli bir kısmının insan hakları ihlallerine maruz kalmalarının yanı sıra bu ihlallerin odak noktasını oluşturan ırkçılıktan ve ırk ayrımcılığından da muzdarip oldukları belirtilmiştir.

---

[43] ECRI, "1 Ocak - 31 Aralık 2002 Yıllık Raporu", Strasbourg, 20 Mart 2003.
[44] ECRI, "1 Ocak - 31 Aralık 2003 Yıllık Raporu", Strasbourg, 8 Haziran 2004.
[45] ECRI, "1 Ocak - 31 Aralık 2004 Yıllık Raporu", Strasbourg, Haziran 2005.

2005 yılı raporunda[46] Romanların, Avrupa genelinde ırkçılığın temel hedeflerinden biri olduğu ifade edilmiştir. Bu durum daha çok Doğu Avrupa ülkelerinde tezahür ederken, Batı Avrupa ülkelerinde de yaşanmaktadır. Roman topluluğa mensup olanların birçoğunun insan hakları ihlallerine maruz kaldığı, ırkçılığın ve ırk ayrımcılığının söz konusu bu ihlallerin temel unsurlarını oluşturduğu saptanmıştır. Roman topluluklara yönelik gösterilen hoşgörüsüzlüğün Irkçılıkla Mücadelede Genel Politika ile ilgili 3 No' lu Tavsiye'nin uygulanmasının, Komisyon için bir öncelik olmaya devam edeceği belirtilmiştir. Komisyon, İnsan Hakları Yüksek Komiseri, Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi Danışma Kurulu ve "Romanlar, Çingeneler ve Gezginler (MG- S- ROM) Uzmanlar Komitesi"yle birlikte işbirliği içerisinde bulunmuştur. Ayrıca Komisyon, Bölgesel ve Yerel Otoriteler Kongresi'ne katkıda bulunmuştur.

1 Ocak- 31 Aralık 2006 tarihlerinde gerçekleştirdiği faaliyetlerine yer verdiği Yıllık raporunda[47]; 19 Nisan 2006'da Madrid' te gerçekleştirdiği Yuvarlak Masa toplantısının üzerinde önemle durmuştur. Bu toplantıda ele alınan ve tartışılan konular ise; Komisyon'un İspanya raporu, ırkçılık ve ırk ayrımcılığından mağdur olan azınlık grupları, ırkçılık ve ırk ayrımcılığıyla mücadele için yasal ve kurumsal çerçeve ile İspanya'daki sığınmacıların ve mültecilerin kabulüdür. 5 Temmuz 2006'da Hırvatistan'ın Zagrep şehrinde gerçekleştirilen toplantıda ise; Hırvatistan'daki eski Yugoslav azınlık gruplarının durumu, ırkçılık ve ırk ayrımcılığı ile mücadele için yasal ve kurumsal çerçeve ile Hırvatistan'daki Roman topluluğun karşı karşıya olduğu sorunlar tartışılmıştır.

Ayrıca, 2005 yılında olduğu gibi bu yılda da Komisyon'un, İnsan Hakları Yüksek Komiseri, Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi Danışma Kurulu ve "Romanlar, Çingeneler ve Gezginler (MG- S- ROM) Uzmanlar Komitesi" ile işbirliğine ve Bölgesel ve Yerel Otoriteler Kongresi'ne bulunduğu katkıya değinilmiştir.

1 Ocak- 31 Aralık 2007 tarihlerini kapsayan 2007 yılı raporunda[48] Komisyon, Romanların, Avrupa'da yaşanan Roman karşıtlığının kurbanları olduğunu belirtmiştir. Bu topluluğa yönelik geliştirilen ırkçı söylemlerin yerini bazen şiddet ve ayrımcılık almaktadır. Bu eğilim, son zamanlarda bazı önlemlerin kabulü konusunda hem yapılan kamuoyu tartışmalarının tonu hem de bu topluluğa mensup bireyleri sınır dışı eden önlemlerin bazı Üye

[46] ECRI, "1 Ocak - 31 Aralık 2005 Yıllık Raporu", Strasbourg, Mayıs 2006.
[47] ECRI, "1 Ocak - 31 Aralık 2006 Yıllık Raporu", Strasbourg, Mayıs 2007.
[48] ECRI, "1 Ocak - 31 Aralık 2007 Yıllık Raporu", Strasbourg, Nisan 2008.

Devletler tarafından kolaylaştırılmasıyla daha belirgin hale gelmiştir. Romanların karşılaştığı sıkıntıların ortaya konduğu raporda bu duruma bir çözüm getirilmesi bağlamında maruz kaldıkları ayrımcılıkla ve dışlanmayla mücadele edilmesi için sürdürülen çabaların özellikle "okullarda" yoğunlaşması gerektiği vurgulanmıştır.

2009 yılında yayınlanan ve 1 Ocak- 31 Aralık 2008 tarihlerini kapsayan raporunda[49] Komisyon, Roman karşıtlığının endişe verici bir sorun olmaya devam ettiği üzerinde durmuştur. Bu bağlamda Avrupa Konseyi üyesi bazı Devletlerde Romanların yaşadığı yerleşim birimlerine düzenlenen saldırılara dikkat çekilmiş ve böylece ırkçılığın ve ayrımcılığın ileri düzeylerde yaşandığı belirtilmiştir. Avrupa ülkelerinin birçoğunda bu düşmanlığın gerek kamuoyu gerekse seçimlere yönelik beklentilerinden ötürü ırkçılığı körükleyen siyasetçiler nezdinde destek bulduğu gözlenmiştir. Diğer taraftan Roman azınlığı temsil eden örgütlerin aktif çabalarından ötürü istihdam, eğitim ve konut dahil olmak üzere birçok alanda Romanların ve Gezginlerin karşı karşıya kaldıkları sosyal dışlanma ve ayrımcılık konusunda kamu bilinçleri artmıştır. Aynı zamanda Üye Devletler açısından da bu toplulukların mevcut durumlarında iyileştirme sağlanabilmesi için birtakım programlar benimsenmiştir. Ancak gerekli etkinin oluşması için bu tür programların tamamen uygulanması gerekmektedir.

2008 yılı içerisinde Romanlarla ilgili yaşanan bir diğer önemli gelişme de ECRI' nin 20 Haziran 2008 tarihinde gerçekleştirilen 46. Genel Kurul Toplantısı'nda "İtalya'daki göçmenleri ve Romanları etkileyen son olaylar üzerine beyanı" yayınlamayı kabul etmesidir. Bu beyan, İtalya'ya ilişkin 16 Mayıs 2006'da yayınlanan üçüncü raporda yer alan tavsiyeler doğrultusunda Komisyon'un kaygılarını dile getirmekte ve Romanlar ve göçmenler ile ilgili olarak, hukukun üstünlüğü ve ayrım gözetmeme ilkesinin daha dikkatli bir şekilde izlenmesi şeklinde İtalyan yetkililere çağrıda bulunmaktadır.

ECRI' nin 20 Haziran 2008'de yapılan 46. Genel Kurul Toplantısında kabul edilen "İtalya'daki göçmenleri ve Romanları etkileyen son olaylarla ilgili beyanı"nda[50] Komisyon, İtalya'daki Romanların ve göçmenlerin yaşadığı son olaylar hakkındaki endişelerini ifade etmek istemiştir. Romanların kendileri ya da göçmenler tarafından işlenen ya da işlendiği iddia edilen suçlardan sorumlu tutulmaları nedeniyle, şiddet içeren ırkçı saldırıların hedefi

[49] ECRI, "1 Ocak - 31 Aralık 2008 Yıllık Raporu", Strasbourg, Mayıs 2009.
[50] Bkz.: ECRI, "Statement of the European Commission against Racism and Intolerance on recent events affecting Roma and immigrants in Italy", Strasbourg, 46th Plenary Meeting, 20 Temmuz 2008.

haline geldikleri belirtilmiştir. Komisyon bu bağlamda medyada, en üst düzeydeki bazı İtalyan politikacılar tarafından dile getirilen yabancı karşıtlığı içeren söylemlerinden üzüntü duyduğunu ifade ederek; bu kritik durumda İtalyan makamların aldığı önlemlerin, ulusal ve uluslar arası insan haklarıyla uyumluluğunun sorgulanması gerektiğine dikkat çekmiştir.

ECRI, Romanya'dan ya da diğer ülkelerden gelen ve İtalya'da yasal statüsü olsun ya da olmasın göçmenleri, genellikle Romanyalı vatandaşları, Roman kökenli İtalyan vatandaşları etkileyen bu olayları dikkatle takip etmektedir. 16 Mayıs 2006'da yayınlanan İtalya hakkındaki 3. raporda yer alan tavsiyeleriyle uyumlu olarak Komisyon, İtalyan toplumunda bu olayların gelişmesini önlemek ve durdurmak için İtalyan yetkililerin nefret söylemleri de dahil olmak üzere her türlü yabancı düşmanlığına ve ırkçılığa karşı somut bir tavır alma gereğinin aciliyetini vurgulamıştır. Bu anlamda İtalyan yetkililer göçmenleri ve Romanları da kapsamak üzere her bireyin güvenliği için gereken kolluk gücünü sağlamalıdır. Komisyon son olarak, İtalyan yetkililere Romanlarla ve göçmenlerle ilgili Avrupa Konseyi standartlarıyla somutlaşan "hukukun üstünlüğüne saygı" ve "ayrımcılık yapmama ilkesini" koruması çağrısında bulunmuştur.

ECRI' nin Temmuz 2010'da yayınlanan son yıllık raporunda[51] ise 2009 yılı içerisinde faaliyetleri değerlendirilmiştir. Roman karşıtlığının Avrupa'nın birçok toplumunda sorun teşkil ettiği belirtilerek; açıkça düşmanlığa ve sosyal dışlanmaya maruz kalan Romanların mevcut durumlarında, toplumsal bilincin ve bu konuda çalışmalar yürüten örgütlerin faaliyetlerinin arttırılması yoluyla düzelme sağlanabileceğinin altı çizilmiştir.

Romanlarla ilgili çalışmalar yalnızca ECRI bünyesinde yapılmamakla birlikte BM ve AGİT'in de spesifik olarak Roman toplulukları ele alan çalışmaları mevcuttur. "AGİT Bölgesindeki Romanların ve Sintilerin Durumlarının İyileştirilmesi için Hareket Planı"[52] Katılımcı Devletlere Roman azınlığın sorunlarının yoğunlaştığı; eğitim, sağlık, istihdam, ayrımcılıkla mücadele gibi konulara ilişkin tavsiyelerde bulunmaktadır.

BM Irk Ayrımcılığının Bütün Biçimleriyle Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme'nin denetim organı olan Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi'nin (CERD), 27 No' lu Genel Tavsiye Kararında "Romanlara karşı ayrımcılık" konusu işlenmiştir. Irk esasında şiddete karşı koruma sağlama, yaşam koşullarının iyileştirilmesi,

[51] ECRI, "31 Aralık- 1 Ocak 2009 Yıllık Raporu", Strasbourg, 8 Temmuz 2010.
[52] AGİT, "566 No.lu Karar: AGİT Bölgesindeki Romanların ve Sintilerin Durumlarının İyileştirilmesi için Hareket Planı", 27 Kasım 2003.

eğitim, medya, kamusal yaşama katılım başlığı altında getirdiği önerilerin yanı sıra İkinci Dünya Savaşı sırasında Roman toplulukların maruz kaldığı olaylara da değinilen kararda Komite, bu olayların kabul edilip Roman topluluğa tazminat ödenmesinin yanı sıra siyasi kültürün geliştirilmesi ve nüfusun bütünün eğitilmesine yönelik uygun tedbirlerin alınmasını istemiştir[53].

3.2. Aday Ülke Sıfatıyla Türkiye'de Roman Azınlığın Durumu ve Karşılaştıkları Sorunlar

Lozan Antlaşması[54]'nın "Siyasi Hükümler" başlıklı Birinci Bölümü'nün "Azınlıkların Korunması" adını taşıyan III. Kesim'inde Türkiye'nin azınlıklara yönelik tutumunu belirleyecek hukuki düzenlemelere yer verilmiştir. Antlaşma' nın 37. ve 45. maddelerini kapsayan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu belgesi niteliğindeki Lozan'da belirlenen bu hükümler, Devletin azınlıklara yönelik yaklaşımının genel çerçevesini çizmektedir.

"Herkesin inancının, dininin ya da mezhebinin gereklerini ister açıkça isterse özel olarak yerine getirme hakkına sahip olacağı"nın belirtildiği 38. madde hükmüne göre, "Türk Hükümeti'nin Türkiye'de oturan herkesin doğum, bir ulusal topluluktan olma, dil, soy ya da din ayrımı yapmaksızın, hayatlarını ve özgürlüklerini korumayı tam ve eksiksiz olarak sağlamakla yükümlüdür". Ayrıca gayrimüslim azınlıklara "ülkenin tümü ya da bir parçası üzerinde alınabilecek tedbirler saklı kalmak şartıyla, dolaşım ve göç etme özgürlüklerinden tam olarak yararlanma" olanağı verilmiştir.

Antlaşma' nın 39. maddesinde gayrimüslim azınlıklara mensup Türk uyruklarının; "Müslümanların yararlandığı medeni ve siyasi haklardan aynı şekilde yararlanacakları" ve Türkiye'de oturan herkesin, "din ayrımı gözetilmeksizin yasa önünde eşit olacağı" ifade edilmektedir. Devletin resmi dili olmasına rağmen, Türkçe' den farklı bir dil konuşan Türk uyruklarına, mahkemelerde kendi dillerini sözlü olarak kullanmaları hususunda gerekli kolaylığın sağlanacağı da yine bu maddede belirtilmiştir.

---

[53] UN CERD, "General Recommendation No. 27: Discrimination against Roma", 16 August 2000, parag. 1- 11.
[54] Antlaşmanın tam metni için bkz. "Lozan Antlaşması", (Çevrimiçi) http://sam.baskent.edu.tr/belge/Lozan_TR.pdf, 30 Mayıs 2010.

"Giderlerini kendilerinin karşılaması koşuluyla her türlü hayır kurumu, dinsel ve sosyal kurum, okul ve okula benzer öğretim ve eğitim kurumu kurmaları, yönetmeleri ve denetlemeleri ve buralarda kendi dillerini serbestçe kullanmaları" ve ayrıca "dinsel ayinlerini serbestçe yapmaları hususunda eşit haklara sahip olacakları" ise 40. madde hükmünde yer almıştır. İlkokullarda kendi dillerinde öğretim görmeleri açısından gerekli kolaylığın sağlanacağının yanı sıra söz konusu bu hükmün azınlık okullarında Türk dilinin öğreniminin zorunlu olmasına engel teşkil etmeyeceği vurgulanmıştır (md. 41).

Diğer taraftan azınlıklara ait dini kurumlara tam bir koruma sağlanırken (md. 42); inançlarına aykırı herhangi bir davranışta bulunmaya zorlanamayacaklarının (md. 43) da altı çizilmiştir. Meselenin uluslar arası toplumu ilgilendirmesi nedeniyle bu hükümler Milletler Cemiyeti güvencesi altına alınmış[55] (md. 44); Türkiye'de bulunan Müslüman olmayan azınlıklara tanınan bu haklar, Yunanistan tarafından orada yaşayan Müslüman azınlığa da tanınmıştır (md. 45).

Lozan Antlaşması, azınlık kavramını "gayrimüslim" olarak kabul eden bir belgedir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında imzalanan antlaşmaların birçoğunda "Azınlıkların Korunması" başlığı altında azınlıklara yönelik düzenlemelere yer verilmiştir. Ancak Lozan' ı diğerlerinden farklı kılan özelliği; diğerlerinde azınlık kavramına "dil, din ve soy azınlıkları" dahil edilirken, Lozan Antlaşması yalnızca gayrimüslimleri yani "dini azınlıkları" kapsamaktadır[56].

Burada altı önemle çizilmesi gereken bir husus; gayrimüslim azınlıklardan hangi azınlık gruplarının kastedildiğidir. Lozan'da gayrimüslimlere tanınan haklardan Türkiye'de yaşayan bütün gayrimüslimlerin yararlanamadıkları, gayrimüslim azınlıklardan kastın Ermeniler, Rumlar ve Museviler olduğu; Süryani, Keldani ve Yezidiler gibi diğer dini azınlık gruplarını içermediği[57] şeklinde değerlendirmeler de yapılmaktadır. Lozan'da azınlıklara ilişkin yer alan hükümler ışığında Türkiye'de yaşayan Aleviler, Kürtler, Romanlar ve diğer

---

[55] Burada altı çizilmesi gereken bir husus; 8- "18 Nisan 1946 tarihli Karar ile varlığına son verilen Milletler Cemiyeti (MC) ile ardından 1945 yılında kurulmuş olan Birleşmiş Milletler ayrı antlaşmalarla varlık kazanmış teşkilatlar olup yetki ve yükümlülükler bakımından aralarında bir halefiyet ilişkisi bulunmamasıdır. Bu nedenle 44. madde ile MC Konseyi'ne tanınmış bulunan denetim yetkisini, ilgili tarafların talebi ve kendisinin bu yönde bir karar olmadıkça, BM Güvenlik Konseyi kullanmaz" Sevin Toluner, **Milletler arası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları**, İstanbul, Beta Yayınları, 2000, s. 237; Saraçlı, **a. g. e.** , s. 131.

[56] Baskın Oran (Ed.), **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, C. 1, 11. bs. , İstanbul, İletişim Yayınları, 2005, s. 230.

[57] Dilek Kurban, **Bir Eşitlik Arayışı: Türkiye'de Azınlıklar**, Uluslar arası Azınlık Hakları Grubu (MRG) Raporu, 2007, s. 12; Oran, **a. g. e.** , s. 230; Saraçlı, **a. g. e.** , s. 133.

topluluklar azınlık statüsünde kabul edilmemekte, "vatandaş" olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla Romanlar hukuki açıdan azınlık sayılmamaktadır.

Diğer taraftan günümüzde Türkiye'nin azınlıklar konusundaki tutumunu ortaya koymak açısından önemli olan bir husus, -ilerleme raporlarında da sıklıkla vurgulandığı gibi- azınlıklara yönelik uluslar arası sözleşmelere taraf olmamasıdır. Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi'ni ve Bölgesel ya da Azınlık Dilleri Avrupa Şartı'nı imzalamayarak; Avrupa azınlık hakları rejimine dahil olmama şeklinde bir yaklaşım benimsemiştir.

3.2.1. Roman Açılımı ve Türkiye'de Roman Sorunu

3.2.1.1. Roman Kimliği ve Romanlara Yönelik Geleneksel Algı

Romanlar dünyanın pek çok yerinde önyargılara, ayrılıkçı ve dışlayıcı davranışlara ve şiddete maruz kalmaktadır. Dünya üzerinde yetmiş iki milletin yaşadığı, bu sayıya Romanlar da dahil edildiği takdirde "yetmiş iki buçuk millet"ten söz edilebileceği şeklindeki yaklaşımlar bu ayrılıkçı ve dışlayıcı davranışlara örnek teşkil etmektedir. " Buçuk millet" ifadesi, günümüzde pek çok yerde Romanları çağrıştırmaktadır.

Romanların Hindistan kökenli bir etnik grup olduğu ve daha sonraları pek çok sebepten ötürü dünyanın çeşitli bölgelerine yayıldıkları bilinmektedir. Ayrıca bugün dünya üzerindeki Roman nüfusunun 15- 20 milyon dolayında olduğu tahmin edilmektedir. Yaşadıkları ülkelerin egemenliğini tehdit edecek herhangi bir yaklaşım (ayrılıkçılık vs.) benimsememiş olmalarına rağmen, dünyanın en çok aşağılanan hatta yok sayılmak istenen etnik grubunun da yine Romanlar olduğu ifade edilmektedir.

Türkiye'de yaşayan Roman topluluklara yönelik gerçekleştirilen hak ihlallerine değinildiğinde Roman toplulukların "barınma ve iskan hakkı"na yönelik ihlallerin gerçekleştiğini belirtmek mümkündür. Yerel yönetimlerin özellikle Roman vatandaşların yaşadığı bölgelerde gerçekleştirdiği ya da gerçekleştirmeyi hedeflediği "kentsel dönüşüm projeleri" , çoğunun atalarından kalma evlerinden tahliye edilmeleri ile sonuçlanmaktadır. Dahası düzenli bir gelir kaynağı olmayan bu insanların alternatif barınma imkanlarına kavuşturulmasına ilişkin sıkıntılar yaşanmaktadır.

Mevzuatta ayrımcılık içeren ifadelerin yer almasının yanı sıra, en önemli sorun alanlarından birini konut ihtiyacına paralel olarak yerel yönetimler eliyle gerçekleştirilmeye çalışılan "kentsel dönüşüm projeleri" oluşturmaktadır. "Halihazırda, Roman yerleşimlerini hedef alan bir dizi kentsel dönüşüm projesinden en güncel olanları; İstanbul'da Sulukule, Kağıthane, Küçükbakkalköy, Dolapdere (Hacıhüsrev), Kuştepe, Gaziosmanpaşa, Ankara'da Çinçin Bağları, Diyarbakır'da Yeniköy, Mersin'de Turgut Reis, Yusufeli'nde Kınalıçam, İzmit'te 28 Haziran Mahallesi, Erzincan'da Çarşı ve Taksim mahalleridir"[58].

Ancak gerek ulusal gerekse uluslar arası kamuoyunun en çok dikkatini çeken proje, Fatih Belediyesi'nin Sulukule' de yürütmüş olduğu projedir. Sulukule Kentsel Dönüşüm Projesi'ni diğerlerinden ayıran önemli özellikleri; Sulukule'nin Türkiye'deki en eski Roman yerleşim birimlerinden biri olması dolayısıyla Roman kültürüyle özdeşleşmesi, projenin uygulanması sırasında gerek Sulukule Platformu[59] ve Sulukule Roman Kültürünü Geliştirme ve Dayanıma Derneği gerekse diğer Roman örgütlerinin de desteğiyle Belediye'ye karşı başlattıkları hak mücadelesidir. AB kurumlarının temsilcilerinin proje alanına gerçekleştirdiği ziyaretler ve BBC, the Guardian gibi yabancı basın kuruluşlarının konuya gösterdiği ilgi de bir diğer nedeni oluşturmaktadır.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı İstanbul Yenileme Alanları Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 02.11.2007 tarih 20 sayılı kararının ve bu kararın uygulanmasına onay veren Fatih Belediyesi'nin 10.12.2007 tarih ve 2007/156 sayılı Meclis kararının, yürütmesinin durdurularak, iptali[60] için dava açılmış; ancak dava henüz sonuçlanmadan ve tahliye süreci tamamlanmadan kentsel dönüşüm projesi kapsamında yıkımlar gerçekleştirilmiştir.

Bu konuya ilişkin yaşanan son gelişme ise, **iç hukuk yolları tüketilmemiş olmasına rağmen**[61], Sulukule sakinleri ve Sulukule Roman Kültürünü Geliştirme ve Dayanıma Derneği

---

[58] EDROM/ERRC/hYd, "Eşitsiz Vatandaşlık: Türkiye Çingenelerinin Karşılaştığı Hak İhlalleri", **Biz Buradayız! Türkiye'de Romanlar, Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi**, İstanbul, Edirne Roman Derneği (EDROM), European Roma Rights Centre (ERRC) ve Helsinki Yurttaşlar Derneği (hYd), 2008, s. 64.

[59] "Sulukule Platformu"; 2005 yılında Sulukule'de yaşanan dönüşüm sürecini sorgulayan, alternatif yaklaşımları araştıran, güncel acil sorunlara çözüm üretmeye çalışan ve bağımsız aktivist, akademisyen, üniversite öğrencileri ve sivil toplum örgütlerinden oluşan bir yapıdır. Bkz.: "Sulukule Günlüğü", (Çevrimiçi) http://sulukulegunlugu. blogspot.com/, 5 Haziran 2010.

[60] Bkz.: "Sulukule Günlüğü", (Çevrimiçi) http://sulukulegunlugu.blogspot.com/2009_03_01_archive.html, 5 Haziran 2010.

[61] "İç hukuk yollarının tüketilmesi" kuralının istisnası; iç hukuk yollarının etkisiz olması, engelleyici bir yasanın bulunması, yerleşmiş bir yargı içtihadının bulunması, Sözleşme'ye aykırı yerleşmiş bir idari uygulamanın

adına Avukat Hilal Küey' in Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne 20 Mayıs 2010 tarihinde yaptığı başvurunun, 3 Ağustos 2010 tarihinde Mahkeme tarafından kabul edilmesidir. Başvurucu; AİHS' nin insan haklarına saygı yükümlülüğü (md. 1), adil yargılanma hakkı (md. 6), özel hayatın ve aile hayatının korunması (md. 8), etkili başvuru (md. 13), ayrımcılık yasağı (md. 14) ve mülkiyetin korunması (Ek 1 No.lu Protokol md. 1) hakkının ihlali gerekçesiyle Mahkeme'ye başvurmuş ve ayrıca Sözleşme'nin 41. maddesi uyarınca tazminat talebinde bulunmuştur.

Romanların konut sorunu ile ilgili karşılaştığı bir diğer sorun alanı, mevzuatta yer alan ayrımcı ifadelerdir. 2006'da yürürlükten kaldırılmadan önce, İskan Kanunu'nun 4. maddesi; "Türk kültürüne bağlı olmayanlar, anarşistler, casuslar, göçebeler, memleket dışına çıkarılmış olanlar, Türkiye'ye muhacir olarak alınmazlar[62]" demekteydi. Eski kanun aynı zamanda (9. maddesi), "Türk kültürüne bağlılıklarını sağlamlaştırmak ve nüfusun oluşturulma ve dağılımını geliştirmek amacıyla", "göçebe ve gezgin Romanların" İçişleri Bakanlığı'nın mütalaası alınarak Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nca uygun görülecek yerlerde yerleştirilmesini şart koşmaktaydı. Bu hükümler, 19 Eylül 2006'da kabul edilen, 5543 sayılı yeni İskan Kanunu'na alınmamıştır.

Yeni İskan Kanunu'nun 4. maddesinde ise ; "Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olmayan yabancılar ile Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı bulunup da sınır dışı edilenler ve güvenlik bakımından Türkiye'ye gelmeleri uygun görülmeyenler göçmen olarak kabul edilemezler[63]" ifadesine yer verilmiştir. Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun'un 21. maddesinde "Tabiiyetsiz veya yabancı devlet tebaası olan 'Romanların'(Çingenelerin) ve Türk kültürüne bağlı olmayan yabancı göçebelerin sınır dışı edilmelerine İçişleri Bakanlığı salahiyetlidir[64]" denmektedir.

---

bulunması ve AİHS'nin 6. maddesi kapsamında "makul süre"nin ihlâlidir. Bkz. "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne Başvuru Şartları ve Usulü", (Çevrimiçi) http://www.aihmbasvuru.com/ nasil_basvurulur.php, 20 Ağustos 2010.

[62] T.C. Resmi Gazete, "İskan Kanunu", No. 2510, S. : 2733, 21 Haziran 1934, (Çevrimiçi) http://www.hukuki.net/ kanun/2510.13.text.asp, 1 Haziran 2010.

[63] T.C. Resmi Gazete, "İskan Kanunu", No. 5543, S. : 26301, 26 Eylül 2006, (Çevrimiçi) http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/ 27159.html, 1 Haziran 2010.

[64] T.C. Resmi Gazete, Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun, Kanun No: 5683, Tertip: 3, C. : 31, 24 Temmuz 1950, s. 2258, (Çevrimiçi) http:// www.hukuki.net/kanun/5683.13.text.asp, 1 Haziran 2010.

Türkiye'de yaşayan Roman kökenli vatandaşların en çok karşılaştığı sorunlardan biri, eğitimle ilgilidir. "Eğitim" konusunda Roman çocukların gerek öğretmenleri gerekse yaşıtları tarafından dışlandıklarına şahit olunmaktadır. Milli bayram ve kutlamalarda diğer çocuklara görev verilirken Roman çocukların bu tür faaliyetlerde yer almadıkları ve bu durumun normal karşılandığı; ayrıca törenlerde görev alsalar bile sadece "müzisyen" olarak katılabildikleri gözlemlenmiştir[65]. Ayrıca okul devamsızlıklarının olağan karşılandığına ve Roman çocuklardan beklenen başarı düzeyi ile diğer çocuklardan beklenen başarı düzeyinin aynı olmadığına ve bu nedenle başarısızlıklarının aşikar olduğuna yönelik bir algı mevcuttur.

"Sağlık" konusunda ise herhangi bir rahatsızlığından ötürü hastaneye giden bazı Roman vatandaşların ilgili doktor tarafından muayene edilmesinde isteksizlik, muayene etmeyi reddetme gibi davranışlara maruz bırakıldıklarına şahit olunmaktadır. Romanların birçoğu -nüfus cüzdanına sahip olmadığı için- birtakım sosyal haklardan yaralanmada güçlüklerle karşılaşmaktadır. Bir- iki örnek dışında Türkiye'de hiçbir bürokrasi kademesinin Roman gruplarıyla doğrudan ilişkisinin olmaması[66] önemli bir diğer husustur.

Polisin Disiplinline, Merasim ve Topluluklardaki Rolüne ve Polis Karakolları Teşkilatı ile Vazifelerine Dair Talimatname'nin 134. maddesinin 'Karakol amirlerinin umumi vazifeleri bölümü' ile ilgili 9. fıkrası, " Karakol amiri mıntıkasında emniyeti ihlal ve suç çıkarma istinadını gösteren amillerle müessir surette mücadele edilecektir. Bu mücadelede maksadın istihsali içinde de aşağıda sıralanmış şahıs ve şeyler üzerinde gereken tedbirleri almak ve vazifeleri yapmak esastır" denmekte ve şahıslarla ilgili 5. bentte, **'esaslı mesleği olmayan Romanlar'** ifadesi kullanılmıştır.

3.2.1.2. İlerleme Raporlarında ve Irkçılık ve Hoşgörüsüzlükle Mücadele Avrupa Komisyonu Raporları Işığında Türkiye'de Roman Sorunu

1950'lerin sonunda başlayan Türkiye'nin AB macerası, 1963'te Ortaklık Antlaşması'nın (Ankara Antlaşması) imzalanması ile devam etmiştir. Ancak AB ile Türkiye arasındaki ilişkinin dönüm noktası; Aralık 1999'da gerçekleştirilen Helsinki Zirvesi'dir. Bu Zirve'de Türkiye'ye "adaylık statüsü" verilmiştir. Katılım müzakereleri ise Ekim 2005'te

[65] EDROM/ERRC/hYd, **a. g. m.**, s. 56.
[66] EDROM/ERRC/hYd, **a. g. m.**, s. 58.

başlamıştır. Adaylık statüsünün tanınması ile birlikte AB, diğer Aday Ülkelere olduğu gibi Türkiye için de her yıl düzenli olarak ilerleme raporları yayınlamaktadır.

Kopenhag' ta belirlenen kriterler çerçevesinde Türkiye'nin AB ile uyumunun değerlendirildiği raporlarda[67] genel olarak Birlik ve Türkiye arasındaki ilişkilere değinilmekte, üyelik için gerekli siyasi ve ekonomik kriterler açısından Türkiye'deki durum incelenmekte ve aynı zamanda Türkiye'nin üyelik yükümlülüklerini, diğer bir ifadeyle, antlaşmalar, ikincil mevzuat ve Birlik politikalarından oluşan AB müktesebatını üstlenme kapasitesi gözden geçirilmektedir. "Siyasi Kriterler" başlığının "İnsan Hakları ve Azınlıkların Korunması" alt başlığında "Azınlık hakları, kültürel haklar ve azınlıkların korunması" konusunda Türkiye'nin bir yıllık süre zarfında kaydettiği aşama, azınlıklara ilişkin Türkiye'de yaşanan gelişmeler ve yine bu konuyla ilgili Türkiye'nin yerine getirmesi beklenen yükümlülükler yer almaktadır.

Yayınlanan son ilerleme raporu incelendiğinde görülmektedir ki "Azınlık hakları, kültürel haklar ve azınlıkların korunması" başlığı kapsamında kültürel haklar, **Romanlar**, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki durum ile birlikte mültecilerin ve yerlerinden olmuş kişilerin durumları değerlendirilmektedir. Sulukule gibi tarihi yerleşim yerlerinde yaşayan Romanlara yönelik gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projeleri çerçevesinde yaşanan sıkıntılar, son ilerleme raporlarında da ele alınmıştır. Bu anlamda, 2001 yılından itibaren yayınlanan bütün raporlarda mevzuatta yer alan Romanlarla ilgili olumsuz, küçük düşürücü ifadelere değinilirken; 2005 yılından itibaren Romanlara yönelik ihlaller, yerlerinden edilmeleri ve buna bağlı olarak alternatif barınma olanaklarının sunulmaması gibi pek çok unsur mevcut yönetimin ve kamuoyunun dikkatine sunulmuştur.

2001 ilerleme raporunda; Türkiye'deki Romanları temsil eden kültürel derneklerin ısrarlı girişimleri sonucu kaydedilen olumlu gelişmelerden bahsedilmiştir. Bu kapsamda 2000 yılında Kültür Bakanlığı tarafından yayınlanan ve Türk Romanları hakkında aşağılayıcı ve hakaret içeren ifadelerin yer aldığı bir kitabın Bakanlık tarafından toplatılıp satışının yasaklandığı belirtilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı'nın yayınladığı sözlüklerde yer alan tanımlarda, Romanlarla ilgili küçük düşürücü ifadelerin kullanılmamasına ilişkin 5 Ekim 2001 tarihli bir genelgenin yayınlandığına dikkat çekilmiştir. Diğer yandan, 1934 tarihli İskan

[67] İlerleme raporları için bkz. "Türkiye Düzenli İlerleme Raporları", (Çevrimiçi) http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=123&l=1, 5 Haziran 2010.

Kanunu'nun göçebe Romanlar için uygulandığı ve bunun da söz konusu insanların "göçmen olarak kabul edilmediği"[68] anlamına geldiğinin altı çizilmiştir.

Bir sonraki yıl (2002) yayınlanan raporda[69] Romanlara ilişkin 2001 yılında yaşanan gelişmelere ek olarak; Roman topluluklara karşı toplumda var olan "önyargılı yaklaşım" ve mevcut düzenlemelerle bu toplulukların "güvenliğinin yeterli ölçüde sağlanamadığı" vurgulanmıştır. Göçebe Romanları, Türkiye'ye "göçmen olarak alınamayacak 5 gruptan biri" olarak kabul eden mevzuatın hala yürürlükte olduğu belirtilen 2003 raporunda[70] ise bazı Romanların "sonu sosyal dışlanmaya varacak nitelikteki önyargılara maruz kaldığı" yinelenmiştir.

Aralık 2003'te yayınlanan Vatandaşlık Yasası'na ilişkin bir genelge ile vatandaşlık başvurusunda bulunan insanlarda aranan **"Roman olup olmadığının belirtilmesi"** şartının kaldırıldığına dikkat çeken 2004 yılı raporunda, diğer raporlardan farklı olarak Türkiye'de yaşayan Roman nüfusuna ilişkin tahmini bir sayıya yer verilmiş ve "500 bin dolayında"[71] oldukları ifade edilmiştir. Rapora göre ayrıca, toplumsal dışlanma ve yaşadıkları konutların elverişsizliği de yine Roman vatandaşların yaşadığı sıkıntılar arasında sayılmıştır.

2005 yılında yayınlanan raporda[72] Roman kökenlilerin Türkiye'ye göçmen olarak girmesini yasaklayan mevzuatın hala yürürlükte olduğu hatırlatılmıştır. Raporda, Roman kökenlilerin uygun ikamet, eğitim, sağlık ve istihdama erişimde güçlüklerle karşılaştıkları bildirilmektedir. Son iki yılda Türkiye'nin beş farklı şehrinde Roman haklarını savunma örgütleri kurulmuştur. İstanbul Bilgi Üniversitesi bu örgütlerle işbirliği içinde Türkiye'deki Roman kökenlilerin kesin sayısını ve yaşadıkları yeri saptamak ve karşılaştıkları sorunların daha net tanımlamasını yapmak amacına yönelik olarak araştırma başlatmıştır. Kültürel hakların korunması bağlamında, son İlerleme Raporu'ndan bu yana sadece sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Kürtçe dahil olmak üzere Türkçe dışındaki dillerde yayın sürmekte; ancak, önemli kısıtlamalar devam etmektedir. 2004 yılında Türkiye'deki Roman nüfusunun 500 bin

---

[68] Avrupa Toplulukları Komisyonu, "Türkiye'nin AB Üyelik Sürecine Katılımına İlişkin 2001 İlerleme Raporu", Brüksel, 13 Kasım 2001.
[69] Avrupa Toplulukları Komisyonu, "Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu", Ankara, Ekim 2002.
[70] T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı- Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, "Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2003 Yılı İlerleme Raporu", Ankara, Aralık 2003.
[71] Avrupa Toplulukları Komisyonu, "Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Hakkında 2004 Yılı Düzenli Raporu", Brüksel, 6 Ekim 2004.
[72] Avrupa Komisyonu, "Türkiye 2005 İlerleme Raporu", Brüksel, 9 Kasım 2005.

olduğu tahminine yer verilirken; 2005 raporunda bu sayının, 500 bin ile 2 milyon arasında olabileceği ifadesi yer almıştır.

8 Kasım 2006'da yayınlanan İlerleme Raporu[73]'nda Bilgi Üniversitesi'nin yapmış olduğu araştırma doğrultusunda Roman topluluklarının barınma, eğitim, sağlık ve istihdam imkanlarından yararlanırken ayrımcı muamelelere maruz kaldıkları belirtilmiştir. Raporda sıklıkla ve zorla tahliyelerin yapıldığı vurgulanmış ve tarihi bölgelerde (İstanbul- Sulukule, Ankara- Çinçin ve Zonguldak- Ere) kentsel dönüşüm projelerinin, bu bölgelerde yaşayan Çingene topluluklarının yaşadıkları yerlerden ayrılmalarına yol açtığı vurgulanmıştır.

6 Kasım 2007 tarihli İlerleme Raporu[74]'nda; Türkiye'nin "2005- 2015 Romanları Kapsama On Yılı"na katılmadığı belirtilmiştir. Kentsel dönüşüm adı atında Roman mahallelerinin yok edildiği, İstanbul'daki belediyelerin Romanlara kalacak yer tesis etme konusunda hiçbir adım atmadığı ve bunun sonucunda Sulukule sakinleri ve sivil toplum örgütlerinin kamulaştırmanın durdurulması için İstanbul İdare Mahkemesi'ne başvurduğu ifade edilmiştir. Ayrıca raporda Romanların eğitim, sosyal güvenlik, sağlık, konut, istihdam gibi konularda uğradığı ayrımcı muamelelerin devam ettiğine dikkat çekilmiştir. 2008'de yayınlanan İlerleme Raporu'nda[75] ise 2006 ve 2007'deki raporlarda belirtilen hususlara tekrar değinilmiş, bu konularda herhangi bir ilerleme kaydedilmediği ve zorla tahliyeleri içeren Roman mahallelerinin yıkımına devam edildiği belirtilmiştir.

Son yayınlanan raporda (2009)[76]' ise; Romanların yaşadıkları sorunlara ilişkin "vatansız ve Türk vatandaşı olmayan Romanlar ile Türk kültürüne bağlı olmayan yabancıları sınır dışı etmesine izin veren ve böylece Romanlara karşı ayrımcılığı teşvik eden Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun'un Değiştirilmesi" konusunda herhangi bir adım atılmadığı ifade edilmiştir. Roman topluluğunun ilgili taleplerine rağmen" 2005-2015 Roman On Yılı Projesi" ne dahil olmadığı vurgulanmıştır. Ayrıca Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Türkiye'ye gerçekleştirdiği ziyaret sırasında, aileler için alternatif yerleşim yerleri oluşturulmadan kentsel dönüşüm projesi kapsamında Romanların, yaşadıkları yerlerden tahliye edilmesi konusundaki kaygılarını dile getirmiştir.

---

[73]Avrupa Toplulukları Komisyonu, "Türkiye 2006 İlerleme Raporu", Brüksel, 8 Kasım 2006.
[74]Avrupa Toplulukları Komisyonu, "Türkiye 2007 İlerleme Raporu", Brüksel, 6 Kasım 2007.
[75] Avrupa Komisyonu, "Türkiye 2008 İlerleme Raporu", Brüksel, 5 Kasım 2008.
[76] Avrupa Toplulukları Komisyonu, "2009 Yılı Türkiye İlerleme Raporu", Brüksel, 14 Ekim 2009.

ECRI' nin Türkiye'ye ilişkin ilk raporu 1999 yılında yayınlanmış ancak Romanlarla ilgili bir ibare yer almamıştır. 2001 yılında yayınlanan ikinci raporun "Zayıf Durumdaki Diğer Gruplar" başlığı altında Roman toplulukların durumu da ele alınmıştır. Raporda çoğunluğunun Trakya bölgesinde yaşadığı belirtilen Roman topluluğunun genel durumuna ilişkin bilinçsizliğe dikkat çekilmiştir. Yetkililer tarafından ayrımcılığa maruz kaldıkları yönünde kendilerine herhangi bir şikayette bulunmadıklarının ve ayrıca Roman vatandaşların çoğunun Türk vatandaşı olmaları nedeniyle halkın geri kalanıyla aynı haklara sahip olduklarının belirtilmesine rağmen ECRI; Romanların eğitim, istihdam, konut gibi alanlarda yaşadıkları sorunları ve polisle olan ilişkisinin olumsuzluğunu vurgulamıştır. ECRI, raporunda Türkiye'deki yetkililerin gerçekleştirmesi için bir tavsiyede de bulunmuştur. Buna göre; Türkiye'deki Romanların durumuna ilişkin acilen bir araştırma yapılmalıdır. Ayrıca, Roman toplumuyla diyalog ortamı oluşturularak; sorunların tespit edilmesi ve tespit edilen bu sorunların çözümü konusunda karar alma süreçlerinin oluşturulmasının teşvik edilmesi istenmiştir[77].

ECRI' nin son yayınladığı Türkiye raporunda ise; Roman toplumuna ilişkin - Roman toplumuyla görüşülerek- bir araştırma yapılması tavsiyesi yinelenmiştir[78]. Yetkililerin bu konuya ilişkin bir adım atmayışları ECRI' yi endişelendirmiştir. Avrupa Roman Hakları Merkezi'nin (ERRC) Türkiye'de yaşayan Romanlara ilişkin saptamalarına değinilen raporda, Romanların pek çok alanda sosyal dışlanmışlık sorunuyla karşı karşıya olduklarının altı çizilmiştir. Eğitim, sağlık, istihdam gibi en temel konularda fırsat eşitliğinden söz etmek mümkün değildir[79]. 1934 tarihli 2510 sayılı İskan Kanunu'nun 4. maddesinin, "Türk kültürüne bağlı olmayanların, anarsiştlerin, casusların, Romanların ve memleket dışına çıkarılmış olanların Türkiye'ye muhacir olarak alınmalarını yasakladığına" ve ayrıca "göçebelerin ve Romanların yurt içinde yerleştirilmelerinin Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı tarafından yapılacağı[80]"na dikkat çekilmiştir.

3.2.2. Roman Çalıştayı

Türkiye'de yaşayan Roman nüfusun 2 milyona yakın olduğu belirtilmektedir. Bu nüfusun büyük çoğunluğu göçebe değil, yerleşik nüfustur. Türkiye'de de Romanlardan

[77] ECRI, "Second Report on Turkey", Strasbourg, 3 July 2001, parag. 30.
[78] ECRI, "Third Report on Turkey, Strasbourg", 15 February 2005, parag. 82.
[79] **A. e.**, parag. 83.
[80] **A. e.**, parag. 84.

bahsedilirken sıklıkla kullanılan tabirle "Çingene"; adeta işe yaramazlık, ahlaksızlık, hırsızlık, dilencilik, eğitim seviyelerinin düşük olması nedeniyle cahillik ve Roman kadınlar için hayat kadınlığını çağrıştıran[81] bir kavram niteliğindedir. Bu durum dünyanın pek çok ülkesinde yaşayan Romanlar için de böyledir. Romanlar için kullanılan vatansızlar[82], paryalar[83], yersiz-yurtsuzlar, ötekiler gibi tabirler toplumsal ayrıştırmanın dışa vurulmuş bir tezahürü niteliğindedir. Bu ifadelerden ve çağrıştırdığı anlamlardan duyulan rahatsızlıktan ötürü, 1978 yılında gerçekleştirilen ve ikincisi düzenlenen Dünya Çingeneler Konferansı'nda Çingene yerine Rom (adam, insan) kökünden gelen "Roma" (Türkçe karşılığı ile "Roman") ifadesinin kullanılması genel kabul görmüştür.

Türkiye'de yaşayan Romanların, tıpkı diğer ülkelerde yaşayanlar gibi iskandan sağlığa pek çok sorunu bulunmaktadır. İşte bu sorunların ele alınması ve bir çözüme kavuşturulması amacıyla 10 Aralık 2009 tarihinde 36 ilden 5 federasyon ve 80 dernek temsilcisinin bir araya geldiği, yaklaşık sekiz saat süren Çalıştay, İstanbul'da gerçekleştirilmiştir.

Roman Çalıştayı'nın belki en önemli özelliği hem Roman temsilciler hem de Hükümet kanadında, Roman vatandaşların sorunlarının ilk kez masaya yatırıldığı ortak bir platform olmasıdır. Çalıştay kapsamında katılımcılardan görüşlerini paylaşmaları amacıyla dört oturum başlığı belirlemeleri istenmiştir:

1. Geçmişle Gelecek Arasında Romanlar
2. Romanlar ve Sivil Toplum Örgütleri
3. Birlikte Yaşama, Çok Kültürlülük ve Romanlar
4. Ortak Akıl ve Çözüm Arayışları

Çalıştayda öne çıkan sorunlardan "Toplumsal Önyargılar" başlığı altında katılımcıların, toplumda gündelik hayatın her aşamasında ayrımcı muamelelere maruz kaldığını çeşitli örneklerle açıkladıkları görülmüştür. Bu duruma bir son verilmesi için eğitimcilere önemli görevler düştüğü belirtilmiştir. "Eğitim" konusunda sıralanan sorunların ana eksenini ise eğitimden yoksun olmaları oluşturmaktadır. Roman çocuklarının hem çalışıp hem okumak zorunda kaldıkları için bir hayli sıkıntı çektikleri belirtilmiştir. "İşsizlik ve

[81] EDROM/ERRC/hYd, **a. g. m.**, s. 55.
[82] Ali Arayıcı, **Avrupa'nın Vatansızları Çingeneler**, İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2008.
[83] Dinç, **a. g. e.**, s. 125.

Mesleki Eğitim" kapsamında, geleneksel olarak kendi kültürel mesleklerini icra eden Romanların; yerleşik hayata geçmeleri ve teknolojinin de ilerlemesiyle birlikte bu meslekleri sürdürebilmeleri olanaksız hale gelmiştir. Bu bakımdan mesleki eğitimin, istihdam sorununun çözümünde kilit rol oynayacağı ifade edilmiştir.

"Konut" sorunuyla ilgili olarak; Romanların genellikle toplu halde hayatlarını sürdürme eğiliminde olduklarına ve yaşadıkları şehrin en yoksul kesiminde barındıkları için temel ihtiyaçlarını giderme noktasında ciddi sıkıntılar yaşadıklarına değinilmiştir. TOKİ' nin -Sulukule' deki kentsel dönüşüm projesi örneğinde de görülebileceği gibi- çok katlı ve pahalı apartman daireleri yerine bütçeye uygun, küçük ama bahçeli kısacası sosyo- kültürel kimliklerinin bir parçası olan evlerde yaşama isteklerini dikkate alması gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca "sosyal dönüşüm olmadan kentsel dönüşümün olamayacağı" önemle vurgulanmıştır.

"Sağlık" konusunda erken yaşta başlayan çalışma hayatının ve yaşadıkları çevrelerdeki olumsuz koşulların bir yansıması olarak ciddi sağlık sorunları yaşadıkları, yaşadıkları muhitlere sağlık ocağı vb. kuruluşların açılması ve uyuşturucu gibi zararlı maddelerin kullanımının yaygın olması sebebiyle önlem alınması gerektiği belirtilmiştir.

"Örgütlenme" de ise Avrupa'da çok daha erken kurulan sivil toplum örgütlerinin geçmişinin Türkiye'de son yıla dayandığı ifade edilmiş ve buna neden olarak da ekonomik açıdan yaşanan yoksulluk gösterilmiştir. Örgütlenmenin özellikle çeşitli nedenler yüzünden belediyelerle birtakım sorunlar yaşandıktan sonra ortaya çıktığına vurgu yapılmıştır.

"Ayrımcı düzenlemeler ve kolluk kuvvetlerinin yaklaşımı" konusunda mevzuatta ilgili değişiklikler yapılsa da kolluk kuvvetlerinin Roman vatandaşlara muamelelerinde yeterli iyileşmenin sağlanamadığından yakınılmıştır. Potansiyel suçlu muamelesi görmenin, toplumun diğer kesimlerine de sirayet ettiği belirtilmiştir.

Pek çok Romanın günümüzde hala "nüfusa kayıtlı olmadığına" ve bu sebeple vatandaş olmanın getirdiği haklardan istifade edemediklerine dikkat çekilmiştir. Ayrıca 2005 yılında Avrupa'da başlatılan, 2005- 2015 yıllarını kapsayan "Romanların Dikkate Alınması İçin On Yıl İnisiyatifi Projesi"ne Romanların yoğun olarak yaşadıkları Bulgaristan, Romanya,

Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Makedonya, Sırbistan-Karadağ ve Slovakya gibi ülkelere karşın Türkiye'nin Proje'ye dahil olmaması eleştirilmiştir.

Çalıştayın sonuç kısmında ise Romanların maruz bırakıldıkları ayrımcı muameleleri de ifade eden belki en çarpıcı ifade, "insan olduklarını ispatlamak için, Roman olduklarını inkara" yöneldikleridir. Yaşamları boyunca karşılaştıkları pek çok zorluğa rağmen ulusal bütünlüğünü tehdit etmekten uzak durmaları ve hatta bir arada yaşamaktan dolayı gurur duymalarının takdir edilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Çalıştay kapsamında dile getirilen Roman vatandaşların başlıca talepleri; ayrımcılığın ortadan kaldırılması, yaşam şartlarının iyileştirilmesi ve standartlarının yükseltilmesi, mevzuatta gerekli değişikliklerin yapılarak "eşit vatandaşlık" ilkesinin vurgulanması, Roman çocukların eğitim sürecinde yaşadıkları sıkıntıların giderilmesi şeklindedir.

Katılımcıların ortaya konulan sorunlara ilişkin çözüm önerileri de yine Çalıştay raporunun[84] sonuç kısmında yer almıştır. Bu öneriler; sosyo- kültürel yapılarını zedelemeyecek barınma imkanlarına sahip olmaları, ikamet ettikleri bölgelerin alt yapı sorunlarının giderilmesi, eğitim ile ilgili sorunların giderilmesi, oldukça yaygın olan nüfusa kayıtlı olmama durumunun ortadan kaldırılması, erken evliliklerin önlenmesi, kendilerine yönelik toplumda genel kabul görmüş olumsuz algının son bulması, etkin bir istihdam politikasının izlenmesi, sağlık şartlarının iyileştirilmesi ve sağlık ocağı gibi kurumların açılması, ayrımcı ifadeler içeren Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkındaki Kanun'un 21. maddesinin kaldırılması, Roman enstitülerinin kurulması, Romanlar İçin On Yıl İnisiyatifi'ne Türkiye'nin de katılması şeklindedir.

3.2.3. Roman Buluşması

14 Mart 2010 tarihinde İstanbul'da Türkiye'nin pek çok bölgesinden Romanın katılımıyla "Roman Buluşması" adı verilen bir etkinlik gerçekleştirilmiştir. Bu etkinliği önemli kılan husus; Romanların sorunlarının Hükümet nezdinde dikkate alınması anlamında doğrudan Roman kökenli vatandaşların katıldığı bir etkinlik olmasıdır. Bu bağlamda Sıfır Ayrımcılık Derneği Başkanı Elmas Arus, AB Konseyi Göçmenler ve Romanlar Sosyal Kaynaştırma Direktörü Eleni Tsetsekou, Avrupa Roman Bilgi Ofisi Direktörü (The European

[84] Çalıştay raporu için bkz. Ek- 3: "Roman Çalıştayı Raporu".

Roma Information Office- ERIO) Ivan Ivanov, Devlet Bakanı Faruk Çelik ve Başbakan birer konuşma yapmıştır. İlk söz alan konuşmacı aynı zamanda Roman kökenli bir vatandaş olan Sıfır Ayrımcılık Derneği Başkanı Elmas Arus'tur. Konuşması sırasında Romanların yaşadıkları sorunları dile getirirken; en çok vurguladığı husus, "ayrımcılık ve ön yargı"dır.

Roman Buluşması'nda bulunma nedenleri arasında; artık "dünyanın hiçbir yerinde Romanların ağlamaması, Çingeneye bak, önümde namaz kılıyor denmemesi ve II. Dünya Savaşı sırasında katledilen 1, 5 milyon Romanın hep birlikte anılması" olduğunu ifade eden Arus, kendilerine ön yargı ile bakan herkesi affetmeye hazır olduklarını belirtmiştir. Manisa'nın Selendi ilçesinde yaşanan son olaylara[85] da atıfta bulunan Elmas Arus, Roman çocukların linç edilmekten korktukları için çeyiz sandıklarına kendilerini kilitlediklerini; bir daha buna benzer olayların yaşanmaması adına bu platformda yer aldıklarını ve sorunlarına çözüm aradıklarını anlatmıştır.

Sıfır Ayrımcılık Derneği Başkanı Elmas Arus'un konuşmasının ardından söz alan AB Konseyi Göçmenler ve Romanlar Sosyal Kaynaştırma Direktörü Eleni Tsetsekou'nun konuşmasının ana eksenini, Avrupa'da yaşayan Romanlara karşı hissedilen ve ciddi boyutlara varan tahammülsüzlük oluşturmuştur. Refahın ancak karşılıklı olarak kültürlere saygı duyulması ile mümkün olabileceğini belirten Direktör, Roman vatandaşlardan bu süreçte Hükümete yardımcı olmalarını istemiştir. Konuşmasını Romanlara yönelik şahsi mesajı ile bitiren Tsetsekou; "Sizler özel bir halksınız. Renkli bir kültüre ve zengin bir tarihe sahipsiniz. Bunu asla unutmayın!" demiştir.

Avrupa Roman Bilgi Ofisi Direktörü (The European Roma Information Office- ERIO) Ivan Ivanov ise; Türkiye'nin Romanlar için "refah ve emniyet ülkesi" olduğuna değinerek; bürokrasi katında Romanlara yer olmadığının altını çizmiştir. Roman sorununun

[85] 2010'a girilen yılbaşı gecesi Manisa Selendi'de bulunan bir kahvehanede çıkan kavgada Roman kökenli Türk vatandaşı Burhan Uçkun, mekan sahibi ve çalışanları ile tartışmıştır. Polisin müdahalesiyle kahvehane kapatılmış ve olaya karıştığı belirlenen bir grup gözaltına alınmıştır. Gözaltına alınan kişilerden biri kalp krizi geçirerek ölmüştür. Olaylar sona ermemiş aksine etnik çatışmaya dönüşecek gelişmeler yaşanmıştır. Kahvehanenin yeniden açılması ile birlikte olaylar sırasında ölen şahsın yakınlarının buraya gelmeleri nedeniyle kavga çıkmıştır. Olayı duyup toplanan kalabalık, ölen şahsın ve yakınlarının yaşadığı Roman mahallesine giderek evleri taşlamıştır. Yaklaşık bin kişilik grup Hükümet Konağı'na yürümüş daha sonra yetkililerin uyarıları ile birlikte dağılmıştır. Ancak olayın yaşandığı mahallenin sakinlerinden 15'i çocuk, 20'si kadın 74 kişi, Selendi'den Manisa'nın bir başka ilçesi olan Gördes'e aktarılmıştır. Manisa Selendi'de yaşanan olaylarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. NTV, "Vurun Çingenelere Dediler!", (Çevrimiçi) http://www.ntv msnbc.com/id/25041212/, 7 Haziran 2010.

Avrupa'da da politik gündemin öncelikli gündem maddelerinden birini oluşturduğunu belirten İvanov; düzenlenen bu etkinlikle Türk Hükümeti'nin, Roman vatandaşların sorunlarına eğildiğini, bu platformun, şimdiye kadar gerçekleştirilmiş en geniş katılımlı etkinlik olduğunu ve böyle bir olayın Avrupa'da bile henüz gerçekleştirilmediğini ifade etmiştir.

Ivan Ivanov, Roman vatandaşlara yönelik mesajında; Avrupa Birliği'nin bu gelişmelerden duyduğu memnuniyeti iletmenin yanı sıra entegrasyonun (bütünleşme), iki yönlü bir süreç olduğunu ve sorumluluğun bu açıdan iki taraf arasında üstlenilmesi gerektiğini belirtmiştir. Sorumluluk paylaşımının sağlanabilmesi için Roman vatandaşların eğitim yönünden daha donanımlı hale gelmesi gerektiğini ifade eden İvanov; bu donanımın sağlanması halinde Roman vatandaşların artık "sadece iyi birer müzisyen değil, aynı zamanda öğretmen de olabileceklerinin kanıtlanacağını" söylemiştir.

Ivanov'dan sora konuşmasını yapmak üzere kürsüye çıkan ve aynı zamanda Aralık 2009'da gerçekleştirilen Roman Çalıştayı' nın düzenleyicileri arasında bulunan Devlet Bakanı Faruk Çelik ise 14 Mart 2010 tarihinin Roman vatandaşlar için adeta "yeniden doğum tarihi" olduğu değerlendirmesinde bulunmuştur. 10 Aralık'ta 120 Roman temsilciyle bir araya gelerek ön yargı, ayrımcılık ve dışlanmanın yol açtığı büyük yaraları fark ettiklerini ifade eden Çelik, Çalıştaya katılan Roman vatandaşların "Biz, hepimiz Adem' in çocukları değil miyiz?" şeklindeki sorusuna dikkat çekmiştir. Bu platformun oluşturulma sebebinin ise; Roman vatandaşların sorunlarını çözüme kavuşturmak olduğunu belirtmiştir.

Son olarak Başbakan yapmış olduğu konuşmaya "Kimileri sizlere şopar, elekçi, apdal, çingan der. Her ne derse desinler sizler Romsunuz yani insansınız. Yani cansınız. Roman kardeşlerimizsiniz" diyerek başlamış ve Türkiye'de yaşayan Roman vatandaşların sorunlarının farkında olduklarını belirtmiştir. Ülke topraklarında hoş görülmeyen yegane şeyin, "hoşgörüsüzlük" olduğunu ifade ederek; "Anadolu'nun her dalında ayrı bir çiçeğin açtığı koca bir çınar" olduğunu dolayısıyla "hangi insanın etnik kökeninden dolayı dışlanabileceğini" sorgulamıştır. "Avrupa'da da ayrımcılık olduğunu ama Avrupa Birliği'nin bunun farkında olmadığını sözlerine eklemiştir.

Türkiye topraklarının tarihin hiçbir döneminde ırkçılığa sahne olmadığını vurgulamış; Romanların, Fatih Sultan Mehmet'in fermanıyla güvence altına alındığına ve kendilerinden o dönemde bile çeşitli görevlerde istifade edildiğine değinmiştir. II. Dünya Savaşı'nda 1 milyon

Romanın soykırıma tabi tutulduğunun ve Avrupa'dan kaçan Romanlara Türkiye Cumhuriyeti'nin kucak açtığının altını çizmiştir.

Daha sonra salonda bulunan ekrandan Roman vatandaşlara, TOKİ' nin kendilerine yönelik hazırlayacağı proje çalışması bitmiş konutları ve restorasyon çalışmaları gösterilmiştir. Hazırlanacak konutların "1 zemin + 2 kat" ya da "1 zemin + 1 kat" şeklinde tasarlandığına dikkat çekilmiştir. Söz konusu konutlara ek olarak; okul, alış veriş merkezleri ve sosyal alanların da inşa edileceği belirtilerek, bu konutların sahiplerine peşinatsız 100- 120 TL taksitle verileceğini ve ödeme süresinin de 20 yıla yayılacağı açıklanmıştır. Konutların yapılmaya başlandığı, 12- 16 aylık bir süre zarfında dağıtımlarının yapılacağı ilan edilmiştir. Ayrıca mevzuatta yer alan ve Roman vatandaşlara ilişkin ayrımcı ifadelere yer veren hükümlerin kaldırıldığı vurgulanmıştır. Sürecin işleyeceği, zaman içerisinde ilerleyeceği, yoksulluk ve eğitimsizliğin biteceği, "bürokraside Romana yer yok" şeklindeki ilkel zihniyetin son bulacağı ifade edilerek; bunun bir "**devlet projesi**" olduğunun altı çizilmiş ve muhatabının da "millet" olduğu açıklanmıştır.

"Roman Buluşması"nın, bir ilk olması açısından önemli olmakla birlikte sorunların masaya yatırılıp spesifik çözümler üretildiği bir platform olmanın dışına çıktığı gözlemlenmiştir. Sorunların dile getirilip bir daha yaşanmaması için gerekli tedbirlerin alınması ve sorunun muhatabı Romanların da bu süreçten haberdar edilmesi noktasında ne kadar tatmin edici olabildiğine ilişkin birçok eleştiri yapılmıştır.

Mevzuatta ilgili değişikliklerin yapılması da önemli bir gelişme olmakla birlikte, AB üyelik sürecindeki Türkiye'nin üyelik sürecinin tamamlanabilmesi için uymakla yükümlü olduğu "ilerleme raporları"nda da sıklıkla vurgulanan bir husus olmuştur. Mevzuatta Roman vatandaşlara yönelik yer alan ayrımcı ya da dışlayıcı ifadelerin kaldırılması bu noktada anlam taşımaktadır. Ancak bir başka açıdan değerlendirildiğinde günlük hayatta Romanların maruz kaldığı ayrımcılığın sona erdirilebilmesi noktasında ne derece etkin olduğu sorgulanmalıdır. Roman, Çingene ya da her ne şekilde ifade edilirse edilsin, bu insanlara yönelik algının, ötekileştirmenin, kendinden saymamanın toplum tarafından içselleştirilmiş olması sorunu, önemini korumaktadır.

Buluşmada Romanlara yönelik gerçekleştirilmesi planlanan "açılım"a ilişkin atılacak tek somut adım; kendi kültürlerini yansıtan, hayat tarzlarına uygun evlerin inşa edilip

sahiplerine teslim edileceğinin açıklanmasıdır. Ancak bu adım da yerel yönetimlerce gerçekleştirilen "kentsel dönüşüm projeleri" kapsamında ailelerinden kalma evlerinden çıkartılmaları ve gerek eğitim düzeylerinin yetersiz oluşu gerekse birçoğunun nüfusa kayıtlı olmayışı gibi nedenlerden ötürü yaşadıkları yerlerde hak sahibi olduklarını kanıtlayamadıkları gerekçesi ile mağdur edildiklerini açıklayamamaktadır.

Bütün bu gelişmeler ışığında Romanlara yönelik toplumda var olan geleneksel algının değişmesi ve yaşadıkları sorunları bir ölçüde gidermesi bağlamında "eğitim"in önemi bir kez daha vurgulanmalıdır. Roman çocuklarının okuldan dışlanmaması, olumsuz herhangi bir muameleye maruz kalmamasıyla hem daha okul sıralarında toplumla kaynaşması hem de aldıkları eğitimle birlikte, kendilerinin önemli mevkilerde yer alması sağlanabilir. Bu yönde yaşanacak bir gelişme istihdam, konut, sağlık ve en önemlisi ayrımcılık gibi pek çok alanda yaşadıkları sorunlara çözüm getirebilir.

SONUÇ

1990'lı yılların başlarından itibaren insan hakları alanında yaşanan gelişmeler, azınlıklara yönelik geleneksel bakış açısında birtakım değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. SSCB'nin ve Yugoslavya Federasyonu'nun dağılması ile birlikte özellikle Merkez ve Doğu Avrupa Ülkelerinde (MDAÜ) ortaya çıkan çok etnisiteli yapı ve bu yapıdan kaynaklanan sorunlar, azınlıkları insan hakları hukuku kapsamında değerlendiren geleneksel algıyı değiştirmiş ve bu durum, "Avrupa azınlık hakları rejimi"nin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Bu rejimin oluşmasında etkili olan BM, AK ve AGİT gibi uluslar arası örgütlerin gerçekleştirdiği çalışmalardır. BM çerçevesinde hazırlanan birçok uluslar arası sözleşmede azınlıklara dolaylı olarak değinilmesi şeklinde bir yaklaşım benimsenirken; 1966 tarihli Kişisel ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 27. maddesi ile azınlıklar ilk kez ve doğrudan ele alınmıştır. BM'nin 1993 tarihli "Ulusal veya Etnik, Dinsel ya da Dilsel Azınlıklara Mensup Bireylerin Haklarına İlişkin Bildirgesi" de devletlerin azınlıkların varlığını, kimliğini korumakla ve bu kimliklerin gelişimi için elverişli ortamları sağlamakla yükümlü olduğunu belirtmesi anlamında atılan bir diğer önemli adımdır.

Birleşmiş Milletler' in spesifik olarak Roman azınlığa yönelik faaliyetleri kapsamında ise yaşanan en önemli gelişme; Irk Ayrımcılığının Bütün Biçimleriyle Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi'nin denetim organı olan Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi'nin (CERN) yayınladığı 27 No' lu Genel Tavsiye Kararıdır. Bu kararda "Romanlara karşı ayrımcılık" konusu ele alınmış; Romanlara yönelik ırk ayrımcılığının önlenmesi için mevzuatlarda gerekli değişikliklerin yapılmasından eğitime ve istihdama kadar birçok alana yönelik tavsiyelerde bulunulmuştur.

Katılımcı Devletler üzerinde hukuki yaptırım gücü bulunmayan ancak "iyi niyet ilkesi" gereğince uygulanmasını ve böylelikle bu yönde bir teamül oluşturmayı amaçlayan AGİT kapsamında ise ulusal azınlıklarla ilgili konuların uluslar arası ilgiye mazhar olduğunu ve bu boyutunun göz ardı edilemeyeceğinin deklare edildiği Cenevre Raporu (1991), ulusal azınlıkların "eğitim" alanında sahip olduğu hakları ele alan Lahey Tavsiyeleri (1996), ulusal azınlıkların "dil" konusunda sahip olduğu haklara yönelik Oslo Tavsiyeleri (1998) ve yine ulusal azınlıkların "kamusal yaşam etkin katılımı"na ilişkin Lund Tavsiyeleri (1999) gibi

birçok gelişme art arda yaşanmıştır. Burada dikkat çeken unsur, bütün bu gelişmelerin "ulusal azınlıkların" sorunlarını hedef almasıdır.

AGİT'in de Roman topluluklara yönelik çalışmalar yürüttüğü görülmektedir. Özellikle "AGİT Bölgesindeki Romanların ve Sintilerin Durumlarının İyileştirilmesi için Hareket Planı"nda Roman toplulukların ayrımcılıkla mücadele, istihdam gibi alanlardaki sorunlarının yanı sıra kamusal ve siyasal yaşama katılımları ile ilgili Katılımcı Devletlere yönelik birçok tavsiyesi yer almıştır.

BM ve AGİT kapsamında bu tür gelişmeler yaşanırken; en önemli gelişme, Avrupa Konseyi (AK) çerçevesinde yaşanmıştır. Doğrudan ulusal azınlıkları ele alan ve bağlayıcı niteliği bulunan ilk hukuki belge "Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi" olmuştur. "Ulusal azınlık" kavramının tanımına yer vermeyişi ve "çerçeve sözleşme" niteliğinden ötürü Taraf Devletlere takdir yetkisi tanıması gibi özelliklerine rağmen, Sözleşme önemini günümüzde de korumaktadır.

Diğer bir gelişme ise yine AK çerçevesinde bu kez "dil" alanında yaşanmıştır. Avrupa kültürel mirasının korunması ve geliştirilmesi amacıyla hazırlanan Bölgesel ya da Azınlık Dilleri Avrupa Şartı" 1992 yılında başlatılan imza sürecinin ardından 1998'de yürürlüğe girmiştir.

BM, AGİT, AK gibi uluslar arası örgütlerde bu tür gelişmeler yaşanırken; günümüzde ulus-üstü yapılanmanın tek örneği olan Avrupa Birliği'nde de azınlıklara yönelik birtakım adımlar atılmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte Avrupa'da özellikle Merkez ve Doğu Avrupa Ülkelerinde (MDAÜ) etnik ve dini çatışmaların yeniden ortaya çıkması ve azınlıkların siyasal istikrarsızlığın kaynağı olarak algılanması, azınlık olgusunun AB gündemindeki yerini almasını sağlamıştır.

Bu doğrultuda yaşanan ilk gelişme, AB Konseyi kapsamında 1993 yılında Kopenhag'da gerçekleştirilen Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde Birlik' e katılmak isteyen aday ülkelerde aranacak kriterlerin belirlenmesidir. Söz konusu Kriterleri azınlıklar açısından önemli kılan husus; Siyasi Hükümler başlığı altında yer verilen "azınlıkların korunması" koşuludur.

Kurucu Antlaşmalarda azınlıklara ilişkin doğrudan bir hüküm yer almamasına karşın, 7 Aralık 2000 tarihinde Temel Haklar Şartı'nın ilan edilmesi Birlik kapsamında yaşanan oldukça önemli bir gelişmedir. Nitekim Şart ile birlikte dil, din, ırk ya da etnik köken ve hatta her türlü düşünceye dayalı ayrımcılığın yasaklanmış olması Birlik sınırları içerisinde yaşayan azınlık grupları açısından Şart'ın önemini ortaya koymaktadır.

Ayrıca 2000 tarihli "Irk ve Etnik Kökene Bakılmaksızın Kişilere Eşit Muamele İlkesinin Uygulanması" ya da kısaca "Irk Ayrımcılığı" olarak adlandırılan direktifin yayınlanması ile Avrupa Birliği, Üye Devletlere ırk ve etnik kökenine bakılmaksızın insanlar arasında eşit muamele ilkesinin uygulanması amacına ilişkin bazı düzenlemeler getirmektedir.

Azınlıklarla ilgili bu tür gelişmeler yaşanırken, AB kurumları çerçevesinde doğrudan Roman azınlığı hedef alan birtakım faaliyetler de yürütülmektedir. Son dönemde özellikle Komisyon'un AB sınırları içerisinde yaşayan Roman azınlığın sorunlarını değerlendirmek amacıyla ilki, 16 Eylül 2008 tarihinde Brüksel'de, ikincisi ise 8- 9 Nisan 2010 tarihleri arasında İspanya'da bulunan Cordoba' da olmak üzere iki Roman Zirvesi gerçekleştirdiği görülmektedir. Bu iki Zirve toplantısında Avrupa'da bulunan Roman toplulukların içinde yaşadıkları toplumla bütünleşmelerinin sağlanabilmesinin AB'nin ve Üye Devletlerin ortak sorumluluğu altında olduğu vurgulanmıştır.

Genel olarak AB'deki Roman toplulukların durumu incelendiğinde Üye Devletlerde bu topluluklara yönelik yaşanan ve ayrımcılık içeren birçok uygulamaya rastlamak mümkündür. AB içerisindeki en geniş azınlık gruplarından birini oluşturan Romanların aynı zamanda ayrımcılığa en çok maruz kalan topluluklardan olması dikkat çekici bir husustur.

Aday Devletlerden üyelik kriterleri bağlamında toprakları üzerinde yaşayan azınlık gruplarını koruması ve kimliklerine saygı gösterilmesinin yanı sıra ayrımcılık içeren her türlü uygulamadan, yasal düzenlemelerden kaçınılması talep edilirken; Birlik' e tam Üye Devletlerin, Roman azınlığın AB gündemine girmesi ve bu gündem doğrultusunda sorunlarının değerlendirilmesi konusundaki isteksizlikleri altı çizilmesi gereken bir başka unsurdur.

Bu açıdan bakıldığında, azınlıklara yaklaşımı bakımından AB'ye tam üye ülkelerde yaşananlar ile aday ülkelerden beklenenler arasında çelişkili bir durum olduğu görülmektedir.

Nitekim bu çelişkiyi ortaya koyan en son gelişme, Fransa'da yaşanmıştır. Üç aylık yasal ikamet süresini aşan ve oturma izni bulunmayan Romanların, Fransa'daki kampları dağıtılmış, Romanya ve Bulgaristan'a geri gönderilmiştir. Fransız kamuoyunun tepkisini çeken bu olay, AB'ye üye bir başka devlet olan İtalya tarafından desteklenmiştir. Bu gelişme aynı zamanda, AB kurumlarının öncülüğünde Roman azınlığa ilişkin tartışmaların da fitilini ateşlemiştir. Tartışmaların ana eksenini, serbest dolaşım hakkının Fransa tarafından ihlal edilip edilmediği oluşturmaktadır. Ancak tartışılması gereken asıl mesele, Fransa'daki Roman yerleşimcilerin ayrımcılığa maruz kalıp kalmadıklarıdır. Sorunun Komisyon tarafından ayrımcılıkla mücadele temelinde Avrupa Birliği Adalet Divanı'na taşınması gündeme gelmiş olmasına karşın, henüz somut bir adım atılmamıştır.

1999'daki Helsinki Zirvesi ile "adaylık" statüsü kazanan Türkiye'nin azınlık yaklaşımı değerlendirildiğinde, referans niteliğindeki belgenin 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşması olduğu belirtilmelidir. Antlaşma' da yer alan hükümler doğrultusunda Türkiye'nin azınlık olarak tanıdığı grupların gayrimüslimler yani dini azınlıklar olduğu görülmektedir. Diğer taraftan, Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme'yi ve Bölgesel ya da Azınlık Dilleri Avrupa Şartı'nı imzalamaması, Türkiye'nin Avrupa azınlık hakları rejimine dahil olmadığının bir göstergesidir.

Türkiye'de yaşayan Roman kökenli topluluklar, hukuki açıdan azınlık olarak değil, vatandaş olarak değerlendirilmektedir. Yaşadıkları temel sorunlar, Avrupa'daki Romanların sorunlarıyla paralel olarak genel itibariyle eğitim, sağlık, istihdam, konut gibi alanlarda yoğunlaşmaktadır. Ancak yakın dönemde Avrupa'da yaşananlarla tezat oluşturacak derecede önemli gelişmeler yaşanmıştır. Komisyon tarafından yayınlanan ve Türkiye'nin üyelik yolundaki gidişatını ortaya koyan ilerleme raporlarında sıkça vurgulanan, yasal mevzuatta özellikle de İskan Kanunu'nda yer alan ve Romanlara yönelik ayrımcı nitelikli ifadelerin, mevzuattan çıkarılması bunlardan biridir. Açıklanan 2010 yılı ilerleme raporunda da bu konu ile ilgili gelişmeler, olumlu bir şekilde değerlendirilmiş ancak Romanların durumunu ele alan kapsamlı bir politikanın olmayışının; sosyal dışlanma, eğitimde marjinalleşme, sağlık hizmetlerinde ayrımcılık, istihdam olanaklarından dışlanma, nüfusa kayıtta yaşanan zorluklar ve kamusal yaşamdan dışlanma gibi sorunlar ile karşılaşmalarına neden olduğu belirtilmiştir[1].

[1] Avrupa Komisyonu, "Komisyon Çalışma Dokümanı: Türkiye 2010 Yılı İlerleme Raporu", Brüksel, 9 Kasım 2010, (Çevrimiçi) http://www.bursaab.gov.tr/resimler/ turkiye_ ilerleme_rap_2010.pdf, 7 Aralık 2010.

Ayrıca, Roman derneklerinin, çeşitli sivil toplum örgütlerinin ve Hükümet temsilcilerinin katılımıyla bir çalıştay düzenlenmiştir. "Roman Çalıştayı" kapsamında Roman kökenli vatandaşların sorunları dile getirilmiş ve bu sorunlara ilişkin çözüm önerileri Hükümet kanadına doğrudan aktarılabilmiştir. Çalıştay'ın ardından düzenlenen bir diğer platforma ise ülkenin farklı şehirlerinden birçok Roman vatandaşın katılımı sağlanmıştır. Ayrımcılık temelli sorunların "konut" temeline indirgendiği Roman Buluşması olarak adlandırılan bu etkinlikte, konuyla ilgili çalışmalarda bulunan Avrupalı temsilciler de aktif rol oynamıştır. Roman Buluşması' nın hemen ardından Başbakan, Romanlardan devlet adına özür dilediğini açıklamıştır. Son olarak da Avrupa'da yaşanan gelişmelere paralel şekilde, 15-16 Aralık 2010 tarihlerinde İstanbul'da düzenlenen "Türkiye'deki Roman Vatandaşlar" konulu TAIEX Seminerinde Devlet Bakanı ve Baş Müzakereci Egemen Bağış, Romanların Türkiye Cumhuriyeti'nin hukuki ve fiili açıdan asli kurucu unsurlarından biri olduğunu vurgulamıştır.

Kamuoyunda "Roman Açılımı" adıyla bilinen bu gelişmeler, gerek içerik ve gerekse sorunların çözümü açısından yetersiz olmakla birlikte, ilk kez gerçekleştirilmesi ve AB'ye tam Üye Devletlerde benzer çalışmaların yapılmamış olması nedeniyle önem kazanmaktadır. Fransa ve İtalya gibi Altılar Avrupası' nın belkemiğini oluşturan iki ülkenin yakın dönemde sergiledikleri ayrımcı ve ırkçı tutumlar, Birlik' in her fırsatta vurguladığı ortak değerlerin ne derece benimsendiğini gözler önüne sermektedir.

Romanların bulundukları her coğrafyada yaşadığı sorunlar; istihdam, konut, sağlık, eğitim gibi başlıklar altında analiz edilmektedir. Bu durum sosyal hayatta karşılaştıkları sorunları ortaya koymakla birlikte meselenin özünde yer alan ana unsurun gözden kaçmasına da neden olabilmektedir. Var olan problemler ırkçılık temelli ayrımcılıktan ve Romanlara yönelik geleneksel algıdan kaynaklanmaktadır.

Akraba devleti bulunan birçok ulusal azınlığın aksine, Romanların sorunlarını sahiplenen bir devletin olmayışı da önemli bir unsurdur. Almanya'daki Türklerin oturdukları binaların ardı ardına yakılmasına Türkiye müdahale ederken; Fransa'dan kovulan Romanların durumuna ülkesinde yoğun bir şekilde Roman nüfusu barındıran Romanya, aynı ölçüde etkili bir tavır takınma gereği görmemiştir.

Bir başka husus, örgütlenme konusunda yapılan çalışmaların diğer azınlık gruplarına göre daha geç bir tarihte başlamasıdır. Romanlara yönelik çalışmalar yapan bu örgütler, bir yandan Roman topluluğa mensup kişilerin sahip oldukları haklar konusunda bilinçlenmesini sağlarken; aynı zamanda uluslar arası kamuoyunun dikkatini Romanların maruz kaldığı ayrımcılık ve şiddet içeren eylemlere yöneltmektedir. Yayınladıkları raporlar, çeşitli ülkelerde gerçekleştirdiği anket çalışmaları ile Avrupa'da yaşayan Romanların mevcut durumunu belirlemeye çalışmalarının yanı sıra Roman azınlığa yönelik ayrımcılık içeren herhangi bir eylemin gerçekleşmesi halinde ilgili devletin konuya ilişkin harekete geçmesi için uyarılmasının yanı sıra haklarının ihlal edildiğini öne süren Romanlara AİHM' e kadar uzanan hukuk mücadelelerinde yol gösterebilmektedir. Çek Cumhuriyeti Hükümeti' ni mahkum ettiren D. H. ve Diğerleri davası bu durumun en açık örneğidir.

Romanların yaşadığı önemli bir başka sorun ise, birçoğunun nüfusa kayıtlı olmamasıdır. Bu durum, öncelikle vatandaş olarak kabul görmelerinin ve dolayısıyla söz konusu o devletin, vatandaşlarına tanıdığı haklardan istifade etmelerinin önündeki en önemli engellerden birini oluştururken; aynı zamanda AB'ye üye ülkelerdeki Roman nüfusu oranının doğru bir şekilde saptanmasını da engellemektedir. Böylece eğitim, sağlık vb. alanlarla ilgili kurumlar başta olmak üzere toplumsal yaşamın her alanında yaşadıkları toplumun diğer unsurlarıyla birlikte eşit haklara sahip olmadıklarını ve dolayısıyla eşit muameleye tabi tutulmadıklarını söylemek mümkündür.

Nüfusa kayıtlı olmayışları ve dolayısıyla vatandaşlık haklarından yararlanamamaları, toplumda zaten var olan ayrımcılığı körüklemekte, Romanlara ilişkin olumsuz yöndeki geleneksel algının daha da yerleşmesine neden olmaktadır. Böylece toplumsal yapının diğer bileşenleri ile bütünleşmelerinin önüne set çekilmektedir.

Türkiye açısından bakıldığında yakın dönemde hükümet yetkilileri tarafından dile getirilen "Romanlar, asli kurucu unsurumuzdur" şeklindeki beyanların içeriğinin yeterince dolu olmadığı ve hatta Romanlara yönelik yapılan "eşitsiz vatandaşlık" gibi değerlendirmeleri haklı çıkaracak nitelikte gelişmelerin yaşandığı görülmektedir. Kentsel dönüşüm projeleri kapmasına alınmak istenen Roman yerleşim birimlerinde ikamet eden insanların, söz konusu muhitlerde hak sahibi olduklarını ispatlamak zorunda kalmaları ve yerleşim alanlarındaki yıkımların, tahliyeler gerçekleştirilmeden başlatılması gibi uygulamalar bu çelişkili durumu ortaya koymaktadır.

Romanlar; yaşadıkları devletlerden ayrılıkçılığa varacak ve dolayısıyla egemenliklerini tehdit edecek hiçbir talepleri bulunmamasına rağmen, ırkçı ve önyargılı tutumların odağı haline gelmektedir. Ancak toplumdaki mevcut geleneksel algının yanı sıra özellikle Romanları konu edinen alan araştırmalarına dayanarak yapılabilecek en önemli tespitlerden biri, hiç kuşkusuz "Roman" ya da "Çingene" kavramları arasındaki ayrımda gizlidir. Özellikle Türkiye'de yapılan alan araştırmalarında katılımcılara yöneltilen kendilerini nasıl tanımladıklarına ilişkin sorulara genel olarak "Roman" tabirini kullandıkları; "Çingene" olarak adlandırdıkları göçebeleri aşağılayıcı beyanlarda bulundukları saptanmıştır. Yerleşik ya da göçebe, hangi kültüre adapte olurlarsa olsunlar, kendi topluluklarının diğer üyelerine yönelik "ötekileştirme" olarak nitelendirilebilecek eğilimlere sahip oldukları görülmektedir.

Sonuç olarak; Romanlar dünyanın her yerinde benzer sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu sorunlarla mücadele edebilmelerinin yolu, öncelikle kendilerine yönelik önyargılı bakış açısının değiştirilmesinden geçmektedir. Hem kendi topluluklarıyla hem de sosyal yapının diğer üyeleri ile birlikte kaynaşabilmeleri için eğitim, sağlık, istihdam başta olmak üzere toplumsal yaşamın her alanında ayrımcılığın ortadan kaldırılması ve eşit muamele ilkesinin benimsenmesi, mevcut yaşam koşullarının iyileştirilmesi ile birlikte sosyo-ekonomik sorunlarına çözüm getirilmelidir. Ayrıca, Romanların yoğun olarak yaşadıkları ülkelerin de katılımıyla birlikte "Romanların Dikkate Alınması İçin On Yıl İnisiyatifi" kapsamında birçok proje gerçekleştirilebilir.

Son olarak önemle vurgulanması gereken bir husus; Roman toplulukların yaşadığı sorunlar, genel itibariyle bir Avrupa sorunudur. AB'ye Üye Devletler ile aday ülkeler arasında "azınlık"lara yaklaşım konusundaki çelişkili duruma bir son vermenin yolu, yine AB sınırları içerisinden geçecektir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Alpkaya, Gökçen: **AGİK Sürecinden AGİT'e İnsan Hakları**, İstanbul, Kavram Yayınları, 1996.

Arayıcı, Ali: **Avrupa'nın Vatansızları Çingeneler**, İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2008.

Arsava, Ayşe Füsun: **Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslar arası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi**, Ankara, AÜSBF Yayınları, 1993.

Bozkurt, Enver, Mehmet Özcan, Arif Köktaş: **AB Hukuku**, 3. bs. , Ankara, Asil Yayınları, 2008.

Bozkurt, Enver, Mehmet Özcan, Arif Köktaş: **Avrupa Birliği Temel Mevzuatı**, Ankara, Asil Yayınları, 2005.

Bozkurt, Enver, M. Akif Kütükçü, Yasin Poyraz: **İnsan Hakları Mevzuatı**, Ankara, Asil Yayınları, 2004.

Canatan, Bilal: **Düşünce Tarihinde, Kamu Hukukunda, Avrupa Birliği' nde Yerellik İlkesi**, Ankara, Galeri Kültür Yayınevi, 2001.

Capotorti, Francesco: **Study on the Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities**, New York, UN Study Series, 1979.

Çavuşoğlu, Naz: **Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Azınlık Hakları**, 2. bs. , İstanbul, Su Yayınları, 2001.

Dinan, Desmond (Ed.): **AB Ansiklopedisi**, Çev. Hale Akay, C. 1- 2, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2005.

Dinç, Güney: **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Göre Çevre ve İnsan**, Ankara, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2008.

EDROM/ERRC/hYd: "Eşitsiz Vatandaşlık: Türkiye Çingenelerinin Karşılaştığı Hak İhlalleri", **Biz Buradayız! Türkiye'de Romanlar, Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi**, İstanbul, Edirne Roman Derneği (EDROM), European Roma Rights Centre (ERRC) ve Helsinki Yurttaşlar Derneği (hYd), 2008.

Erçin, Erhan: **AB Genişleme Süreci ve Türkiye**, No: 170, İstanbul, İKV Yayınları, 2002.

Gemalmaz, Mehmet Semih: **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş**, 6. bs. , İstanbul, Beta Yayınları, 2007.

İKV: **AB ve Türkiye- AB İlişkileri: Temel Kavramlar Rehberi**, 3.bs. , İstanbul, 2005.

İKV: **AB' de Anayasa Süreci ve Lizbon Antlaşması**, No: 218, İstanbul, 2008.

İKV: **Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Topluluğu' nu Kuran Antlaşma' yı Tadil Eden Lizbon Antlaşması**, No: 217, İstanbul, 2008.

İKV: **Avrupa Birliği Genişleme Süreci ve Türkiye**, İstanbul, 2002.

Karan, Ulaş: **Avrupa Birliği Ülkelerinde Ayrımcılık Yasağı ve Eşitlik Kurumları**, Ankara, İnsan Hakları Ortak Platformu, 2009.

Karlsson, Ingmar: **Avrupa'nın Üvey Evlatları**, Çev. Turhan Kayaoğlu, İstanbul, Homer Kitabevi, 2006.

Kurban, Dilek: **Bir Eşitlik Arayışı: Türkiye'de Azınlıklar**, Uluslar arası Azınlık Hakları Grubu (MRG) Raporu, 2007.

Kurubaş, Erol: **Asimilasyondan Tanınmaya: Uluslar arası Alanda Azınlık Sorunları ve Avrupa Yaklaşımı**, 2. bs. , Ankara, Asil Yayınları, 2006.

Kymlicka, Will: **Çokkültürlü Yurttaşlık: Azınlık Haklarının Liberal Teorisi**, Çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1998.

Moussis, Nicholas: **Avrupa Birliği Politikalarına Giriş Rehberi**, Çev. Ahmet Fethi, İstanbul, Mega Press, 2004.

Odabaşı- Sarı, Arzu: **Avrupa Birliği'nin Katılım Öncesi Mali Aracı IPA ve Türkiye**, No: 222, İstanbul, İKV Yayınları, 2008.

Oran, Baskın: **Küreselleşme ve Azınlıklar**, 3.bs. , Ankara, İmaj Yayınevi, 2000.

Pentassuglia, Gaetano: **Minorities in International Law**, Strasbourg, Council of Europe, 2002.

Preece, Jennifer Jackson: **National Minorities and the European Nation States**, Oxford, Clarendon Press, 1998.

Saraçlı, Murat: **Avrupa Birliği ve Türkiye'de Azınlıklar**, Ankara, Lotus Yayınları, 2007.

Sönmezoğlu, Faruk (Der.): **Uluslar arası İlişkiler Sözlüğü**, Haz.: Deniz Ülke Arıboğan, Gülden Ayman, Beril Dedeoğlu, 3. bs. , İstanbul, Der Yayınları, 2000.

Tezcan, Ercüment: **Avrupa Birliği Komisyonu**, Ankara, Uluslar arası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) Yayınları, 2007.

Thornberry, Patrick: **International Law and the Rights of Minorities**, Oxford, Clarendon Press, 1992.

Toluner, Sevin: **Milletler arası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları**, İstanbul, Beta Yayınları, 2000.

Toplum ve Hukuk Araştırmaları Vakfi: **Uluslar arası ve Ulusal Hukukta Azınlık Hakları**, İstanbul, 2005.

Toprak, Binnaz, İrfan Bozan, Tan Morgül, Nedim Şener: **Türkiye'de Farklı Olmak: Din ve Muhafazakarlık Ekseninde Ötekileştirilenler**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi, 2008.

Uzpeder, Ebru (Haz.): **Avrupa Birliği Süresinde Dil Hakları**, İstanbul, Helsinki Yurttaşlar Derneği, 2003.

Üstel, Füsun: **Yurttaşlık ve Demokrasi**, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 1999.

Makaleler

Akgün, Birol: "Democratisation and Minority Rights in the Post- Communist Balkan States", **Perceptions Journal of International Affairs**, Volume VI, Number 2, June- August 2001, s. 158- 174.

Altuğ, Akın: "Katalanlar Bağımsızlığa 'Evet' Dedi", (Çevrimiçi) http://www.bbc.co.uk/turkce/ haberler/ 2009/ 12/091214_ spain.shtml, 10 Mayıs 2010.

Arsava, Ayşe Füsun: "Ulusal Grup Hakları ve Bu Konuda Meydana Gelen Gelişmeler", **AÜSBF Dergisi: Bedri Gürsoy'a Armağan**, C. 47, Sayı: 3- 4, Haziran- Aralık 1992, s. 13- 20, (Çevrimiçi) http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/457/5181.pdf, 30 Mart 2010.

Arsava, Ayşe Füsun: "Azınlık Hakları ve Bu Çerçevede Ortaya Çıkan Düzenlemeler", **AÜSBF Dergisi**, C. 47, Sayı: 12, s. 53, (Çevrimiçi) http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/ 42/454/5121.pdf, 3 Nisan 2010.

Arsava, Ayşe Füsun: "Avrupa Birliği' nin Anayasallaşma Sürecinde Temel Haklar Şartı," **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 2, Bahar 2004, s. 1- 9.

Aydın, Suavi: "Azınlıklara İçeriden Bakmak", **Türkiye'de Çoğunluk ve Azınlık Politikaları: AB Sürecine Yurttaşlık Tartışmaları**, Der.: Ayhan Kaya, Turgut Tarhanlı, 2. bs. İstanbul, Tesev Yayınları, 2006, s. 186- 223.

"Azınlık Hakları", **Toplum ve Hukuk**, Yıl: 2, Sayı: 8, s. 53- 78.

Bilener, Tolga: "AB'nin Azınlık Hakları Anlayışı ve AB'ye Bütünleşme Sürecinde Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri", **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, Der.: Beril Dedeoğlu, İstanbul, Boyut Yayınları, 2003, s. 165-199.

Çapanoğlu, Sema Gençay: "Geçmişten Günümüze Lizbon Stratejisi ve 2020 İçin Yeni Bir Vizyon Işığında AB 2020 Stratejisi", **İKV Değerlendirme Notu**, No: 12, (Çevrimiçi) http://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/gecmisten_gunumuze_lizbon_stratejisi_ve_2020_ icin_yeni_bir_vizyon_isiginda_ab_2020_stratejisi.pdf, 3 Mayıs 2010.

Çavuşoğlu, Naz: "Azınlıkların Korunmasına İlişkin Uluslar arası Normlar", **Türkiye'de Çoğunluk ve Azınlık Politikaları: AB Sürecine Yurttaşlık Tartışmaları**, Der. :Ayhan Kaya, Turgut Tarhanlı, 2. bs. , İstanbul, Tesev Yayınları, 2006, s. 241- 261.

Çavuşoğlu, Naz: "Cultural Identity: A 'Minority Question'?", **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No: 23- 24, (Ekim 2000- Mart 2001), s. 91- 98.

Drzewicki, Krzysztof: "The Enlargement of the European Union and the OSCE High Commissioner on National Minorities, **The Protection of Minorities in the Wider Europe**, Ed.: Marc Weller, Denika Blacklock, Katherine Nobbs, United Kingdom, Palgrave Macmillan, 2008, s. 154- 170.

Efe, Haydar: "Avrupa Birliği'nin Dış İlişkilerinin Ayrılmaz Bir Parçası Olarak Birliğin İnsan Hakları Politikası", (Çevrimiçi) http://idc.sdu.edu.tr/tammetinler/demokrasi/ demokrasi25. pdf, 15 Nisan 2010.

Erdoğan, Birsen, A. Şevket Ovalı: "Bölgesel veya Azınlık Dilleri için Avrupa Şartı (Bir Değerlendirme)", **Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi**, C. 3, S. 2, 2002, s. 217- 249.

ERRC: "Haklarınızı Bilmek ve Onlar için Mücadele Etmek: Roman Aktivistler için Bir Rehber", (Çevrimiçi) http://www.errc.org/cms/upload/media/02/03/m00000203.pdf, 20 Mayıs 2010.

ERRC: "Roma Rights", 3- 4/2002.

Gallagher, Tom: "Nationalism and Romanian Poltical Culture in the 1990s", in **Post-Communist Romania Coming to Terms with Transition**, Ed.: Duncan Light, David Phinnemore, New York, Palgrave Publishers, 2001, s. 104- 121.

Heintze, Hans- Joachim: "Collective Rights in the Context of EU Accession", **The Protection of Minorities in the Wider Europe**, Ed.: Mark Weller, Denika Blacklock and Katherine Nobbs, England, Palgrave and Macmillan, 2008, s. 42- 53.

Hoffman, Rainer: The Future of Minority Issues in the Council of Europe and the Organization for Security and Cooperation in Europe", **The Protection of Minorities in the Wider Europe**, Ed.: Marc Weller, Denika Blacklock, Katherine Nobbs, United Kingdom, Palgrave Macmillan, 2008, s. 171- 205.

İKV: "Fransa'nın Roman Kökenli Vatandaşları Hedef Alan Sınır dışı Kararı AB'de Tartışılıyor", Haftalık E- Bülten, 30 Ağustos- 5 Eylül 2010.

Karakaş, A. Işıl: "Avrupa Birliği- Türkiye İlişkilerinde İnsan Hakları Sorunsalı",**Türk Dış Politikasının Analizi**, Der.: Faruk Sönmezoğlu, 3.bs. , İstanbul, Der Yayınları, 2004, s. 1031- 1036.

Kaya, Ayhan: "Avrupa Birliği Bütünleşme Sürecinde Yurttaşlık, Çokkültürcülük ve Azınlık Tartışmaları: Bir arada Yaşamanın Siyaseti", **Türkiye'de Çoğunluk ve Azınlık Politikaları: AB Sürecine Yurttaşlık Tartışmaları**, Der.: Ayhan Kaya, Turgut Tarhanlı, 2. bs., İstanbul, Tesev Yayınları, 2006.

Klebes, Heinrich: "The Council of Europe's Framework Convention for the Protection of National Minorities/ Introduction", **HRLJ**, 28 April 1995, Vol. 16, No: 1- 3, s. 92- 98.

Kıran, Abdullah: "Azınlıkların Dil Hakları ve Kürtler", **Avrupa Birliği Sürecinde Dil Hakları**, Haz.: Ebru Uzpeder, İstanbul, Helsinki Yurttaşlar Derneği (hYd), 2003, s. 74- 84.

Korkeakivi, Anti: "Introductory Note To European Court of Human Rights Decision: D.H. v. Czech Republic", **International Legal Materials**, The American Society of International Law (ASIL), C. 47, Kasım 2007, s. 35- 37.

Kurban, Dilek: "Avrupa Birliği'nin Anayasal Düzeninde Azınlık Hakları: Açılımlar, Fırsatlar ve Olasılıklar", **Türkiye'de Çoğunluk ve Azınlık Politikaları: AB Sürecine Yurttaşlık Tartışmaları**, Der.: Ayhan Kaya, Turgut Tarhanlı, 2. bs. , İstanbul, Tesev Yayınları, 2006, s. 285- 303.

Kurubaş, Erol: "Uluslar arası Politikada Etnik Sorunlar ve Çözüm Yolları", **İktisat Dergisi**, Sayı: 386, Ocak 1999, s. 49- 59.

Kymlicka, Will: "The Envolving Basis of European Norms of Minority Rights: Rights to Culture, Participation and Autonomy", **The Protection of Minorities in the Wider Europe**, Ed.: Marc Weller, Denika Blacklock, Katherine Nobbs, United Kingdom, Palgrave Macmillan, 2008, s. 11- 41.

Medda- Windischer, Roberta: "The European Court of Human Rights and Minority Rights", **European Integration**, Vol. 25(3), September 2003, s. 249- 271.

Nas, Çiğdem: "Avrupa Parlamentosu'nun Etnik Azınlıklara Bakışı ve Türkiye", **Uluslar arası Politikada Yeni Alanlar, Yeni Bakışlar**, Der.: Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, Der Yayınları, 1998, s. 389- 402.

Nas, Çiğdem: Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri, **Türk Dış Politikasının Analizi**, Der.: Faruk Sönmezoğlu, 3.bs. , İstanbul, Der Yayınları, 2004, s. 465- 489.

Özcan, Mehmet, Mustafa Kutlay: Azınlık Terimi, Almanya ve Türkiye'de Azınlığın ve Çoğunluğun Birlikte Yaşamaları", (Çevrimiçi) http://www.konrad.org.tr/Migration%20tr/009-042.pdf, 1 Nisan 2010.

Özerman, Elif: "Avrupa' da Dil Hakları Genel Bir Çerçeve Raporu", Çev. Burcu Toksabay, **Toplum ve Hukuk,** Yıl: 2, Sayı: 8, s. 79- 113.

Özler, Zeynep: "Avrupa'nın Ötekisi: Romanlar", **İKV Dergi**, S.: 156, Kasım 2010, s. 38- 42.

Öztan, Ece: "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Azınlıklar", (Çevrimiçi) http://www.sbu.yildiz.edu.tr/ eceyayinlar/ ece2.doc?ref=PandoraISP, 17 Mart 2010.

Phinnemore, David: "Romania and Euro-Atlantic Integration since 1989: a Decade of Frustration?", **Post-Communist Romania Coming to Terms with Transition**, Ed. by: Duncan Light, David Phinnemore, New York, Palgrave Publishers, 2001, s. s. 245- 269.

"Refusal of Applications by Gypsies for Planning Permission to Station Residential Caravans on Land Owned by Them/ Chapman v. The United Kingdom", **HRLJ**, C. 2, No. 9- 12, 2001, s. 435- 450.

Selçuk, Engin: "Avrupa Birliği Anayasal Düzeninde Temel Hakların Serüveni," **İ.Ü SBF Dergisi**, Mart 2005, s. 13- 49.

Selçuk, Engin: "Anayasasını Arayan Avrupa: Avrupa Anayasal Antlaşma Tasarısı Üzerine," **Hukuk ve Adalet**, No: 3, 2004, s. 59- 97.

Şimşek, Yılmaz: "İspanyol Terör Örgütünün Profil Analizi", (Çevrimiçi) http://usgat.org/genel/ispanyol-teror-orgutu-eta%e2%80%99nin-profil-analizi-2/, 9 Mayıs 2010.

Tayfur, M. Fatih: "Yunanistan ve İspanya'nın Avrupalılaşma Serüveni ve Türkiye: İki Nikah, Bir Cenaze", **Türkiye ve Avrupa**, Der.: Atila Eralp, Ankara, İmge Kitabevi, 1997, s. 177- 239.

Tezcan, Ercüment: "Avrupa Birliği Anayasa Taslağı ve Öngördüğü Yenilikler (1)", **Stradigma,** Eylül 2003, Sayı 8, (Çevrimiçi) http: //www.stradigma.com/turkce/ eylul2003/makale_03.html, 17 Nisan 2010.

Türkmen, Füsun: "Avrupa Birliği ve İnsan Hakları", **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, Der.: Beril Dedeoğlu, İstanbul, Boyut Yayınları, 2003, s. 133- 164.

Yanıkdağ, Tülin: "Anayasallaşma Sürecinde Avrupa: Temel Haklar Şartı'ndan Lizbon Antlaşması'na", **Bilge Strateji**, C. 1, S. 3, Güz 2010, s. 98- 121.

Yılmaz- Elmas, Fatma: "Fransa'da Roman Sürgünü: İdeal Zamanlama (!)" , (Çevrimiçi) http://www.usakgundem.com/yazar/1742/fransa%E2%80%99da-roman-s%C3%BCrg%C3%BCn%C3%BC-%C4%B0deal-zamanlama-.html, 20 Eylül 2010.

Raporlar

Avrupa Komisyonu: "Gündem 2000: Daha Geniş ve Daha Güçlü Bir Avrupa İçin", Lüksemburg, Office for Official Publications of the European Communities, 2000.

Avrupa Komisyonu: "Türkiye 2005 Yılı İlerleme Raporu", Brüksel, 9 Kasım 2005.

Avrupa Komisyonu: "Türkiye 2008 Yılı İlerleme Raporu", Brüksel, 5 Kasım 2008.

Avrupa Komisyonu: "Komisyon Çalışma Dokümanı: Türkiye 2010 Yılı İlerleme Raporu", Brüksel, 9 Kasım 2010, (Çevrimiçi) http://www.bursaab.gov.tr/resimler/ turkiye_ ilerleme_rap_2010.pdf, 7 Aralık 2010.

Avrupa Toplulukları Komisyonu: "Türkiye'nin AB Üyelik Sürecine Katılımına İlişkin 2001 İlerleme Raporu", Brüksel, 13 Kasım 2001.

Avrupa Toplulukları Komisyonu: "Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu", Ankara, Ekim 2002.

Avrupa Toplulukları Komisyonu: "Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Hakkında 2004 Yılı Düzenli Raporu", Brüksel, 6 Ekim 2004.

Avrupa Toplulukları Komisyonu: "Türkiye 2006 Yılı İlerleme Raporu", Brüksel, 8 Kasım 2006.

Avrupa Toplulukları Komisyonu: "Türkiye 2007 Yılı İlerleme Raporu", Brüksel, 6 Kasım 2007.

Avrupa Toplulukları Komisyonu: "2009 Yılı Türkiye İlerleme Raporu", Brüksel, 14 Ekim 2009.

Council of Europe: "Framework Convention For The Protection of National Minorities and Explanatory Report", Strasbourg, February 1995.

Council of Europe: "On the Implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities by Spain", the Committee of Ministers, Resolution CM/ResCMN (2008)1, 2 April 2008, (Çevrimiçi) https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1269615&Site= COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864& BackColorLogged= FDC864, 8 Mayıs 2010.

Council of Europe: "Advisory Committee on the Framework Convention for The Protection of National Minorities Second Opinion on Spain", 27 March 2006, (Çevrimiçi) https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1111465&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2& BackColorIntranet=FDC864&Back ColorLogged=FDC864, 8 Mayıs 2010.

CSCE: "Budapest Summit Declaration: Towards a Genuine Partnership in a New Era", Budapest, 21 December 1994, (Çevrimiçi) http://www.osce.org/documents/ mcs/ 1994/ 12/4050_en.pdf, 15 Nisan 2010.

CSCE: "Conference on Security and Co- Operation in Europe Final Act", Helsinki, 1975, (Çevrimiçi) http://www.osce.org/documents/mcs/1975/08/4044_en.pdf, 15 Nisan 2010.

CSCE: "Charter of Paris for A New Europe", Paris, 1990, (Çevrimiçi) http://www.osce.org/ documents/ mcs/ 1990/11/4045_en.pdf, Nisan 2010.

CSCE: "Document of the Copenhagen Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE", Copenhagen, 1990, (Çevrimiçi) http://www.osce.org/documents/odihr /1990/06/ 13992_en.pdf, 15 Nisan 2010.

CSCE: "Document of the Moscow Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE", Moscow, 3 October, 1991, (Çevrimiçi) http://www.osce.org/ documents/odihr/1991/10/13995_en.pdf, 15 Nisan 2010.

CSCE: "Helsinki Summit Document: The Challenges of Change", Helsinki, 9- 10 July 1992, (Çevrimiçi) http://www.ena.lu/, 15 Nisan 2010.

CSCE: Report of the CSCE Meeting of Experts on National Minorities, Geneva, 19 July 1991, (Çevrimiçi) http://www.osce.org/documents/osce/1991/07/14125_en.pdf, 15 Nisan 2010.

ECRI: "3 No.lu Genel Politika Tavsiye Kararı: Romanlara Yönelik Irkçılık ve Hoşgörüsüzlükle Mücadele", Strasbourg, 6 Mart 1998.

ECRI: "1 Ocak- 31 Aralık 2000 Yıllık Raporu", Strasbourg, 2 Mayıs 2001.

ECRI: "1 Ocak - 31 Aralık 2001 Yıllık Raporu", Strasbourg, 29 Mayıs 2002.

ECRI: "1 Ocak - 31 Aralık 2002 Yıllık Raporu", Strasbourg, 20 Mart 2003.

ECRI: "1 Ocak - 31 Aralık 2003 Yıllık Raporu", Strasbourg, 8 Haziran 2004.

ECRI: "1 Ocak - 31 Aralık 2004 Yıllık Raporu", Strasbourg, Haziran 2005.

ECRI: "1 Ocak - 31 Aralık 2005 Yıllık Raporu", Strasbourg, Mayıs 2006.

ECRI: "1 Ocak - 31 Aralık 2006 Yıllık Raporu", Strasbourg, Mayıs 2007.

ECRI: "1 Ocak - 31 Aralık 2007 Yıllık Raporu", Strasbourg, Nisan 2008.

ECRI: "1 Ocak - 31 Aralık 2008 Yıllık Raporu", Strasbourg, Mayıs 2009.

ECRI: "Statement of the European Commission against Racism and Intolerance on recent events affecting Roma and immigrants in Italy", Strasbourg, 46th Plenary Meeting, 20 July 2008.

ECRI: "31 Aralık- 1 Ocak 2009 Yıllık Raporu", Strasbourg, 8 Temmuz 2010.

ECRI: "ECRI's Country- by -Country Approach: Report on Spain", Strasbourg, 26 January 1999, (Çevrimiçi) http://hudoc.ecri.coe. int/ XMLEcri/ENGLISH/ Cycle_01/01_CbC_ eng/01-cbc-spain-eng.pdf, 10 Mayıs 2010.

ECRI: "Second Report on Spain", Strasbourg, 8 July 2003, (Çevrimiçi) http://hudoc.ecri.coe.int/ XMLE cri/ ENGLISH/ Cycle_02/02_CbC_eng/02-cbc-spain-eng.pdf, 11 Mayıs 2010.

ECRI: "Third Report on Spain", Strasbourg, 21 February 2006, (Çevrimiçi) http://hudoc.ecri.coe.int/XMLEcri/ENGLISH/Cycle_03/03_CbC_eng/ESP-CbC-III-2006-4-ENG.pdf, 15 Mayıs 2010.

ECRI: "Second Report on Turkey", Strasbourg, 3 July 2001.

ECRI: "Third Report on Turkey", Strasbourg, 15 February 2005.

ECRI: "First Report on Romania", Strasbourg, 1999.

ECRI: "Second Report on Romania", Strasbourg, 23 April 2002.

ECRI: "Third Report on Romania", Strasbourg, 21 February 2006.

EU Network of Independent Experts on Fundamental Rights: "Thematic Comment No. 3: The Protection of Minorities in the Europen Union", 25 Nisan 2005.

European Commission: "The Social and Economic Integration of the Roma in Europe", Brussels, 2010, (Çevrimiçi) http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52010DC0133:EN:NOT, 5 Mayıs 2010.

"European Union Agency for Fundamental Rights: Annual Report 2009", (Çevrimiçi) http://fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/ FRA- AnnualReport09_en.pdf, 25 Nisan 2010.

"EU Annual Report on Human Rights", (Çevrimiçi) http://www.consilium.europa.eu/ showPage. aspx?id=1689&lang=EN, 26 Nisan 2010.

"EU Annual Report on Human Rights 2008", Brüksel, (Çevrimiçi) http://www.consilium.europa.eu/uedocs/ cms_data/librairie/PDF/169233_02_2008_2971_EN_ INT.pdf, 30 Nisan 2010.

"EU Annual Report on Human Rights 2009", (Çevrimiçi) http://www.consilium.europa.eu/uedocs/ cms Upload/A4_HR_200pp_EN_def.pdf, 30 Nisan 2010.

OSCE HCNM: "The Hague Recommendations Regarding the Education Rights of National Minorities and Explanatory Note", Hague, October 1996, (Çevrimiçi) http://www.osce.org/documents/hcnm/1996/ 10/2700_en.pdf, 15 Nisan 2010.

OSCE HCNM: "The Oslo Recommendations regarding the Linguistic Rights OF National Minorities and Explanatory Note", February 1998, (Çevrimiçi) http://www.osce.org/publications/hcnm/1998/02/31527_1149_ en.pdf, 17 Nisan 2010.

OSCE HCNM: "The Lund Recomendations on the Effective Participation of National Minorities in Public Life and Explanatory Note", September 1999, (Çevrimiçi) http://www.osce.org/documents/hcnm/1999/09/ 2929_en.pdf, 17 Nisan 2010.

OSCE HCNM: "Guidelines on the use of Minority Languages in the Broadcast Media", Hague, October 2003, (Çevrimiçi) http://www.osce.org/publications/hcnm/2003/10/31598_1160_en.pdf, 17 Nisan 2010.

OSCE HCNM: "Recommendations on Policing in Multi- Ethnic Societies", Lahey, 2006, (Çevrimiçi) http://www.osce.org/documents/hcnm/2006/02/17982_en.pdf, 17 Nisan 2010.

OSCE HCNM: "Explanatory Note to Recommendations on Policing in Multi- Ethnic Societies", Lahey, 2006, (Çevrimiçi) http://www.osce.org/documents/hcnm/2006/02/17982_en.pdf, 17 Nisan 2010.

OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR): "Guidelines To Asist National Minority Participation in The Electoral Process", Warsaw, 2001, (Çevrimiçi) http://www.osce.org/ publications/odihr/2001/01/12347_129_en.pdf, 17 Nisan 2010.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı- Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü: "Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2003 Yılı İlerleme Raporu", Ankara, Aralık 2003.

UN OHCHR: "General Comment No. 23: The Rights of Minorities (Art. 27)", 8 Nisan 1994. (Çevrimiçi) http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/fb7fb12c2fb8bb21c12563ed004df111?Opendocument, 5 Nisan 2010.

Diğer Mevzuat

AGİT: "566 No.lu Karar: AGİT Bölgesindeki Romanların ve Sintilerin Durumlarının İyileştirilmesi için Hareket Planı", 27 Kasım 2003.

Anguelova v. Bulgaria, Strasbourg, 13 June 2002.

Angelova and Iliev v. Bulgaria, Strasbourg, 26 July 2007.

"Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı", (Çevrimiçi), http://www.dpt. gov.tr/DocObjects/Download/2962/temelhak.pdf, 15 Nisan 2010.

"Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne Başvuru Şartları ve Usulü", (Çevrimiçi) http://www.aihmbasvuru.com/ nasil_basvurulur.php, 20 Ağustos 2010.

Avrupa Konseyi: "İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'ye Ek 1 No' lu Porotokol", Paris, 20 Mart 1952.

Avrupa Konseyi: "İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'ye Ek 12 No' lu Porotokol", Roma, 4 Kasım 2000.

Bryan v. The United Kingtom, Strasbourg, 22 November 1995.

Buckley v. The United Kingtom, Strasbourg, 25 August 1996.

Chapman v. The United Kingtom, Strasbourg, 18 January 2001.

Cobzaru v. Romania, Strasbourg, 26 July 2007.

Commission of the European Communities: "Community Instruments and Policies for Roma Inclusion", Brussels, 2008, (Çevrimiçi) http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=518&langId=en& eventsId=105&furtherEvents=yes, 3 Mayıs 2010.

Commission of the European Communities: "Commission Working Document Consultation on The Future 'EU 2020' Strategy", Brüksel, 24 November 2009.

"Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms: Treaty Open for Signature by the Member States of the Council of Europe and for Accession by the European Union", (Çevrimiçi) http://conventions.coe.int /Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=005& CM=10&DF=10/04/2010&CL=ENG, 10 Nisan 2010.

"Constitution of Romania 1991", (Çevrimiçi) http://www.cdep.ro/pls/dic/act_show?ida=1&tit=&idl=2, 20 Mayıs 2010.

D.H. and Others v. The Czech Republic, Strasbourg, 13 November 2007.

Dzeladinov and the Others v. The Former Yugoslav Republic of Macedonia, Strasbourg, 10 April 2008.

Gillow v. The United Kingdom, Strasbourg, 24 November 1986.

"Lozan Antlaşması", (Çevrimiçi) http://sam.baskent.edu.tr/belge/Lozan_TR. pdf, 30 Mayıs 2010.

Moldovan and Others v. Romania (No. 2), Strasbourg, 12 July 2005.

Nachova and Others v. Bulgaria, Strasbourg, 6 July 2005.

Official Journal L 180: "Council Directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin", Brussels, 2000.

Orsus and Others v. Croatia, Strasbourg, 16 March 2010.

Petropoulo-Tsakiris v. Greece, Strasbourg, 6 March 2008.

Sulejmanov v. The Former Yugoslav Republic of Macedonia, Strasbourg, 24 April 2008.

T.C. Resmi Gazete: "İskan Kanunu", No. 2510, S. : 2733, 21 Haziran 1934, (Çevrimiçi) http://www.hukuki. net/ kanun/2510.13.text.asp, 1 Haziran 2010.

T.C. Resmi Gazete: "İskan Kanunu", No. 5543, S. : 26301, 26 Eylül 2006, (Çevrimiçi) http://www.mevzuat. adalet.gov.tr/html/ 27159.html, 1 Haziran 2010.

T.C. Resmi Gazete: "Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun", Kanun No: 5683, Tertip: 3, C. : 31, 24 Temmuz 1950, s. 2258, (Çevrimiçi) http:// www.hukuki.net/kanun/5683.13.text.asp, 1 Haziran 2010.

The European Parliament: "Resolution of 10 July 2008 on the Census of the Roma on the Basis of Ethnicity in Italy", Strasbourg, 2008, (Çevrimiçi) http://www.europarl.europa.eu/ sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2008-0361+0+DOC+XML+V0// EN&language=EN, 6 Mayıs 2010.

The European Parliament: "Resolution of 25 March 2010 on the Second European Roma Summit", Brussels, 2010, (Çevrimiçi) http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do? pubRef= -//EP//TEXT+TA+P7-TA-2010-0085+0+DOC+XML+V0//EN, 6 Mayıs 2010.

The European Parliament: "Resolution on the Situation of Languages in the Community and on the Catalan Language", 11 December 1990.

"The Spanish Constitution of 1978", (Çevrimiçi) http://www.servat.unibe.ch/icl/sp00000_. html, 7 Mayıs 2010.

"Ulusal Azınlıkların Korunması İçin Çerçeve Sözleşme", (Çevrimiçi) http://www.avrupakonseyi.org.tr/tur/antlasma/aas_157.htm, 1 Nisan 2010.

UN CERD: "General Recommendation No. 27: Discrimination against Roma", 16 August 2000.

Willis v. The United Kingdom, Strasbourg, 11 June 2002.

İnternet Adresleri

"AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu", (Çevrimiçi) http://www.osce.org/odihr/, 10 Nisan 2010.

"Civil Registration and the Prevention of Statelessness: A Survey of Roma, Ashkaelia in Montenegro",(Çevrimiçi)http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/search?page=search&docid=4b71228e9&query= ROMA, 30 Nisan 2010.

"Council of European Union", (Çevrimiçi) http://www.consilium.europa.eu/, 20 Nisan 2010.

"Council of the European Union: Human Rights", (Çevrimiçi) http://www.consilium.europa.eu/showPage.aspx?id=1636&lang=EN, 15 Nisan 2010.

"Decade of Roma Inclusion 2005- 2015", (Çevrimiçi) http://www.romadecade.org/, 15 Ekim 2010.

"Euromosaic: The Production and Reproduction of the Minority Language Groups in the European Union", (Çevrimiçi) http://www.uoc.edu/euromosaic/, 1 Mayıs 2010.

"European Bureau for Lesser- Used Languages (EBLUL)", (Çevrimiçi) http://www.eblul.org/, 1 Mayıs 2010.

"European Charter for Regional or Minority Languages: Treaty Open for Signature by the Member States and forAaccession by Non-Member States", (Çevrimiçi) http://conventions. coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=148&CM=8&DF=1/04/2010&CL=ENG, 1 Nisan 2010.

"European Commission", (Çevrimiçi) http://ec.europa.eu, 30 Nisan 2010.

"European Commission against Racism and Intolerance (ECRI)", (Çevrimiçi) http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ ecri/default_en.asp, 27 Mayıs 2010.

"European Court of Human Rights", (Çevrimiçi) http://www.echr.coe.int/echr/Homepage_ EN, 20 Mayıs 2010.

"European Union Agency for Fundamental Rights (FRA)", (Çevrimiçi) http://fra.europa.eu/fraWebsite/about_fra/ about_ fra_en.htm, 23 Nisan 2010.

"Framework Convention for the Protection of National Minorities: Treaty Open for Signature by the member States and Up Until the Date of Entry Into Force By Any Other State so Invited by the Committee of Ministers", (Çevrimiçi) http://conventions.coe.int/ Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=157&CM=8&DF=01/04/2010&CL=ENG, 1 Nisan 2010.

"Mandate For The EPC- The Human Rights Working Group", (Çevrimiçi) http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsupload/COHOM_mandates.pdf, 20 Nisan 2010.

"MERCATOR", (Çevrimiçi) http://www.mercator-central.org/, 1 Mayıs 2010.

NTV: "Vurun Çingenelere Dediler!", (Çevrimiçi) http://www.ntv msnbc.com/id/25041212/, 7 Haziran 2010.

"Regional and Minority Languages in the New Member States", (Çevrimiçi) http://ec.europa.eu/education/languages/archive/languages/langmin/euromosaic/synthesis_ en.pdf, 1 Mayıs 2010.

"Roman ve Sinti Konuları için İrtibat Noktası", (Çevrimiçi) http://www.osce.org/odihr/13406.html, 10 Nisan 2010.

"Sulukule Günlüğü", (Çevrimiçi) http://sulukulegunlugu. blogspot.com/, 5 Haziran 2010.

"The European Court of Human Rights HUDOC Portal", (Çevrimiçi) http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Case-Law/HUDOC/HUDOC+ database/, 20 Mayıs 2010.

"The European Instrument for Democracy and Human Rights", (Çevrimiçi) http://ec.europa.eu/europeaid/how/finance/eidhr_en.htm, 30 Nisan 2010.

"The European Parliament", (Çevrimiçi) http://www.europarl.europa.eu/news/public/default_en.htm, 5 Mayıs 2010.

"Türkiye Düzenli İlerleme Raporları", (Çevrimiçi) http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=123&l=1, 5 Haziran 2010.

(Çevrimiçi) https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ro.htm, 17 Mayıs 2010.

EK- 1: ULUSAL AZINLIKLARIN KORUMASINA İLİŞKİN ÇERÇEVE SÖZLEŞME*

Avrupa Konseyi'ne üye Devletler ve işbu çerçeve Sözleşmesini imzalayan diğer Devletler; Avrupa Konseyi'nin amacının, ortak mirasları olan idealleri ve ilkeleri korumak ve gerçekleştirmek üzere üyeleri arasında daha sıkı bir birliğe ulaşmak olduğunu dikkate alarak;

Bu amaca ulaşmanın yöntemlerinden birinin insan hakları ve temel özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesi olduğunu dikkate alarak;

9 Ekim 1993 tarihinde Viyana'da Avrupa Konseyi'ne üye Devletlerin Devlet Başkanları ve Başbakanları tarafından kabul edilen bildirinin devamını arzulayarak;

Kendi topraklarında, ulusal azınlıkların mevcudiyetini korumaya kararlı olarak; ulusal azınlıkların korunmasının istikrar, demokratik güvence ve bu kıtadaki barış için gerekli olduğunu,Avrupa tarihindeki kargaşaların ortaya koyduğunu dikkate alarak;

Çoğulcu ve gerçekten demokratik bir toplumun, sadece ulusal azınlığa mensup her ferdin etnik, kültürel, dilbilimsel ve dinsel kimliğine saygı göstermekle kalmayıp bu kimliğin dile getirilmesi, korunması ve geliştirilmesi için elverişli şartları oluşturmasını da sağlaması gerektiğini dikkate alarak;

Bir hoşgörü ve diyalog ortamı oluşturulmasının, kültürel çeşitliliğin, bir toplumun bölünmesinin değil, bölünme için değil, zenginleşmenin kaynağı ve etkeni olmasını sağlamak için gerekli olduğunu dikkate alarak;

Hoşgörülü ve müreffeh bir Avrupa yaratılmasının, yalnızca Devletler arasında işbirliğine dayanmadığını, her Devletin anayasa ve bütünlüğüne zarar vermemek kaydı ile bölgesel ve yerel yönetimler arasındaki sınır ötesi işbirliğini gerektirdiğini de dikkate alarak;

İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesini ve Protokollerini göz önünde bulundurarak;

1 Birleşmiş Milletler Sözleşme ve Bildiri ile özellikle 29 Haziran 1990 tarihli Kopenhag belgesi olmak üzere, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı belgelerinde yer alan ulusal azınlıkların korunmasına ilişkin yükümlülükleri göz önünde bulundurarak;

---

* (Çevrimiçi) http://www.avrupakonseyi.org.tr/antlasma/aas_157.htm, 25 Haziran 2010.

2 Yasalar çerçevesinde, devletlerin toprak bütünlüğüne ve ulusal egemenliğine saygı göstererek, üye Devletlerde ve bu belgeye Taraf olacak başka Devletlerde ulusal azınlıkların ve bu azınlıklara mensup fertlerin hak ve özgürlüklerinin etkin korunmasını sağlamak için dikkat edilecek ilkeleri ve onlardan doğan yükümlülükleri tanımlamaya kararlı olarak;

İç mevzuat ve uygun hükümet politikaları yoluyla, işbu Çerçeve Sözleşmesinde açıklanan ilkeleri hayata geçirme kararlılığı içinde bulunarak ;

Aşağıdaki hususlarda mutabık kalmışlardır:

Bölüm I

Madde 1

Ulusal azınlıklar ve bu azınlıklara mensup fertlerin hak ve özgürlüklerinin korunması, insan haklarının uluslararası korunmasının ayrılmaz bir parçasıdır ve böylelikle uluslararası işbirliği alanında yer alır.

Madde 2

İşbu Çerçeve Sözleşmesinin hükümleri, anlayış ve hoşgörü temeliyle iyi komşuluk, dostane ilişkiler ve Devletler arasında işbirliği ilkelerine uyum içinde, iyi niyetle uygulanacaktır.

Madde 3

1 Ulusal azınlığa mensup her fert, böyle bir muamele görme veya görmemeyi özgürce seçme hakkına sahip olacaktır ve böyle bir seçimden ya da bu seçimle bağlantılı hakların kullanılmasından hiçbir sakınca ortaya çıkmayacaktır.

2 Ulusal azınlıklara mensup fertler, bireysel olduğu gibi başkalarıyla topluca, işbu Çerçeve Sözleşmesinde belirtilen ilkelerden doğan hak ve özgürlükleri kullanabilirler.

Bölüm II

Madde 4

1 Taraflar ulusal azınlıklara mensup her ferde kanun önünde eşitlik hakkını ve kanunlarca eşit olarak korunma hakkını güvence altına almayı taahhüt ederler. Bu bakımdan, ulusal azınlığa mensupluk üzerine kurulu her ayrımcılık yasaklanacaktır.

2 Taraflar, bir ulusal azınlığa mensup fertler ile çoğunluğa mensup olanlar arasında, ekonomik, sosyal, politik ve kültürel yaşamın tüm alanlarında, tam ve etkin bir eşitlik sağlamak amacıyla, gerektiği yerde, uygun tedbirleri almayı taahhüt ederler. Bu bakımdan, Taraflar ulusal azınlığa mensup fertlerin özel koşullarını dikkate alacaklardır.

3 2.fıkra çerçevesinde alınan tedbirler ayrımcılık olarak kabul edilmeyecektir.

Madde 5

1 Taraflar, ulusal azınlıklara mensup fertlere kültürlerini sürdürme ve geliştirmenin yanında, kimliklerinin temel unsurlarını; dil, din, gelenekler ve kültürel miraslarını korumak için gerekli şartları teşvik etmeyi taahhüt ederler.

2 Bütünleşme ile ilgili genel politikaları çerçevesinde alınan tedbirlere zarar vermemek kaydıyla, taraflar, ulusal azınlıklara mensup fertlerin istekleri dışında, sindirmeye yönelik her politika veya uygulamadan sakınacaklar ve bu fertleri, bu tür sindirmeye yönelik her faaliyete karşı koruyacaklardır.

Madde 6

1 Taraflar, toprakları üzerinde yaşayan tüm fertler arasında etnik, kültürel, dilbilimsel veya dinsel kimliklerine bakılmaksızın hoşgörü ve kültürler arası diyalogu teşvik edecekler ve karşılıklı saygı ve anlayışı ve işbirliğini teşvik etmek için özellikle eğitim, kültür ve medya alanlarında etkili tedbirler alacaklardır.

2 Taraflar, etnik, kültürel, dilbilimsel veya dinsel kimlikleri nedeniyle tehdit veya ayrımcılık, düşmanlık veya şiddet eylemlerine maruz kalabilecek herhangi bir ulusal azınlığa mensup fertleri korumak için uygun tedbirler almayı taahhüt ederler.

Madde 7

Taraflar, ulusal bir azınlığa mensup her ferdin, barışçıl olarak toplanma özgürlüğü, dernek kurma özgürlüğü, ifade özgürlüğü ve düşünce, vicdan ve din özgürlüğü haklarına saygı gösterilmesini temin edeceklerdir.

Madde 8

Taraflar, ulusal bir azınlığa mensup her ferde, dinini ve inancını uygulama hakkını ve dini kurum, örgüt ve dernekler kurma haklarını tanımayı taahhüt ederler.

Madde 9

1 Taraflar, ulusal bir azınlığa mensup her ferdin, ifade özgürlüğü hakkının, görüş sahibi olma özgürlüğü ve kamu yetkililerinin müdahalesi olmadan ve sınırlara bakılmaksızın azınlık dilinde bilgi veya düşünceleri alma ve iletme özgürlüğünü kapsadığını tanımayl taahhüt ederler.

Taraflar, kendi yasal sistemleri çerçevesinde ulusal bir azınlığa mensup fertlerin medya organlarına ulaşımda ayrımcılığa maruz bırakılmamalarını sağlayacaklardır.

2 Birinci fıkra, Tarafların, radyo, televizyon yayınları yapılması veya sinema şirketlerinin kurulmasını, ayrımcılık yapmadan ve nesnel kriterlere dayanarak izne bağlamalarını engellemez.

3 Taraflar, ulusal azınlığa mensup fertlerin, yazılı basın organları kurma ve bunları kullanmasını engellemeyeceklerdir. Radyo ve televizyon yayıncılığının yasal çerçevesi içinde, Taraflar, ulusal azınlığa mensup fertlere kendi medya organlarını kurma ve kullanma olanağını mümkün olduğu ölçüde ve 1.fıkranın hükümleri göz önünde bulundurarak sağlayacaklardır.

4 Taraflar, ulusal azınlığa mensup fertlerin medya organlarına ulaşımını kolaylaştırmak ve hoşgörüyü teşvik etmek ve kültürel çoğulculuğu sağlamak için, kendi yasal sistemleri çerçevesinde uygun tedbirler alacaklardır.

Madde 10

1 Taraflar, ulusal azınlığa mensup her ferdin, azınlık dilini, serbestçe ve engelsiz olduğu gibi topluluk önünde de sözlü ve yazılı olarak kullanma hakkını tanımayı taahhüt ederler.

2 Geleneksel olarak veya sayılarının çokluğu bakımından ulusal azınlıklar tarafından iskan edilmiş bulunan bölgelerde, bu kişiler tarafından talep edilmiş ise ve bu talebin gerçek bir ihtiyaca dayandığı yerlerde, Taraflar, mümkün olduğu ölçüde, azınlık dillerinin bu kimseler arasında ve idari makamlarca kullanılmasını sağlamaya çalışacaklardır.

3 Taraflar, ulusal bir azınlığa mensup her ferdin, en kısa zamanda anladığı dilde, tutuklanma nedenleri kendisine yöneltilen suçun cinsi ve nedeni konusunda bilgi verilmesi ve bu dilde, gerekirse bir tercümanın parasız yardımıyla kendini savunma hakkını garanti etmeyi taahhüt ederler.

Madde 11

1 Taraflar, ulusal bir azınlığa mensup her ferde, azınlık dilindeki soyadını (aile adını) ve adını kullanma hakkını ve bunların resmen tanınması hakkını kendi yasal sistemlerindeki yöntemlere göre sağlamayı taahhüt ederler.

2 Taraflar, ulusal bir azınlığa mensup her ferdin kendi azınlık dilindeki işaretleri, yazıları ve özel nitelikteki her türlü bilgiyi kamuya açık bir şekilde teşhir etme hakkını tanımayı taahhüt ederler.

3 Geleneksel olarak veya sayılarının çokluğu bakımından ulusal azınlıklar tarafından iskan edilmiş bölgelerde, Taraflar, kendi yasal sistemleri çerçevesinde, uygun yerlerde diğer Devletlerle anlaşma halleri dahil olmak üzere ve kendi özel koşullarını da dikkate alarak, yeteri kadar talep olduğu zaman, kamuya açık geleneksel, yöresel isimleri, sokak isimleri ve diğer topografik işaretleri azınlık dilinde de belirtmek hususunda gayret göstereceklerdir.

Madde 12

1 Taraflar, uygun olan hallerde, ulusal azınlıkların ve çoğunluk kültürünün, tarihinin, dilinin ve dininin tanıtılmasını sağlamak için, eğitim ve araştırma alanlarında önlemler alacaklardır.

2 Bu bağlamda, Taraflar, diğer tedbirler yanında öğretmen yetiştirilmesi ve okul kitaplarına ulaşım için yeterince imkan yaratacaklar ve değişik toplumlar arasında öğretmen ve öğrenci temasını kolaylaştıracaklardır. .

3 Taraflar, ulusal azınlıklara mensup fertler için her düzeyde eğitime girişte şans eşitliğini teşvik etmeyi taahhüt ederler.

Madde 13

1 Taraflar, kendi eğitim sistemleri çerçevesinde, ulusal azınlıklara mensup fertlere kendilerine özgü özel eğitim ve yetiştirme kurumlarını kurma ve yönetme hakkını tanıyacaklardır.

2 Bu hakkın kullanılması Taraflar için herhangi bir mali yükümlülük getirmeyecektir.

Madde 14

1 Taraflar, ulusal bir azınlığa mensup her ferde azınlık dilini öğrenme hakkını tanımayı taahhüt ederler.

2 Geleneksel olarak veya sayılarının çokluğu bakımından ulusal azınlıklar tarafından iskan edilmiş bölgelerde, Taraflar, mümkün olduğu ölçüde ve kendi eğitim sistemleri çerçevesinde, yeterli talep olduğu takdirde, azınlıklara mensup kimselerin, azınlık dilini öğrenmeleri veya bu dilde ders almaları için uygun imkanlar yaratmaya çalışacaklardır.

3 İşbu maddenin 2.fıkrası resmi dilin öğrenilmesine veya bu dilde eğitime zarar vermeden uygulanacaktır.

Madde 15

Taraflar, ulusal azınlıklara mensup şahısların kültürel, sosyal ve ekonomik hayat ile kamu işlerine, özellikle kendilerini etkileyenlere fiili katılımları için gerekli şartları yaratacaklardır.

Madde 16

Taraflar, ulusal azınlıklara mensup şahısların ikamet ettiği coğrafi alanda nüfus oranlarını değiştiren ve işbu Çerçeve Sözleşmesinde belirtilen ilkelerden doğan hak ve özgürlüklere zarar verme amacı güden tedbirler almaktan kaçınacaklardır.

Madde 17

1 Taraflar, ulusal azınlıklara mensup şahısların başka devletlerde yasal olarak bulunan, özellikle etnik, kültürel, dilbilimsel veya dinsel kimliği paylaştıkları veya ortak kültürel mirasa sahip olan şahıslarla, özgür ve barışçıl ilişki kurma ve devam ettirme hakkını engellememeyi taahhüt ederler.

2 Taraflar, ulusal azınlıklara mensup fertlerin sivil örgütlerin hem ulusal hem de uluslararası düzeydeki çalışmalarına katılma hakkını engellememeyi taahhüt ederler.

Madde 18

1 Taraflar, gereken hallerde, ilgili ulusal azınlıklara mensup şahısların korunmasını sağlamak için başka Devletlerle, özellikle komşu Devletlerle, çift taraflı ve çok taraflı Sözleşmeler yapmaya gayret edeceklerdir.

2 Uygun olan hallerde, Taraflar, sınır ötesi işbirliğini teşvik etmeyi amaçlayan önlemler alacaklardır.

Madde19

Taraflar, işbu Çerçeve Sözleşmesinin içerdiği ilkelere saygı göstermeyi ve gerektiği hallerde, uluslararası hukuki belgelerde, özellikle İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi ve Protokollerinde, öngörülen sınırlama, kısıtlama veya ayrılmaları, bu prensiplerden doğan hak ve özgürlüklere uygun olduğu ölçüde uygulamayı taahhüt ederler.

Bölüm III

Madde 20

İşbu Çerçeve Sözleşmesinde öngörülen ilkelerden doğan hak ve özgürlüklerin uygulamasında, ulusal azınlıklara mensup herhangi bir kişi, ulusal mevzuata ve başkasının haklarına, özellikle çoğunluğa veya diğer ulusal azınlıklara mensup fertlerin haklarına saygı gösterecektir.

Madde 21

İşbu Çerçeve Sözleşmesinin hiçbir hükmü, uluslararası hukukun temel ilkelerine ve özellikle, Devletlerin egemen eşitliği, toprak bütünlüğü ve siyasal bağımsızlığı ile ters düşen bir eylem yapmak veya bu tür bir faaliyete girişmek hakkının mevcut olduğunu ima edecek şekilde yorumlanamaz.

Madde 22

İşbu Çerçeve Sözleşmesinin hiç bir hükmü Akit bir Tarafın kanunları ile veya Taraf olduğu anlaşmalar ile sağlanan insan hakları ve temel özgürlükleri kısıtlayacak veya onlarla ters düşecek bir şekilde yorumlanamaz.

Madde 23

İşbu Çerçeve Sözleşmesinde öngörülen ilkelerden doğan hak ve özgürlükler, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi ve Protokolleri'nde bunlara tekabül eden hükümlere tabi oldukları ölçüde, bu hükümlere uygun olarak kabul edilecektir.

Bölüm IV

Madde 24

1 Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi ,işbu Çerçeve Sözleşmesinin Akit Taraflarca uygulanmasını kontrol edecektir.

2 Avrupa Konseyi'ne üye olmayan Taraflar, belirlenecek şartlar uymak suretiyle Sözleşmenin uygulama mekanizmasına katılacaklardır.

Madde 25

1 Akit bir Taraf işbu Çerçeve Anlaşması'nın kendisi bakımından yürürlüğe girmesinden itibaren bir yıllık bir süre zarfında, bu çerçeve Sözleşmesinde belirtilen prensipleri uygulamak için alınan yasal ve başka önlemlere ilişkin tüm bilgiyi Avrupa Konseyi Genel Sekreterine ulaştıracaktır.

2 Bunu müteakip, her bir Taraf, dönem dönem ve ayrıca Bakanlar Kurulunun talep ettiği zamanlarda, işbu Çerçeve Sözleşmesinin uygulanması ile ilgili diğer tüm bilgileri Genel Sekretere iletecektir.

3 Genel Sekreter bu maddenin hükümlerine uygun olarak kendisine ulaştırılan her bilgiyi Bakanlar Komitesine iletecektir.

Madde 26

1 İşbu Çerçeve Sözleşmesinde belirtilen ilkeleri uygulamak için Taraflarca alınan tedbirlerin yeterli olup olmadığını değerlendirmek için zaman, Bakanlar Kuruluna, üyelerinin, ulusal

azınlıkların korunması alanında uzmanlıkları tanınmış kişilerden oluşan bir danışma komitesi yardımcı olacaktır.

2 Danışma komitesinin üyeleri ve çalışma yöntemleri İşbu Çerçeve Sözleşmesinin yürürlüğe girme sinden itibaren bir yıllık bir süre içerisinde Bakanlar Komitesince tespit edilecektir.

Bölüm V

Madde 27

İşbu Çerçeve Sözleşmesi Avrupa Konseyi'ne üye devletlerin imzasına açılacaktır. Yürürlüğe giriş tarihine kadar, Bakanlar Kurulu'nca davet edilen diğer devletlerin de imzasına açılacaktır. Sözleşme onay, kabul veya uygun bulmaya tabidir. Onay, kabul veya uygun bulma belgeleri Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne tevdi edilecektir.

Madde 28

1 İşbu Çerçeve Sözleşmesi, Avrupa Konseyine üye on iki Devletin, 27. Madde uyarınca Sözleşme ile bağlı olduklarına dair rızalarını ifade ettikleri tarihten sonraki üç aylık bir dönemi takip eden ayın ilk gününde yürürlüğe girecektir.

2 İşbu Çerçeve Sözleşmesine bağlı olduğuna dair rızasını daha sonra bildirecek her üye Devlet için, söz konusu Sözleşme, onay, kabul veya uygun bulma belgesinin veriliş tarihinden sonraki üç aylık dönemin sona ermesini takip eden ayın ilk gününde yürürlüğe girecektir.

Madde 29

1 İşbu Çerçeve Sözleşmesinin yürürlüğe girmesinden ve Akit Devletlere danıştıktan sonra, Avrupa Konseyi Bakanlar Kurulu, Avrupa Konseyi Statüsünün 20.maddesinin öngördüğü üzere çoğunlukla alınan kararla, 27.maddenin hükümleri uyarınca imzaya davet edilmiş, fakat henüz Sözleşmeyi imzalamamış Avrupa Konseyi'ne üye olmayan her devlet ile üye olmayan başka herhangi bir Devleti, işbu Çerçeve Sözleşmesine katılmaya davet edilebilir.

2 Katılan her devlet için, Çerçeve Sözleşmesi, katılım belgesinin Avrupa Konseyi Genel Sekreterine veriliş tarihinden sonraki üç aylık dönemin sona ermesini takip eden ayın ilk gününde yürürlüğe girecektir.

Madde 30

1 Her devlet, imza esnasında veya onay, kabul, uygun bulma veya katılım belgesini tevdi ederken işbu Çerçeve Sözleşmesinin uygulanacağı, uluslararası ilişkilerinden sorumlu olduğu toprak veya toprakları belirleyebilir.

2 Her devlet, daha sonraki herhangi bir zamanda, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne muhatap bir bildirimle, işbu Çerçeve Sözleşmesinin uygulanma alanını, bildiride belirtilen başka herhangi bir bölgeye teşmil edebilir. Çerçeve Sözleşmesi, bu yöre için tebligatın Genel Sekreter tarafından teslim alınış tarihinden sonraki üç aylık bir dönemin sona ermesini takip eden ayın ilk gününde yürürlüğe girecektir.

3 Bu bildirimde belirtilen her toprak parçası bakımından, bundan önceki iki fıkra uyarınca verilen herhangi bir bildirim Genel Sekretere sunulan tebligatla geri alınabilir. Geri alma, Genel Sekreter tarafından tebligatın teslim alınış tarihinden sonraki üç aylık dönemin sona ermesini takip eden ayın ilk günü yürürlüğe girecektir.

Madde 31

1 Herhangi bir Taraf, bu Sözleşmeyi Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne muhatap bir bildirimde bulunmak suretiyle her zaman feshedebilir.

2 Böyle bir fesih, Genel Sekreter tarafından tebligatın teslim alınış tarihinden sonraki altı aylık bir dönemin sona ermesini takip eden ayın ilk gününde yürürlüğe girecektir.

Madde 32

Avrupa Konseyi Genel Sekreteri,

a herhangi bir imzayı,

b her onay, kabul, uygun bulma veya katılım belgesinin tevdiini,

c 28, 29 ve 30.maddelerine uygun olarak işbu Çerçeve Sözleşmesinin her yürürlüğe giriş tarihini,

d işbu Çerçeve Sözleşmesi ile ilgili olan herhangi bir vesika, tebligat veya iletiyi

Konseye üye devletlere, imza eden diğer devletlere ve işbu Çerçeve Sözleşmesine katılan her devlete tebliğ edilecektir.

Usulüne göre yetkili kılınmış olan aşağıda imzası bulunan temsilciler bu Sözleşmeyi imzalamışlardır. Avrupa Konseyi arşivinde saklanacak her iki metin de aynı derecede geçerli olmak üzere, İngilizce ve Fransızca dillerinde 1 Şubat 1995 tarihinde Strasbourg'da imzalanmış olup, onaylanmış kopyalar Avrupa Konseyi Genel Sekreteri tarafından her bir üye devlete, bu sözleşmenin hazırlanmasına iştirak eden, üye olmayan devletlere ve bu Sözleşmeyi onaylamak üzere davet edilmiş olan herhangi bir devlete gönderilecektir.

EK- 2: BÖLGESEL ya da AZINLIK DİLLERİ AVRUPA ŞARTI*

Önsöz

İşbu Şart'ı imzalayan Avrupa Konseyi üyesi Devletler,

Avrupa Konseyi'nin amacının üyeleri arasında, ortak mirasları olan ideal ve ilkeleri güvence altına almak ve gerçekleştirmek için daha ileri bir birlik sağlamak olduğunu düşünerek;

Bir kısmı yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan Avrupa'nın tarihi bölgesel veya azınlık dillerinin; Avrupa'nın kültürel zenginliğine ve geleneklerinin sürdürülüp geliştirilmesine katkıda bulunduğunu düşünerek;

Özel ve kamusal hayatta bölgesel veya azınlık dilleri kullanma hakkının; Birleşmiş Milletler Yurttaşlık ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nde yer alan ilkelere ve Avrupa Konseyi İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi'nin ruhuna uygun olan inkâr edilemez bir hak olduğunu düşünerek;

AGİT bünyesinde yürütülen çalışmaları, özellikle 1975 Helsinki Nihai Senedini ve 1990 Kopenhag Toplantısı belgelerini dikkate alarak;

Kültürlerarası bağların ve çokdilliliğin değerini vurgulayarak ve bölgesel veya azınlık dillerinin korunmasının ve teşvik edilmesinin, resmi dillere ve resmi dilleri öğrenme ihtiyacına zarar vermemesi gerektiğini düşünerek;

Avrupa'nın farklı ülkelerinde ve bölgelerinde, bölgesel veya azınlık dillerinin desteklenmesi ve korunmasının, ulusal egemenlik ve toprak bütünlüğü çerçevesinde kültürel çeşitlilik ve demokrasi ilkelerine dayalı bir Avrupa inşa etmeye önemli katkıları olacağını farkederek;

Avrupa Devletlerinin farklı bölgelerinde özel koşullar ve tarihi gelenekler olduğunu dikkate alarak;

Aşağıdaki şekilde anlaşmaya vardılar:

I. Bölüm Genel Hükümler

---

* (Çevrimiçi) http://www.yerelnet.org.tr/uluslararasi/avrupakonseyianlasma6.php, 25 Haziran 2010

Madde 1 – Tanımlar

Bu Şart'ın amaçları kapsamında:

a ."bölgesel veya azınlık dilleri" şu dilleri tarif eder:

i. Bir Devlet'in toprakları içinde bu Devlet'in geriye kalan nüfusundan sayıca daha az bir grup oluşturan vatandaşları tarafından geleneksel olarak kullanılan ve

ii. Devlet'in resmi dil(ler)inden farklı olan; Devlet'in resmi dilinin diyalekti ve/veya göçmen dillerinin diyalekti kapsam dışındadır;

b. "bölgesel veya azınlık dilinin kullanıldığı toprak", belirtilen dil grubunun bu Şart tarafından sağlanan çeşitli koruyucu ve destekleyici önlemlerin alınmasını mazur gösterebilecek sayıda kişi tarafından ifade aracı olarak kullanıldığı coğrafi alandır;

c. "toprağa bağlı olmayan diller" o devletin vatandaşları tarafından kullanılan ve devletin geri kalan nüfusu tarafından kullanılan dil(ler)den farklı olan, geleneksel olarak o devletin sınırları içinde kullanılmakla birlikte belirli bir alan ile tarif edilemeyen dillerdir.

Madde 2 – Taahhütler

1. Her bir Taraf, toprakları içerisinde konuşulan ve 1. Madde'ye uyan tüm bölgesel ve azınlık dillerine 2. Bölüm'deki hükümleri uygulamayı taahhüt ederler.

2. Her bir Taraf, 3. Madde'ye uygun olarak onay, kabul veya tasvip sırasında bildirilen her bir dil için en azından üçer paragraf 8. Madde ve 12. Madde'nin her birinden, ve birer tane paragraf 9,10,11 ve 13. Madde'nin her birinden olmak üzere bu Şart'ın 3. Bölümünün hükümleri arasından seçilen en az 35 paragraf ya da altparagrafı uygulamayı taahhüt ederler.

Madde 3 – Uygulamaya Yönelik Düzenlemeler

1. Her bir akit taraf kabul, onay veya tasvip belgesinde; 2.madde'nin 2. paragrafında belirtildiği gibi seçilen paragrafların uygulanacağı bölgesel veya azınlık dillerini, veya resmi dil olup toprakları içinde daha az kullanılan dili belirtecektir.

2. Bir Taraf, daha sonraki bir tarihte, Genel Sekreter'e Şart'ın kabul, onay veya tasvip belgesinde belirtilmemiş olan diğer paragraflarındaki hükümlerin getirdiği taahhütleri kabul

ettiğini, veya, işbu maddenin 1. paragrafını bir başka bölgesel veya azınlık diline yahut, topraklarının tümünde ya da bir bölümünde daha az kullanılan bir resmi dile uygulayacağını bildirebilir.

Önceki paragrafta sözü edilen taahhütler, kabul, onay veya tasvip belgesinin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilip, bildirim tarihinden itibaren aynı etkiye sahip olacaklardır.

Madde 4 – Mevcut Koruma Rejimleri

1. Bu Şart'taki hiç bir şey, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi tarafından güvence altına alınmış olan herhangi bir hakkı kısıtlayıcı veya ihlâl edici şekilde anlaşılmayacaktır.

2. Bu Şart'ın hükümleri, bir bölgesel veya azınlık dilinin statüsünü yahut bir Taraf içerisinde bulunan veya ikili ya da çok taraflı anlaşmalarla sağlanmış olan, azınlık grubuna mensup kişilerin yasal rejimini belirleyen daha uygun hükümleri etkilemeyecektir.

Madde 5 – Mevcut Yükümlülükler

Bu Şart'ın hiçbir hükmü; Devletlerin egemenlik hakkı ve toprak bütünlüğü de dahil olmak üzere, Birleşmiş Milletler Şartı'nın amaçlarının veya uluslararası hukuktaki başka yükümlülüklerin hilafına herhangi bir eyleme kalkışma veya faaliyete karışma hakkını vermeyi imâ ettiği şeklinde yorumlanamaz.

Madde 6 – Bilgilendirme

Taraflar ilgili makamların, kuruluşların ve kişilerin bu Şart ile getirilen hak ve görevlerden haberdar olmalarını sağlamayı taahhüt ederler.

II. Bölüm

Madde 2, Paragraf 1'e uygun olarak takip edilecek amaçlar ve ilkeler

Madde 7 – Amaçlar ve ilkeler

1. Taraflar, bölgesel veya azınlık dilleri bakımından; bu tür dillerin kullanıldığı topraklarında ve her bir dilin durumunu dikkate alarak, politikalarını, mevzuatını ve uygulamalarını aşağıdaki amaç ve ilkelere dayandıracaklardır:

a. bölgesel veya azınlık dillerinin, kültürel zenginliğin bir ifadesi olarak kabul edilmesi;

b. mevcut ya da yeni kurulacak idari bölümlerin söz konusu bölgesel veya azınlık dilinin geliştirilmesine engel teşkil etmemesi için, bölgesel veya azınlık dile ait coğrafi alana saygı gösterilmesi;

c. bölgesel veya azınlık dilleri muhafaza etmek için verilen destek konusunda kararlı bir tavır sergilemek;

d. bölgesel veya azınlık dilinin yazılı ve sözlü olarak kamusal ve özel hayatta kullanılmasını kolaylaştırmak ve/veya teşvik etmek;

e. Bu Şart'ın kapsamı altındaki konularda, bir bölgesel veya azınlık dili kullanan gruplar ve o devletin içinde benzer ya da aynı bölgesel veya azınlık dilini kullanan diğer gruplarla olan bağlantıların kurulup geliştirilmesi, bunun yanında Devlet içindeki farklı dilleri konuşan gruplar arasında kültürel ilişkilerin kurulması;

f. bölgesel veya azınlık dilinin uygun olan tüm basamaklarda öğretilmesini ve öğrenilmesini sağlamak için uygun araçlar ve ortamlar sağlamak;

g. bir bölgesel veya azınlık dilin kullanıldığı alanda yaşayan ve o dili konuşmayı bilmeyen kişilere eğer isterlerse o dili öğrenme imkânı sağlamak;

h. üniversite ya da benzeri kurumlarda bölgesel veya azınlık dilleri üzerinde araştırma ve çalışma yapılmasını desteklemek;

i. iki ya da daha fazla devlette kullanılan benzer ya da aynı bölgesel veya azınlık dili ile ilgili olarak bu Şart kapsamındaki konularda uygun şekilde sınıraşırı değişim yapılmasını desteklemek.

2. Taraflar, eğer hâlâ yerine getirmedilerse, bir bölgesel veya azınlık dilinin kullanımı ile ilgili olan ve dilin sürdürülüp geliştirilmesini tehlikeye sokacak ya da engelleyecek adil olmayan herhangi bir ayrımcılık, dışlama, kısıtlama ya da tercihten vazgeçmeyi taahhüt ederler. Bir bölgesel veya azınlık dilini kullananlar ile geri kalan nüfus arasındaki eşitliği desteklemek üzere alınan veya o dili kullananların özel koşullarını gereğince dikkate alan herhangi bir lehte önlem daha yaygın kullanılan dile karşı bir kısıtlama olarak kabul edilmeyecektir.

3. Taraflar, ülkelerinde uyguladıkları eğitimin amaçları arasında, ülkenin bütün dil grupları arasında ortak anlayışa varılmasını ve özellikle bölgesel veya azınlık dillerle ilgili olarak saygı, anlayış ve hoşgörü gösterilmesini sağlamayı ve kitle iletişim araçlarının da aynı amacı takip etmesini sağlayacak önlemler almayı taahhüt ederler.

4. Taraflar bölgesel veya azınlık dilleri ile ilgili politikayı belirlerken bu tür dilleri kullanan gruplar tarafından ifade edilen talep ve arzuları dikkate alacaklardır. Eğer gerekirse, yetkililere bölgesel veya azınlık diller ile ilgili olarak tavsiyede bulunmak amacıyla organlar oluşturacaklardır.

5. Taraflar, "toprağa bağlı olmayan" dillere, yukarıda 1. ve 4. paragraf arasında belirtilen ilkeleri mutatis mutandis uygulamayı taahhüt ederler. Bununla birlikte, bu diller söz konusu olduğunda, bu Şart'ı yürütmek amacıyla alınacak önlemlerin yapısı ve kapsamı daha esnek bir tarz ile, söz konusu dilleri kullananların talep ve arzuları dikkate alınarak ve gelenek ve özelliklerine saygı duyularak belirlenecektir.

III. Bölüm

2. Madde 2. paragraftaki taahhütlere uygun olarak bölgesel veya azınlık dilinin kamusal hayatta kullanılmasını desteklemek için alınacak önlemler

Madde 8 – Eğitim

1.Eğitim ile ilgili olarak Taraflar, bu dillerin kullanıldığı topraklarda, bu dillerin her birinin durumuna bağlı olarak ve devletin resmi dil(ler)inin öğretilmesi hakkına halel getirmemek koşuluyla şunları taahhüt ederler;

a.

i. ilgili bölgesel veya azınlık dillerinde okul öncesi eğitim sağlamak; veya

ii. okul öncesi eğitimin önemli bir bölümünü ilgili bölgesel veya azınlık dillerinde sağlamak; veya

iii. yukarıdaki i ve ii'de belirtilenleri en azından ailesi bu talepte bulunan ve sayıca yeterli oldukları düşünülen öğrencilere uygulamak; veya

iv. kamu kurumları okul öncesi eğitim konusunda yetersiz iseler yukarıdaki i'den iii'ye kadar bahsedilen önlemlerin alınmasını desteklemek ve/veya teşvik etmek;

b.

i. ilgili bölgesel veya azınlık dillerinde ilkokul eğitimi sağlamak; veya

ii. ilkokul eğitiminin önemli bir kısmını ilgili bölgesel veya azınlık dillerde sağlamak; veya

iii. ilgili bölgesel veya azınlık dillerin, ilköğretim müfredatının ayrılmaz bir parçası olarak öğretilmesini sağlamak; veya

iv. yukarıdaki i'den iii'ye kadar verilen önlemleri en azından ailesi bu talepte bulunan ve sayılarının yeterli olduğu düşünülen öğrencilere uygulamak;

c.

i. ilgili bölgesel veya azınlık dillerinde ortaöğrenim sağlamak; veya

ii. ortaöğrenimin önemli bir kısmını ilgili bölgesel veya azınlık dillerde sağlamak; veya

iii. ilgili bölgesel veya azınlık dillerin, ortaöğrenim müfredatının ayrılmaz bir parçası olarak öğretilmesini sağlamak; veya

iv. yukarıdaki i'den iii'ye kadar verilen önlemleri en azından ailesi bu talepte bulunan ve sayılarının yeterli olduğu düşünülen öğrencilere uygulamak;

d.

i. ilgili bölgesel veya azınlık dillerinde mesleki ve teknik eğitim sağlamak; veya

ii. mesleki ve teknik eğitimin önemli bir kısmını ilgili bölgesel veya azınlık dillerde sağlamak; veya

iii. ilgili bölgesel veya azınlık dillerin, mesleki ve teknik eğitim içinde müfredatın ayrılmaz bir parçası olarak öğretilmesini sağlamak; veya

iv. yukarıdaki i'den iii'ye kadar verilen önlemleri en azından ailesi bu talepte bulunan ve sayılarının yeterli olduğu düşünülen öğrencilere uygulamak;

e.

i. bölgesel veya azınlık dillerde üniversite öğrenimini ya da diğer yüksek öğrenimi mümkün kılmak; veya

ii. bu dillerin üniversitede ve yüksek öğrenimde ders olarak görülebilmelerini sağlamak; veya

iii. eğer Devletin yüksek öğrenim kurumlarındaki rolü ile ilgili bir nedenle i ve ii alt paragrafları uygulanamıyorsa bölgesel veya azınlık dillerde üniversite ya da diğer yüksek öğrenim kurumları açılmasına , veya bu dillerin üniversitelerde veya yüksek okullarda ders olarak okutulmasına destek vermek ve/veya izin vermek;

f.

i.tamamen ya da büyük kısmı bölgesel veya azınlık dillerde verilen, yetişkinlere yönelik kurslar ve sürekli eğitim kursları sağlanmasını düzenlemek; veya

ii. bu dilleri yetişkinlere yönelik kurslarda ya da sürekli eğitim kurslarında ders olarak

vermek; veya

iii. kamu kurumları yetişkin eğitimi konusunda kendileri uzman değil ise, bu dillerin yetişkin kursları ya da sürekli eğitim dersi olarak verilmesini desteklemek ve/veya teşvik etmek;

g. bölgesel veya azınlık dil tarafından yansıtılan kültürün ve tarihin öğretilmesini sağlayacak düzenlemeler yapmak;

h. a'dan g'ye kadar olan paragraflardan Tarafça kabul edilenleri uygulamaya koyacak öğretmenlere temel ve ileri eğitim sağlanması;

i. bölgesel veya azınlık dillerin öğretilmesini sağlamak veya geliştirmek konusunda alınan önlemleri ve gösterilen başarıyı izlemek için ve kamuoyuna açıklanmak üzere bulgularını periyodik raporlarda yayınlamak için üst kuruluş ya da kuruluşlar kurmak.

2. Eğitimle ilgili olarak, bölgesel veya azınlık dillerin geleneksel olarak konuşulduğu yerler dışında Taraflar, bölgesel veya azınlık dillerini kullananların sayısını mazur gösterirse eğitimin tüm basamaklarında bölgesel veya azınlık dillerde eğitim yapılmasını sağlar, teşvik eder veya izin verir.

Madde 9 – Yargı Kurumları

Taraflar, bölgesel veya azınlık dili kullanan vatandaşların sayısının aşağıda belirtilen önlemleri almayı mazur gösterdiği yargı bölgelerinde her bir dilin durumuna göre ve bu paragraf yargıcın yargıyı uygun şekilde yürütmesini engelleyeceği şeklinde düşünmemesi koşuluyla şunları taahhüt ederler:

a. ceza davalarında:

i. mahkemelerin, taraflardan birinin isteği üzerine davayı bölgesel veya azınlık dillerde yürütmelerini sağlamak; ve/veya

ii. sanığa kendi bölgesel veya azınlık dilini kullanma hakkı güvencesi verilmesini;

ve/veya

iii. yazılı veya sözlü talep ve kanıtların, sadece ve sadece bir bölgesel veya azınlık dilde ifade edildikleri için kabul edilmemelerini engellemek; ve/veya

iv. talep edildiğinde yasal işlemlerle ilgili belgeleri ilgili bölgesel veya azınlık dilde çıkarmak; gerektiğinde ilgili kişiler için ek bir ödeme yapmayı gerektirmemek kaydıyla çevirmenler ve çeviri metinler kullanmak

b. hukuk davalarında:

i. mahkemelerin, taraflardan birinin isteği üzerine davayı bölgesel veya azınlık dillerde yürütmelerini sağlamak; ve/veya

ii. mahkemeye bir şahit çıkarılacağı zaman, ek bir ödeme yapmasına gerek kalmadan kendi bölgesel veya azınlık dilini kullanabilmesine izin vermek; ve/veya

iii. talep edildiğinde yasal işlemlerle ilgili belgeleri ilgili bölgesel veya azınlık dillerde çıkarmak, gerekirse çevirmenler veya çeviri metinler kullanmak;

c. Yargı öncesi davalarla ilgili idari konularda:

i.mahkemelerin, taraflardan birinin isteği üzerine davayı bölgesel veya azınlık dillerde yürütmelerini sağlamak; ve/veya

ii. mahkemeye bir şahit çıkarılacağı zaman, ek bir ödeme yapmasına gerek kalmadan kendi bölgesel veya azınlık dilini kullanabilmesine izin vermek; ve/veya

iii. talep edildiğinde yasal işlemlerle ilgili belgeleri ilgili bölgesel veya azınlık dillerde çıkarmak, gerekirse çevirmenler veya çeviri metinler kullanmak;

d. yukarıdaki b ve c paragraflarının i ve iii alt paragraflarının uygulanmasını ve çevirmen ya da çeviri metin kullanılmasının ilgili kişiye ek ödeme getirmemesini kesinleştirecek adımlar atmak.

2. Taraflar şunları taahhüt ederler:

a. Devlet içinde hazırlanmış bir belgenin yalnızca bir bölgesel veya azınlık dilde yazıldığı için geçerliliğini inkar etmeyeceklerini; veya

b. ülke içinde çıkarılmış, resmi belgelerin yalnızca bölgesel veya azınlık dilinde yazıldıkları için geçerliliğini reddetmeyeceklerini ve bu belgelerin o dilleri kullanmayan ilgili üçüncü taraflara, tebligatı yapan(lar) tarafından içeriğinin anlaşılmasının sağlanması kaydıyla tebligatının yapılabileceğinin kabul edilmesi; veya

c. ülke içinde çıkarılmış, resmi belgelerin yalnızca bölgesel veya azınlık dilinde yazıldıkları için geçerliliğini reddetmeyeceklerini.

3. Taraflar, en önemli ulusal statü metinlerinin ve özellikle bölgesel veya azınlık dilleri kullananlarla ilgili olanların bu dillerde bulunabilmesini başka bir yolla sağlanmamışsa taahhüt ederler.

Madde 10 – İdari makamlar ve kamu hizmetleri

Devlet'in idari bölümleri içinde bölgesel veya azınlık dillerini kullananların sayısı aşağıda belirtilen önlemlerin alınmasını mazur göstermesi durumunda ve her bir dilin durumuna bağlı olarak Taraflar aşağıdakileri mümkün olduğu kadar yerine getirmeyi taahhüt ederler;

a.

i. idari makamların bölgesel veya azınlık dilleri kullanmalarını sağlamak; veya

ii. halkla ilişkili olan görevlilerin kendilerine bu dillerde başvuran kişilerle olan

ilişkilerinde bölgesel veya azınlık dilleri kullanmalarını sağlamak; veya

iii. bölgesel veya azınlık dillerini kullananların yazılı ya da sözlü başvurularını bu dillerde yapabilmelerini ve bu dillerde cevap almalarını sağlamak; veya

iv. bölgesel veya azınlık dillerini kullananların yazılı ya da sözlü başvurularını bu dillerde yapabilmelerini sağlamak; veya

v. bölgesel veya azınlık dillerinin kullanıcılarının bu dillerde sunacakları belgelerin geçerli kabul edilmelerini sağlamak; veya

b. yaygın olarak kullanılan idari metinlerin ve formların bölgesel veya azınlık dillerde ya da iki dilli olarak bulunabilmelerini sağlamak;

c. idari makamların bölgesel veya azınlık dilde belgeler hazırlamasına izin vermek.

2. Toprakları içinde bölgesel veya azınlık dilleri kullananların sayısının mazur görüldüğü durumda Taraflar aşağıdakilere izin verecek ve/veya teşvik edecektir:

a. bölgesel veya yerel yönetim çerçevesinde bölgesel veya azınlık dillerinin kullanılması;

b. bölgesel veya azınlık dilini kullananların yazılı veya sözlü olarak bu dillerde başvuruda bulunmalarının mümkün olması;

c. bölgesel yönetimlerin resmi belgeleri aynı zamanda bölgesel veya azınlık dillerde yayınlaması;

d. yerel yönetimlerin resmi belgeleri aynı zamanda bölgesel veya azınlık dillerde yayınlaması;

e. bölgesel veya azınlık dillerinin, bölgesel yönetimler tarafından meclis görüşmelerinde,Devlet'in resmi dil(ler)ini dışlamamak kaydıyla kullanılması;

f. bölgesel veya azınlık dillerinin, yerel yönetimler tarafından meclis görüşmelerinde, Devlet'in resmi dil(ler)ini dışlamamak kaydıyla kullanılması;

g. bölgesel veya azınlık dillerindeki geleneksel ve doğru yer adlarının gerekirse resmi dildeki adıyla birlikte olmak üzere kullanılması ve benimsenmesi.

3. İdari kurumlar tarafından sağlanan ya da kendi adlarına hareket eden kişiler tarafından sağlanan kamu hizmetleri konusunda, bölgesel veya azınlık dilinin kullanıldığı sahalar içinde Taraflar, her bir dilin durumuna göre ve makul ölçüler içinde mümkün olduğunca şunları taahhüt ederler;

a. bu hizmetin verilmesinde bölgesel veya azınlık dilin kullanılmasını sağlamak; veya

b. bölgesel veya azınlık dilleri kullananların bu dillerde dilekçe vermesine ve cevap almasına izin vermek; veya

c. bölgesel veya azınlık dilleri kullananların bu dillerde dilekçe verilmesine izin vermek.

4. Taraflar, 1.,2. ve 3. paragraflardan kendilerince kabul edilmiş olan hükümlerin yürürlüğe girmesi için aşağıdaki önlemlerden bir ya da daha fazlasını almayı taahhüt ederler:

a. istendiğinde yazılı ya da sözlü çeviri;

b. gerekli memurların ve diğer kamu hizmeti çalışanlarının işe alınması ve gerektiğinde **eğitilmeleri;**

c. bölgesel veya azınlık dillerin kullanıldığı topraklara atanacak kamu hizmeti çalışanlarının mümkün olduğu kadar bu dilleri bilmeleri şartını aramak.

5. Taraflar ilgili kişiler talep ettiğinde bölgesel veya azınlık dillerde soyadı kullanılmasına veya alınmasına izin vermeyi taahhüt ederler.

Madde 11 - Medya

1. Taraflar, bölgesel veya azınlık dillerini kullananlar için bu dillerin konuşulduğu yerlerde, her bir dilin durumuna göre kamu kurumlarının doğrudan ya da dolaylı olarak yeterliliğe sahip olması, gücü olması ya da bu alanda rol oynaması ölçüsüne göre ve medyanın bağımsızlığı ve özerkliği ilkesine saygı göstererek aşağıdakileri taahhüt ederler:

a. radyo ve televizyonun kamu hizmeti görevi yapma derecesine göre:

i. bölgesel veya azınlık dillerde yayın yapan en az bir radyo istasyonu ve bir televizyon kanalı kurulmasını temin sağlamak; veya

ii. bölgesel veya azınlık dillerde yayın yapan en az bir radyo istasyonu ve bir televizyon kanalı kurulmasını teşvik etmek veya kolaylaştırmak; veya

iii. yayıncıların bölgesel veya azınlık dillerde programlar hazırlamasını sağlayacak düzenlemeler yapmak;

b.

i. bölgesel veya azınlık dillerinde en azından bir radyo istasyonu kurulmasını teşvik etmek ve/veya kolaylaştırmak; veya

ii. bölgesel veya azınlık dillerinde düzenli olarak radyo programları yayınlanmasını desteklemek ve/veya kolaylaştırmak;;

c.

i. bölgesel veya azınlık dillerde en azından bir televizyon kanalı kurulmasını teşvik etmek ve/veya kolaylaştırmak; veya

ii. bölgesel veya azınlık dillerinde düzenli olarak televizyon programları yayınlanmasını teşvik etmek ve/veya kolaylaştırmak;

d. bölgesel veya azınlık dillerinde işitsel ve görsel çalışmalar üretilmesini ve dağıtılmasını teşvik etmek ve/veya kolaylaştırmak;

e.

i. bölgesel veya azınlık dillerinde en azından bir gazetenin kurulmasını veya devam etmesini teşvik etmek ve/veya kolaylaştırmak; veya

ii. bölgesel veya azınlık dillerinde düzenli olarak gazete makaleleri yayınlanmasını teşvik etmek ve/veya kolaylaştırmak;

f.

i. yasanın genel olarak medyaya maddi yardım sağlamaya izin vermesi durumunda bölgesel veya azınlık dillerini kullanan medyanın üstlendiği ek maliyetleri karşılamak; veya

ii. bölgesel veya azınlık dillerinde hazırlanan görsel-işitsel ürünlere mali yardımda bulunmak için mevcut önlemleri uygulamak;

g. bölgesel veya azınlık dillerini kullanan gazeteciler ve diğer medya mensuplarının eğitimini desteklemek.

2. Taraflar komşu ülkelerden gelen ve bölgesel veya azınlık dilin aynısı ya da benzeri olan dillerdeki radyo ve televizyon yayınlarının, doğrudan alınması özgürlüğünü güvenceye almayı ve komşu ülkelerden gelen bu dillerdeki radyo ve televizyon yayınlarının yeniden iletime gönderilmelerine muhalefet etmemeyi taahhüt ederler. Ayrıca ifade özgürlüğüne ve bölgesel veya azınlık dilin aynısı ya da benzeri dilde basılmış bilginin serbest dolaşımına kısıtlama getirilmemesini sağlamayı taahhüt ederler. Yukarıda sözü edilen özgürlüklerin uygulanması, görevler ve sorumluluklar taşıdığı için; milli güvenlik, toprak bütünlüğü, kamu güvenliği, anarşinin veya suçun önlenmesi, sağlığın ve genel ahlâkın korunması, başkalarının hakları ya da kişilik haklarının korunması, gizlilik kaydıyla alınan bilginin açıklanmasının engellenmesi veya yargının tarafsızlığının ve bağımsızlığının korunması için demokratik bir toplumda gerekli olan ve yasada belirtilmiş olan kurallar, koşullar, kısıtlamalar veya cezalara konu olabilir.

3. Taraflar; medyanın çoğulculuğunu ve özgürlüğünü güvence alma yükümlülüğüne uygun olarak kurulabilecek organlarda bölgesel veya azınlık dil kullanıcılarının çıkarlarının temsil edilmesini veya dikkate alınmasının sağlanmasını taahhüt ederler.

Madde 12 – Kültürel etkinlikler ve hizmetler

1. Kültürel etkinlikler ve hizmetler konusunda –edebi çalışmalar ve film üretimi, kültürel ifadenin sözlü biçimleri, festivaller, kültür endüstrisi, bu kapsamdaki yeni teknolojilerin kullanımının yanı sıra özellikle kütüphaneler, video kütüphaneleri, kültür merkezleri, müzeler, arşivler, akademiler, tiyatro ve sinemalar - Taraflar, bu tür dillerin kullanıldığı topraklarda, kamu kuruluşlarının yeterliliği, gücü olması ya da rolü olması ölçüsünde aşağıdakileri taahhüt ederler:

a. bölgesel veya azınlık dile özel girişimleri ve ifade türlerini teşvik etmek ve bu dillerde üretilen çalışmalara erişimde farklı araçları geliştirmek;

b. çeviri, dublaj, post-senkronizasyon ve benzeri faaliyetlere yardım ederek ve destekleyerek bölgesel veya azınlık dillerde üretilen çalışmalara diğer dillerden farklı erişim yollalarını artırmak;

c. çeviri, dublaj, post-senkronizasyon ve benzeri faaliyetlere yardım ederek ve destekleyerek diğer dillerde üretilen bölgesel veya azınlık dillerindeki çalışmalara erişimi arttırmak;

d. çeşitli kültürel etkinlikleri desteklemekle veya düzenlemekle görevli olan kuruluşların, destek verdikleri veya düzenledikleri faaliyetlerde bölgesel veya azınlık dillerinin kullanılmasını veya bunlarla ilgili bilgileri kapsama almaları için yeterli tahsisat ayırmaları;

e. kültürel etkinlikleri desteklemekle veya düzenlemekle görevli olan kuruluşların emrinde ilgili bölgesel veya azınlık dile ve kalan nüfusun kullandığı dil(ler)den birine hakim personel bulunmasını sağlayacak önlemler almak;

f. bölgesel veya azınlık dillerini temsil edenlerin; kültürel aktivitelerin ve etkinliklerin planlanmasına doğrudan katılımda bulunmalarının sağlanması;

g. bölgesel veya azınlık dilinde üretilen çalışmanın toplanması, örneğinin tutulması ve sunumu ya da yayımından sorumlu kurum ya da kurumlar oluşturmayı teşvik etmek veya kolaylaştırmak;

h. gerekiyorsa; her bir bölgesel veya azınlık dilindeki özellikle idari, ticari, ekonomik, sosyal, teknik, veya hukuki terminolojiyi koruyup geliştirmeye yönelik bir bakışla terminoloji araştırma hizmeti yapacak kurumlar oluşturmak, desteklemek ve/veya finanse etmek.

2. Bölgesel veya azınlık dilinin geleneksel olarak kullanıldığı topraklar dışındaki yerlerde Taraflar, bölgesel veya azınlık dili kullananların sayısı mazur gösteriyorsa önceki paragrafa uygun şekilde kültürel etkinlik ve hizmetlere izin vermeyi, bunları teşvik etmeyi ve/veya sağlamayı taahhüt ederler.

3. Taraflar, bölgesel veya azınlık dil tarafından yansıtılan kültürle ilgili kültür politikasını ülke dışında da takip etmek içine uygun düzenlemeler yapmayı taahhüt ederler.

Madde 13 - Ekonomik ve sosyal yaşam

1. Taraflar, ekonomik ve sosyal faaliyetler konusunda tüm ülke içinde şunları yapmayı taahhüt ederler:

a. özellikle iş sözleşmeleri ile ürün veya tesislerin kullanım kılavuzları şeklindeki teknik belgeler gibi ekonomik ve toplumsal hayatla ilgili konulardaki belgelerde bölgesel veya azınlık dilinin kullanılmasını makul bir neden olmadan yasaklayan ya da kısıtlayan hükümleri mevzuatlarından çıkarmak;

b. şirketlerin çalışma kuralları içinde veya özel belgelerde bölgesel veya azınlık dilin kullanılmasını dışlayan veya kısıtlayan ifadeler konulmasını, en azından aynı dili kullananlar için geçerli olmak üzere yasaklamak;

c. Bölgesel veya azınlık dilinin ekonomik ve toplumsal hayatla bağlantılı olarak kullanılmasından caydırılmaya yönelik uygulamalara karşı gelmek;

d. üstteki alt paragraflarda belirtilenlerden başka yollarla da bölgesel veya azınlık dilin kullanımını kolaylaştırmak ve teşvik etmek.

2. Ekonomik ve toplumsal faaliyetlerle ilgili olarak Taraflar, bölgesel veya azınlık dilin kullanıldığı topraklarda, kamu kurumlarının yeterliliği derecesinde ve gerçekçi ölçüler içinde mümkün olduğu durumda, şunları taahhüt ederler:

a. mali mevzuat ve bankacılık mevzuatı hükümlerinde, ticari usule uygun yöntemlerle, bölgesel veya azınlık dillerinde ödeme emri (çek, poliçe, vb.) veya diğer mali belgelerin hazırlanabilmesine izin vermek, veya bu tür mevcut hükümlerin uygulamaya konmasını sağlamak;

b. doğrudan kendi denetimleri altında olan ekonomik ve toplumsal sektörlerde (kamu sektörü) bölgesel veya azınlık dilinin kullanılmasını geliştirecek faaliyetler düzenlemek;

c. hastaneler, huzurevleri ve hosteller gibi sosyal bakım tesislerinin; hastalık, yaşlılık veya diğer nedenlerle bakım ihtiyacı duyan ve bölgesel veya azınlık dil kullanan kişileri kendi dillerinde kabul etme ve tedavi etme imkanını sağlamak;

d. güvenlik talimatlarının aynı zamanda bölgesel veya azınlık dilinde hazırlanmasını uygun yollarla sağlamak;

e. ilgili kamu kurumlarınca verilen tüketici haklarıyla ilgili bilgilerin bölgesel veya azınlık dilde de bulunabilmesini sağlama.

Madde 14 – Sınır ötesi değişme

Taraflar şunları taahhüt ederler:

a. aynı dilin tıpkı ya da benzer şekilde kullanıldığı Devletlerle yapılmış mevcut iki taraflı ve çok taraflı anlaşmaları uygulamak veya gerekirse Devletler içinde aynı dilin kullanıcılarının kültür, eğitim, bilişim, mesleki eğitim ve daimi eğitim alanlarında ilişkilerini kuvvetlendirecek şekilde bu tür anlaşmalar imzalama yolu aramak;

b. bölgesel veya azınlık dilin yararına olmak üzere, özellikle topraklarında aynı veya benzer bölgesel veya yerel dil kullanılan bölgesel ve yerel yönetimler arasında olmak üzere sınır aşırı işbirliğini kolaylaştırmak ve desteklemek.

IV. Bölüm

Şart'ın Uygulanması

Madde 15 – Periyodik raporlar

1. Taraflar periyodik olarak Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne, bu Şart'ın II. Bölümüne uygun olarak izledikleri politikayı ve kabul ettikleri III. Bölüm hükümlerindeki uygulamalarla ilgili olarak alınan önlemleri, biçimi Avrupa Bakanlar Komitesi tarafından belirlenecek olan Raporlar halinde sunacaklardır İlk rapor Şart'ın ilgili Taraf açısından yürürlüğe girmesini izleyen yıl içinde, diğer raporlar ilk rapordan sonra üç yıllık aralıklarla sunulacaktır.

2. Taraflar raporlarını kamuoyuna açıklayacaklardır.

Madde 16 – Raporların incelenmesi

1.Madde 15'e uygun olarak Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne sunulacak raporlar

Madde 17'ye göre kurulacak bir uzmanlar komitesi tarafından incelenecektir.

2. Taraflar içinde yasal olarak kurulmuş örgütler ve kuruluşlar, Tarafça üstlenilmiş olan bu Şart'ın III. Bölüm'üne ait taahhütlerle ilgili konulara uzmanlar komitesinin dikkatini

çekebilir. Uzmanlar komitesi, ilgili Taraf'a danıştıktan sonra bu bilgiyi aşağıdaki 3. paragrafta belirtilen raporun hazırlanmasında dikkate alabilir. Bu örgütler veya kuruluşlar, bir Taraf tarafından II. Bölüm'e uygun olarak izlenen politika ile ilgili ifadeler de gönderebilirler.

3. Paragraf 'ta bahsedilen raporlara ve 2. Paragraf'da belirtilen bilgilere dayanarak uzmanlar komitesi Bakanlar Komitesi için bir rapor hazırlayacaktır. Bu raporda Taraflar'ın yapılmasını talep ettiği yorumlar da yer alacak ve rapor Bakanlar Komitesi tarafından kamuoyuna **açıklanacaktır.**

4.3. Paragraf'ta belirtilen rapor özellikle, gerektiğinde Bakanlar Komitesi'nin bir ya da bir kaç Taraf'a bildireceği tavsiye kararlarının hazırlanmasına yönelik olarak uzmanlar komitesinin yapacağı önerileri de kapsayacaktır.

5. Avrupa Konseyi Genel Sekreteri Şart'ın uygulanması ile ilgili olarak Parlamenter Meclisine 2 yılda bir ayrıntılı rapor hazırlayacaktır.

Madde 17 – Uzmanlar komitesi

1. Uzmanlar Komitesi, her bir Taraf'tan bir kişi olmak üzere ilgili Taraf'ın önerdiği, bu Şart'la ilgili konularda yüksek derecede ilgisi olan ve uzmanlığı kabul edilmiş kişilerin yer aldığı bir listeden Bakanlar Komitesi tarafından atanacak üyelerden oluşacaktır.

2. Komite üyeleri altı yıllık bir süre için atanacak, aynı göreve yeniden atanmaları mümkün olacaktır. Görev süresini tamamlayamayan üye 1. paragrafta belirtilen yöntemle değiştirilecek, halef üye selefinin görev süresini tamamlayacaktır.

3. Uzmanlar komitesi çalışma kuralları kabul edecektir. Sekreterya hizmeti Avrupa Konseyi Genel Sekreteri tarafından sağlanacaktır.

V. Bölüm Son Hükümler

Madde 18

Bu Şart Avrupa Konseyi üyesi tüm devletlerin imzasına açılacaktır. Onay, kabul veya tasvibe tabi olacaktır. Onay, kabul veya tasvip belgeleri Avrupa Konseyi Genel Sekreterine tevdi edilecektir.

Madde 19

1. Bu Şart, Avrupa Konseyi üyesi devletlerden beşinin bu Şart'la bağlı olmayı kabul ettiklerini, Madde 18 hükümlerine uygun olarak bildirdikleri tarihten üç ay geçtikten sonraki ayın ilk günü yürürlüğe girecektir.

2. Bu Şart'la bağlı olmayı kabul edeceğini daha sonra beyan eden herhangi bir üye devlet bakımından bu Şart; onay, kabul veya tasvip belgesinin tevdi tarihinden sonra geçecek üç aylık süreyi izleyen ayın ilk günü yürürlüğe girecektir.

Madde 20

1. Şart'ın yürürlüğe girmesinden sonra Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi üye olmayan bir devleti Şart'ı tanımaya davet edebilir.

2. Şart'ı tanıyan bir devlet olması durumunda, Şart, katılım belgesinin Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne tevdiinden sonra üç ay geçtikten sonraki ayın ilk günü yürürlüğe girecektir.

Madde 21

1.Devletler, imza sırasında ya da onay, kabul veya tasvip belgesini tevdi ederken bu Şart'ın 7.maddesinin 2'den 5'e kadar olan paragraflarına bir ya da daha fazla çekince koyabilirler. Başka çekince konamaz.

2.Önceki maddeye göre çekince belirten akit devlet bu çekinceyi Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne muhatap bir bildirim ile kısmen ya da tümden geri alabilir. Bu tür bir çekinceden vazgeçme, bildirimin Genel Sekreter'ce alındığı tarihten itibaren geçerli olacaktır.

Madde 22

1. Herhangi bir akit taraf, herhangi bir tarihte, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne muhatap bir bildirim ile bu Şart'tan çekilebilir.

2. Çekilmenin yürürlük tarihi beyanın Genel Sekreterce alındığı tarihten altı ay geçtikten sonraki ayın ilk günü olacaktır.

Madde 23

Avrupa Konseyi Genel Sekreteri, Avrupa Konseyi üye devletlerine ve Şart'ı kabul eden tüm devletlere şu bilgileri yazılı olarak haber verecektir:

a. her imzalamayı

b. tüm onay, kabul veya tasvip belgelerinin tevdiini;

c. 19. Madde ve 20. Madde'ye göre gerçekleşen tüm yürürlüğe giriş tarihlerini;

d. 3. Madde 2. Paragraf'ın hükümleri uygulanarak alınan her bildirimi

e. Bu Şart'la ilgili tüm diğer hareket, bildirim, beyan ve haberleşmeleri

Yukarıdaki hükümleri kabul zımnında gereği gibi yetkili kılınmış aşağıda imzaları bulunanlar işbu şartı imzalamışlardır.

Avrupa Konseyi arşivlerinde saklanacak işbu sözleşme İngilizce ve Fransızca olarak ve her iki metin de aynı derecede geçerli olmak üzere, tek nüsha halinde, 5 Kasım 1992'de Strazburg'da düzenlenmiştir. Avrupa Konseyi Genel Sekreteri, Avrupa Konseyi üyesi devletlerin her birine ve Şart'ı kabul etmeye davet edilen devletlere bu şartın aslına uygun suretlerini iletecektir.

EK- 3: ROMAN ÇALIŞTAYI RAPORU

Romanlar

Göçlerle dünyanın dört bir yanına dağılan Romanların ana vatanları Kuzey Batı Hindistan'dır.

Burada yaşayan Romanların bir kısmı bilinmeyen nedenlerle 9. yüzyılda önce İran'a, ardından da Anadolu üzerinden Avrupa'nın çeşitli ülkelerine göç etmişlerdir.

Bugün Avrupa'da, büyük çoğunluğu Balkanlar olmak üzere 12 milyon dolayında Roman yaşadığı tahmin edilmektedir.

Bin yıldan beri ülkesiz bir şekilde bulundukları coğrafyalarda varlıklarını sürdüren bu insanlar, uzunca bir süre göçebe olarak yaşadıktan sonra yerleşik düzene geçmeye başlamışlardır.

Yaşadıkları hiçbir coğrafyada hiçbir zaman ayrı devlet talebinde bulunmayan Romanlar, genellikle birlikte yaşadıkları egemen toplumların dinlerini benimseme eğiliminde olmuşlardır.

Buna rağmen, tüm dünyada tarih boyunca en çok aşağılanan ve en çok baskıya maruz kalan etnik ve kültürel grup olmaktan kurtulamamışlardır.

Özellikle Avrupa'da yakmalar, kölelik, toplu katliamlar, deneyler, asimilasyon dahil her türlü tehdide, şiddete maruz kalmışlardır.

Yaşadıkları tüm bu olumsuzluklar neticesinde, kendilerinden olmayanlarla, hayatlarını sürdürecek zorunlu haller hariç ilişkiye girmemeyi prensip haline getirmişlerdir.

Gadjikano, yani kendilerinden olmayanlarla 'gereksiz ilişkiye girmek kirlenmeyi göze almak' olarak kabul edilmiştir Avrupa Roman kültüründe. Tüm bunlar, Romanların 'vatansızlar', 'topraksızlar' ve 'unutulmuşlar' gibi ifadelerle yaftalanmalarını kolaylaştırıp daha fazla 'tarih dışına' savrulmalarına neden olmuştur.

Öte yandan Romanlar hangi Avrupa ülkesinde yaşarsa yaşasınlar, her zaman toplumsal tabakanın en alt kesimini oluşturmalarına, 'açık ve 'kolay' hedef olmalarına karşın; aile kurumuna verdikleri önem, gelenek ve göreneklerine olan bağlılıkları ve kapalı toplum yapıları sayesinde kültürel bütünlüklerini ve kimliklerini günümüze taşımakta zorlanmamışlardır.

Son 40 yılda ortaya çıkan, Uluslararası Çingene Birliği ve benzeri çok az sayıdaki örgütlenmeler aracılığıyla da küresel ölçekte çalışmalar yürütmeye başlamışlardır.

Bu arada Roman nüfusun ağırlıklı olarak yaşadığı Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin Avrupa Birliği'ne üyelik süreçlerinde Romanların durumu özellikle göz önüne alınmıştır. Bu konudaki en somut adım, Avrupa Konseyi'nin 1993 yılında almış olduğu karardır.

Buna göre, AB'ye tam üye olacak ülkelerde Romanların genel durumları açık olarak dile getirilerek *'Avrupa'nın kültürel çeşitliliğine katkıda bulunmuş olan Romanların yaşadıkları ülkelerde durumlarının, düzeltilmesi gerektiği'ne* vurgu yapılmıştır.

Türkiye'de Romanlar

Romanlara, Osmanlı kayıtlarında ilk defa 1430 tarihli Bulgaristan'daki Nikopol Sancağı Tımar Defterinde rastlanmaktadır.

Evliya Çelebi'ye göre ise Romanlar, Fatih Sultan Mehmet döneminde İstanbul'a gelmeye başlayarak Balat'a yerleşmişlerdir.

1487-1489 yıllarına ait kayıtlara göre ise, bugünkü Kırklareli, Gümülcüne, Yanbolu, İpsala, Dimetoka, Keşan, Çorlu'yu da içine alan Trakya bölgesinde Çingene Livası (Livâ-i Çingâne) oluşturulmuştu. Bu Livada o tarihlerde 3.237 Roman hanesi bulunduğu belgelerde yer alıyor.

1526 Mohaç Savaşı'ndan sonra Balkanlardaki Roman nüfusun bir bölümünün orduya katılması, Romanların Osmanlı Devleti'ne kabulünü hızlandırmıştır.
Avrupa'nın aksine Osmanlı Devleti'nde Romanlara genel anlamda daha hoşgörülü yaklaşılmıştır.

Romanlar, müzisyenliğin dışında, demircilik, nalbantlık, marangozluk, at yetiştiriciliği, ayakkabıcılık, dericilik, halıcılık vs gibi pek çok alanda çalışarak, Osmanlı milleti içinde varlıklarını sürdürmüşlerdir.

16. yüzyıldan itibaren çeşitli adi suçların yayılmasına katkıda bulundukları nedeniyle İstanbul'dan atılmaları için fermanlar çıkartılmıştır.

Mithat Paşa 1860 yılında Romanları yerleşik hayata geçirmek için birtakım girişimlerde bulunurken, 1874 yılında Romanların 'bedel-i askeri' ödemek yerine orduya alınmalarına çalışılmıştır.

Osmanlı'nın Avrupa'dan çekilmek durumunda kalmasıyla birlikte ise, Balkanlar'daki Romanlar, hem 'Çingene' hem de Müslüman ve 'Türk casusu' oldukları gerekçesiyle daha çok baskılara maruz kalmışlardır. Bunun üzerine Anadolu'ya göçler başlamıştır.

Osmanlı'nın son dönemlerinde Bulgaristan'dan, 1923 yılındaki Nüfus Mübadelesi ile de Yunanistan'dan Türkiye'ye büyük Roman göçleri olmuştur. Bunları 1927, 1933, 1935 ve 1936-37 göçleri izlemiştir.

Kullandıkları Dil, Sayıları ve Adlandırma

Ülkemizde Romanların büyük çoğunluğu 'Romani' diliyle konuşmaktadır.
Romani dilininin Anadolu'daki kullanımında Türkçe sözcüklere sık rastlanırken, Balkanlar'da Yunanca'dan gelme sözcükler ön plana çıkmaktadır.

Bugün Türkiye'nin hemen her ilinde Romanlara rastlanmaktadır ve bu insanlar kendi aralarında da çeşitli gruplara ayrılmaktadır (Rom, Dom, Lom gibi).

Türkiye'de büyük çoğunluğu yerleşik olmak üzere 500 bin Roman yaşadığı tahmin edilmektedir. Ancak çeşitli kaynaklar ve Roman toplumu temsilcileri bu rakamın iki milyonu bulduğunu dile getirmektedir. Sayıları ne olursa olsun Romanların büyük çoğunluğunun Trakya ve Marmara bölgelerinde yaşadığı herkes tarafından kabul edilen bir gerçektir.

Sayıları 20 bini bulan göçebe Romanlar hariç, bu insanların hemen hepsi, yaşadıkları yerleşim birimlerinin varoşlarında veya kenar mahallelerinde güç koşullarda sağlıksız bir şekilde hayatlarını sürdürüyorlar. Ancak, sanılanın aksine göçebe olanlar yerleşik olanlara nazaran daha zengindirler.

Romanlar konusunda en dikkat çeken hususlardan bir tanesi de adlandırma sorunudur. Türkiye'de yaygın olarak kullanılan Çingene adına, Roman toplumu içinden bazı guruplar, bu isme yüklenilen olumsuz anlamlar ve yakıştırmalar nedeniyle pek sıcak bakmamaktadır.

1978 yılında toplanan İkinci Dünya Çingeneler Konferansı'nda Çingene yerine, Rom (adam, insan) kökünden gelme 'Roma' (türkçede roman) adının kullanılması istenmiştir. Bu adlandırma o tarihten bugüne, Türkiye dahil tüm dünyada yaygın bir kabul görmüştür. Ancak yerel ölçeklerde çok çeşitli adlandırmalar da hala varlığını sürdürmektedir.

Türkçede de Romanlar için 20 dolayında ad kullanılmaktadır. Romanların bu kadar fazla isimle anılmalarının temel nedeni, yaşadıkları coğrafyanın belli bir bölge ile sınırlı olmaması ve kendi aralarındaki etnik ve kültürel farklılıklardır.

Çeşitli Yasal Düzenlemeler ve Uygulamalar

Türkiye'de Romanlara yönelik ayrımcı düzenlemelerin başında 14 Haziran 1934 tarihinde yürürlüğe giren 2510 sayılı 'İskan Kanunu' gelmektedir.

Bu kanunun 4. maddesi, yaklaşık 70 yıl boyunca 'Romanlara yönelik kuşkunun, nefretin ve düşmanlığın açık bir göstergesi' olarak nam salmıştır.

Kanunun 4. maddesi şu hükmü içeriyor: *Türk kültürüne bağlı olmayanlar, anarşistler, göçebe Çingeneler, casuslar ve memleket dışına çıkartılmış olanlar, Türkiye'ye 'muhacir' göçmen olarak kabul edilemezler.*
AK Parti Hükümetleri döneminde söz konusu dışlayıcı ve ayrımcı ifadeler kanundan çıkartılmıştır.

Polisin Disiplinine Merasim ve Topluluklardaki Rolüne ve Polis Karakolları Teşkilatı ile Vazifelerine Dair Talimatname'nin Karakol Amirlerinin Umumi Vazifeleri başlıklı 5. fasıl

134. maddesinin idari görevler başlıklı 9. fıkrasında yer alan *"esaslı bir mesleği olmayan çingeneler"* ibaresi de dışlayıcı bulunduğu için 2006 yılında yürürlükten kaldırılmıştır.

İçişleri Bakanlığının vatandaşlığa alma ile ilgili 23.10.2003 tarihli genelgesinde, vatandaşlığa alınma için başvuru yapacak kişiler hakkında inceleme yapılırken *"Dilencilik veya çingenelikle ilişkilerinin bulunup bulunmadığı"* hususlarının araştırılması istenmiştir.

AB'nin 2003 Türkiye İlerleme Raporlarına da konu olan bu genelge, ilgili bakanlıkça aynı yıl kaldırılmıştır.

Ayrımcı ifadeler içerip de şu ana kadar varlığını sürdüren tek düzenleme 1950 tarihli Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkındaki kanunun 21. maddesidir:

"Tabiiyetsiz veya yabancı devlet tebaası olan çingenelerin ve Türk kültürüne bağlı olmayan yabancı göçebelerin sınır dışı edilmeleri İçişleri Bakanlığı salahiyetlidir."

1950'li yıllarda Romanlara, "göçebe yaşam"dan kurtularak "yerleşik düzene" uyum sağlamaları amacıyla nüfus cüzdanı ve konut edinme hakları tanınmıştır. Çok az sayıdaki Roman bu girişimlere cevap verdiğinden, istenen sonuç bir türlü alınamamıştır.

Roman Çalıştayı

10 Aralık 2009 tarihinde Türkiye'nin 36 ayrı ilinden, 5 federasyon ve 80 dernek temsilcinden oluşan 120 kişilik Roman grubu, Devlet Bakanı Sayın Faruk Çelik'in öncülüğünde İstanbul'da 8 saat süren Roman Çalıştayı'nda bir araya geldiler.

Çalıştayın sekreterya görevini İstanbul Milletvekili Nursuna Memecan ile Bursa Milletvekili Ali Koyuncu yürüttüler.

Söz konusu Çalıştay, her iki taraf açısından da bir ilk olmuştur; Romanlar bir Hükümet tarafından ilk defa muhatap alınıp, ortak bir platforma davet edilmelerini coşkuyla karşılayıp şükranlarını dile getirmişlerdir.

Hükümetin Demokratik Açılım çalışmaları kapsamında gerçekleştirdiği Roman Çalıştayı'nda katılımcılardan şu 4 oturum başlığı altında görüş, düşünce ve önerilerini paylaşmaları istenmiştir.

- Geçmişle Gelecek Arasında Romanlar
- Romanlar ve Sivil Toplum Örgütleri
- Birlikte Yaşama, Çok Kültürlülük ve Romanlar
- Ortak Akıl ve Çözüm Arayışları

Samimi bir atmosferde, karşılıklı diyalog ve büyük bir olgunluk içersinde gerçekleşen Çalıştay' da tüm katılımcılar, yaşadıkları sorunları ve bunlar karşısındaki taleplerini içtenlikle ortaya koydular.

Çalıştay' da Öne Çıkan Sorun ve Talepler

a) Toplumsal Ön Yargılar

Katılımcıların tamamı toplumda kendilerine yönelik ön yargıların varlığından bahsederek, bu durumun gündelik hayatın her aşamasında karşılarına çıktığını trajik örnekleriyle ortaya koymuşlardır.

Ön yargıların kurbanı olmamak amacıyla, çocuklarının okul sıralarında, çalışanların da iş ortamlarında kendilerini gizlemek durumunda kaldıklarını belirten Romanlar, çözüm noktasında, özellikle eğitim müessesi ve temsilcilerine büyük sorumluluklar düştüğünü kaydettiler.

b) Eğitim

Romanlar, bugün yaşamakta oldukları sorunların temelinde eğitim yokluğunu veya noksanlığını görüyorlar. Toplumun onlara uygun gördüğü 'çalgıcı' vb kategorilerin dışına çıkıp, kültürlerini koruyarak daha iyi eğitim görmek ve bunun sağlayacağı saygıyı görmek istediklerini vurguluyorlar.

Tabi bu noktada kendi toplumlarının da sorunun önemli bir parçası olduğunu kabul ediyorlar. Eğitime yeterince önem vermediklerini, Roman toplumu içindeki evlilik yaşının 12-13'lere düşmesinin bu sorunun yaşanmasında temel rol oynadığını kabul ediyorlar.

Eğitimcilerin, diğer öğrenci ve ebeveynlerinin Roman çocuklarına yönelik ön yargılı ve dışlayıcı yaklaşımlarının, onları okullardan soğuttuğunu savunuyorlar.

Hükümetten özellikle eğitim konusunda burs, dershane, mahallelerine yönelik özel kreş ve etüt merkezleri gibi pozitif ayrımcılık beklediklerinin altını çiziyorlar.

c) İşsizlik ve Mesleki Eğitim

Yüzyıllar boyu kendi kültürel mesleklerini (müzik, demircilik, sepetçilik, hayvan eğiticiliği vs) sürdüren Romanlar, yerleşik hayata geçmeleriyle birlikte ciddi sorunlarla karşılaşmaya başlamışlardır.

Ayrıca, gelişen teknoloji ve rekabet ortamı onların geleneksel mesleklerini boşa çıkarmıştır.

Özellikle eğitimsiz ve belli bir meslekten yosun olup, çok küçük yaşlarda aile sorumluluğunu üstlenmeleri, onları gündelik işlerde aranan ucuz işgücü pozisyonuna itmiştir. Bu durumdan en fazla örgütlü suç yapılanmalarının istifade ettiği kaydedilmektedir.

Katılımcılar, Roman toplumunda had safhada var olan işsizliğin ortadan kalkmasıyla, birçok sorunun yaşanmayacağında hemfikirler. Bu noktada mesleki eğitimin kendileri için bir şans olacağını ifade ediyorlar.

d) Barınma – Konut

Göçebe olsun yerleşik olsun, tüm Romanlar genellikle toplu halde, bir arada bulunarak hayatlarını sürdürmeyi tercih eden sosyo-kültürel bir yapıya sahipler.

Yerleşik olarak bulundukları mekânların, yerleşim birimlerinin en uç ya da en yoksul bölgeler olması nedeniyle başta konut olmak üzere ulaşım, yol, su, okul, güvenlik ve sağlık gibi temel ihtiyaçlarını karşılamakta güçlük çektiklerini vurguluyorlar.

Bu sorunlarına çözümler üretmeye çalışan, başta belediyeler olmak üzere tüm yerel yöneticileri, kendileriyle diyalog kurmadıkları ve insani olmayan tutum ve davranışlar sergiledikleri gerekçesiyle suçluyorlar.

TOKİ'nin kendilerine çok katlı binalar ve geniş apartman daireleri yerine, bütçelerine uygun dar, ancak bahçeli evler yapmasını istiyorlar. Bu taleplerini, kültürel varlıklarının devamı açısından oldukça önemli görüyorlar.

Sosyal dönüşüm olmadan kentsel dönüşümün olamayacağını da özellikle vurguluyorlar.

Ayrıca, hali hazırda yaşadıkları muhitlerden uzaklaşmak istemediklerini, muhtemel alternatiflerde de karşılıklı diyalogun esas alınması gerektiğini belirtiyorlar.

e) Sağlık

Romanlar, toplumun alt gelir grubunda yer aldıkları ve çok küçük yaşlarda çalışmaya başladıkları için sağlık sorunlarının yaygınlığına vurgu yapıyorlar.

Barınma ortamlarının elverişsizliğini, bireysel sıhhatleri ve sağlıklı yaşam sürmeleri noktasında bir tehdit olarak görüyorlar. Yaşadıkları muhitlere sağlık ocağı vb kuruluşların açılmasını talep ediyorlar.

Ayrıca, Roman toplumu içinde yaygın olarak kullanılan uyuşturucu vb maddelerin kullanımının tehlike sınırını çoktan aştığını ve bu tehdidin özellikle çocukları vurduğu ifade ediyorlar.

f) Örgütlenme

Romanların çeşitli sivil oluşumlarla bir araya gelmeleri Avrupa'da daha eskilere dayansa da Türkiye'de 10 yılı geçmemektedir. Bunun nedeni olarak da sosyo-kültürel durumları ve ekonomik yoksullukları gösteriliyor.

Yaşadıkları bölgelerde yerel yöneticilerle karşı karşıya geldikten sonra örgütlenmeye gittiklerinin altını çiziyorlar. Ancak hala toplum olarak örgütlenmenin önemini kavrayamadıklarını ve mevcut örgütlenmelerinin çoğunun da tabela düzeyinde olduğunu kaydedip yardım talebinde bulunuyorlar.

g) Ayrımcı Düzenlemeler ve Kolluk Kuvvetlerinin Yaklaşımı

AK Parti Hükümetleri döneminde ayrımcı ve dışlayıcı mevzuatın (Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkındaki kanunun 21. maddesi hariç) ortadan kaldırılmasını takdir eden Romanlar, özellikle kolluk kuvvetlerinin toplumlarına yönelik negatif yaklaşımının değişmemesinden yakınıyorlar.

Kolluk kuvvetlerinin kendilerini ayrım yapmaksızın her şartta 'suçlu' ya da 'suça meyilli' gördüğünü belirterek, bu toptancı yaklaşımın, kamunun veya toplumun diğer katmanlarında da örnek teşkil ettiğini vurguluyorlar.

h) Nüfus Cüzdanı

Roman toplumunun on binlerce üyesi hala göçer bir şekilde hayatlarını sürdürüyor ve bu insanların büyük çoğunluğunun nüfus cüzdanı bulunmuyor.

Nüfusa kayıtlı olmama, yerleşik Romanlar arasında da yaygın bir tutum olarak dikkat çekiyor.

Roman topluluğunun genelinde kızların küçük yaşta evlendirilmeleri de bu sorunu tetikleyen nedenler arasında gösteriliyor.

Hiç kimse bu durumdaki Romanlar hakkında net bir sayı veremiyor. Vatandaşlık göstergesi ve çeşitli haklardan istifadeyi sağlayan bu belgenin olmayışı, Romanlarda birçok sorunun ve mahrumiyetin yaşanmasına yol açıyor.

i) Romanlar İçin 10 Yıl Projesi

Romanların üzerinde durdukları bir husus da 'Romanların Dikkate Alınması İçin On Yıl İnisiyatifi'dir. Proje 2005 yılında Avrupa'da uygulanmaya başlanmıştır. 2005- 2015 arası dönemi kapsayan uluslar arası bu inisiyatifle, Romanların sosyal ve ekonomik açılardan güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. Roman nüfusun yoğunlukta olduğu Bulgaristan, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Makedonya, Romanya, Sırbistan-Karadağ ve Slovakya gibi ülkeler projede yer alırken, Türkiye dışında kalmıştır.

Sonuç

Ülkemiz **dezavantajlı gruplar** sıralamasında en önlerde yer alan Roman vatandaşlarımız, yıllardır yok sayılan varlıkları ve görmezden gelinen sorun ve taleplerinin artık ötelenmesini istemiyorlar. Yıllar yılı "insan olduklarını ispatlamak için, Roman olduklarını inkâra" yönelmişler ve bu nedenle de çok güç yaşamanın bedelini hep birlikte ödemek zorunda kalmışlardır.

Yaşadıkları bunca yokluk ve acıya rağmen, kendi aralarındaki birlikteliği bozmadan, hala ulusal çimentomuzun en temel öğeleri arasında yer almaları ve bundan duydukları gurur ve coşkuyu her zaman ve zeminde dile getirmeleri her türlü takdirin üzerindedir. Bahse konu Çalıştayda tüm bunlar bir defa daha net olarak görülmüştür.

Sonuç olarak, Romanların gündeme getirdikleri sorun, talep ve hassasiyetleri aşağıdaki **üst başlıklar** çerçevesinde şekillenmiştir:

- Her türlü dışlanma ve ayrımcılığın ortadan kaldırılması,
- Yaşam koşullarının iyileştirilmesi,
- Sosyo-ekonomik sorunların giderilmesi,
- Hukuki mevzuatın iyileştirilerek eşit vatandaşlık ilkesinin pekiştirilmesi,
- Çocuklarının eğitim ve öğretimle geleceğe hazırlanması.

Katılımcılar, bu başlıklara paralel olarak da çözüm noktasında özet olarak şu önerileri dile getirmişlerdir:

- TOKİ tarafından bütçelerine uygun, küçük, bahçeli evler yapılması
- Özdeş oldukları mahallelerin kültürel yapısının korunması
- Yaşadıkları muhitlerin alt yapısının iyileştirilmesi
- Yerleşik olmayanlara konaklama yerlerinde kolaylık sağlanılması
- Yaşadıkları bölgelere daha çok okul, kreş, eğitim merkezi vs yapılması
- Çocuklarının eğitim kurumlarında ayrım ve dışlamaya maruz bırakılmaması
- Mobil eğitim imkanının sağlanması
- Okula kayıtlı olmayan çocuklar için özel girişim başlatılması
- Okuma yazma bilmeyenlerin eğitime teşvik edilmesi
- Üniversiteye hazırlık yapan veya kazanan fertlerine burs verilmesi
- Nüfus cüzdanı olmayan fertlerinin bırakılmaması

- Küçük yaşta evliliklerin önlenmesi
- Kültürlerine uygun mesleki eğitim kursları açılması
- Kültürel varlıkları ve faaliyetlerinin turizm sektörüne taşınması
- Geleneksel uğraş alanlarının desteklenmesi
- İstihdamı teşvik edici projeler üretilmesi
- Müzisyenlerinin sosyal güvenceye kavuşturulması
- Çalışma yaşamından dışlanmalarına son verilmesi
- Yoksulluk sınırının altında yaşayan ailelere fazla yardım yapılması
- Mahallelerinde aşevi ve sağlık hizmeti verecek kurumlar açılması
- Gezici ya da yerleşik herkesin sağlık taramasından geçirilmesi
- Kadın, çocuk ve engellilere yönelik acil sağlık programları uygulanılması
- Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkındaki kanunun 21. maddesinin ayrımcı ifadeler içerdiği iddiasıyla kaldırılmasının istenmesi
- Yaşadıkları bölgelerin 'suç mahalli' olarak görülmesinin önüne geçilmesi
- Muhatap oldukları kamu personelinin (öğretmen ve polis gibi) hassasiyet eğitiminden geçirilmesi
- Uyuşturucu vb alışkanlıkların önüne geçilmesi
- Toplumsal bütünlüğü ve kardeşliği artırıcı moral-değer temelli adımlar atılması (Sayın Başbakanın 'Roman' ifadesini kullanması ve Roman Çalıştayı gibi)
- Cuma hutbelerinde Romanların konu edinilmesi
- Ders kitaplarında Romanlarla ilgili bilgilere yer verilmesi
- Toplumun Roman algısı konusunda araştırma yapılması
- Tahkir ve tezyif içerikli ifadelerin kitaplardan çıkarılması
- Medyanın Romanlar hakkındaki pejoratif yayınlarının engellenmesi
- Üniversitelerde Roman enstitüleri kurulması
- Romanlarla ilgili tanıtıcı yayınlar hazırlanması
- Sosyal, kültürel ve politik örgütlenmelerinin teşvik edilmesi
- Derneklerin güçlenmesi için düzenli destek sağlanması
- 'Romanların Dikkate Alınması İçin On Yıl İnisiyatifi'ne Türkiye'nin de katılması